This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN
398460-C
NEU-

Digitized by Google

Digitized by Google

NOVI PRAVNIK.

LIST ZA PRAVO- I DRŽAVOSLOVJE.

Br. 1. U vojn. Sisku, 15. siečnja 1871. **God. I.**

Izlazi 15. i 28. svakoga mjeseca. — Godišnja ciena 5 for., poštom i domaćim u kuću 6 for.

Sloboda je pravo.
„Justitia regnorum fundamentum."

Barun Levin Rauch.

Javna štampa vrši samo svoju ćudorednu dužnost, kad bezobzirce odkriva i žigoše nevriedna djela onih osobah, koje se, na štetu občinskoga boljka, služe uplivom roda, novca ili uredovne vlasti za sebične i nepoštene svrhe; u takovih je slučajevih zasluga javne štampe tim veća, čim više upliva, vlasti moći i sile okrivljena osoba uložiti može proti zastupnikom istine i prava.

Koliko preziremo klevetnika, koji iz stranačke strasti lupežki navali na poštenje političkog si protivnika neosnovanimi potvorami i sumnjičenji; toliko štujemo i cienimo značaj i odvažnost onih muževah, koji iz plemenita poticala i u plemenitu svrhu zametnu otvorenu borbu proti bezstidnoj, zakone prava i morala prezirućoj, sebičnosti silnikah.

S toga slavi Belgija urednika „Mandla", koji je odkrio i pred sudom dokazao zločinske sveze, u kojih zloglasni grof Langrand-Dumonceau stajaše s njekojimi belgijskim državnici i dostojanstvenici; stoga slavi Švicarska neodvisne one listove, koji su polučili, da je pred sud pozvan bio „James Fazy"; stoga slavi naša domovina g. Mrazovića, koji je svietu odkrio tajnu o lonjskom polju, te pred sudom dokazao, kako prebogati barun Levin Rauch, vrhovni činovnik zemlje i namjestnik Njegova Veličanstva zlorabi svoju bansku vlast na štetu povjerenih mu kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije a na svoju korist.

Osuda nevinosti, izrečena dne 7. o. mj. pukovinskim kaznenim sudom u Petrinji jest, glede gg. Mrazovića i Vončine, pravomoćna i neopoziva*), stoga može svaki sin trojedne kraljevine svomu banu (Rauchu) u lice reći: da mu je sada mjesto na stolici obtuženikah nipošto pako na dičnoj stolici Bakačah i Zrinovićah.

Barun Levin Rauch kriv je pred sudom, kriv pred našim narodom, kriv u očiuh svakoga poštenoga čovjeka; stoga on nesmije biti predsjednikom vrhovnoga sudišta, sudac bo mora biti neporočan; stoga on nesmije biti upraviteljem trojedne kraljevine, na štetu bo njezinu zlorabio je svoju uredovnu vlast; stoga nesmije on biti namjestnikom Njegova Veličanstva našega kralja, jer je previšnje kraljevo povjerenje proigrao nepoštenim činom.

Barun Levin Rauch odsudjen je u Petrinji dne 7. siečnja 1871. na moralnu smrt.

*) Postupak kaznenih sudovah u vojnoj krajini temelji se na previšnjoj naredbi od 19. travnja 1862. Pukovnik II. banske pukovnije, kao vlastnik sudbenosti (Gerichtsherr), potvrdio je osudu nevinosti glede gg. Mrazovića i Vončine, te je ova osuda pravomoćna, jer proti njoj neima priziva. Glede g. Miškatovića imade, jer je on svećenik, pravo potvrde: c. k. glavno vojno zapovjedničtvo u Zagrebu; nu makar i nebi glavno vojno zapovjedničtvo potvrdilo osudu nevinosti glede g. Miškatovića, što smatramo nemogućim, ostaju svakako nevini Mrazović kao pisac o lonjskom polju i g. Vončina kao vlastnik „Zat."

Digitized by Google

O zabrani.

Posebitim obzirom na zahtjeve prometa i trgovine.

Spisao: Dr. Kopač.

Strogo, brzo i pravedno vršenje propisah parbenoga postupovnika, prama duhu zakona, spada medju bitne zaštite promicanja osobne vjeresije, — toli znamenita faktora u današnjem prometnom životu. Dočim realna vjeresija svoju sigurnost u valjano uredjenih zemljišnicih traži, oslanja se osobna vjeresija, uz ostale faktore, o uspješnu pomoć suda proti nemarnim i zle vjere dužnikom.

Izčekivana ova sudbena pomoć ipak nemože biti inaka, no subsidiarna, korektivna: — u prvoj vrsti odlučuje predpostava, da se je svaki vjerovnik prije podobro uputio, jer uputiti morao, ob osobnih odnošajih dužnika, te da znade, do koje granice dužnik sjegurnosti pruža; — nu čim se jednom u tom pogledu odluči, te komu bez napose uslovljene stvarne sjegurnosti stanovitu svotu povjeri (kreditira), nepodieljuje vjerovniku odnošaj vjerovnički sám po sebi pravo, da smeta svoga dužnika u slobodnom kretanju, bilo osobnom bilo prometnom, — i to sve dotle, dok mu dužnik, ili neplatežem dospjele tražbine ili inim načinom, smjerajućim na osujetu plateža, nedade zato temeljita povoda.

Jednaku zaštitu indi mora naći u zakonu koli vjerovnik toli dužnik; — prvi u tomu, da mu za slučaj potrebe pruža potrebita osjeguratelina sredstva, a drugi u tomu, da nebude prječen u slobodnu kretanju i slobodnu obavljanju svojih poslovah, te odvisnim učinjen o dobroj ili zloj volji nezasitna ili objestna vjerovnika; jer prosrat prometa ne pospješuje samo glavničar, već, ako ne u većoj, a to svakako u istoj mjeri, i dužnik, koji pomoćju povjerene (kreditirane) mu glavnice, stvara nove vrjednote za promet.

Ova su načela bez dvojbe vodila zakonodavca kod ustanovljivanja privremenih (provizornih) osjeguratelinih sredstvah, napomenutih u 19. i 20. poglavju gradjansko-parbenoga postupovnika t. j. privremenoga osobnoga zatvora i privremene zabrane. —

Nu praksa u premnogih slučajevih pokazuje protivno, naime, da često putah sudovi, a osobito kotarski, nisu proniklj duh zakona, da slobodu prometa veoma malo, dapače, kad i kad, ni malo neciene, te da na veliki uštrb prometa, bez temeljita povoda, neodredjujući dovoljne jamćevine za moguću (eventualnu) štetu, na prividnih podatcih dozvoljavaju zabrane, koje vjerovnici — pošto im zabrana i onako ne podieljuje nikakova stvarnoga prava na zabranjene pokretnine (res mobiles) — većim dielom smatraju pukim sredstvom za globljenje dužnika i pokušajem, nebi li tobožnjega dužnika na nagodu, bolje, na izplatu neduga (solutio indebiti) sklonuli.

Ima nadalje slučajevah, u kojih pakostno natjecanje (konkurencija) teži zabranami podrovati vjeresiju svoga takmaca.

Netemeljitimi zabranami upropastile su se već mnoge trgovačke kuće, što se u interesu sveobće vjeresije veoma žaliti mora; ako svi vjerovnici bez posebna povoda na jednom navale na inače sjegurnoga i čestitoga dužnika, ter radi nedospjelih jošte tražbinah uztraže pokriće gotovinom, jer da će se inače njihove gibivosti pod zabranu staviti, to će jedva koja trgovačka kuća moći odoljeti svim ndarcem — kuća padne, a pomoženo ipak nije nikomu — jer obično stečaj (konkurs) obezuspiešuje takova netemeljita osjegurateljna nastojanja.

Moglo bi se nabrojiti sijaset za promet, za javnu i privatnu vjeresiju štetnih posljedicah, proizlazećih iz netemeljitih i obiestnih zabranah.

Digitized by Google

Nu stoga upravo nadleži sudovom tim svetija dužnost, da budu savjestni čuvari prava i promicatelji prometa, da mjeru pravednosti ravno drže nad vjerovnikom i dužnikom, da pomognu prvomu, gdje mu pomoći zbilja treba, a da brane potonjega proti netemeljitim zahtjevom, smjerajućim na stegnuće slobodna prometa.

Rekoh, da vjerovnik bez temeljita povoda nesmije smetati svoga dužnika u slobodnom razpolaganju, jer da je takovo smetanje krivica za dotičnoga dužnika, a na uštrb općemu prometu.

Po naravi stvari nemogaše zakonodavac unapried predvidjeti i ustanoviti sve one slučajeve, u kojih treba štitit vjerovnika proti dužniku, te se s toga zakon, glede zabrane, ograničuje na ustanovu općenitoga načela (pricipa) koje glasi: dozvolu zabrane odlučuje istinita a ne namišljena pogibelj, u kojoj se vjerovnik sa svojom tražbinom nalazi:

Pojam pogibelji neda se istina bezodnosno (absolutno) ustanoviti, jer je pogibelj pojam veoma odnosan (relativan), jedan bo nazire pogibelj svigdje, a drugi nigdje, nu baš zato prepušta zakon razboru i razsudi sudca, da li se u pojedinom slučaju pogibelj konstatiranom smatrati ima — ili ne.

Zakon ustanovljuje doduše, da molitelj zabrane pogibelj dokazati mora vjerodostojnimi svjedočbami — nu ni pitanje o vjerodostojnosti tih svjedočbah nemože se riešiti posebnimi zakonskimi ustanovami, pa tako i u tom sve visi o razboru i dovidu sudca, koji se mora na sve okolnosti točno obazirati, te jih svestrano, pomnjivo i savjestno ocjeniti, imajuć pred očima vrhovna načela pravednosti i duh zakona, smjerajući na svestrano osjeguranje prometa, koji nedopušta, niti da zabrana bude Damoklesov mač u ruci vjerovnika, a niti da bude vjerovnik žrtvom zle vjere dužnika.

Ako se sadržaj §. 407. gpp. doslovno (wörtlich) uzme, to bi pogibelj, koje radi zakon dozvoljava zabranu, sastojala u pomanjkanju dovoljnih platilah t. j. ako vjerovnik dokaže, da dužnik, osim one imovine, koja se kani pod zabranu staviti, druge, za pokriće svoga duga dovoljne, imovine nema; — nu šta onda, ako dužnik posjeduje suviše dovoljnih platilah? zar da se u tom slučaju nikako nebi zabrana dozvoliti mogla? može; — nu ja scienim, da nije §. 407. g. p. točno složen (stiliziran), najpače stoga, ne, što se temelji na istom stanovištu, na kojem i §. 397. gp. glede dozvole provizornoga osobnoga zatvora — jer šta je ino zabrana, nego zatvor dužnikovih pokretninah?

Obzirom najme na to, da se zabranom ne steče nikakovo stvarno pravo, može se dogoditi, da će ono malo pod zabranu stavljenih platilah, kojimi je jošte dužnik razpolagao, služiti trećemu za podmirenje, naime vjerovniku, koji već ima ovršive osude i platežne naloge; (Zahlungsauftrag) nebi dakle zabrana bila nikako koristna molitelju iste — u takovu se slučaju indi ne riešava izhoditelj zabrane pogibelji za svoju tražbinu.

Nu ako se dokaže, da dužnik kani svoja platila — imao ih on mnogo ili malo, to neodlučuje — odstraniti ili inim pačinom sustegnuti svojim vjerovnikom, onda zabrana odgovara svojoj svrsi, da dužnikova imovina pričuvana bude za buduću ovrhu, pa s toga se ima u §. 407. gpp. napomenuto pomanjkanje platilah tako razumjevati, da ne odlučuje samo obstojeće jur pomanjkanje platilah (praksa uči, da ovakove zabrane napram prezaduženikom od nikakove koristi nisu) već da se predusresti ima onomu pomanjkanju platilah, koje bi nastalo, kad bi dužnik na uštrb vjerovniku odstranio ili otudjio za namirenje duga dovoljna platila, kojimi za sada razpolaže.

Posvjedočenje pogibelji, o čem sam dosad govorio, nemože ipak biti jedini uvjet zabranam; uspješna zaštita duž-

nika mora nadalje, od javljajućeg se vjerovnika, zahtjevati, da pruži jamstvo, da mu tražbina zbilja obstoji, jer je lahko moguće, a i dosta lahko dokazati, da dužnik neima dovoljnih platilah za onu znatnu svotu, za koju molitelj zabranu traži, ali treba takodjer jamstva, da dotična tražbina zbilja pravedno obstoji, pa za to odredjuje §. 408. gpp., da mora molitelj zabrane svoju molbu temeljiti na izpravi, koja, bude li istinitom priznana, pruža podpun dokaz obstojanju tražbine, ili pako, ako takovih dokazah neima, da ponudi dovoljno jamstva za osjeguranje štete, što bi ju prouzrokovao dužniku neopravdanom zabranom.

Akoprem su indi vrhovna načela o zabrani zakonom ustanovljena, te je samo savjesti, razboru i dovidu sudca prepušteno, da u danom (konkretnom) slučaju prama obstojećim okolnostim odluči, da li se zaiskana zabrana u sklad dovesti može s rečenimi vrhovnimi načeli, to nas ipak sudbena praksa uči, da se često najjasniji i najočevidniji zakonski propisi ili nikako neuvaže, ili pako, da se dozvoljuju zabrane na temelju — prividnih ništovnih podatakah.

Ima slučajevah, gdje stranka nije izkazala, — da niti ponudila dokaz prieteće pogibelji, pa ipak bje zabrana dozvoljena uz polog jamčevine.

Jamčevina može doduše zamieniti izprave, kojimi se podpuno dokazuje izpravnost tražbine; nu bila jamčevina kako joj drago velika, nikada neoslobadja dužnika od vjerodostojna dokaza prieteće pogibelji; — u protivnom slučaju bio bi dužnik odvisan od milosti ili nemilosti bogata vjerovnika, kome nije težko položiti jamčevinu, samo da udovolji svojim hirom, ili da upropasti pogibeljna si konkurenta.

Ima sudbenih odlukah, kojimi se dozvoljuju zabrane na temelju izvadakah iz trgovačkih knjigah, nepodpunih obveznicah itd. — riečju na temelju izpravah, koje same po sebi nikada nebi pružale podpuna dokaza o obstojanju tražbine, dapače ima slučajevah, gdje se je zabrana dozvolila na pukoj i baš ničim nepodkriepljenoj tvrdnji, da dug postoji; nu u nijednom od tih slučajevah; nije sud odredio ni položenje jamčevine, premda, po jasnom propisu §. 408. gpp. od položenja jamćevine zavisi dozvola zabrane, izuzam jedino slučaj, ako vjerovnik izkaže obstojanje svoje tražbine podpuni dokaz pružajućom izpravom.

Ima slučajevah, gdje je doduše sud uztražio nu posve neznatnu jamčevinu unatoč zakonu, koji dovoljnu sigurnost zahtjeva; ali kakova je to, pitam, sigurnost, ako se dozvoli zabrana pokretninah 10 puta više vriednih, nego li iznaša dotična tražbina, a sudom odredjena jamčevina neiznosi ni dva postotka (%) vriednosti pod zabranu stavljenih pokretninah?

Ima robe, koja je po svojoj naravi pokvarenju izvrgnuta ili ju nije moći čuvati itd., pa ako molitelj zabrane tražbinu svoju neopravda, a zabranjena se roba medjutim pokvari ili dielom ili posve propadne, kakovu sjegurnost, pitam, pruža jamčevina u iznosu od samo 2% vriednosti zabranjenih stvarih? tko je u takovom slučaju izložen većoj pogibelji, molitelj zabrane ili dužnik?

Nadalje biva često, osobito napram inozemnim trgovcem, da molitelj zabrane mjesto da izkaže prieteću pogibelj, jednestavno navede, da je dužnik u okolici nepoznat, da je inostranac, te da molitelju zabrane nije poznato, da li dužnik osim imovine u obsjegu te i te seoske občine, još drugdje imetka posjeduje; (kod nas mogla bi svaka občina najmirnijom dušom izdati svjedočbu, da Rothschild u njezinu području baš nikakove imovine neposjeduje) — da ima povoda bojati se, (naravski ako dužnik u toj občini neima redovito svoje prebivalište) da će dužnik nakon obavljena posla, iz občine ili kotara otići, i više takovih izlikah — a sudovi uzeše to za dovoljan dokaz pogibelji, pa dozvoliše zabranu.

Digitized by Google

Ako li se takovi nazori u praksu uvuku kao stalno pravilo, tada nam se je bojati, da će nam malo po malo podrovati vjeresiju, a neznam kamo bi dospjela naša trgovina i promet, ako bi se trgovac, da izbjegne svim neprilikam, morao ponajprije pobrinuti, kako će se pologom stanovite svote u občinsku blagajnu akreditirati kod one občine, u kojoj kani za čas poslovati.

U slučaju napomenutom u br. 1140. Glaser-Ungerove sbirke, odbio je vrhovni sud molitelja zabrane, koji je naveo bio, da njegov dužnik u Češkoj nikakve imovine neposjeduje, pa da mu je nepoznato, da li imade imovine u svom zavičaju, u Galiciji; vrhovni sud uze, da jednostavni ovi navodi neposvjedočuju nikakove pogibelji.

Ako je vjerovnik nepovjeriv, neka se bez naročito ugovorene sigurnosti neupušta s nikim u poslove, van s onim, koji je iz njegove občine ili kotara, ili kojega posve dobro poznaje; ali ako se je upustio, to strah njegov nemože biti dovoljnim razlogom, da dužnika u slobodnu i neprekinutu razvoju njegova posla smeta; jer bi se inače moglo slučiti, da se i poduzetnik uplaši, te naša trgovišta ostavi bez posla.

Neimadu indi posve krivo trgovci, koji vele, da se samo u one poslove pouzdaju, koji se iz ruke u ruku vode, pa kad kažu: što koristi, ako viši sudovi ukinu netemeljite zabrane nižih sudovah, kad do toga najmanje mjesec danah prodje, šteta već nanešena, naknada veoma dvojbena, da u pretežnoj većini slučajevah, baš nikakova. Neimadu li pravo, kad se tuže, da im netemeljite sudbene zabrane često otmu novac, koji bi se inače dobro ukamatio u drugom poduzeću? Štetnim bo posljedicam zabrane mogu jedino izbjeći, ako s mjesta polože priepornu svotu, koja je time do konačne odluke prometu oduzeta.

Neću uztvrditi, da nebi dužnik kao stranac mogao uzrokovati pogibelj vjerovniku — to biva osobito onda, kad se dužnik kani vratiti s imovinom u daleku svoju domovinu, u kojoj domaće njegove oblasti neovršuju osude ovozemnih sudovah; nu u tom slučaju neleži momenat pogibelji u pomanjku platilah — o tom govorio sam jur gore — već u neovršivanju ovozemnih osudah u dužnikovoj domovini. Sudovnik dopušta, da se inostranac u slučajevih osobne sudbenosti (Jurisdiction) može pred ovozemnimi sudovi otužiti, s toga je zabrana na stanoviti dio imovine odlazećega inostranca posve opravdana, jer bi inače zbilja nestalo platilah; — nu i u tom slučaju neće se dužnik toliko moći potužiti, ako se zabrana dozvoli uz dovoljnu jamčevinu ili na temelju podpun dokaz pružajuće izprave, a to tim manje, kad pomisli, da se i u njegovoj domovini nepostupa bolje s ovozemnikom.

Domovina naša stoji u osobito živom prometu sa zapadnom polom monarkije, a odtuda sliedi, da medju obima zemljama obstoji i vjeresija. Prama sadanjim državopravnim odnošajem morati će se uztvrditi, da su Priekolitavci inostranci; nu bilo bi ipak krivo, veoma krivo, te na uštrb prometu, kad bi ta okolnost uplivala takodjer na medjusobno pravno občenje, te u pogledu zabranah utemeljivala dotičnu pogibelj. Naše se osude ovršuju u obsegu čitave Priekolitavije na jednostavne zamolnice naših sudovah, te zato neima nikakove pogibelji, da bi nestalo platilah, ako ovih s drugih razlogah nenestane.

Sama narav zabrane donosi sa sobom, a uvjerit se je mogao svatko i iz ove naše razprave, da nije moguće bilo i da nije zakon s toga niti pokušao, pobliže označiti pogibelj, koja imade svakako obstojati za tražbinu vjerovnika, ako želi, da mu se pruži pravno osigurateljno sredstvo zabrane. Ovdje je zakonodavac morao ostaviti najšire polje razboru i uvidjenju sudca.

Smatrati ću si za dužnost, da priobćim pojedine praktične slučajeve, zasie-

cajuće u ovo pitanje. (Molimo i ostalu gospodu suradnike neka nam priobće praktične slučajeve, o naglašenom predmetu, koji zasieca uprav u živac prometu i trgovini. Uredničtvo.)

Na taj način pred javnošću razlažuć zdrava pravna načela o zaštiti vjerovnika i dužnika, o zakonih prometa, a ponapose o dužnosti sudca, da u slučajevih, gdjeno je njegovoj razsudi zakonom otvoreno slobodno polje djelovanja, u konkretnom slučaju sve odnošaje stranakah u obzir uzme, te da izbjegava priekomjernu podporu jedne stranke, ako se tim protivnoj šteta uzrokuje, nestojeća u nikakovu razmjerju sa koristću, koja se postići ima. Tim načinom velim, poći će nam možebit za rukom, da očistimo s vremenom praktično naše pravosudje od kojekakovih manah.

Priobčujući pojedine frapantne slučajeve, predlažemo ih podjedno javnoj kritici, a pravna sviest i bolja, u duhu zakona utemeljena. sudbena praksa može se kod nas poroditi jedino iz nepristrane kritike, koja se od svoga predmeta nipošto udaljiti nesmije.

Potreba uvedenja javnih bilježničtvah u vojenoj krajini.

Od Ig. B . . ša.

Bilježničtvo je pravna uredba, koja već u rimskom pravu svoj koren ima. „Notarii“ nazivahu Rimljani brzopisce, koji su navlastito bivali upotriebljeni kod skupšinah senata, jer su rabili stanovite znakove i prikraćenja (notae), poslie pisare ili tajnike javnih oblastih. Veću sličnost s današnjimi javnimi bilježnici imadjahu t. z. „tabelliones“ koji su, kao što je i dan danas u Italiji običaj, javno na ulici strankam ugovore sklapali i razne podneske sastavljali. Za franačkih kraljevah morali su „notarii“ u državnoj pisarni izprave sastavljati, medju ovimi zvahu se njekoji „cancellarii“. Poslie je sam vladar sebi pridržao pravo bilježnike imenovati, te je to pravo ili sam, ili preko svojih višjih oblastih, izvršivao. Ustanova javnih bilježničtvah pribavi si već u srednjem vieku, gotovo u svih državah zapadne Europe, temelj, koji se u novom i najnovijem vieku uslied razvoja i pomnožanja životnih i privatnopravnih odnošajah i uslied toga, što se je postavila ta uredba (institut) pod nadzor i upliv vladah, u toliko učvrsti, da u današnje vrieme, izkusiv blagodat uredbe javnih bilježničtvah, nijedna vlada nemisli tu uredbu ukidati, nu svaka nastoji istu usavršivati te pučanstvu tom uredbom pribaviti sredstva za što veću sigurnost u rukovanju privatopravnih poslovah.

Već car Maksimilian I. izdade god. 1512., potaknut češćimi tužbami na razne zloporabe, bilježnički red, a u Francezkoj, gdje je već Filip „liepi“ prvi bilježnički red izdao, uvedene su tečajem francuzko bune zakoni od 29. rujna 1791., zatim od 25. mieseca „Ventôse“ godine XI. i od 2. mieseca „Nivôse“ godine XII. radikalne reforme bilježničtva. Bilježnik postade „javnim činovnikom“, koji u ime države izdaje podpunu vjeru zaslužujuće izprave (svjedočbe) o pravnih činih, koji se pred njim obavljaju. Redovite plaće neima, nego mu dotične stranke za njegovo poslovanje plaćaju zakonite pristojbe. On sastavlja oporuke, sve vrsti ugovore, nagode, posvjedočava istinitost podpisah i tako dalje.

Bilježnički red od god. 1855. uredi tu uredbu za Austriju, po kojem stranke sve svoje izvanparbene pravne poslove pred bilježnikom na vjerodostojni način obavljati mogu. U Ugarskoj nije ta uredba nikad pravo u život stupila, a mislim da se nevaram, ako uztvrdim, — iz uzroka,

Digitized by Google

što se isti sa predožujskimi pravnimi ustanovami ugarskog javnog prava, koje takodjer „loca credibilia“ poznaje, posvema u sklad dovesti nemože i što Magjari u svom konservatizmu neuvadjaju rado pravnih novotah, ma ove sa obće prihvaćenimi (modernimi) zakoni srodne bile. U ostalom ministarstvo ugarsko uvidilo je u najnovije doba potrebu toga pravnog instituta, te je jur priredilo zakonsku osnovu, kojom namjerava izpuniti jaz ugarskoga zakonoslovja. (Prevelik je taj jaz, nemože se bilježničkim redom izpuniti. Op. uredn.)

Naša domovina, izuzam vojničku krajinu, upozna bilježnički red od god. 1855., koji je u Hrvatskoj i Slavoniji carskim patentom od 7. veljače 1858. u život uveden s uredbom javnih bilježnikah. Ova se je uredba u praksi toli koristnom pokazala, da je i iza listopadske diplome pridržana.

Nijedna pokrajina careviue neoskudieva više pravoznanih ljudih, koliko vojnička krajina. U ovoj ima u svakoj pukovniji na 54— do 87. hiljadah stanovnikah, a u slobodnih vojničkih občinah na 600 do 12000 stanovnikah 1 do 3 pravoznana sudca, osim toga na cielo stanovničtvo vojene krajine do 19 odvjetnikah. Krajiški sudac, rukujući kaznenog,-gradjansko-parbeno i izvanparbeno, stečajno- i mjenbeno pravosudje, obterećen je u toliko poslovi, da mu je težkom mukom moguće svojoj dužnosti zadovoljiti, odvjetnici pako, zabavljeni takodjer svojimi poslovi, a k tomu po najviše pristrani, dočim svaki svojoj stalnoj stranci više nagnut, njen interes poglavito zastupa. Po tom je neuko pučanstvo izvrženo u sastavljanju svojih pravnih izpravah na milost i nemilost namićućih se neukih nadripisarah, koji, mjesto da pravni odnošaj sastavkom izprave vrhu odnosnoga posla razbistre i izraženu volju stranakah svojim savjetom i uplivom u sklad sa postojećimi zakoni dovedu, narod gule i pravni posao još više zamrše, parnicam širom vrata otvaraju i pravoznancu, kojemu na posljedku dotični slučaj rukuh dospje, bio odvjetnik bio sudac, posao u toliko otešćaju, da, pored najboljeg moralnog osvjedočenja o „pravu“ odnosne stranke, njojzi radi „formalnih“ manah pomoći nemože.

Uvedenjem zakletih (zaprisežnih) javnih bilježnikah pomoglo bi se tomu zlu, a pospješilo poslovanje sudovah, koji bi gotovo sve svoje izvanparbene poslove za razpravu bilježnikom odstupiti mogli, nastao bi veći kredit (vcresija) jer bi se svaki, uvjeren o potpunoj dokaznoj moći sastavljene vrhu kojeg pravnog posla izprave, pouzdanije takovim poslovom odvažio.

Naše ratno ministarstvo steklo bi si za krajiško stanovničtvo veliku uslugu kad bi ove redke dostojno uvažilo te i u krajini primjeran broj javnih bilježničtvah osnovalo.

Kada može kupac kuće odkazati stan?

Napisao dr. A. Rojc.

Nisu riedki slučaji, kada tko baš nezna, uz koji rok da odkaže najamni ugovor, a da mu na prigovore stanara sud neodbaci odkaza, i da ga neprisili odkazati po drugi put, pa još istom iza dugotrajne parnice, i pošto je s jedne i s druge strane mnogo potrošeno na bilježe i na parbeni posao, i pošto je napose vlastnik nepokretnine puno štetovao time, što uz parnicu sa kućom nije mogao koristnije razpolagati.

Ovakova se nevolja osobito često događja onda, kad tko prodade nepokretninu, koju drugi u najmu drži.

Al da nepišem samo u obće, navodim odmah istinit primjer, pa će iz njega svatko lahko moći razabrati obćenito pravno pitanje.

Digitized by Google

Petar bio je na 23. studena 1870. kupio kuću od Pavla; u toj kući stanovao je najamnik Mirko. — Prodavaoc prenio je prodajnim ugovorom na kupca sve koristi kuće počamši od 1. siečnja 1871. — Kupac dao je odmah uknjižiti svoje vlastničtvo, pa je već na 23. studena 1870. sudbeno odkazao stan stanaru, da mu ga izprazni koncem prosinca 1870.

Najamnik iliti stanar je proti ovomu odkazu na vrieme podnio prigovore, u kojih je tvrdio, da kupac neima prava odkazati nego stoprv 1. veljače 1871., a to i onda istom na tri mjeseca u napred.

Ovo je bilo zametnulo živahnu pravničku razpravu, nu do sudačke rješitbe nije došlo, jer su se bile stranke nagodile. Al zato ovo pitanje nije izgubilo svoje zanimivosti; pa baš jer sam se bio uvjerio, da ima raznih o tom pitanju nazorah, mislim, da ću moći nješto doprinjeti k tomu, da se različita pomisli slože, te da se u sličnom slučaju nesudi sad ovako- sad onako.

U primjeru, gore navedenom, stanar navodi, da je bio sa prodavaocem sklopio najamni ugovor uz tromjesečni odkaz; da mu je najamninu za svaka tri mjeseca redovito u napred plaćao, dapače da mu je i za vrieme od 1. studena 1870. do konca siečnja 1871. stanarinu u napred platio. Za sve ovo doprinio je dotične dokaze.

Zato tvrdi stanar, da bi se kupac po §. 1120. obć. gr. Z. imao držati redovitoga odkaza, te odkaz udesiti po propisu §. 2. ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. br. 234. drž. zak. lista ili br. 230. zem. vl. lista. — Ovo zahtjevanje najamnik u daljem odgovoru razjasnjuje tim, da bi kupac po slovu a) pomenutoga paragrafa imao odkazati stoprv 1. veljače 1871. na tri mjeseca u napred, jer da obstoji posebau ugovoren rok, po kojem se samo na tri mjeseca u napred odkazati može; ili po slovu b) istoga paragrafa da bi bio imao odkazati takodjer stoprv 1. veljače 1871. na tri mjeseca u napred, jer da u Zagrebu vlada takav običaj; — ili najposlje po slovu c) istoga paragrafa da bi imao kupac odkazati barem tri mjeseca u napred, pa makar i počamši od dana, kad je kuću kupio, odnosno kad je odkaznica stanaru dostavljena bila, jer da je onaj najamni ugovor trajao više nego godinu danah, budući da najamnik već preko godine danah u kući stanuje, o čem je on takodjer podao potrebiti dokaz. *)

Uza sve ovo pako naveo je najamnik još i to, da nijo samo on toga mnenja, dapače da je isto onako već sudilo c. kr. vrhovno sudište u Beču, pa se je pozvao na dra. Juliusa Šimkovskoga, koji je u svojoj knjigi o skupu pravnih načelah, izrečenih po istom vrhovnom sudu kod §. 1114. obć. gr. Z. zbilja natiskao, da je pomenuto sudište rješitbom od 24. ožujka 1857. izreklo načelo, da ima kupac kuće odkazati tri mjeseca u napred, ako je bio prodavaoc sa najamnikm ovakov odkaz ugovorio. — Pozvao se je najamnik još i na neku drugu knjigu pod naslovom: „der Mieths und Pachtvertrag“, gdjeno njeki neimenovani pravnik tvrdi ono isto, al i na istom temelju.

Pošto su već drugi ljudi o toj stvari razmišljavali; pošto je dapače i

*) Budući da tu §. 2. min. naredbe od 17. prosinca 1858., br. 230. zem. vl. lista odlučuje, to se, za olakoćivanje uzporedjivanja tvrdnje kupca i stanara, ovdje navodi od rieči do rieči:

§. 2. Uporabna pogodba, u koliko je po naredbah občega gradjanskoga zakonika potrebno odpovjedati ju, da, ili mukom nebude obnovljena, ili da bude razvrgnuta, može se

a) u slučaju, ako postoji osobit ugovor, medju strankami o roku za odpovjed i za povratu predmeta porabnoga, odpovjediti u pravilu samo uz taj rok; — ako li ugovora takovoga neima, tad

b) ondje, gdje su osobitim miestnim običajem ili izdatimi o tom propisi za izpraživanje predmetah uporabnih ustanovljeni osobiti dani u godini s izviestnimi odpovjednimi rokovi, ima se odpovjed učiniti prije, nego što mine vrieme, za što ustanovljeno;

c) u svih ostalih slučajevih imadu se odpovjediti zakupi barem šest mjesecih, najmi barem tri mjeseca, najmi, koji po pogodbi neimaju trajati godinu danah, barem četrnaest danah prije, nego što će se uporabni predmet imat predati.

Digitized by Google

onako važno sudište, kako no je vrhovno sudište u Beču, ovo pitanje riešilo; i pošto su pisci to načelo po pravničkih knjigah već razglasivali, pa još razglasuju, što sigurno nebi činili, da o njem nisu posve uvjereni: to može ovo manje misaonoga sudca, navlastito pako sudca, koji je mnogimi poslovi obterećen, te neima kada, da sam o stvari razmišlja, i da sam crpi iz najčistijega vrela, naime iz samoga zakona po pravom njegovom tumačenju, lahko namamiti, da drži za suho zlato, što mu drugi kao takovo hvale. — Nu tko zna, da nije sve zlato, što se sija, taj će ipak stvar ogledati prije, nego li uztvrdi, da je uvjeren, što i kako.

Najmanje pako valja sliepo vjerovati onim knjigam, koje se tiskaju kao tobožni sbornici pravničkih načelah, izrečenih po gdjekojem sudu; jer prije svega neima suda, koji bi uvjek u sličnih slučajevih posve dosljedno sudio, a napose o vrhovnom sudištu u Beču kaže isti dr. Šimkovski u predgovoru svoje pomenute knjige, da pravna načela istóga suda nisu uvjek dosljedna, a valjda neće biti sudca nižih sudovah, koji već nebi i sam opazio bio nedosljednostih pa makar i najvišega suda. — A uza sve to, nemože li sabirač njegovih pravnih načelah sam zalutati i pomisliti, da je koja pomisao izrečena kao načelo, premda je nikla samo iz posebne kakve okolnosti dotične parnice, koja njemu ni poznata nije. — Najposlje još nije nijednomu sabiraču onakovih načelah za rukom pošlo, imati podpuno sabrane sve rješitbe vrhovnoga suda u Beču, da bi mogao proučiti baš sve one, koje rade o svakom pojedinom slučaju, pa da bi iz njih mogao razabrati, što je zaista načelo, kojega da se sudište drži. A kad ovakov sabirač pred sobom ima rješitbe sličnih slučajevah, pa su ipak različite — što da onda on drži za pravno načelo? — Nemora li onda on sam osjeći, koja rješitba vrhovnoga sudišta da bolje odgovara pravnomu načelu, odobrenu po zakonu? — Pa evo u tom je položaju ovaj sabirač sudcem nad vrhovnim sudištem; — a za nas opet nije više nego privatna osoba, koja nam svoje mnenje očituje.

Unatoč svemu tomu priznati moramo, da su ovakova u skladu sabrana pravna načela od velike koristi. Neimaju doduše zakonite valjanosti, kao što su ju njekoć imale „Decisiones curiales“; al one búde i bodre na samostalno razmišljanje o raznih propisih zakona i na njihovo uzporedjivanje s ovimi propisi; razsbistruju razbor, bistre nam pameti, i davaju mir, utjehu, odvažnost, pa i neodvisnost sudca, kad poslje vlastitoga uvjerenja o valjanosti kojega načela vidi, da ga i drugi priznavaju.

Kad pako ovakove presude uzporedjujemo sa zakonom, treba najprije svrnuti okom na vrieme, kada je koja presuda izrečena, i kada je dotični zakon proglašen, pa moramo gledati i na to, da li dotični zakon ima valjanosti i u onoj zemlji, gdje bi ga po njekom načelu, u njekoj presudi već izrečenom, upotrebiti željeli.

Premda se ovo čini tako naravno, da nebi o tom trebalo ni rječce napomenuti, jer da i onako svatko najprije na to gleda; moram ipak primietiti, da baš u tom slučaju najamnik i oni, koji su njegova mnenja bili toga pravila nisu uvažavali, jer su se pozivali na pravno načelo, po vrhovnom sudištu u Beču izrečeno već 24. ožujka 1857., dočim je naredba sa pozvanim paragrafom 2-im izdana istom dne 17. prosinca 1858., i premda je isto načelo izrečeno po vrhovnom sudištu u Beču, pa premda u Beču ota ministarska naredba niti zakonske valjanosti neima; a nezna se, da li je bečki sud onda sudio o slučaju, dogodivšem se u Hrvatskoj.

Po tom smo se dakle uvjerili, da se nevalja sliepo uzdati u pravno načelo, natiskano u pomenutoj knjigi, već valja, da sami razgledamo, što je zakonito kod nas po zakonih za nas valjanih.

Najamnik i kupac zajedno tvrde, da mora kupac najamniku redovito

Digitized by Google

odkazati, jer tako naredjuje paragraf 1120. obć. gr. z.

Al se već u tom razlikuju, što je redovit odkaz.

Stanar tvrdi, da kupac samo onda odkazuje redovito, kad odkazuje uz rok, koji je ustanovljen ugovorom, obstojećim medju strankami.

Kupac pako odvraća, da on nije ugovorio nikakva najamna ugovora, dakle niti ugovora ob odkaznom roku, te da njega neveže ugovor, kojega nije ugovorio i u kojem on niti nije stranka. — Zakon nigdje neustanovljuje, da bi ikada ikoji ugovor vezao onoga, koji sam niie nanj pristao. — Bi li dakle redovito bilo, ako bi kupca ovakov ugovor vezao? — Na to nitko neće odgovoriti, da bi.

Najamnik primjećuje doista, da po §. 442. obć. gr. z. nitko na drugoga nemože prenašati više pravah, nego što je sam imao; a prodavalac da je s njim ugovorio bio tromjesečni odkaz, i da je primio od njega najamninu do konca siečnja 1871., dakle, da nije mogao prenieti na kupca niti prava kraćega odkaznoga roka, niti koristi od kuće počamši već od 1. siečnja 1871.

Kupac pako odgovara, da on od prodavaoca nije preuzeo njegove osobne obveze, nego da je preuzeo samo stvarno pravo na kuću, i da je njezino vlastničtvo podpuno stekao, budući da je na njegovo ime već i uknjiženo, što je posve valjano dokazao, a sa kućom da one osobne obveze nisu skopčane, budući da najamni ugovor nije uknjižen, te da po jasnih riečih §. 1095. obć. gradj. zak. dužnosti, što no bi ih on mogao imati naprama pravu najamnika, na njega neprelaze; zatim da ovo isto potvrdjuje i §. 443. obć. gr. z. po kojem neuknjižene tražbine i neuknjiženi zahtjevi neprelaze na kupca i najposlje da on prava, odkazati uz kraći nego tromjesečni rok, netemelji na tom, što mu ga je tobože prodavalac odstupio, već na tom, što mu ga zakon daje; pa da kupac može više pravah po zakonu imati više pravah, nego li ih je imao prodavalac, jasno pokaznje i §. 367. obć. gr. z., po kojem može kupac steći baš i vlastničtvo kojega prodavalac nije imao. — Pravo odkaza pako daje kupcu §. 1120. obć. gr. z., daje mu ga dakle zakon i onda, kad ga prodavalac niti imao nije, jer ga se bio možda ugovorom odrekao za stanovito vrieme, postavimo, za deset godinah, pa si je pridržao odkazati istom poslje deset godinah tri mjeseca u napred. — Bi li i u tom slučaju najamnik tvrdio, da bi imao kupac čekati izmaknuće od deset godinah, pak stoprv onda odkazati tri mjeseca u napred, kao što sada tvrdi, da bi sa tromjesečnim odkazom kupac imao čekati do 1. veljače 1871.? — Da li je pako vrieme čekanja dulje ili kraće, to sigurno neodlučuje.

O koristih navodi kupac, da se ima stanar po §. 1120. obć. gr. z. držati prodavaoca, ako ih je unapried platio, te time pretrpio kakvu štetu. Ove naredbe sigurno nebi trebalo, kad bi istina bilo, da se po istom paragrafu redovito odkazuje samo onda, kad se odkazuje na temelju onoga ugovora, što no ga je prodavalac ugovorio sa najamnikom; jer onda stanar nebi nikada imao nikakve štete.

Jasno je dakle, nastavlja kupac, da po redovitom odkazivanju zakon neodobrava onoga odkaznoga roka, što ga je prodavaoc ugovorio bio sa najamnikom; pa je zato i jasno, da se po §. 2. slovo a) ministarske naredbe od 17. prosinca 1858. neima odkazati onako, kao da bi medju strankami obstajao osobit ugovor o roku za odpovjed. — A tko ovo drugač tumači, premda mora priznati, da kupca neveže ugovor, kojega nije ugovorio, vriedja poznato načelo: „Nihil de nobis sine nobis.“

Al najamnik opet odvraća, da ni toga načela nevriedja, jer da kupac mora ipak preuzeti dužnost redovita odkaza, premda kupovnim ugovorom niti ove dužnosti nije preuzeo od prodavaoca; dakle je kupac ipak proti svojoj

Digitized by Google

volji ograničen, dočim bi po svojem umovanju morao imati pravo, stanara odmah iz kuće izbaciti bez ikakve odpovjedi.

Kupac razjasnjuje, da je velika razlika medju obvezom, izvirućom iz ugovora, i obvezom, izvirućom iz zakona.

Zakon veže svakoga državljanina, pa makar da ga on sam i nije stvorio; al privatan ugovor neveže nikoga, do same ugovornike i one, na koje po zakonu prelaze prava i dužnosti ugovornikah. Nu, kako je dokazano, o pravih i o dužnostih, izvirućih iz neuknjiženoga najamnoga ugovora, nemože se kazati, da prelaze na kupca.

Zakon nagoni kupca na redovitu odpovjed, ne ugovor. — I budući da ga zakon sili na ovakov odkaz, to može u ovom slučaju samo ona odpovjed biti redovita, koju zakon ustanovljuje, a ne ona, koju ustanovljuje ugovor. — Zakon pako u paragrafu 1116. obć. gr. z. naredjuje, da se ondje, gdje odkazni rok nije drugčije ustanovljen, mora najam nepokretne stvari odkazati 14 danah u napred.

A ovo je taj redovit odkaz; jer se ovdje baš radi o najmu nepokretne stvari, o najmu kuće, a za kupca neima ugovora o odpovjednom roku. (Dalje sliedi.)

Nije smetanje posjeda, ako tko poseče voćku, glede koje mu pristoji pravo suužitka.

Priobćio dr. M. B—ć.

Josip D. tužio je Stjepana D-a pred žup. kot. osrjedujim sudom zagrebačkim rad smetanja posjeda, počinjenog time, što je tuženik medjašnu jednu, u suužitku tužtelja i tuženika stojavšu, krušku posjekao. Tužbenomu zahtjevu zadovoljio je sud I. molbe odlukom svojom oe 23. travnja 1868. br. 449. Usljed utoka, podnešenog po tuženiku, odbio je kr. banski stol tužitelja sa zahtjevom njegovim iz razlogah: „što smisao zakona o smetanom posjedu u tom sastoji, da se onaj, koji se, smetan svojevoljnim i silovitim činom drugoga u faktičnom posjedu stvari iii uživanja prava, prituži, po sudu, poslje zaključenog kratkog inkvisitornog razpravljanja u dokazanom posjedu ili uživanju prepornog predmeta ili prava štiti, smetaocu pako dalje smetanje zabrani; — što je u konkretnom slučaju tužba povedena glede suuživanja ploda od kruške, koju je tuženik svojevoljno posjekao, te time dalnje uživanje ploda od kruške nemogućim učinio; — *što, po tužbenom izloženju manjka podlog za sudbeno razpravljanje, dočim već predmeta nëima, u kom bi se tužitelj štititi imao, i dočim mu prosto stoji, u pogledu prouzročene štete postupati putem, zakonom propisanim.*“ Odluka ova potvrdjena je po stolu sedmorice iz razlogah banskostolnih.

Mjestni sudovi nemogu kao „fori contractus“ postupati.

Rješitba vis. kr. stola sedmorice od 24. travnja 1869., br. 210.

Tužbu knjižare S— u Zagrebu proti knjižari Z—oj, podnešena 27. srpnja 1868. rad plateža od 99 for. 46 novčićah gradskom sudu zagrebačkom, odbio je ovaj odlukom svojom od 28. srpnja 1868. br. 3272. s razloga, što se u smislu minist. naredbe od 26. svibnja 1860. tužbe sa zahtjevom izpod 100 forintih austr. vried. i u slučaju „fori contractus“ (ugovorne nadležnosti) pred dotičnim mjestnim sudom podići imaju. Usljed izvanrednog utoka tužeće knjižare, ulo-

ženog proti odluci kr. banskoga stola od 7. listopada 1868. br. 6374., kojom je prvosudna odluka potvrdjena bila, naložio je stol sedmorice sudu I. molbe, uz ukinuće odlukah I. i II. molbe, izravno rješenje tužbe i to iz razlogah: 1. što je u slučaju ovom, gdje su stranke po navodu tužbe ugovorile, da bude tražbina u Zagrebu plativa, nadležan gradski sud, kojemu je tužba predata; jer po smislu naredbe „o uredjenju mjestnih sudovah", mjestni sud nikada kao „forum contractus" postupati nemože; — 2. što pitanje istinitosti navoda tužiteljeva (glede ugovorenog mjesta platežnog) spada na kontradiktorni put; usljed toga je nastao slučaj ništetnosti (Nullität) ukinutih odlukah po §. 318 g. pp.

Dr. M. B—ć.

Književne viesti.

O naučnoj razrabotkě (obdjelavanje) **istorii slavjanskago prava**, Peterburg. 1870. (str. 1—29.) Priobćio dr. M. B—ć.

Naš akademik, sada profesor „novorosijskago" sveučilišta u Odesi, g. dr, V. Bogišić*), izdao je pod ovim naslovom uvodno svoje čitanje o „historiji slavjanskih zakonodavstvah."

Zadaćami znanstvenog obdjelavanja „povjesti slavjanskoga prava", naznačuje on u svojoj razpravi:

1. Kritičko sabiranje materijala s izvornikah, ma u kakovom se obliku ovi ukazivali, i izradjivanje juridičke dogmatike;

2. iztraživanje sastavnih čestih pojedinih pravnih uredabah (Rechtsinstitut) i opredieljenje: kao medjusobnog njihovog odnošaja, tako i odnošaja njihovog naprama ostalim stranam narodnog života;

3. potraživanje zakonah, po kojih pravo nastaje i živi, po kojih se ono mienja i obumire; — i to putem znanstvenog sravnjivanja i kritičke analize.

O rodstvenoj zaščitjy u drevnih Germancev i Slavjan. Izsliedovanje Sergjeja Špiljevskago. Kazan 1866. (str. 1—245)

Semejnyja (obiteljska) **viasti u drevnih Slavjan i Germancev.** Kazan 1869. (str. 1—388) od istoga:

Diela S. Špiljevskoga o savezu rodbinskom, kao savezu u svrhu medjusobne zaštite, i ob obiteljskih vlastih kod starih Slavjanah i Germanah, izradjena su, rek bi, pravcem i načinom naznačenim u nastupnom predavanju dra. Bogišića.

U prvonaglašenom svom djelu uzeo si je učeni pisac zadaćom dokazati, kako se, polag najstarijih spomenikah, javni život kod starih Germanah i Slavjanah neočituje samo u jedinstvu rodbinskih (plemenskih) savezah, već, kako je i u ono doba, o kom svjedoče najdrevniji (najstariji) spomenici, teritorialnih savezah obstojalo, kojimi se je prvobitna samovlast rodovah podosta ograničivala.

Glavnu ovu misao sprovodi spisatelj u više poglavjah, govoreć o bivstvu staroslavjanske i germanske krvne osvete, o sudbenom i izvansudbenom izravnanju (pomirbi) razprah platežnom odkupnine (krvnine), o zastupanju rodjakah na sudu, o samoupravi rodovah i napokon o tako zvanem „mjestničestvu", t. j. o razprah glede prednosti roda.

U drugom djelu „o vlastih obiteljskih" razpravlja spisatelj o vlasti muža nad ženom, o očinskoj i materinskoj vlasti, o štitničtvu rodjakah nad maloljetnimi, nemoćnimi, bolestnimi i slaboumnimi, a konačno o „poluštitničtvu", t. j. o štitničtvu nad ženami (tutela mulierum).

Crpiv material svoj nesamo iz zakonodavstvenih spomenikah, nego takodjer iz obćenitih izvorah povještnih, pa zatim iz poslovicah, pjesamah i običajah narodnih, dolazi pisac do zanimivog zaključka da je većina pravnih uredabah, po njemu izpitanih, istovjetna u starih Slavjanah i Germanah, pa da se više putah plemena jedne

*) Pravo- i državoslovni odiel jugoslavenske akademije znanostih imade u g. dru. Bogišiću najrevnijega člana, bez kojega bi znanstveni rad akademije u naglašenoj struci bio — tabula rasa. Osim g. dra. Bogišića mogli bi istina, glede znanstvenog usposobljenja, kriepko uznapredjivati akademički rad: velezaslužni ravnatelj pravoslovne akademije, g. dr. Muhić i g. dr. Šuhaj; nu prviji, makar priznati prvak u znanosti, nemože se posvietiti akademičkoj radnji, jer ga zemaljska vlada na to odsudjuje, da, kao ravnatelj pravoslov. akademije, — svoje službene podneske sam prepisivati i toliko urah na dan prodavati mora, koliko svaki drugi profesor, usljed čega mu (naravno!) nepreostaje za akademički rad ni vriemena, ni dispositije. G. dr. Šuhaj pako zaboravlja, čini se, na podministarskoj stolici u Pešti i ono, što je nekoć znao, i ono, što ga je nekoć odušèvljalo — zahtjeve „umnoga prava."

Nehajstvu zemaljske vlade za nauku i prosvjetu imademo zahvaliti, što dr. Bogišić, umjesto u Zagrebu, profesoruje u — Odesi.

Digitized by Google

narodnosti baš u onom slažu s plemeni druge narodnosti, — budi sa svimi, budi sa njekoliko njih — u čem se ova od ostalih plemenah svoje narodnosti razlikuju.

Djela Špiljevskoga odlikuju se sustavnim razredjivanjem bogatog gradiva, i stregom, ali uz to opreznom uporabom sravnjujuće metode, te se je time pisac očuvao neizvjestnih i samovoljnih nagadjanjah.

Tekar, kad ostale grane slavjanskoga prava sličnim načinom obdjelavane budu, moći ćemo govoriti o „historiji slavjanskoga prava."

Zanimivo nam je saznati iz predgovora ka drugomu, ovdje oglašenomu, dielu Špiljevskoga, da je na sveučilištih ruskih „historija slavjanskoga prava" tekar (a kod nas? uredn.) novim sveučilištnim ustavom od g. 1863. uvedena, dočim stolice slavjanskih nariečjah na ruskih sveučilištih jur od god. 1835. postoje. (Na koliko nam je poznato, „propisanu" su za pravoslovnu akademiju u Zagrebu takodjer predavanja iz „historije slavjanskoga prava", nu dosada ostade učiteljska stolica za ovaj predmet nepopunjena. Zašto? — pitajte vladu. Uredn.)

Dalmatien und seine Befestigung. Eine politisch-militärische Studie von einem Genie-Offizier Wien. 1870. (str. 1—70.)

Neimenovanog spisatelja potaknu na ovu radnju bojazan, da bi habsburžka monarkija u slučaju istočnoga rata izgubiti mogla posjed Dalmacije. Srodnost Dalmatinacah sa turskimi Slaveni i pravoslavna vjera umogućuje, veli spisatelj, Rusiji uspješnu konkurenciju s Austrijom, koja za tim ide, da se okoristi razsulom turskoga carstva. Stoga mora Austrija nastojati steći naklonost (simpatiju) turskih Slavenah jasnom i odvažnom politikom, a ne dosadanjom popustljivosti (?) i slabašnom blagosti.

„So rohen Völkern imponirt man durch Klugheit und Kraft", veli spisatelj. Bilo bi shodno i koristno, kad bi se naši,, osobito dalmatinski, politici sklonuli na kritičko pretresivanje nazorah bezimenog spisatelja.

Tko se želi o tom osvjedočiti, da „ruskomu panslavismu" manjka svaka povjestna podloga — neka pročita dielce Niemca J. Haupta:. Die dakische Königs- und Tempelburg auf der Columna Trajana. Wien. 1870.

Die Vorschuss- und Creditvereine in Böhmen. Von Dr. N. John. Prag. 1870.

Die Arbeiter-Verhältnisse und Erwerb Genossenschaften in England und Nordamerika. Von Prof. Dr. J. L. Tellkampf. Halle. 1870.

Ko što uztrajnom, sviestnom političnom borbom, prednjače naša braća Česi ostalomu Slavenstvu i na polju narodnoga gasdodarstva. Češka veresijska družtva, ponapose ona za obskrbu radnikah, stekoše priznanje ciele Europe. Brojem i ustrojstvom takovih družtvah nadkriliše Česi iste Niemce. o čemu se iz diela g. dra. Johna svatko osvjedočiti može.

Prof. dr. Tellkampf razlaže u kratko radničke odnošaje u Englezkoj i Americi; pozivom na amerikanske odnošaje dokazuje spisatelj, da sretnija budućnost radnikah nevisi o socialnih prevratih, već o pučkoj prosvjeti, o ćudorednosti, radinosti i štedljivosti radnikah, — o slobodi radnje i prometa.

„Pravnik" slovenski. Došo nam ja rukuh 1. broj drugoga tečaja toga lista, što ga u Lubljani izdaje i uredjuje poznati slovenski rodoljub i vrstni pravoslovac g. dr. Razlag. Milo nam je javiti, da slovonski „Pravnik" liepo napreduje, te ga i našim pravnikom što toplije preporučamo. Slava Slovencem!

LISTAK.

Kako je moći pretvoriti veliku državu u malu državicu*)?

Uputa nekoga ministra, (Lorda Hillsborougha), kad je nastupao svoje zvanje.

Neki stari mudrac držaše o sebi, da on, makar i neumije prebirati gusle, ipak znade, kako je moći malen gradić velikim učiniti. Tajna, što ću ju ja odkriti, koji niti spadam u stari viek a niti se brojim medju mudrace, sasma je pricčna onomu, što je ovaj stari Grk učio. Obraćam se zato na sve ministre, koji imadu upravljati velikimi državami, što je vele pomučno, jer raznolikost posalah nestavlja im vremena svirati na guslah.

„I. Ponajprije, moja gospodo, valja uzeti u obzir, da se velika država, poput velike pogače, najlašnje na okrajcih spopada. Pobrinite se dakle ponajprije za svoje najodaljenije pokrajine; odciepe li se ove, to će ostale samo po sebi slieditи.

*) Preporučamo ovu satiru glasovitog Amerikanca Franklina državnikom habsburžke monarkije na uvaženje. S istih uzrokah nastaju, vele, iste posljedice — a kasno se je poslje smrti kajati.

Digitized by Google

„II. Da se budu pokrajine u svako doba mogle odciepiti, dobro pamtite, neutjelovite ih nikada matici zemlji; nedajte im niti obćega prava, niti trgovačkih povlasticah; upravljajte ih po najstrožih od vas samih izdanih zakonih; nedajte jim da učestvuju kod imenovanja zakonodavacah. Budete li strogo držali ovu razliku, to ćete činiti (dopustite da nastavim svoju prispodobu) kao i pametan licitar, koji tiesto, da se bude laglje kidalo, ondje proreže, gdje će se svaki komad, kad bude pečeno, sam odlomiti.

„III. Možda su ove dalnje pokrajine jedino pogibelju utemeljiteljah ili njihovih predjah dobljene ili osvojene bez pomoći matice zemlje. Da, možda su još i ojačile moć iste, davajuć joj vojnike, trgovinu, mornarnicu i pribaviv joj tržišta; pa, ako možda ove pokrajine zato računaju na kaku milost matice zemlje **zaboravite sve**, ili još ljepše, smatrajte ove usluge za učinjenu vam uvriedu. Ako su stanovnici revni „Vighs-i“ i prijatelji slobode, koji su usisali načela slobode već majčinim mliekom, obazrite se na to sve, ali samo zato, da možete njihova čuvstva uporabiti proti njim, i njih kazniti. Čim je gotov i učvršćen prevrat, sva su ova načela slobode bezkoristna; da što velju! omrazna su i prezirna.

„IV. Mar kako mirnim načinom se podvrgle **kolonije** vašoj vladavini, mar kako učešće one pokazale spram vaših interesah i mar bog zna kakvom strpljivosti podnosile vaše tlačenje, smatrajte uviek, da se one hoće pobuniti, te š njimi tako i postupajte. Stavite im u posadu vojsku, koja će bezsramnim ponašanjem izazvati ustanak, koji ćete vi tada taneti i bajonetami ugušiti. Ovim načinom možete poput sljubovná supruga, koji svoju suprugu zlostavlja, s vriemenom polučiti, da se puka sumnja zamieni istinom.

„V. Daleke pokrajine trebaju namjestnike i sudce, koji će kralja zastupati, vršeći njegovu vlast po nalogu. Vi kao ministri dobro znadete, da moć vlade zavisi od mnienja naroda, koje mnienje se poglavito ravna po zasluzi onih, koji vladaju. Ako vi razborite i odvažne ljude u kolonije pošaljete, koji će interese kolonijah pred očima imati i njihov boljak promicati, to će koloniste misliti, da je kralj dobar i mudar, te želi dobrobit svojih podložnikah. Ako li naučne i pravedne sudce onamo pošaljete, to će koloniste misliti, kralj je prijatelj pravednosti. **Kanite se toga!**

Nu pošljete li razsipnike, koji će njihovu imovinu zatrti, igrače, koji su na zelenu stolu ili na burzi sve proigrali, to ćete imati izvrstne namjestnike; vi ćete u tih ljudih imati grabežljivce, koji će globljenjem puk do skrajnosti dovesti.

Pridružite im jošte odvjetnike za sudove, koji su neznalice, umišljenici, prisvojači i parničari — pa će sve baš krasno ići.

„VI. Ako se potlačenik potuži, kaznite ga dugom odgodom, strašnimi troškovi i odsudom na korist tlačitelja.

„VII. Nagradite usuprot namjestnike, koji su si džepove napunili, te jih načinite baruni *), ako je nužda.

Ovako ćete izbjeći novimi pritužbami, a ohrabriti namjestnike i sudce na tlačenje i nepravdu; narod ćete tim načinom pogrditi, uzlovoljiti i konačno do skrajnosti doćerati.

„VIII. Ako se vaše kolonije u ratu, u kom ste vi upleteni, budu natjecale, davajuć vam i više novca i momčadi nego mogu, to nezaboravite, da vam više služi na čast silom oteti fenig (novčić) nego dobrovoljno pružena funta šterlinga (10 for.) Prezrite dobrovoljne darove i izmuzajte ih novimi daćami!

Ove će se kod vaših parlamentah pritužiti; reći će, da im se namiču porezi od stanovitoga tjela, u kom nisu one zastupane, pa da to u oprieci stoji s obćim pravom; one će se obraćati na vas molbenicami, moleć vas za pravicu.

„Tad se neka ruga parlamenat, neka im odbije pritužnice, da — neka ih ni nečita, već neka pritužioce što prezirnije odbije. Neima shodnijega sredstva, da se poluči žudjeno odcienjenje. Uvrieda se često zaboravlja no prezir nikada.

„IX. Kad ste svoje svojvoljne daće uveli, skrbite se, da ih za pokrajine što više tegotnimi učinite, očitujući, da vaše pravo nepozna granicah; recite, ako kolonistom bez njihove privolje samo jedan šiling od funte uzmete, da vam isto tako pristoji nedvojbeno pravo, njim i drugih devetnaest (šilingah uzeti.

„X. Moguće, da će se neki koloniste još ipak tješiti i reći: „Ako i neimamo imetka, to nam se ostavlja ipak nješto, što je velike cienе: „osobna sloboda i sloboda savjesti“. Imademo „Habeas-Corpus“ (zakon, kojim se zajamčuju Englezom znamenita ustavna prava) i porotni sud; nemože nam takodjer nitko oteti crkve niti nas siliti, da budemo papiste ili muhamedanci.

„Dokinite u tom slučaju porotni sud, odpravite sumnjive u maticu zemlju (Englezku) postavite svojevoljna sudišta; učinite s religijom isto tako; podložite koloniste duhovnomu sudu; nepropustite a ma ništa, što bi nje osvjedočiti moglo da su oni podložni vlasti, koja, kako veli sveto pismo, ne samo da je kadra ubiti tielo već i duše na vieke prokleti, sileć ih, da se i vragu klanjaju čim to poglavarstvo za shodno pronadje.

„XI. Da im se daće još bolje omraze, dajte ih pobirati po čoporu iz englezke poslanih činovnikah, koji će se obilato plaćati na trošak porezovnikah.

„XII. Upotriebite ove daće za plaće namjestnikah i sudacah, da vam vazda budu privrženi a u slučaju potrebe neodvisni i neprijatelji kolonijah.

*) Misli na namjestnika Bernarda

Digitized by Google

„XIII. Razdražujte sabore kolonijah opetovnimi razpusti.

„XIV. Pretvorite hrabre svoje mornare u carinare (financ. stražare).

„XV. Spomene li vam tko o nezadovoljstvu kolonijah, to nedopustite nikad, da je to nezadovolje općenito, ili da ste vi tomu krivi; neupotrebite nikada ništa proti tomu; neopozovite nikad nijedne naredbe, koja koloniste vriedja. Nedajte im a ma u nijednoj stvari prava; to bi značilo obodriti ih, da uztraže opoziv i druge koje krivde Neuslišajte nikad pravedan i pametan zahtjev, ta mogao bi vam se staviti i drugi nerazborit. Izviešća o stanju kolonijah primajte samo od namjestnikah i kolonijam neprijaznih činovnikah. Izazivajte i nagradjujte takove, vam u prilog iduće, izjave, lažljive obtužbe pako sačuvajte u tajni, da se neuzmognu oprovrći, te postupajte upravo tako, ko da su ove laži prava istina, a neslušajte nikad prijatelje naroda. Smatrajte uviek, da su tužbe naroda izmišljotine i pletivo sake demagogah, i da bi bilo sve mirno, kad bi vam bilo moguće ove buntovnike uhititi i objesiti. Krv mučenikah tvorit će čudesa, i ono proizvesti, za čim težite. (odcienjenje).

„XVI. Pa ako uvidite, kako se zavidni susjedni narodi raduju s vaše nesloge, gledeć ju tim ubitačnijom učiniti, što otvoreno tužbe kolonijah povladjuju, a ujedno vas, posve otajno, na još strožije naredbe bockaju; — neklonite samo i nezdvajajte! Zašte da se uznemirivate, kad vaši neprijatelji s vami istu cilj imadu!

„XVII—XX. Ovakim načinom riešit ćete se do skora dosadna posla, upravljati odalekimi kolonijami, pa će vas za sve vjekove minuti sav trud i napor, što ga imadoste s njihovom trgovinom i s njihovom svezom.“

(Odštetna dužnost javnih bilježnikah.) Neki bilježnik (notar) načini kupovni ugovor (Kaufvertrag), nepregleda prije zaglavljena ugovora javnih knjigah sam, već povjeri to svomu pisaru. Kasnije se pokazalo, da u tom ugovoru nisu navedene dugovine (passiva) (to se vidjelo i iz izvadka, izvadjena pisarom iz javnih knjigah). Budući da je kupcu odtuda potekla šteta, zatraži on proti bilježniku disciplinarni postupak, zahtievajuć, da se isti sbog zanemarene dužne oprez nosti, koju valja imati, kad se sastavljaju privatne izprave (Urkunden) za stranku, odsudi na odštetu po §. 6. bilježničkoga reda. Tomu se je zahtjevu i sbilja u zadnjoj molbi (vrhovno sudište u Beču) zadovoljilo i dosudilo: „po §. 6. ustanovah za javne bilježnike od 21. svibnja*) 1855. mogu bilježnici sastavljati privatne izprave ili dokaznice, ali isti imadu izpuniti dužnosti zakletih zavjetnikah (Sachwalter) i odgovaraju za svaku štetu, nanešenu stranci njihovom krivnjom. Nema dakle dvojbe, da su bilježnici dužni pregledavati javne knjige, kad se zaglavljuje ugovor o nepokretninah u javnih knjigah ubilježenih. Budući pako da je bilježnik (notar) zanemario osvjedočiti se, dali je izvadak, potrećej osobi učinjen, istinit, to se isti mora odsuditi na odštetu.

*

Dva dana, izza kako je Rauchu proglašena bila osuda na moralnu smrt, našlo se je ipak aristokratah, dostojanstvenikah i zastupnikah naroda, koji su mu tamjanom kadili na „sjajnom“ plesu u njegovih dvoranah, dočim je policija oružanom silom zapriečiti htjela pogast, koju su sviestni zagrebački gradjani izkazivali nevinim proglašenomu vrlomu rodoljubu, g. M. Mrazoviću, koji za istinu i pravo uloži sve, što čovjeku milo i sveto biti može. Oj tužna domovino, duboko si pala!

Zagrebački sudbeni stol izreklo je dne 21. studena 1870. br. 5594. na temelju §. 197. br. 5. k. p. obustavnu odluku u kaznenoj parnici, povedenoj proti g. S. Mazzuri, na tužbu g. Cekuša, radi članka, priobćenog u br. 191. „Zatočnika“ pod naslovom „Postupak, kazneni nove ere“.

„Zatočnik“ izlazi u vojn. Sisku; kažnjivost tiskopisom počinjenih prestupakah zapečima po §. 10. k. z. predajom rukopisah za tisak; „Zatočnikova“ tiskarna nalazi se takodjer u vojn. Sisku; za prestupke počinjene u vojn. Sisku nadležan je pukovinski sud u Petrinji; hrvatsko-slavonska krajina jest sastavni dio trojedne kraljevine, te se od zagrebačkih sudovah nemože nikako smatrati inozemstvom; — stoga mnijemo, da je kr. zagr. sudb. stol imao na temelju §. 44. k. p., ustupiti tužbu g. Cekuša proti g. Mazzuri nadležnomu t. j. pukovinskomu sudu u Petrinji.

Gospodin Bach, urednik „Hrvatske“ odsudjen je radi prestupka bunjenja, označenoga u §. 300. k. z., na 14 danah kućnoga zatvora. Mi se iskreno radujemo, što se je zagreb. sudb. stol jednom sjetio — kućnoga zatvora. O temeljitosti odsude (Verurtheilung) nemožemo izreći svoje mnienje, budući nam manjka točno izvješće o konačnoj razpravi.

*) Uveden za Hrvatsku i Slavoniju carsk. patentom od 7. veljače 1858. Br. 23. d. z. l.

Dopisi administracije:

Gg. P—ću u Senju, Š—u Karlovcu, M—ću u Gračacu i narodnoj čit. u Požegi. Predplata za četvrt godine iznosi 1 for. 50. n.; stoga Vam predbilježismo 50 n. za drugi četvrt.

Gg. dr. V—ću u Zagrebu i V. L—cu u Jaski: suviše poslanu forintu predbilježismo Vam za treći četvrt.

G. A. M. u Hreljinu: predplata do konca lipnja iznosi 3. for

Poziv na predplatu.

„Novi Pravnik“ će nastojati, da bude: vježbalištem za mlade, a duševnim stečištem za jur priznate pravničke sile; koristnom zabavom pravnikah i nepravnikah; podporom al i nemezom sudbenih i upravnih činovnikah te budiocem i glasilom pravne narodne sviesti.

„Novi Pravnik“ će propoviedati istinu bez obzira na milost ili nemilost — časti, roda i novca; razpršivati će po najboljoj mogućnosti tmine predsudah i nezuanja te će nastojati pripomoći, da našemu narodu iza duge noći opet zarudi zora ljepše budućnosti.

„Novi Pravnik“ će priobćivati teoretične pravo- i državoslovne razprave i zanimive slučajeve iz sudbene i upravne prakse, te će u evidenciji držati upravo- i državoslovnu literaturu, osobito slavenskih narodah.

U trorazciepljenoj domovini vladaju trorazličiti zakoni, treba dakle, da jedan od drugoga prihvatimo dobre, — a svi složno iztrebimo zle zakone, treba, da i u tom pogledu radimo o narodnom jedinstvu.

„Novi Pravnik“ će i ovoj svrsi služiti, te će se takodjer obzirati na zakonodavstveni rad ostaloga „Slavenstva“.

Da li će „Novi Pravnik“ stavljenoj si zadaći zadovoljiti moći, visi o z trajnoj, materijalnoj i duševnoj pripomoći rodoljubivih „pravnikah“ u trojednoj kraljevini, koje ovim što uljudnije umoljavam, neka me izvole revno i trajno podupirati.

„Novi Pravnik“ nije list „ stanovite“ političke stranke, već je otvoren svakomu, koji štuje znanost, istinu i pravo.

Do sada obrekoše mi trajnu duševnu pripomoć gospoda: Barčić, dr. Bedeković, dr. Brešćenski, dr. Brlić, I. Broš, dr. Čučković, dr. Derenčin, dr. Gvozdanović, dr. Jordan, dr. Kontak, dr. Kopač, dr. L. Kostić, dr. Lorković, I. Maicen, dr. Malec, dr. Matok, dr. Mazzura, M. Mrazović, I. Perkovac, dr. Pilepić, dr. Posilović, dr. Roitz, dr. Rohak, M. Savić, dr. Spevec, dr. Stanković, L. Šaj, dr. Šimunić, dr. Šram, A. Velikajne; za sudstveno liečničtvo: dr. Dežman dr. Saks i dr Struppi.

Ciena je „Novomu Pravniku“:

U Sisku za cielu godinu 5 stot., za izvanjske uz poštarinu ili za domaće uz dostavu 6 stot.

Razmjerno prama toj cieni za polovinu i za četvrt godine.

Predplatu prima administracija ovoga lista u vojn. Sisku, zatim u v. Sisku trgovina gospode Bobekah, a u gradj. Sisku trgovina g. J. Jemeršića.

U Zagrebu prima predplatu knjižara Fr. Župana (Albrecht i Fidler).

Najcienije su pošiljke poštarske naputnice.

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. Milan Makance. Tiskom Ivana Vončine u vojn. Sisku

Digitized by Google

NOVI PRAVNIK.

LIST ZA PRAVO- I DRŽAVOSLOVJE.

Br. 2. U vojn. Sisku, 28. siečnja 1871. **God. I.**

Izlazi 15. i 28. svakoga mjeseca. — Godišnja ciena 5 for., poštom i domaćim u kuću 6 for.

Sloboda je pravo.
„Justitia regnorum fundamentum."

Trojedna kraljevina.

Sadanje ustrojstvo habsburžke monarkije obiluje tolikimi protuslovji i državopravnimi zagonetkami, da bi i najvještijemu državoslovcu vele mučno bilo, pronaći za taj državopravni „labyrint", kojemu ne ima primjera niti u sadašnjosti, niti u prošlosti, znanstveni naziv.

Habsburžka monarkija, po svom današnjem ustrojstvu, niti je jedinstvena niti savezna država, niti savez „državah", niti je ustrojena na temelju načela narodnosti, niti je napokon strogo ustavna, niti strogo absolutistična.

Obično dualističko razlikovanje u Cis- i Translajtaniju nepruža nam takodjer nikakove jasnosti, pače protivno; Dalmacija, nebrojeno putah priznata za cjeloviti dio trojedne kraljevine, uvrštena je, t. z. ugarsko-hrvatskom nagodom, medju žemlje ugarske krune, dakle u Translajtaniju, dočim je, glede zakonodavstva i uprave, podvržena cislajtaniji; vojnička krajina nespada niti na Cis-, niti na Translajtaniju, niti je zastupana na zagrebačkomu, niti na ma kojem drugom saboru, dočim je glede zakonodavstva i uprave podrvžena stranom ratnomu, stranom ugarskomu ministarstvu.

Nas zanima prije svega državopravna zagonetka o „trojed. kraljevini."

Zemljištni obsjeg „trojedne kraljevine" osnačuje čl. 42. sabora od god. 1861., koji je steko previšnju kraljevu potvrdu; u previšnj. kraljevom odpisu od 8. studena 1861. spominje Nj. Veličanstvo „trojednu našu kraljevinu", „milu nam trojednu kraljevinu", i narod „trojedne kraljevine" kao narod „samim sobom omedjašen, političnо obstojeć, providjen vlastitim svojim jezikom, vlastitimi svojimi teritorialnimi granicami (§. 42.), vlastitimi svojimi običaji, vlastitimi koristi i vlastitimi potrebami"; čitali smo previšnje kraljeve odpise, kojimi se ustrojava dvorska kancelarija i namjestničko vieće za „kraljevine Dalm., Hrv. i Slav.", te kojimi se imenuje kancelar i ban „kraljevinah Dalm., Hrv. i Slavon."; t. z. nagodba sklopljena je izmedju kraljevine Ugarske i izmedju kraljevinah „Dalmacije, Hrvatske i Slavonije", makar na saboru od g. 1868. nije zastupana bila niti Dalmacija, niii hrvatsko-slavonska vojnička krajina.

Nemože dakle biti sumnje o tomu, da kruna priznaje pravno obstojanje „trojedne kraljevine."

Da narod, živući u kraljevinah Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, uključivo hrvatsko-slavonsku krajinu, željno izčekiva faktično sdruženje ovih, po pravu već sdruženih, kraljevinah u jednu političnu cjelinu, posvjedočuju nebrojene predstavke saborah, županijskih skupštinah i zaključak sadanjega dalmatinskoga sabora.

Nije li dakle nedokučiva zagonetka, da ban trojedne kraljevine ne ima niti u Dalmaciji niti u krajini baš ni zerice vlasti, da se saboru kraljevinah Hrvatske i Slavonije povjerava stranom „državopravne

Digitized by Google

štitničtvo" nad Dalmacijom i Krajinom, stranom pako oduzima svaki upliv na zakonodavstvo i upravu spomenutih sastavnih čestih „trojedne kraljevine", već da Dalmaciji zakone stvara bečki „Rajhsrat" a Krajini državno ratno ministarstvo.

Zagonetka ova, glede trojedne kraljevine, tim je manje dokučiva, što nijedan od „spomenutih" djelovah trojedne kraljevine nije ni faktično ni pravno oduzet vladarskoj vrhovnoj vlasti Nj veličanstva, kralja „trojedne kvaljevine", te što nije u svrhu sdruženja ovih kraljevinah potrebito trošiti ni krvi ni novca za rat ad „recuperandam possessionem" koje od spomenutih čestih „trojedne kraljevine" niti se je po sdruženju bojati pritužbah ili protimbah evrop. diplomacije.

Grof Andrasy izjavi, istina, u oči jednomu od dalmatinskih rodoljubah, da neželi sdruženje Dalmacije, budući dosta posla ima s Hrvatskom i Slavonijom, nu interes jedne osobe, ma zvala se ona i grof Andrasy, nesmije u *pravnoj* državi odlučivati o sreći i blagostanju cjeloga naroda, nesmije zapriečiti izpunjenja prisegom vladara zajamčena prava, odnosno dužnosti.

Do skora ima se u Zagrebu opet sastati sabor kraljevinah „Dalmacije, Hrvatske i Slavonije", nastaje dakle budućim saborskim zastupnikom dužnost, da postignu žudjeno, faktično oživotvorenje „trojedne kraljevine".

Bilo bi pravedno i umjestno, kad bi se na sljedeći sabor pozvali u Zagreb svi zastupnici sadanjega dalmatinskoga sabora, a zastupnici iz Hrvatske i Slavonije, uključivo vojničku krajinu, na temelju izbornoga reda od g. 1848. ili od godine 1866.

Takav bi sabor imao ustanoviti, do koje granice sizati ima zakonodavna i upravna jedinstvenost „trojedne kraljevine", te bi iz nova riešiti imao odnošaj cjelovite „trojedne kraljevine" naprama ukupnoj monarkiji.

Tim bi se načinom riešila habsburžka monarkija jedne — (a možda i svih) njezinih državopravnih protuslovah i zagonetkah.

Takav cjeloviti sabor nebi smio zaboraviti na previšnje kraljeve rieči, navedene u prev. odpisu od 8. studena 1861. koje glase:

„Jer sa žalošću samo bijaše nam sudjeno iz vaših, veličanstvu našemu podnešenih, pisamah razumjeti, da je sabor naroda, inače tako *poštena*, tako *obzirna* i tako *vjerna*, kao što je narod *predrage nam trojedne kraljevine* toli važno i za njega samoga i za ukupnu državu pitanje državopravnoga položaja njegova prema ukupnoj monarkiji tražio riešit na *izključivu* i s toga *neplodnu* polju *positivnoga* prava, pozivana od vas bez obzira na dogadjaje od g. 1848. i bez *obzira na tadašnje zaključke* sabora; mjesto da potraži riešenje to na polju *vlastitih političnih koristih i potrebočah*, kojeno je polje u stvari ovaj iznad *svih ostalih odlučno.*"

Zaista, ako ove kraljeve rieči promislimo trieznim, strašću i predsudami nepomućenim objektivitetom, moramo priznati, da izražavaju uzvišeno ono načelo umnoga prava, koje život stavlja nad mrtvu povjestnu davninu, pravo razbora nad zakon časovne koristi ili sile, žive svedjer razvijajuće se potrebe narodah i državah nad trule, prašinom od vjekovah pokrite listine; koje zahtjeva, da se pravo, sljedeć razvoj i promjenu životnih odnošajah, takodjer mienja i razvija, da nebude, sliveno u oblik zakona, zaprjekom napredka, zaštitom nepravde i vrelom neprestanih idei, prava protivnih, zadjevicah.

Nj. Veličanstvo popunilo je navedenimi rieči poznato pravilo „salus rei publicae suprema lex esto", pravilom „salus populi suprema lex esto rei publicae", uz koje načelo rado pristaje i razbor i srce. Ako se ne sazove cjeloviti sabor trojedne kraljevine, nije, po našem mnienju, nepodpunomu *zagrebačkomu* saboru druge zadaće, nu zahtjevati popunjenje svoje.

Pravo, koje zakon i razbor ustanovljuje, treba da bude sveto i narodu i kruni.

Dr. M. M—c.

Digitized by Google

Zakon o zadrugah.

(Napisao dr. L. Š.)

I.

„Zadruga je zajednica ukućanah jedne te iste seljačke kuće, živućih na skupnom posjedu", to bi po prilici bila definicija ovog odnošaja, koji se ukazuje kao osobitost našega naroda. Nu u zakonu netreba definicijah, jer je zakon ustanova, protežuća se na pravni odnošaj; (Savigny System I. svez. §. 33.) ovaj mu je podloga, a sadržajem mu je ona dotična ustanova. Ova može biti ustanova u strogom smislu ili može imati i dispositivnih uredabah, koje izviš toga i trajnu njeku pozitivnu djelatnost naredjuju.

Zakoni, tičući se u strogom smislu tako zvanog gradjanskog prava, neimadu nego onih ustanovah, omjerujućih pravni odnošaj, te služe ravnilom oko prosudjivanja tih odnošajah. Zakoni, koji sadržavaju uz to i ovakovih uredabah, idu u red zakonah upravnih, normiraju djelatnost dotičnih osobah i krugovah, te ovi potonji moradu u upitnom pogledu aktivno djelovati onako, kakono to zakon naredjuje. U isti red (upravnih zakonah) u širjem smislu idu i oni zakoni, koji nenalažu doista osobitu njeku djelatnost, već zabranjivaju štogod (leges prohibitivae), te prema tomu uvršćuje se i karno pravo u grane tako zvanog javnog prava.

Držeć ovo pred očima, moramo predležeći evo zakon o zadrugah uvrstiti medju zakone upravne, a opet i to konštatovati, da imade i onakovih ustanovah, koje ga karakterizuju zakonom u strogom smislu, odnosećim se na gradjanskopravne odnošaje. Tomu može se prigovarati u toliko, da bi se ove dvie česti sa svom logičnom strogosti jedna od druge bile odjeliti imale, te prema tomu ustanovljivao bi zakon najprije pravokrug dotičnikah (zakon u strogom smislu), a drugi bi dio onu iz upravnih razlogah naloženu djelatnost (gospodara, zadrugarah, općine) normirao. Nu ove stroge djelitbe neima u ovom zakonu, te su ustanove sad jedne sad druge kategorije nanizane, ni neima bud strogog razlučivanja, bud izkazane i na zamjenitom organičkom savezu tih ustanovah osnovane logičke nužde za ovo redanje.

Predpošiljajući ove općenite opazke, laćamo se zadatka, te ćemo sljedeći slie. dom otaj zakon, vršiti nad njim ono pravo i onu dužnost, štono ju imade znanost, tumačeć obstojeći zakon; iztaknuti ćemo najme sa svom objektivnosti sve one nedostatke, koje u njemu nalazimo, a neimajući tu ine svrhe, van doprinjeti štogod do boljka zakonodavlja, primiti ćemo rado i svaku antikritiku, i na nju, bude li prema pravilam dostojne polemike, odgovarati bud braneći našu kritiku, bud priznavajuć, da nas je antikritika o protivnom osvjedočila.

Otih nedostatakah navesti ćemo

a) onakovih, koji se odnose na netočnost, nepodpunost ili nejasnost sloga, koji se dakle osudjuju po pravilih znanstvene interpretacije (l. c. §. 35 i slied.) pa idu u red formalnih nedostatakah;
b) onakovih, koji se odnose na samu ustanovu, pa dosljedno tomu idu u red materijalnih nedostatakah.

II.

Definicija §-a 1-og nije udešena prema pravilom logike, a napose neodgovara zahtjevom pravoslovne štilistike.

Po propisih logike mora da bude definicija (-syntezi pojma u obliku kategoričke tvrdnje) u pogledu svog sadržaja sa predmetom posve istovjetna (adekvatna), jedno mora da drugo posvema krije.

Ovdje predstavljaju subjekt ono „više porodicah ili kućanah" koji (predikat) na jednoj podkućnici, pod jednim gospodarom živu i zajedno gospodare, te prema tomu bio bi izcrpljen sadržaj

Digitized by Google

upitnog pojma, kadno bi se ova definicija ovako skladala: Zadruga je zajednica kućanah (a u ovom općenitom izrazu imade se i onaj relativni „porodica“) gospodarećih pod jednim gospodarom na zajedničkih nekretninah (a tu odpada onaj posebni dodatak „živućih“, jer je ovaj predikat sadržan u onom „gospodarećih“, svatko bo žive u zadruzi, koji u njoj gospodari, a isto tako odpada i onaj predikat o zajedničkom uživanju plodinah, budući u definiciju neidu nego uzporedjeni (koordinarani) a podnipošto podredjeni pojmovi.

Podnipošto pako nesmije se medju pojam „zadruga“ kano subjekt, i one bitne obilježke, stvarajuće jasnu syntezu upitnog pojma, uvrstit opet njeki treći pojam, „o patriarkalnoj svezi“.

Da se „ova sveza“ zove „zadruga“, nije ovdje mjerodavno, jer se tu upravo radi o obilježenju ovog pojma, a svatko, koji u definiciji stanovitog pojma traži način spoznavanja (Erkennen) ovog pojma, mora da je glede njegove istovjetnosti na čistu t. j. mora da si ga predstavi, želeći upoznati ga po njegovih bitnih obilježkah. Jeste li dakle ona „patriarkalna sveza“ upravo ono i onoliko, koliko „zadruga“, tad nije ovo ino, nego idem per idem, te je amplifikacija bez potrebe; imadeli se pako smatrati, da u toj kvalifikaciji „patriarkalna sveza“ leži tako zvana syntetična determinacija (sûženje pojma prema podredjenim vrstim) općenitijeg pojma „zadruga“, tad leži u toj operaciji logična nepravilnost i nedopušteno gomilanje.

Ona opetna definicija u drugoj alineji postaje svakako suvišnom, te ukazuje se takozvanom eksplikacijom (definitio explicans), koja se u pravilu u zakon neuvršćuje, već ide u posebni komentar. A i tu imade nebitnih obilježakah, nespadajućih na cjelovitost glavnog pojma (o neplaćanju porezah, o kakvoći zemaljah, da li su najme urbarske ili inovrstne, a ovo posliednje bez budi kakovog praktičnog upliva na determinaciju glavnog pojma, počem so ovo nabrajanje nemjerodavnih kvalifikacijah gotovo suvišnim izkažuje).

Usljed toga moći je ovomu slogu prigovarati, da nije prema zahtjevom pravoslovne štylistike, koja nada sve iziskuje, da bude zakon sastavljen u slogu preciznom, da neima ništa suvišna, i da bude uz potrebnu jasnoću concizan i kratak.

(Nastavak sliedi.)

Kada može kupac kuće odkazati stan?

Napisao dr. A. Rojc.

(Konac.)

Zato misli kupac i tvrdi, da je posve redovito odkazao, čim je odpovjedao dapače mjesec, a ne samo 14 danah u napred.

Pa da i kupac pokaže, da niti on nije sam samcat toga mnenja, nego da mu ga i drugi odobravaju, pozvao se je na dra. Stubenraucha u njegovom komentaru §a. 1120. obć. gr. z.

Jošte dodaje kupac, da bi zaista nepravedno bilo, siliti ga, da odkaže po ugovoru, za koji niti nezna, i da se drži odpovjednoga roka, za koji ni čuo nije, pa budući da najamni ugovor nije uknjižen, kupac nije dužan, zanj mariti. -

Al mu na to najamnik odgovara, da kupac ipak mora znati za najamnika, a najamnik sigurno da nestanuje u kući bez ugovora; pa baš zato da mu je dužnost, opitati o njem prodavaoca prije, nego li sklopi kupovni ugovor. Ako toga neučini, da si ima sam sebi pripisati posljedice, za njega nepovoljne.

Ovaj prigovor pobija kupac pozivom na ono, što je već kazao, pa i tim, da mu napose §. 443. obć. gr. z. samo

Digitized by Google

onda nalaže podnositi posljedice nemarnosti, kad nepogleda u javne knjige, i da ima po §. 1120. obć. gr. z. najamnik trpiti posljedice svoje nemarnosti, s koje najamnoga ugovora nije uknjižiti dao.

Najamnik nastavlja, da bi kupac ipak barem po slovu b) §. 2. minist. naredbe od 17. prosinca 1858. imao odkazati tri mjeseca u napred, al stoprv od 1. veljače 1871., jer ovakov je običaj u Zagrebu onda, kad vlastnik proda kuću, u kojoj je nastanjen stanar, koji je bio š njim ugovorio tromjesečni odkaz, računajuć od onoga dana, kad se ima najamnina za buduća tri mjeseca u napred platiti; — a mjestni je ovaj običaj priznat pomenutim paragrafom, pa dà taj običaj u Zagrebu zbilja vlada, dokazuje stanar svjedoci, naime bivšimi sudci, koji su dosele u ovakovih slučajevih prama onakovu običaju sudili.

Al kupac niječe, da je to običaj u Zagrebu, i dodaje, da se na takov običaj neima uzeti baš nikakov obzir, jer je naročito zabranjeno u §. 10. obć. gr. z. koji propisuje, da se ima sud na običaje obazirati samo u onih slučajevih, u kojih se koji zakon na nje pozivlje. — Na običaj, o kojem govori najamnik pako nepozivlje se nikoji zakon; nepozivlje se nanj niti §. 2. slove b) pomenute minist. naredbe; jer se ovdje zakon pozivlje na običaj posve druge naravi, naime na osobit običaj, kojim su za izpraznjivanje predmetah uporabnih ustanovljeni stanoviti dani u godini s izvjestnimi odpovjednimi rokovi. Toga običaja pako u Zagrebu sigurno neima, a najamnik niti netvrdi, da je ovaj običaj ondje obstajao, dapače se nanj niti nepozivlje.

Kupac nastavlja, da se već zato neima dopustiti svjedočanstvo bivših sudacah, pa makar oni i potvrdili, da su u sličnih slučajevih onako sudili, kako najamnik tvrdi; jer bi tim samo posvjedočili, da su krivo sudili i potvrdili bi, da su u pismaru spravili njekoliko odsudah, koje se imaju smatrati kao puste presude, po našem zakonu i onako neimajuće nikakva upliva na presudjivanje u stanovitoj kojoj drugoj, pa makar i sličnoj parnici.

Konačno pozivlje se najamnik još i na slovu c) §. 2. pomenute min. naredbe, pa veli, da je najamni| ugovor trajao više od godine danah, i zato da bi kupac imao odkazati barem na tri mjeseca.

Al ga kupac sjeća, što je najamnik sam tvrdio, da je bio sa prodavaocem ugovorio tromjesečni odkaz; da je dakle i najamnik i prodavaoc, dok je ovaj još vlastnikom bio, po pogodbi odkazati mogao već odmah izmaknućem prve ili druge četvrti godine, te da ovako njegov najam po pogodbi nije imao trajati godinu danah; i zato da je kupac i po ovoj točki zakona redovito odkazao, jer po njoj mogao odpovjedati i samo na 14 danah.

Ja sam, od moje strane uvjeren da de lege lata kupac ima zbilja pravo; al je pitanje posve drugo de lege farenda. — Nebi li možda za glavni grad Zagreb zaista bolje bilo, da se najamnici, i to osobito najamnici povećih stanovah, uzmu pod bolju zaštitu zakona, da nebudu siljeni, il novomu kupcu platiti stanarine, koliko bi mu se svidilo zahtievati, ili pako izići na ulicu, a to više putah još i sa mnogobrojnom rodbinom; jer u kratkom roku od 14 danah mnogo putah u Zagrebu upravo nije ni moguće naći nikakva, nekmo li prikladna stana, nije moguće baš zato, jer se u Zagrebu stanari nesele u jednakih izvjestnih rokovih, već svaki prema tomu, kako mu odpovjed baš izlazi te se često dogadja, da stanar, koji bi se imao izseliti, nemože dobiti stana u pravo vreme, pa prgovara odkazu samo zato, da dobije vremena, i da dotle nadje drugi stan. Time pako nastaje mnogo parnicah, kojih nebi bilo, i koje nebi zadale ni strankam troška, ni sudovom posla, ni ikomu neprilikah, kad bi se ustanovili izvjestni odpovjedni rokovi.

Nu na ovo pitanje može odgovoriti samo sabor.

Digitized by Google

Izvorno pošteni posjednik nije u slučaju §-a 338. dužan naknaditi tužitelju izmakli dobitak, ako potonji nedokaže zlobu tuženika *).

Rješitba kr. banskoga stola, potvrdjena po kr. stolu sedmorice.

(§§. 335. i 338. o. g. z.)

Zadruga (Haus-Communion) S. kupi od K-a njekoje čestice, spadajuće na imanje V., a nezatraži odpisa kupljenih česticah. Imanje V. bude medjutim ovršnim putem, ujedno s onimi, zadruzi S. već prije prodanimi česticami prodano. Buduć zadruga S. kupcu A. P. nehtjede dobrovoljno ustupiti na javnoj dražbi kupljenih česticah, udari A. P. proti zadruzi S. tužbom de pr. 9. travnja 1864. *na predaju dotičnih česticah u naravni* (fizični) *posjed.* Odsudom kr. zagreb. sudbenog stola od 20. prosinca 1865. br. 7570. bude zadruga S. odsudjena na predaju zahtjevanih česticah, koje su zatim 18. travnja 1867. kupcu ovršno predane bile.

J. R., kao pravni nasljednik J. P.-a, podigne zatim tužbu de praes. 5. srpnja 1867. br. 5802. proti zadruzi S., zahtjevajuć, da mu kao *nepošten posjednik* povrati u smislu §§. 335. i 338. o. g. z. „izmakli dobitak" za vrieme nepoštenog posjeda, t. j. od dana podignute tužbe na predaju posjeda (9. travnja 1864.) pak do dana predaje u faktični posjed (do 18. travnja 1867), u izkazanom iznosu od 566 for. 50 nvč.

Tužena zadruga brani se proti tužbenom zahtjevu time, da je stekla posjed temeljem kupovne pogodbe, pak da je *pošten* a ne *nepošten* posjednica, ter tomu dosljedno, da bje vlastna pobirati koristi od dotičnih zemljištah. Odsudom od 19. travnja 1869., br. 3000. odputio je kr. sudbeni stol zagrebački tužitelja iz razlogah, što je zadruga stekla kupoprodajnim ugovorom pravo vlastničtva na dotične čestice, a kao takova da za svoje čine nikomu odgovarati ne imade, (§. 354. o. g. z.), stoga da se zadruga S. nemože smatrati prostim posjednikom i zato da nisu ovdje uvažive ustanove gradjanskoga zakona (§. 335. i 338). Prema tomu nadležalo je tužitelju dokazati jače pravo, a odsuda, kojim bi zadruga S. odsudjena na predaju dotičnih česticah, nedaje mu toga jačega prava, jer da govori jedino ob odstupu, iz česa pako nesljedi, da se zadruga smatrati imade nepoštenom posjednicom.

U prizivu na banski stol pozva se tužitelj na ustanovu §-a 338. o. g. z., koja kaže, da se smatra pošteni posjednik nepoštenim *od dana podignute tužbe na povratu posjeda* u slučaju, da bude odsudjen, a kao takov, da se imade smatrati u pogledu *povrate koristi i štete jednakim sa nepoštenim posjednikom.* A čim je zadruga S. tužena tužbom de praes. *9. travnja 1864.*, te odsudjena odsudom dne *20. prosinca 1865.*, br. 7570., na predaju zemljišta, smatrati se imade u smislu prenavedenoga §-a nepoštenom posjednicom, a kao takova imade povratiti u smislu §. 335. o. g. z. svu izmaklu korist i nadoknaditi svu štetu.

Odsudom od 23. lipnja 1869. br. 3901. *ukinio* je kr. banski stol napadnutu *odsudu*, ter naložio sudu prve molbe, neka iznova preduzme dokaz ob iznosu štete po vještacih, odnosno, svjedocih, a nakon toga novu odsudu izreče. Osuda kr. banskoga stola temelji se na sljedećih razlogah: „Čim nije preporno, da je zadruga S. odsudjena na povratu naglašenih česticah, to je postala od dana dostavljene tužbe nepoštenom posjednicom, a kao takova imade povratiti u

*) Vidi opazka uredničtva na strani 24.

Digitized by Google

smislu §. 335. u savezu sa §. 338. o. g. z. svu korist i nadoknaditi svu štetu i troškove. Nego buduć bi prigovoreno iznosu štete, a za dokaz iste ponudjen dokaz po vještacih, valja izvesti taj dokaz."

Čim bi u smislu odsude kr. banskog stola preduzet očevid na licu mjesta, te izmakla korist po vještacih konstatirana, izdao je kr. župan. sudbeni stol odsudu od 18 listopada 1869. br. 9564., kojom *odsudjuje* zadrugu S. *na povratak izmakle dobiti od* 566. *for.* 30 nvč. sa troškovi. Razlozi odsude jesu u bitnosti oni isti, na koje se poziva prenavedena odsuda kr. banskoga stola.

Usljed *priziva*, po zadruzi S. uložena, *odbio* je kr. banski stol *tužitelja bezuvjetno* iz sliedećih *razlogah*: Ne ima dvojbe, da se imade smatrati zadruga S. nepoštenom posjednicom sve od dana dostavljene joj tužbe, a posljedica tomu jeste, da imade povratiti *užitak* i *štetu* (damnum emergens), no tužitelj netraži ni jedno ni drugo, već traži *izmaklu dobit* (lucrum cessans), izmaklu dobit pako označuje §. 1323. *podpunom zadovoljštinom*, a *ovoj* da je po §. 1324. o. g. z. samo tada mjesta, kada predleži *zla namjera* nepoštena posjednika. Buduć pako, da zla namjera niti uztvrdjena niti dokazana nije, nemože se zadovoljiti tužbenomu zahtjevu. No nebi se moglo zadovoljiti tužbenomu zahtjevu ni onda, da je izkazao i zlu namjeru, jer po §. 321. o. g. z. smatra se dotičnik *pravnim posjednikom* od dana *uknjižbe*, a čim jo tužitelj upisan u javne knjige tekar *15. listopada* 1866. nepatri mu nikakvo pravo na odštetu, buduć od 15. listopada 1866. pak do 18. travnja 1867. t. j. od dana zemljištnog (gruntovnog) unosa, od kojeg bi mogao tražiti korist, pak do dana faktične predaje od 18. travnja 1867. da nije bilo nikakvog priroda na sienu i otavi.

U *previdu*, uloženu proti ovoj odsudi na kraljevski stol sedmorice, bude naglašeno, da je kr. banski stol svojom presudom od 23 lipnja 1869. br. 3901. *posvema protivna načela*, *nego u napadnutoj odsudi*, *izrekao*, a naročito to izrazio, da je dužna zadruga podati tužitelju *izmaklu dobit*. A kad je kr. banski stol već jednom svoje nazore izrekao, nije bio vlastan sada odstupiti od njih, a to učiniti nebi smio bio već toga radi, *da nevredja svog dostojanstva.*

Pogledom na razloge napadnute odsude pozvao bi se tužitelj na propis §-a 335. o. g. z., po kojem imade pravo tražiti vlastnik od nepoštenog posjednika *izmaklu dobit i naknadu štete.* Razlog drugi, da tužitelju pravo na pobiranje koristi tekar od dana gruntovnoga unosa pripada, oprovrgnut bude time, da pobiranje plodovah od nepokretninah nije skopčano *zemljištnim* već sa *faktičnim* posjedom, dapače sgadja se u životu sto i sto putah, da su zemljištni i faktični posjednik različite osobe, te bi bilo absurdno tvrditi, da ne ima prava na plodove *faktični* posjednik, jer da nije ujedno gruntovni. Stol sedmorice rješio je previd time, da je odputiv previd, *potvrdio posvema banskostolnu odsudu*, i to iz sljedećih razlogah:

„Uvaživši, da se predležećom tužbom traži izmakli dobitak tužbenih zemljištah, a izmakli dobitak u obće zove po ustanovi §. 1323. o. g. z. *„puno zadovoljenje"*, — puno zadovoljenje pako. ovlašćen je samo onaj oštećenik, po § 1324. g. z. tražiti, kojemu je učinjena šteta po *zloj namisli;* uvaživši, da obstojanje takove *zle namjere* kod tužene zadruge *nije* niti uztvrdjeno ni *izkazano*, niti se takova u konkretnom slučaju temeljito izvoditi niti predmjevati neda, u nestašici (Ermangelung) pako navedenog uvjeta, s kojim je izključivo skopčano pravo „iskanje punog zadovoljenja", zakonito usljedi *odpućenje* tužbovnog zahtjeva, stegnutoga na *izmakli dobitak*, o kojem i onako neima spomena u pogodbi A ad I, to se iz navedenog razloga nije moglo dati mjesta previdu, već se je imala *potvrditi napadnuta odsuda banskoga stola*, jer je na zakonu osnovana."

Digitized by Google

Priobćiv gornji slučaj, nemožemo na ino, nego učiniti opreznim stol sedmorice na propis §. 335. o. g. z. pak pitati, jedali nije dužan u smislu tog §-a vratiti nepošten posjednik izmakli dobitak? Dr. L. V—ć.

Opazka uredničtva: Ustanova §. 1324. g. z. (odnosno ustanova §. 1323.) proteže se na one slučajeve, u kojih se zakon služi obćenitim izrazom: „odšteta"; u §. 335. g. z. pako ustanovljuje zakonodavac naročito, da je nepošteni posjednik (kao takav) dužan nadoknaditi i onu korist, koju bi oštetjeni (tužitelj) bio iz dotične stvari crpiti mogo (dakle „lucrum cessans"). U slučaju §-a 338. g. z. uzporedjuje zakon poštena posjednika, glede dužnosti odštete, s nepoštenim posjednikom „quia littigare maluit, quam restituere." Dočim je u drugih slučajevih „quaestio facti", da li se posjednik smatrati ima poštenim ili nepoštenim, postaje pošteni posjednik u slučaju §-a 338., od dana uručene tužbe, „ex lege" nepoštenim posjednikom, te stoga u tom slučaju ne ima mjesta uporabi §. 328. g. z., sve kad bi tuženik dokazati mogo, da se nije „animus rem quam suam habendi" pretvorio „in conscientiam rei alienae". S toga scienimo, da se osuda kralj. banskoga stola i potvrdjujuća osuda kr. stola sedmorice, na koliko za dosudjenje izmaklog dobitka zahtjevaju posebiti dokaz o „zloj nakani" tuženika neosnivaju na zakonu. Nepravednost (Unbilligkeit) ustanove §. 338. g. z. paralizira se in concreto tim, što zadruzi S. (tuženiku) proti nepoštenom prodavaocu Kju, pripada pravo, zahtjevati odštetu. Svakako moramo žaliti, da jedno te isto sudište, kr. banski stol, u jednoj te istoj parnici, — smisao zakona različito tumači.

Pravomoćnost osude,

izrečene na prisegu, računa se od dana, kad je uručena onoj parničkoj stranci, koja će biti dužna izpuniti u osudi označenu osudu samo onda, ako njezin protivnik položi dosudjenu mu prisegu.

(Priobćio dr. Malec).

U parnici tužitelja K—a proti tuženiku M—u. nastupio je tuženik kod kot. suda u Jaski, usljed banskostolne osude od 20. siečnja 1869. br. 117. gr. dosudjenu mu prisegu sedamnaesti dan, računajuć od dana, kad je *tužitelj* ovu osudu, neupotrebiv proti njoj dalnjega pravnoga lieka, primio bio; žup. kot. sud Jastrebarski odbije taj zahtjev odlukom svojom od 27 veljače 1869 br. 395. s razloga: *što tuženik nije nastupio prisegu sedamnaesti dan, izza kako je njemu* (tuženiku) *bila uručena banskostolna osuda*; s kojega se razloga nastup prisege mora smatrati zakašnjenim.

Usljed *utoka* tuženikova *potvrdio* je kr. banski stol rješitbom od 14. travnja 1869. br. 2611. prvomolbnu odluku *s istoga razloga.*

Proti ovoj rješitbi uloži tuženik *izvanredni utok*, obrazloživ ga tim, da je banskostolna osuda bila izrečena uvjetno na teret tužitelja, kojemu je s toga slobodno bilo za 14 danah proti istoj previd uložiti, budući je pako rok od 14 danah, izza kako je *tuženiku* uručena bila banskostolna rješitba, prije izteko, nego li je *tužitelj* istu primio bio, to bi veli, nastup prisege a i — medjutim možda već i položena — prisega postala bezuspješnom, kad bi tužitelj bio uložio previd proti osudi banskoga stola; s toga morao je pravomoćnost banskostolne osude računati od dana, kad je *tužitelju* uručena bila, te je tako nastupna molba opravdana po §. 268. g. p. p.

Visoki kr. stol sedmorice ukinuo je, zadovoljiv izvanrednomu utoku, rješitbom svojom od 12. lipnja 1869. br. 557. odluke nižih sudovah, te naložio prvoj molbi, da nastupnu molbu *izravno* rješi, *s razlogah:*

Digitized by Google

1) Što je tuženik po §. 268. gpp. i glasom prizivne osude br. 117. i. g. imao nastupiti prisegu u roku od *tri* dana *izza pravomoćnosti* prizivne osude;
2) što je prizivna osuda tekar 20. veljače t. g. pravomoćnom postala, budući je glasom prileżeće dostavnice stoprv 6. veljače i. g. zastupniku tužitelja, komu je pravo previda pripadalo, uručena bila, a previd uložen nije, pak što je tuženik nastupnu molbu br. 395. dne 21. veljače, dakle pravodobno podnio;
3) što je po tom nastao slučaj §-a 318. gpp. jer su niži sudovi *očevidno krivi temelj prihvatili* uzimajući, „da se vrieme za nastup prisege izza dana računati imade kada je odsuda dostavljena onomu, komu je prisega dosudjena", dočim je odlučiva „*pravomoćnost* osude".

Nekoliko misli o našoj zemljišnici (gruntovnici).

Napisao dr. Franjo Pilepić.

U svako doba i kod sviuh narodah nepokretni imetak smatrao se temeljem narodnoj sreći i narodnom blagostanju. Znademo, kako u prastaro vrieme cieli narodi ostavljahu svoj zavičaj, da si potraže bogatiju i plodniju zemlju, te ondje stalno se nastaniše, gdje su našli bolju zemlju, nego ju u svojoj prijašnjoj postojbini uživahu. Misao ova o važnosti nepokretnoga imetka pokazivala se osobito u tom, što se je vlastničtvo podielivalo i prenašalo uz osobite svečanosti, pri kojih je narod sudjelovao. Nije lasno bilo prenieti vlast nad nepokretnim imetkom iz jedne ruke u drugu, a i riedko se prenašala, jer se nije znalo za drugi izvor blagostanju oliš uživanju zemlje, — nije bilo obrta niti trgovine.

Kad bi ipak nužda nastala, da se vlast nad nepokretnim imetkom na drugoga prenese, kod starijih narodah i rimskih i germanskih, učestvovao i pazio, je narod, da se svečani obredi (forme), točno vrše. Tečajem vriemena nestane tih strogih obredah, koji su kojegdje i u vjerozakonu propisani bili; ali svigdje ostade kod germanskih plemenah pravilom, da se prenos vlasti nad nepokretnim dobrom pred pučkimi starešinami obaviti morao. Bilo je propisano, da se domaćim sudcem prenos javi, te da prenosilac javno očituje, da on prenaša na toga i toga svoju vlast nad nepokretnim svojim imetkom. Kasnije zametnuo se običaj,, da se taj javni čin i ubilježi. Počelo se bilježiti, kada i gdje je tko drugomu ustupio vlast nad svojim nepokretnim imetkom. Ove bilježke jesu začetak današnjim zemljištnicam (Grundbuch), jer kasnije, kad se prenosi češće ponavljahu, pronašlo se za nuždno, da se svaki taj prenos ubilježi u javnu knjigu.

Izza toga bilježio se u knjige cjeli nepokretni imetak i u iste upisivalo, što i koliko vlasti nad tim imetkom pojedinomu pripada.

Nješto kasnije se ustanovilo, da nijedan prenos vlasti na nepokretni imetak ne ima valjanosti, ako nije taj čin točno u javnih knjigah ubilježen, — te se dotičnici na vršenje ovog propisa i različnimi kaznami (globami) prisiljivahu.

Tomu prisilju bi svrha, da se javno štiti pravo, pripadajuće komu na nepokretni imetak.

Razvitkom obrta i trgovine, kad su ljudi počeli više rabiti gotov novac, trebalo je vjerovniku dati jamstvo za točan i siguran povratak uzajmljenog novca.

Najbolje i najsigurnije poručanstvo (Bürgschaft) nalazilo se u tomu, ako je dužnik vjerovniku založio svoje zemljište, te se i takovo zalaganje (Verpfändung) zemljištah ubilježivalo u spomenutih „bilježkah."

Digitized by Google

S toga je ovim bilježkam, „javne knjige", nazvatim, dvoja svrha: prva, da se osigura posjed zemljištah, a druga, da bude temeljem „hypothekah."

Negdje uvele se jedino zemljištne knjige takove, koje bilježe prava, odnoseća se na nepokretni imetak, a drugdje javne knjige služe za bilježenje dozvoljenog zaloga na nepokretno dobro.

U mnogih pako krajevih spojilo se obodvoje u jedno.

Ako se već u starije doba pokazivala nuždа, što više osjegurati različita prava, odnoseća se na nepokretnosti, to je danas, usljed razvoja prometa još veća.

Gdje nisu valjano osjegurana ova prava, tuj nemože biti govora o sjegurnosti nepokretnoga imetka, tuj nemože biti vjeresije, bez koje nemožeš ni kud ni kamo.

Da se ta svrha posve postigne, treba točnosti, treba strogoga reda: od potrebe jest, da zemljištnica, dotično zemljištni upisnici, navlastito posjedovni listovi, budu, ako ne posve, o to bar što više moguće prava slika — istine.

Posjedovni list mora biti tako uredjen, da se u njemu vidi naslikan pravi zemljištni posjed. Niti iz daleka neodgovara naglašenom zahtjevu zemljištnica, kod nas uvedena naredbom ministarstva pravosudja od 15. prosinca 1855, jer se sastavljanje posjedovnoga lista obavljalo po ljudih„ koji su slabo ponjali, kako mora biti uredjena dobra i valjana zemljištnica, a oni, koji su što o tom razumjeli„ radili su veoma površno, jer se zahtjevalo od izaslanih činovnikah i povjerenikah više, da mnogo, no da dobro i točno rade. Namjera bijaše osnovati zamljištnicu u što kraćem roku, i neglededć na to, da li će djelo, na koje se silni novac i radine sile trošile, odgovarati zemljištnici namienjenoj zadaći.

S toga posjedovni list u većem dielu nije kod nas drugo, nego skup imenah raznih zemljištnih posebinah, koje ili n e o b s t o j e ili bi imale drugdje upisane biti; zemljištni pako nacrti nisu drugo, nego skup njekoliko potezah, koje nitko sada nerazumije, a slabo su jih razumjevali i oni, koji su ih crtali, jer se sve ponajviše radilo iz glave (na pamet) i na dobru sreću. Umjesto usposobljenim mjernikom, povjeravao se taj posao ljudem, koji neimaše ni pojma o tomu, što je poteza ravna, što li kriva, što li kut, što li trokut; to im bijaše deveta briga, samo kad su oni svaki dan svoj zadatak izradili, to jest što više moguće im bilo posebinah popisali ili posjedovnih listovah u občinskoj pisarni sastavili.

U svakdanjoj praksi osjeća se ova veoma tegotna površnost, i to dosta putah na veliku štetu dotičnikah. Ide n. p. vjerovnik u zemljištnu pisarnu, pogleda posjedovni list svojega dužnika, te se posve umiri za svoju tražbinu, jer vidi upisan liepi broj posebinah.

Mirne duše zatraži uknjižbu prava zaloga i posve je zadovoljan sa stečenim stvarnim pravom. Ali jadi i nevolje nastaju, kad je ovršiti stečeno pravo. Potraži ovršnu procjenu, sudbeni povjerenik izadje na lice mjesta, ali kad onamo, neima u naravi niti polovina onoga, što je u zemljišnicu upisano.

Iste su neprilike sa javnom dražbom, ako se u takovih slučajevih obavi procjena ili na temelju f a k t i č n o g a ili na temelju z e m l j i š t n o g a posjeda; obavi li se procjena na temelju faktičnoga posjeda, posve je lasno, da se pod ovrhu uzmu i takove nepokretnosti, na koje vjerovnik nije stekao nikakovoga prava, ako se pako obavi ovršna procjena na temelju z e m l j i š t n o g posjeda — što je posve smješno, gdje posjedovni list slabo odgovara istini, — uzme se pod ovrhu, što n e o b s t o j i. U jednom i drugom slučaju hoće dostatnik na javnoj dražbi (kupac), pošto je kupio nepokretnosti na temelju javnih knjigah i na temelju javne dražbe, biti uveden u faktični posjed kupljenoga dobra. Ovo je često posve nemoguće, jer kao što su posjedovni listovi osnovani većim dielom na pamet, tako je sve i neizvedivo, što se na tom temelju

Digitized by Google

osniva. Uz to, što je posjedovni list A. posve neistinit, to nije niti vlastni list B. mnogo bolji, osobito ne u riečkoj županiji.

Poznato je, da u riečkoj županiji ljudi ne imaju ni malo pojma o kućnoj zadruzi, jer nigdje neobstoji kućna zadruga, ali po zemljišnici riečka županija puna je kućnih zadrugah, ima občinah, gdje možda niti trojica nisu kao osebni vlastnici u zemljišnici upisani. U riečkoj županiji, ako i dva tri brata ili rodjaka u zadruzi živu, t. j. skupno živu, to su oni svagdje suvlastnici na stanovite diele, dočim su u zemljišnici upisane kućne zadruge, gdje dva tri niti nisu više suvlastnici na stanovite dielove, već su odavna podieljeni. Ima kućnih zadrugah, gdje je prigodom uvedenja zemljišnice — i još 10 godinah prije — bio uvjek samo jedan član sam u kući, i to samovlastnik.

Po propisu §. 56. slovo c. zemalj. reda od g. 1855. treba, kad se hoće razpisati jedan dio zemljištne posebine, doprinieti naris razkomadati se imajuće posebine, naznačiv način, kako je razkomadana, mjestni broj i površinu. Može se za stalno uztvrditi, da je u većem broju slučajevah neizvediv ovaj, u ostalom potrebit i nuždan propis, jer je težko pronaći, pod kojim je mjestnim brojem koji komad zemljišta upisan nu makar se i pronadje, riedko odgovara površina, u zemljišnici naznačena, istini. Stoga nastaje dosta neprilikah. Posebina A., n. p., naznačena je u zemljišnici sa 800 četv. hvatih, a vlastnik od ove posebine prodaje 1000 četv. hvatih, pa mu još ostaje više od polovice. U tom slučaju nepreostaje mu drugo, već ili potražiti popravak pogrješnoga upisa ili ostaviti upis, dotično, razpis kupljenog komada. Buduć su pako naši ljudi slabo podučeni o svrsi i blagodati dobro uredjene zemljištnice, a ovakovi izpravci skopčani sa troškom, netraže oni razpisa, te time manjkavost zemljišnice biva sve to veća, tako, da će za nekoliko godinah nestati i ono malo dobra, što je na njoj bilo.

Ovaj opis o stanju posjedovnih listovah nije nimalo prećeran, jer se navedeni slučaji svaki dan zbivaju, osobito na selu, a napose ondje, gdje se osnivala zemljištnica bez pomoći katastralnoga operata.

Iz obrazloženoga sljedi, da je veoma nuždno i potrebito, obstojeću skroz nevaljanu zemljišnicu izpraviti, nu sav bi trošak i trud bio uzaludan, kad bi se izpravak poduzimao jedino na temelju sada obstojećih zemljištnih napisnikah, što u njekojih občinah nebi ni moguće bilo.

Dosljedno tomu, kad nebi trebalo u obzir uzimati stečena do sada na temelju obstojeće zemljišnice prava, nebi trebalo pri izpravljanju zemljišnice nimalo obzirati se na obstojeći zemljištni operat, već bi se imalo posve s nova raditi. Buduć se pako pravovaljano i zakonito stečeno pravo štititi mora, to bi se imali pri budućem izpravljanju zemljištnicah upotrebljivati sadašnji zapisnici jedino na toliko, na koliko treba obzirati se na prava, dosad na onom temelju stečena.

Izrečeno je pako i priznato, da se obstojeća zemljišnica iz korjena promjeniti mora; treba dakle izpitati, kako bi se to najbolje, najlaglje i najpravednije izvelo.

Spomenuh uvodom, da zemljišnica ima po dostižnoj mogućnosti, biti *prava slika istinitoga stanja nepokretnostih.*

Prem po obstojećih propisih zemljišnica nejamči niti za površinu niti za kakvoću zemljišta, smiera ipak obstojeći zemljištni red na to, da bude zemljišnica slika istinitoga stanja nepokretnostih. Jer da na to ne smiera, čemu onda uz zemljištne zapisnike, zemljištni nacrti, čemu ubilježenje površine, čemu naznaka kakvoće zemljišta, čemu propis, da se pri razkomadanju koje posebine nacrt doprinese?

Sve bi to suvišno bilo, kad nebi smjer zemljišnice bio, imati istinitu sliku ciele zemlje.

Digitized by Google

Ovaj smjer ima naš zemljistni red, treba dakle taj smjer i postići. Ovo se postići može, ako zemljišnica osnovana bude na temelju izpravljenoga „katastralnoga operata".

Nastaje pitanje, kako i tko da taj izpravak izvede?

Posve jasno, da se bez mjestnoga izvidjenja nebi dalo ništa točnoga niti temeljitoga izvesti; ako bi se taj posao htjeo obaviti u zemljištnoj pisarni, nebi se za stalno mnogo bolji uspjeh polučio, nego li ga do sada postigosmo. Treba dakle na temelju katastralnoga operata i narisah (mapah), pomoćju sadašnjih zemljištnih zapisnikah na licu mjesta preduzeti nova izvidjenja.

Prije nego predložimo način, kojim bi se ova nova „lokalizacija" ili bolje rekuć „reambulacija" preduzeti imala, izpitati nam je, tko bi imao pri tom poslu sudjelovati.

Neima dvojbe, da se pri ovoj reambulaciji valja mnogo obzirati na jur zakonito stečena prava, s toga je od potrebe, da pri ovom povjerenstvu bude jedan sudbeni činovnik, koji je više vremena bio zemljištni izvjestitelj, za da se uzmognu redovito u zapisnik primati sve što bi potrebito bilo za očuvanje i štićenje jur obstojećih pravah.

Uz sudbenoga činovnika od neobhodne je nužde katastralni činovnik, i to takove vrsti, koji dobro razumije katastralne mape i njihov temelj.

Ovoj dvojici pridružiti bi se imao zemljištni činovnik, koji bi ujedno pisarničke poslove obavljati imao i občinsko poglavarstvo svake pojedine občine, koje bi *imalo* i *moglo* dati potrebita razjasnjenja.

O vremenu, kad bi ovako sastavljeno povjerenstvo imalo započeti svoju radnju trebalo bi barma mjesec danah prije ubaviestiti kroz žup. kotarske sudove tim dodatkom, neka občine za to vreme gospodari zadrugah i dotični vlastnici budu kod knće.

Ovako sastavljeno povjerenstvo imalo bi na licu mjesta izpitati, da li posjedovni list A, odgovara faktičnom posjedu, t. j. potražiti, da li posebine, u posjedovnici pobilježene zbilja obstoje ondje, gdje ih sada obstojeći zemljištni nacrti označuju. Po tom trebalo bi na temelju katastralnoga izmjerenja označiti njihovu površinu, jednom riečju, dovesti ga u sklad sa katastralnom mapom, tako, da bi katastralna mapa imala zamjeniti zadašnje nacrte. Razumjeva se po sebi, da bi se usljed toga sadašnji brojevi „posebinah" imali zamieniti brojevi naznačenimi u katastru. Pri tom bi se strogo paziti imalo, da posebine označene budu i onimi nazivi, pod kojimi ih dotični gospodari zadrugah i dotični vlastnici poznavaju; i tuj ima dosta neprilikah, budući su i poslovodje, slabo vješti našemu jeziku, svakojako krstili pojedine posebine, tako, da se vlastnik, kad pročita svoj posjedovni list, veoma čudi označenju svojih komadah, te je riedko u stanju po zemljištnom, označenju pronaći zemljištnu posebinu medju svojim vlastničtvom, dočim mu sadanji nacrti nisu od nikakove pomoći.

Kako jur prije spomenuh, u riečkoj županiji ne ima kućnih zadrugah, već su one pogrješno kao takove u zemljištnicu ubilježene. S toga ne ima dvojbe, da bi se ove imale tom prigodom brisati „ureda radi".

Sad je jedino iztražiti, tko da se upiše mjesto izbrisane kućne zadruge?

Gdje se u tobožnjoj kućnoj zadruzi nalazi samo jedan gospodar, što bi prisutno mjestno poglavarstvo imalo posvjedočiti, imao bi se ovaj upisati kao samovlastnik. Ondje pako, gdje je više članovah, moguća su dva slučaja. Ili su dotični suvlastnici medjusobno podieljeni ili uživaju imetak skupno kao suvlastnici.

U prvom slučaju imalo bi se otvoriti toliko posjedovnih zapisnikah, na koliko je djelovah jur podieljena tobožnja kućna zadruga, te bi se svaki pojedini gospodar upisati imao kao samovlastnik svojega diela.

U drugom pako slučaju trebalo bi iztraživati, koliko je suvlastnikah i koji su.

Digitized by Google

Pri tom trebalo bi se ozirati na obstojeće pravne odnošaje riečke županije.

Poznato je, da u cjelom obsjegu riečke županije, običajno vlada tako zvani „vinodolski zakon," po kojem svaki mužkarac dobije svoj dio, a ženska dobije svoju odbavninu (Abfertigung), t. j. ono, što si sama kao djevojka u kući pripravi i k tomu, prema kućnom imetku, nješto u gotovom novcu, obično pir i nješto blaga (marve).

Kad žensko čeljade prije spomenuta iz kuće dobije, kaže, da je „odbavno", te niti nemisli, da bi ikada moglo što dobiti od nepokretnoga imetka.

Tuj bi se dakle imalo izpitati, koliko je članovah u kući, koji imaju pravo na tobožnju kućnu zadrugu; a to je posve lahko, jer su u kući djeca ili jednoga ostavnika ili više njih. Ako su djeca jednog ostavnika, onda ima svako jednaki dio; ako ih više, diele se ponajprije po broju porodicah, a u svakoj porodici po glavah, te prema tomu su i njihovi dieli u tobožnjoj kućnoj zadruzi.

Po ustanovljenih ovako dielih trebalo bi stranke u zapisnik preslušati, da li je koji, ili mužki ili ženski član, odbavljen i po komu.

Oni koji bi očitovali, da su odbavni iz te kuće, nebi se kao suvlastnici upisali, već mjesto njih oni, koji su ih izplatili (odbavili). Razumieva se po sebi, da se nebi nijedan maloljetnik imao smatrati odbavnim, izim kad bi doprinešena bila svjedočba, da je sirotinjska (pupilarna) oblast taj pravni posao odobrila.

Onaj član, koji bi tvrdio, da nije jošće „odbavljen", bi se imao upisati suvlastnikom na njemu pripadajući dio, uputiv onoga, koji bi tvrdio, da je prigovarajućega člana odbavio, na redoviti put pravde. Odsutni članovi imali bi se upisati na njima pripadajući dio, ako nebi doprinešena bila izprava podpuni dokaz pružajuća, da je dotični odsutni član „odbavljen".

Gdje pako nije kućna zadruga upisana, već upis glasi na pojedine osobe, tuj bi trebalo ureda radi izpraviti zemljišnicu prema današnjemu faktičnomu stanju.

Trebalo bi dakle gledati, da li je dotičnik jošte živ ili ne. U prvom slučaju razumieva se po sebi ostao bi upis kakav i prije bijaše. U drugom pako slučaju nebi se imala upisivati ostavina, već jedino današnji faktični posjednici, jer kad bi se htjelo upisivati sve one, na koje je imetak prošlih vremenah prenešen i čekati da se ostavinska razprava dovrši, nebi se nikad došlo do reda, jer naš narod slabo mari za ostavinske razprave. I u tom slučaju imalo bi se po mogućnosti stranke preslušati, te prigovarajuće uputiti na put pravde. (Dalje sl.)

LISTAK.

Porotna razprava proti dru. Politu-Desančiću.

U 35. broju od god. 1870. priobći „Narod" poznati članak dra. Polita Desančića pod naslovom „Boka". Ko što dr. Svetozar Miletić, koji je odsudjen radi poštenjaka (!) Raucha, morade se prošloga mjeseca i dr. Polit braniti u Pešti pred magjarskimi, srbskomu jeziku nevještimi, porotnici. Tko znade, zašto napredna kaznenopravna teorija zahtieva porotne sudove za političke zločine i prestupke, znati će ocieniti postojeću u Ugarskoj ravnopravnost narodnostih, kad Srbinu radi članka tiskanoga u Novomsadu sude magjarski porotnici u Pešti. Kad je englezki parlamenat uništiti hotio osobnu i političnu slobodu amerikanskih kolonistah, prihvati predloženi mu po ministarstvu zakon, po kojemu Amerikanca suditi mogaše ma koji sud u Englezkoj t. j. stranačka strast političkoga protivnika,

Državni tužilac (državni odvjetnik) tuži dra Polita radi:

Digitized by Google

a) faktičnoga bunjenja proti cjelokupnosti ugar. države i radi
b) bunjenja na nasilničku (gewaltthätig) povredu javnoga reda.

G. Rozgony, zastupnik javnoga tužioca, predbacuje, naglasiv užas francezko-pruskoga rata dru. Politu, da je inkriminiranim člankom narode (slavenski i magjarski) medjusobno razdraživao na gradjanski rat te time povredio misiju čovječanstva, vječiti mir narodah.

"Nijedan zakon veli tužilac, neproganja misli čovjeka, ali kad te misli prelaze svoju formu (valjda kad se očituju?), tada je porotni sud, kao areopag ovlašten, da takove misli uzme na merilo (t. j. čovjek imade jezik, da šuti). dr. Polit posvjedočio je svoje razvratne namjere i tim. „što je učestvovao na etnografičkoj izložbi u Moskvi" (sic!), ujedno doziva javni tužilac porotnikom u pamet zdravicu (ruskomu narodu) dra. Polita, koju on zaboraviti nemogaše. Upuštajuć se nadalje u pojedinosti inkriminiranog članka, moli tužilac porotnike, da tuženika proglase krivim.

Na to uze rieć dr. Polit.

Budući nam prostor našega lista nedopušta priobćiti govor dra. Polita u cjelosti, izcrpismo samo glavne točke njegove obrane.

Ima vremena, veli dr. Polit, kada je izreka porotnikah u političnih stvarih već unapried nedvojbena te obrana suvišnom postaje.

Takova vremena nisu samo ona, kada se porotnici ne mogu obraniti od upliva terorističke vlade, nego i ona, kada porotnici u obaranju stanovitih političkih tendencijah nalaze vršenje domorodne dužnosti.

Mnoge osude, koje u zadnje doba izrekoše magjarski porotnici proti publicistom i drugim okrivljenikom nemagjarskih narodnostih, posvjedočuju, da se magjarska porota nalazi u toku, koji morda sadržava domorodno osećanje magjarsko, ali daleko prelazi granice pravničkog objektiviteta, te se u Srbah učvrstilo mnienje, da je već poziv pred magjarsku porotu gotova odsuda.

Dr. Polit čudi se, što se je u obće podići mogla ova tiskovna (preska) parnica, jer sadržava odsjek žalostne austrijske povjesti na koji bi valjalo baciti zastor zaboravnosti. Sudovi u Beču i Pragu nisu postupali proti žešćim člankom tamošnjih slavenskih listovah, nemože stoga dokučiti, zašto da se je taj predmet upravo pred ugarsku porotu izneo.

Suvišna revnost, koju javno tužiteljstvo pokazuje povedenjem tiskovnih parnicah protiv nemagjarskih listovah, može samo interesu i ugledu Ugarske škoditi. Neglededeć na to, da se tiskovnimi parnicami samo uzveličuje, što se odkloniti misli i da „zlu krv" prouzrokuju kod nemagjarskih narodnostih i to u takovom stupnju, da je već neka „razdraženost" nastala, za koju morda ugarska vlada i nezna, čine takove parnice najgorji utisak i u inozemstvu.

Tuženik priznaje, da s gledišta pravne države (Rechts-staat) nemogu uplivati politički obziri na tok pravosudja te da se pravdi (Gerechtigkeit) zadovoljiti mora, kad se zakon povredi, nu to bi samo onda bivalo, kad bi t. z. pitanje narodnosti bilo u Ugarskoj „svršen posao", što nije. Englez ili Francez nebi si ni pomisliti mogo, da je on (Polit) suda radi morao proputovati sa turske granice do Pešte do 200 kilometrah u sred zime, pa da je njegova porota u Pešti. Značaj porote leži u tomu, da državljanin u svom zavičaju porotu ima, jer je samo u zavičaju u stanju izvršivati pravo rekuzacije, (odklon onoga sudca, od kojega se obtuženik ima bojati pristranosti n. p. osobnog neprijatelja itd. opazka uredn.) bez čega porota gubi svoj slobodnjački značaj. Razloživ postanak i jezgru englezke porote zaniekuje dr. Polit magjarskim porotnikom mogućnost da budu pravi porotnici poput englezkih. „Vami, veli, nisu znane srbske okolnosti, srbski običaji srbske tradicije, srbski život, vi gospodo niste u stanju, da inkriminirani članak razumijete."

Pitanje narodnosti, nastavlja obtuženik, od prilike je ono, što je bilo pitanje vjeroizpovjedanja u XVI. vieku, tada nije bio nepristran sudac niti katolik protestantu niti obratno, stoga i Srbom ne ima mogućnosti razvoja na polju prosvjete ili politike, dokle neće imati porote u svom zavičaju te je stoga karlovački kongres podnio u tom smislu na nj. veličanstvo predstavku, o kojojoj će grof. Andrassy imati izvješće podnieti.

Prelazeć na prigovor javn. tužioca glede etnograf. izložbe u Moskvi, kori obtuženik tužioca što se proti njemu služi nejednakim oružjem t. j. predbacivanjem „panslavisma", kojom se rieči običaje u Ugarskoj označivati neprijatelj „otačbine". „Kad se za koga rekne, da je panslavista, to se misli, da hoće pod vlast ruskoga absolutizma spraviti kakav narod".

O pojmu „panslavisma" obstoje u Ugarskoj (i u trojednej kraljevini. Opazka uredn.) krivi nazori, koji se kulminiraju u posve neopravdanoj predmnjevi, da panslavisam znači sjedinjenje svijuh slavenskih narodah pod gospodstvom ruskoga absolutizma", što je nemoguće, jer bi se takovu nastojanju protivila slavenska plemena, od kojih svako imade svoju prošlost, svoj posebni duševni život i posebiti jezik, dakle sva svojstva „naroda".

„Nu ako „panslavisam" znači, veli dr. Polit, „federaciju" slavenskih plemenah, to takova prije svega predpostavlja slobodu i neodvisnost Poljakah; ali takova federacija znači slobodu i neodvisnost i Malo-Rusah.

Takova je federacija najopasnija ruskomu carstvu.

Tuženik dokazuje zatim, da je sve od g. 1861. govorio i pisao za „uniju" s Ugarskom te time posvjedočio svoje „patriotstvo".

Digitized by Google

Prelazeć na „meritum“ obtužbe, čudi se dr. Polit, da javno tužiteljstvo osniva svoju obtužbu na §§. 6 i 9. ugarsk. tisk. zakona. Paragraf 6. zahtieva za tiskovni prestupak „bunjenje na djelotvorno odcjepljenje zemaljah ugarske krune“ Boka kotorska nepripada sada, niti je ikada pripadala ugarskoj kruni, danas vlada u Boki austrijski a ne ugarski zakon.

Ako Ugarska nije samo pokrajina austrijska, već neodvisna država, to se odnošaj medju Ugarskom i ostalimi zemljami nj. veličanstva može u obzir uzeti samo kao odnošaj izmedju tuzemstva i inozemstva (Inn- und Ausland).

Za odnošaj medju Ugarskom i Austrijom, za koji današnje državno pravo neima označenja — odlučuju samo positivni ugarski zakoni. — pragmatička sankcija, zakonski članci od god. 1847. i zakonski članci 12. 14. i 15. od god. 1867.

U nijednom tih članakah nije označeno, da ostale zemlje Nj. Velič. uživaju onu istu zaštitu od ugarsk. zakonah, kao zemlje ugarske krune.

Pragmatička sankcija govori samo o svezi medju Ugarskom i ostalimi zemljami Njeg. Veličanstva, što se i u §-u 6. tiskov. zakona izražava, nipošto nepriznaje osim te sveze i obrane svoga kralja protiv inozemstva kakvu drugu zaštitu. Zato Ugarska i nemože biti obvezana, da pri kakvom ustanku u „cislajtaniji“ čini policajne usluge.

Javni tužilac uvrstio je „per salto mortale“ Boku medju zemlje ugarske krune, i to valjda zato, što je Dalmacija nekad „historijski“ pripadala zemljam ugarske krune.

Pozitivni zakon odlučuje — a taj zakon (ugarski) neima u Boki-Kotorskoj kreposti.

Niti ima u cjelom „corpus juris-u“ članka, po kojemu bi čovjek Boku uvrstiti mogo medju zemlje ugarske krune, niti bi koji povjestničar uztvrditi mogo, da su Boka i Kotor ikada Dalmaciji pripadali u ono doba, kad je Dalmacija sačinjavala dio ugarskih zemaljah, što danas nije.

God. 1460. dolaze Bokelji ugovorno pod zaštitu mletačke republike, al si ujedno priuzdržavaju podpunu samoupravu glede sudstva i uprave. Po tom ugovoru nije mletačka republika vlastna, ustupiti Boku drugoj kojoj državi.

Kroz vjekove stajala je Boka pod zaštitom mletačke republike, u Kotoru sjedio je „proveditore straordinario“, kao namjestnik, poslan od mletačke republike, a Bokelji šudiše i upravljahu sebe sasvim nezavisno. Tako ostade do g. 1797., kad je mirom od Kampo-formijo Mletačka ustupila Boku Austriji, te je Austrija htjela doći u posjed Boke pravom, koje imaše Mletačka. Protivećim se tomu Bokeljom primiri Austrija, zajamčiv im sve one povlastice, koje su pod mletačkom republikom imali.

U požunskom miru od god. 1806. odstupi Austrija Dalmaciju i Boku-Kotorsku Francuskoj, kojoj se Bokelji protiviše oružanom rukom.

Tekar poslje „tilsickog“ mira od g. 1807 primiše Bokelji francesku posadu (garnisenu).

God. 1813. podigoše se Bokelji proti Francuskoj, Englez „Host“ zauze Boku, te preda ključeve Kotora crnogorskom vladici. Poslje toga ustanovi se narodna vlada, i tek poslje parižkog ugovora ustupi Crnagora, usljed jednog pisma cara Aleksandra, Boku Austriji, ipak pod uvjetom zajamčenja predjašnih povlasticah.

Tim dokazuje dr. Polit, da „Boka“ nije nikada pripadala zemljam ugarske krune, te da je povod bokeljskoga ustanka bila povreda njihovih povlasticah.

Glede naglešenoga u inkriminiranom članku sjedinjenja srbskog naroda, veli dr. Polit: „Mi srbski publiciste razumjevamo pod srbskim zemljama one, gdje narod srbski kompaktno živi, i gdje upravo druge narodnosti i neima, a to su zemlje: Crna Gora, Stara Srbija, Hrcegovina, Bosna i knjaževina Srbija. (G. dr. Polit jest srbski Starčević, u koliko tvrdi, da u spomenutih jugoslavenskih zemljah neima Hrvatah. Zar je tako težko kaniti se prećeranosti? Uredn.) U Bosni ima istina Muhamedanacah, ali ti su srbske narodnosti, pa govore srbski, kao i ja.“

U inkriminiranom članku govori se samo o sjedinjenju srbskih zemaljah od Lovćena do Dunava, koji potez neobsiže ni Ugarsku ni Austriju, nemože dakle govora biti o prestupku §-a 6., koji označuje „bunjenje na djelotvorno odcjepljenje zemaljah ugarske krune.“

Tuženik čudi se, da je ugarski javni tužilac mogo u obranu uzeti Srbiju (knjaževinu), koja se svakako priznati mora inozemstvom te kojoj nije takova zaštita zajamčena posebitim ugarskim zakonom, a dok se takav zakon neuvede, može svaki ugarski državljan pisati o srbskomu „regenstvu“, što ga je volja.

Imenovanje Srbije kao srbskog „Piemonta“ može se samo odnositi na srbske žemlje u Turskoj, jer samo tamo živi srbski narod tako kompaktno, kao talijanski narod na talijanskom poluotoku, nemože se dakle u konkretnu slučaju uporabiti §. 6. ugarsk. tisk. zakona.

Glede inkriminirane stavke o knezlačkom miru“, gdje se veli, da je to „unikum“ u medjunarodnom pravu, ostaje dr Polit kod svoje tvrdnje te doziva porotnikom u pamet Windischgrätza: „Mit Rebellen unterhandle ich nicht“.

„Koliko“, veli dr, Polit, „bi se bilo zlo odstranilo, koliko krvi. prištedilo, da je onda austrijska vlada s „buntovnici u dogovor stupila, to nebi tek poslje skoro 20 godinah do uvidjenja doći morala, da je zaista trebalo s „buntovnici“ ugovarati.

Glede inkriminirane stavke, u kojoj se Crna-Gora i Boka-kotorska predstavlja kao jedna geografička cjelina, veli dr. Polit, da je to tvrditi mogo s gledišta zemljopisja istim onim

Digitized by Google

pravom, kojim se stavlja u jednu geografičku cjelinu — Ugarska sa Srbijom, Rumunjskom i sa drugimi zemljami na dunavu (Donautiefland).

Pa ako javni tužilac predmnjeva, da bi stoga Crnagora imala osvojiti Boku, to je isto tako predmnjerati mogo, pročitav inkriminirann stavku, da Austrija ima osvojiti Crnugoru. U inkriminiranom članku neizazivlje se nijednom rieči Crnagora na osvojenje Boke, stoga inkriminirana stavka nemože biti kažnjiva po §, 6, tisk. zak. Misli paku oduzimlju se kažnjivosti, a prosta tvrdnja, da je Crnagora uvjek težila za Bokom kotorskom nemože biti kažnjiva, svaka država imade svoje težnje, ali je od žudnje do izvedenja velik skok.

Dočim je dr Polit pobio tužbu javnog tužioca i glede svake pojedine stavke, stavlja porotnikom na srce, neka odsudom nesramote „ustavnost“ ugarske države.

Izza obične replike i duplike od strane tužioca i tuženika, koji je svoj govor na magjarskom jeziku dovršio, i pozvao porotnike, da sude kao Magjari kao ljudi, reasumira predsjednik tužbu i obranu i stavi na porotnike sljedeća pitanja:

1) Jesu li porotnici uvjereni, da u članku „Boka“, koji je 24. ožujka u 35. broju „Naroda“ izišao, ima bunjenje na faktično raztrojstvo cjelokupnosti ugarske države, ili ne?
2) Jesu li porotnici uvjereni, da u istom članku ima bunjenja na nasilničku povredu javnog mira i reda ili ne?
3) Je li dr. Polit pisac toga članka, i ako jeste;
4) Je li kriv u prvom i;
5) Je li kriv u drugom slučaju??

Porota proglasi dra, Polita nevinim te odsudi javnoga tužioca na naknadu troškovah u iznosu od 142 for. 20 nov.

Priobčiv ovu razpravu izjavljujemo ujedno svoju iskrenu radost nad povoljnim za g. dra. Polita uspjehom.

G. dr. Polit pokazao je svojim govorom veliku vještinu kao branitelj u stvarih kaznenih, nu neka nam oprosti g. dr Polit, gdje gdje napomenuo je kao Srbin, stojeći u političkoj parnici pred magjarskom porotom, više nego li je napomenuti morao u obranu osobne slobode, a gdje gdje manje, nego li je napomenuti morao u obranu načelah, u inkriminiranom članku „Boka“ izraženih.

* * *

Prvim ožujkom t. g. imadu stupiti u krepost naredba ministra unutarnjih poslovah (Giskre) od 20. velj. 1869. br. 882. i naredba ministra pravosuđja (Hrbsta) od 26. veljače 1869. br. 2410. kojimi se nalaže upravnim uredom i sudovom u Dalmaciji, da se služiti imadu hrvatskim jezikom.

„Narodni List“ opominje vladu, neka Dalmaciji podmiri stari ovaj dug, jer narod nikako neće pristati na daljnu kakovu odgodu.

„O smislu tih riečih, veli „Narodni List“, sumnje nema; sumnjiti nesmijemo o namjerah vlade; čovjeku bi poštenje uvriedio, kamo li nebi vladi, tko bi posumnjio, da ne drži svoju rieč, da ju gazi, da mu je jezik lopata. I vlade moraju da su poštene. Pa znamo da vladi treba našega novca i naše krvi; a vlada zna, da narodi nedaju svoge novca i krvi od puke ljubavi pram ikomu, već na obranu svojih pravah, a prije svega prirod nih pravah; vlada zna, da vojnik na boj gonjen nedobiva, te smo uvjereni, vlada će svoju vršiti, šaliti se neće s narodom, kojega je kušala, da šalu neljubi.“

Treba li jasnijega dokaza, da je trojedna kraljevina u svakom pogledu državopravna zagonelka? Poslje tolikih godinah vjere, odanosti i požrtvovanja očekiva hrvatski narod u Dalmaciji tekar „dioničnо“ uvedenje narodnoga jezika kod sudovah i upravnih uredah! Hoće li održati vlada zadanu rieč? — Hoće, ako narod posluša savjet „Narodnoga Lista“ t. j. ako će se u što širjem obsjegu služiti zakonitoga prava. „Da, braćo u Dalmaciji, da; budete li vi htjeli, svanuti će. zasjati bieli dan našemu jeziku kod vas 1. ožujka 1871.“

Zatočnikovim tiskovnim parnicam ne ima kraja, a skoro im nećemo znati ni broja, što jasno dokazuje, da razvikana tiskovna sloboda u krajini nije baš preobsežna, što će i g. kapetan-sudac Schönholz rado posvjedočiti, kad se smisli na silni posao, koji mu Zatočnikove parnice već zadadoše i još uviek zadaju.

Ovih danah biti će kod pukovinskog kaznenog (ne ratnog) suda u Petrinji konačna razprava u parnici, povedenoj po barunu Levinu Rauchu — koji na veliku sablazan javnomu moralu (horribile dictu) i danas banuje — radi članakah o „pućkoj soli.“

Razkneza Karagjorgjevića i drugove mu Trifkovića i Stankovića, koji su, u poznatoj kaznenoj parnici, od peštanskoga gradskoga suda bili riešeni obtužbe radi „pomanjkanja dokaza“, proglasi kraljevski stol (prizivno sudište) krivimi „sukrivnje umorstva, počinjena na knezu Mihalju Obrenoviću, te odsudi prvoga na osam a od druge dvojice svakoga na četiri godine tamnice.

Srbske službene novine vesele se ovoj osudi te obećavaju sada Ugarskoj političnе prama slugsavezničtvo i prijateljstvo.

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. Milan Makanec. Tiskom Ivana Vončine u voju. Sisku.

Digitized by Google

NOVI PRAVNIK.

LIST ZA PRAVO- I DRŽAVOSLOVJE.

Br. 3. U vojn. Sisku, 15. veljače 1871. **God. I.**

Izlazi 15. i 28. svakoga mjesecca. — Godišnja ciena 5 for., poštom i domaćim u kuću 6 for.

Sloboda je pravo.
„Justitia regnorum fundamentum."

Zakon o zadrugah.

(Napisao dr. L. Š.)

(Nastavak.)

III.

Prije nego li dalje podjemo, konštatujemo iz §-a 1-vog:

U sastavljanju glavnog pojma o zadruzi dolazi kano bitno obilježje, da samo oni kućani, koji na jednoj podkućnici i pod jednim gospodarom živu i zajedno gospodare, zadrugu sačinjavaju, te prema tomu valja ovu ustanovu udilj mjerilom držati, koliko god putah se pita, tko da je članom zadruge, a iz razloga sustavne dosljednosti, koja u svakom zakonu ležati mora, mogasmo predpolagati, da će ovo načelo i u istinu kroz čitavi zakon provedeno biti.

Nu tomu nije tako.

Dočim najme §. 2. od ovog načela neodstupljuje, bar izrazito ne, to sadržaje §. 45. onakovih ustanovah, koje se s onim temeljnim načelom u sklad dovesti nedadu, pače š njim u izravnoj oprieci stoje.

Druga bo alinea ovog §-a odredjuje, da mogu i „kućani", *neživući* u kući (contradictio in adjecto) te *izstupivši* iz zadruge poslje god. 1848-e, svoj diel zahtievati, te dočim je s druge strane naredjeno, da nemogu nego samo *članovi* zadruge (§. 27.) ovu dieliti, dočim dalje već po obćenitih načelih nemože ini, van *sučlan* zajednice imati koristih i suposjeda iz ove zajednice i dočim najposlje i po ovom zakonu neima inih članovah zadruge, nego su to osobe naznačene u §. 20-om, *na koliko se na njih temeljno obilježje §-a 1. uporabiti dade*, to se onakovi „kućani", koji su „zadrugu poslje god. 1848. *bez privoljenja* zadružnih članovah ostavili", nemogu smatrati članovi zadruge, a kad tako, to neidu u red „ovlaštenikah", koji diela tražiti mogu.

§. 46. priuzdržava doista prividno i ovakovim „kućanom" sučlanstvo, jer veli pod *a)*, da oni, „koji se zadruge naročito odreknu, ovo sučlanstvo gube", te prema tomu moglo bi se a contrario umovati, da oni, koji se „naročito" neodreknu, to pravo negube.

Nu znanost „de regula" zabacuje umovanje a contrario, jer postaje posve lasno nepravilnim i sofističnim, a uz to nespašava izstupivše kućane ni ovaj §. 43. Za promieriti najme doseg ovog §-a, valja ustanoviti doseg riečih „*naročito*" i „*odreknu*" u savezu za cielim slogom ove točke, te se tu dolazi do toga, da u rieči „*naročito*" leži neka prividna *kvalifikacija* (determinacija) pojma *odricanja*, velimo *prividna*, jer „odreknuće" već po gramatičnom značenju nemože nego *izrično*, pozitivnim činom

Digitized by Google

— dakle neposredno nastalo, — ergo „*naročito*“ biti.

Nu, uzimalo se to zbilja za naposebno kvalificirano odreknuće, to bi se opet u izstupu sučlana, koji zadrugu proti volji sučlanovah posvema, (jer zavremeno odlazenje nije izstup) ostavlja (derelinquit), takodjer nalazila sva ona obilježja, koja se označuju pojmom „*naročito odreknuće*“ (§. 863. g. z.).

Ako li je pako zakonodavac zbilja htio gubitak sučlanstva privezati na posebnu neku formu odreknuća, pa samo ovakovu subsumirati pod doseg §-a 43. slovo a), nazvavši ju „*naročitim* odreknućem“, to bi ovu formu bio morao naznačiti i opredieliti, a do toga valja ono „ubi lex non distinguit nec interpraetatio distinguat“, te se mora smisao zakona pronaći po načelih gramatičnoga i logičnoga tumačenja iz samog konteksta (§. 6. g. z.).

Uz to imade treća alinea §-a 45. ustanovu, koja sa temeljnim načelom isto tako u oprieci stoji, nu koja, izviš toga formalnoga nedostatka, podleži i veoma zamašnomu prigovaranju iz gledišta općenitih pravnih načelah i iz gledišta narodne pravne sviesti.

Ovom se najme alineom pridržava „djevojkam“, koje se udaju, te po tome (jer se seljačke djevojke de regula opet za seljake udavaju) po slovu b) §-a 2. sučlanstvo u *drugoj* (priženbenoj) zadruzi dobivaju, takodjer sučlanstvo u *rodnoj* zadruzi, što za ostale članove involvira golemo tegotnu *nepravednost*.

Kad nebi ove naročite ustanove §-a 45. bilo, to se nebi u svemkolikom ostalom kontekstu ovog zakona ma ni sjena kakove podloge našla, po kojoj bi se za ovako iz zadruge (u kojoj neživu ni neteže, §. 1.) izrično, naročito i definitivno (§. 92. g. z.) izstupivše sučlanove ovo iznimno pravo izvoditi dalo, te — kad je sasvim tim zakonodavac htio, da ovakovu iznimku ustanovi, — morao je ovu iznimku *naročito* uvrstiti.

Nu, nenapomenuvši niti razlogah, osnovanih na općenitoj pravednosti i protivnih ovakovoj iznimki, moramo naglasiti, da je prema, od vajkada, postojećim običajem i nazorom našega naroda zbilja dospjelo do tvrde pravne navade (Gewohnheitsrecht) nepriznati „za muža“ prošlim djevojkam budi sučlanstvo u zadruzi, budi diela iz ove, pa držimo za suvišno, prema ovom golemom materialnom nedostatku, baviti se jošte pobliže sa nepravilnim tekstiranjem ove treće alinee, uz koju se zbilja nezna, jeda li mogu ote djevojke onda, kadno im otac umre, — dakle svekolike, „nu samo onda“ (modificatio per tempus), — ili samo one, kojim je otac već umro, kadno se udaju, dakle samo nekoje, diela tražiti.

Nebaveći se §§-i 2-im i 3-im, kojimi je u pogledu sloga koješta prigovarati, dolazimo kod 4-og §-a do bitnog pitanja, glede kojeg moramo, da smo na čistu.

Upitna najme zajednica mora da se smatra ili tako zvanom pravnom (jurističnom) osobnosti ili zajednicom u strogom smislu.

Kano pravnu osobnost smatra znanost „umjetno predstavljeni pravni subjekt“ (ein des Vermögens fähiges künstlich angenommenes Subjekt, Savigny System II., §. 85.), pa nazire nosioca dotičnih pravah u tom idealnom abstraktnom *pojmu*, a ne u pojedinih članovih *kano takovih*, ma uzeli se ovi „jedan po jedan i ukupno“ (l. c. §. 86.), te prema tomu ostaje dotični pravni subjekt, ma ponestala i promienila se sva dotična „individua“.

Kano zajednica u strogom smislu pako predstavljaju upravo pojedini članovi, „individua“, i to svaki „pro rata“ i opet svi ukupno, ono družtvo, kojemu *kano takovom* nepripada pravokrug, već pripada svim članovom, kano sdruženim pojedinim osobam (l. c. §. 91. I.).

Uz ovu posljednju alternativu (condominium, communio pro indiviso) jesu dielovi pojedinacah stalno razaberivi, te glede njih postoje svi pravni odnošaji, tičući se fizičnih osobah u pogledu obi-

Digitized by Google

teljskom, stvarnopravnom, nasljedstvenom itd.

Golemu razliku ovih alternativah netreba na potanje razglabati, a upravo zato morao je upitni zakon, da — na temelju pomnog proučenja faktičnih obstojateljstvah — jednu od njih odabere, a tad da ju kroz sve konsekvencije sustavno provede.

Odviš bi nas udalečilo od zadatka ove razprave, kadno bi stali razglabati, koja od ovih alternativah bi sama po sebi, i napose na temelju faktičnih obstojateljstvah, prednost zaslužila, nu to moramo, da konštatiramo, da ovaj zakon nije ni jednu alternativu skroz prihvatio, da sad jednu, sad drugu ističe, a dočim ima med njimi i u samom bivstu, nu što više i u pravnih sljedbinah prevelikih različitostih, to scienimo, da nikako nisu prikladne, da se — kao što to ovdje biva — u jedan „mixtum compositum“ stope.

Prije svega dakle nalazimo u §-u 4-om ustanovu, da se „svakolika imovina a i prava zadruge“ smatraju *zajednicom* njezinih članovah, te do simo bi reći, da je zakonodavcu ona druga alternativa (condominium) pred očima lebdila, nu odmah za tim imade ustanova, da se ovo (dakle pokretno, nepokretno i pravo!) na „ime zadruge“ dakle na abstraktnu fingiranu, id est na *pravnu* osobu uknjižiti imade! A §. 5. po gotovo predstavlja zadrugu kano *korporaciju*, vlastnu steći imovinu, i razpolagati kućnom zajednicom, predstavlja ju dakle kano pravnu osobu „in optima forma“, uz koju pojedinac neima svojine, ni budi kakovo pravo, jer — po ovom 5-om §-u — može ciela zadruga o *čitavoj* zajednici, dakle i o dielu *svakog* pojedinca razpolagati!

Kad bi se ma i ovaj nazor skroz pridržao bio, to bi zakon, ma prigovaralo mu se i u pogledu shodnosti ili pravednosti, opet jednu sustavnu cjelinu predstavljao, nu tomu nije ni iz daleka tako.

Paragraf 20. naredjuje n. pr., da svaki član svojim dielom razpolagati može oporukom, ili nasljednim ugovorom, a odmah zatim naredjuje §. 21., da u zadruzi ostavinske razprave neima, što jasno pokazuje, da je u §-u 20. zadruga *zajednicom* u strogom smislu (communio) a u 21-om opet pravnom osobom smatrana bila.

Tako naredjuje §. 42., da svaki zadrugar svoj „idealni dio“ zadužiti može, a s druge strane ustanovljuje §. 14., da nadpolovična većina kućanah prodati, zamieniti i založiti može makar i cielu *zajedničku* imovinu, po tom dakle i one dielove pojedinacah, što opet jasno posvjedočuje, da je zakonodavac u §-u 42. smatrao zadrugu onakovom *zajednicom* a u §-u 14. pravnom osobom.

Takovih primjerah imade više!

Usljed toga pako nastaje ona neposredna sljedbina, da neima u zakonu valjane sustavnosti, a med pojedinimi čestmi da neima organičke sveze.

(Nastavak sljedi.)

Nekoliko misli o našoj zemljišnici (gruntovnici).

Napisao dr. Franjo Pilepić.

(Nastavak.)

Proti ovakovom postupku prigovoriti bi se moglo s financijalnoga gledišta, da bi ovim načinom bio visoki „erar“ prikraćen u svojih pristojbah radi prenosa vlastničtva; ovim bo načinom preneslo bi se vlastničtvo, dočim dotična pristojba nebi izplaćena bila. Dobro uredjena zemljišnica, mislimo, mnogo je više koristna državi, nego bi joj prudila ona svota, koju bi u ime prenosnih pristojbah dobila. A kad bi se htjelo na svaki način ovu pristojbu ućerati za sve dosa-

Digitized by Google

danje prenose, lahko bi se slučiti moglo, da kod više njih nepokretni imetak nebi toliko vriedio, koliko bi upitna pristojba iznašala, navlastito ondje ne, gdje je nepokretni imetak na više njih prešao.

Obzirom na svrhu, koja se ima postići t. j. dobro uredjena zemljišnica, koja znatno diže vjerosiju svake zemlje, i obzirom na siromaštvo našega pučanstva, imalo bi se za taj slučaj odustati od učerivanja ovih pristojbah.

Nu kad se i nebi htjelo od strane države odustati od ove pristojbe, bi se predloženi postupak mogao izvesti, pripuščajuć financijalnim oblastim, da kroz svoje organe ustanove, koliko je putah prešlo vlastničtvo nepokretnoga imetka od jednoga na drugoga, i koliko taj imetak u ime prenosne pristojbe državi duži.

Jošće je jedan prigovor proti izpravkom ureda radi u obstojećem zakonu u pogledu ostavinskih razpravah. Od vremena, kad je zemljišnica uvedena, slučilo se više slučajevah smrti, te je putem budi zakonskoga budi oporučnoga nasljedstva vlastničtvo prešlo od jednoga na drugoga, bez da se ostavinska razprava vodila, te predloženim načinom dotični nasljednici, današnji faktični posjednici došli bi u posjed ostavinskoga imetka jedino putem osvojenja ostavinskoga. Ovaj prigovor je istinit i temeljit, ali obzirom na valjanost dobro uredjene zemljišnice i u pogledu ove točke dopustiti bi se imala iznimka obstojećega zakona, a to tim laglje, što naše staro pravo nije poznavalo ostavinskih razpravah, već je kod nas vriedilo načelo: „succesio est jus apprehendendi patrimonium morientis".

Ako bi se htjelo pripustiti pojedinim interesentom na volju, da izprave zemljišnik na temelju obstojećih propisah zemljišnoga reda, za još samo njekoliko godinah zemljišnica naša nebi vriedila niti najamnine za prostorije gdje se zemljišni zapisnici čuvaju, i postala bi prava smieša i nakaza zemljišnice.

Od kad je sadašnja zemljišnica uvedena, pak do današnjega dana mnogo je toga na druge osobe prešlo budi naslovom prodaje, budi naslovom darovanja ili na temelju inih pravnih naslovah, bez da su se dotičnici pobrinuli, da na temelju obstojećih zemljišnih propisah kupljenu nepokretninu odpišu i na svoje ime prepišu. I tuj bi se imalo ureda radi uzeti jedino današnje faktično stanje, jer u mnogih slučajevih upravo nedostatnost zemljišnice razlog jest tomu, da nisu takovi poslovi obavljeni. Jednom riečju zemljišnica, napose posjedovni i vlastni listovi, imali bi se, pomoćju sadą obstojećih zemljišnih listovah, osnovati na temelju katastralnoga operata obzirom na današnji faktični posjed.

Ovako izpravljeni zemljišni operat imao bi se sa dotičnimi mapami ureda radi za svaku pojedinu občinu prepisati dati, i občini priobćiti time, da ih u svojoj občinskoj pisarni občinarom na uvidjenje predloži.

Odpadajući trošak za prepise morala bi svaka občina za se nositi.

Morao bi se pako ustanoviti primjeran rok, dokle se imaju primati prijave radi jošće potrebitih promjenah.

Ovaj rok nebi smio biti dulji od godine danah i taj bi rok morao biti zaporan, te se proti promašenju istoga nebi imala dozvoliti povrata u stanje prijašnje (restitutio in integrum); već bi dotičnik upućen bio na redoviti put pravde.

Razprava ob učinjenih prijavah imala bi se voditi po obstojećih propisih tim, da bi svjedočba mjestnoga poglavarstva imala biti po kotarskomu sudu vidirana. Vidiranje kotarskoga suda imalo bi jamčiti za istinitost sadržaja, s toga bi kotarski sud imao pravo, na licu mjesta svoje iztraživanje preduzeti, za izviditi, da li je sadržaj občinske svjedočbe istinit. Kad bi predloženim načinom uredjen bio posjedovni list A. i vlastni list B., trebalo bi prema tomu preći na uredjenje teretnoga lista C.

Pri ovom uredjenju glavno načelo dakako imalo bi biti, da se zakonito stečeno pravo nimalo nepovriedi, već da

Digitized by Google

svaki ima ono pravo, koje je stekao na temelju javnih zemljišnih knjigah.

Ako su stari posjedovni i vlastni listovi istovjetni s izpravljenimi, nebi dakako bilo nikakove potežkoće, jer bi hipoteka ostala kao i prije.

U pogledu pako hipotekami obterećenih „tobožnjih" kućnih zadrugah imala bi se obstojeća hipoteka prenieti i na razlučene djelove.

U pogledu onih obterećenih nepokretninah, od kojih su različite posebine za trajanja zemljišnika prenešene bile naslovom pravnoga posla na druge posjednike, na koje putem ovoga postupka bijahu razpisane, imalo bi se postupati u smislu §. 56. Z. R. slova *d.* i *e.*

Svakako bi se nastojati imalo, na koliko bi se to dalo učiniti bez uštrba vjerovnikah, da se hipoteka neprenaša.

U tu svrhu imali bi se pozvati individualno uknjiženi vjerovnici, tim dodatkom, da se, ako u stanovitom roku svoje očitovanje nepodnesu, neće prenieti njihova hipoteka na odlučene posebine.

Takav, ureda radi učinjen prenos hipoteke na nepokretnosti, sada na drugo ime upisane, nebi nimao smetao budućemu ovršenju založnoga prava, jer uknjiženi vjerovnik u tih slučajevih imao bi proti novom upisanom vlastniku hipotekarnu tužbu u smislu naredbe ministarstva pravosudja od 19 Rujna 1860.

U pogledu pako onih zemljišnih gromadah (Grundbuchs-Körper), od kojih nekoje sada obstojeće posebine izlučene bijahu, ili s razloga, što u istinu ovih posebinah nigdje ne ima, ili jer su prigodom uvedenja zemljišnice pogriešno na uknjiženoga dužnika, koji iste nikada posjedovao nije, upisane bile, nebi se hipoteka imala prenašati u pogledu izlučenih posebinah. Istina, tim bi se lišio vjerovnik založnoga prava, stečenoga na temelju vjerodostojnosti javnih knjigah; nu ova povreda bila bi posve prividna, jer je takov vjerovnik stekao svoje pravo na *krivom* temelju. Razumije se pako po sebi, da bi se i ovi uknjiženi vjerovnici imali o tom ubaviestiti, tim dodatkom, da u otvorenom za podnešenje prijavah roku svoje prijave izpravka radi podnesu.

Budući bi pako rok, ustanovljen za podnešenje prijavah proti rektificiranom zemljišniku, imao u obće glasiti za svakoga, koji se nalazi povriedjen u svojem pravu, dakle i za hipotekarne vjerovnike, nebi ovi za se mogli izvadjati nikakovoga prava, ako nebi koji individualno pozvan bio.

Onim pako, za kojih boravište nije se saznati moglo, imali bi se po *strogom pravu* postaviti skrbnici.

Nu ako se u obzir uzme ogroman posao, skopčan imenovanjem skrbnikah, zatim slabi uspjeh, koji se obično poluèuje sa skrbnici gledom na korist obskrbljenikah, napokon rok od godine danah, otvoren svakomu dotičniku za podnešenje prijavah, moglo bi se odustati od imenovanja skrbnikah ureda radi.

Ako bi tko putem predložene razprave stekao izpravak, to bi njegovo uknjiženo pravo sa jur stečenim prvenstvom opet oživilo.

Ovako izpravljena i uredjena zemljišnica odgovarala bi svojoj svrsi, jer bi štitila pravo vlastničtva na nepokretnosti te bi, bez sumnje, bila čvrst temelj vjeresiji, koju treba u našoj zemlji dizati već u svrhu promicanja obrta i trgovine.

Nered naše zemljišnice, uz slabo uredjeno sudstvo, je glavni razlog, da u našoj zemlji svaki dan obrt i trgovina zapinju.

Trošak, spojen sa preuredjenjem zemljišnice, imala bi nositi država, budući dobro uredjena zemljišnica nesluži samo na korist pojedinim, već i cjeloj državi.

Kad bi na ovaj način jednom uredjena bila zemljišnica, trebalo bi zakonodavnim putem uvesti one preinake u obstojećem zakonu, uz koje bi se moglo podpunoma osigurati, da će se u buduće zemljišne knjige redovito voditi, te da će se svaka, i najmanja, promjena faktičnoga posjeda u istih točno zabilježivati.

Digitized by Google

Budući bi se, kako prije navedoh, zemljišne knjige osnovati morale na katastru, te budući bi katastralne mape imale služiti temeljem posjedovnomu listu A., trebalo bi ukinuti ustanovu, sadržanu u zadnjoj stavci §-a 51. Z. R., po kojoj posjedovni list *nejamči* za točnost izvanjskih obilježjah, kakvoće i naznačene površine upisanih posebinah; već bi se moralo izreći protivno, t. j. da zemljišna knjiga jamči za istinitost, u zemljišnici naznačene površine.

Ova odredba bila bi posve u skladu sa propisi gradjanskoga zakona; §. 431. g. z. propisuje, da se u javne knjige upisivati imade stečenje prava vlastničtva na nepokretnosti, jer dok upis nije obavljen, nije ni predaja zakonito obavljena, a bez ove nije prenos vlastničtva dovršen; a §. 435. odredjuje, da u dotičnoj izpravi, na temelju koje se ima u knjižba steči, imaju biti naznačene granice prenešene nepokretnosti. Po propisu §. 441. g. z., čim je izprava o pravu vlastničtva upisana u javne knjige, ulazi novi vlastnik u zakoniti posjed, a po §. 443. trpi u svih slučajevih za svoju nemarnost svaki, koji u javne knjige nezagleda; s ovim propisom stoji u savezu naredba, sadržana u §. 928. g. z., po kojoj se gubi pravo na jamstvo radi nedostatakah ili teretah, ako se isti iz javnih knjigah uviditi mogoše.

S ovimi je propisi nadalje posve u skladu i propis §. 56. slovo c. Z. R., po kojem pri razkomadanju posebinah treba doprinieti nacrt razkomadati se imajuće posebine, naznakom novih čestih, topografičkoga broja i *površine.*

Promotrimo sada praktični jedan slučaj obzirom na ove zakonske propise.

A. kupi od B—a posebinu ×, koje površina je u zemljišnici naznačena na 1000 □ hvatih.

Na temelju kupnoprodajnoga ugovora dade B. kupljenu posebinu prepisati na svoje ime.

U istinu pako ova posebina ima mjere 2000 □ hvatih.

Nakon nekoliko godinah podigne C. tužbu o vlastničtvu na posebinu ×, te mu podje za rukom podpunoma dokazati svoje pravo vlastničtva. B. odvraća na sva doprinešena dokazala ovo: ja sam preko trijuh godinah u javnih knjigah upisan kao vlastnik posebine, dakle po propisu §. 1467. g. z. stekao sam ja zaposjednućem (Ersitzung) podpuno pravo vlastničtva.

Jeli ovaj prigovor temeljit?

Mislim, da nije podpuno temeljit, jer se B. može pozivat na zaposjednuće samo u pogledu „1000“ □ hvatih, a nipošto glede „2000“ □ hvatih; a to stoga ne, što je po propisu §. 1460. g. z. za zaposjednuće potrebit posjed *zakonit*, *pošten* i *istinit*, B. u našem slučaju nije stekao *zakoniti* posjed, jer se, po propisu §. 321. g. z., zakoniti posjed stvarnoga prava na nepokretne stvari dobiva *urednim* upisom u javne knjige.

Budući je pako posebina × u javnih knjigah označena sa površinom od 1000 □ hvatih, a B. zamolio upis posebine u površini od 1000 □ hvatih, nemože nitko uztvrditi, da je on u smislu §. 321. g. z. stekao zakoniti posjed na „2000“ □ hvatih. — Da se B. nemože uspješno pozvati na zaposjednuće, dokazuje i propis §-a 1467. gr. zak., koji u zaglavku odredjuje, da se polag uknjiženoga posjeda prosudjuje, do koje se granice proteže zaposjednuće.

Pošto se zakoniti njegov, uknjiženi, posjed proteže samo na površinu od 1000 □ hvatih, to se B. može pozvati na trogodišnji posjed samo glede iste površine; glede ostalih pako 1000 hvatih može on steći zapovjednućem pravo vlastničtva samo na temelju posjeda od trideset godinah, jer ovo dobro nije u zemljišnici unešeno, — za ovih 1000 hvatih zemljišnica ni neobstoji.

B. je dakle posebinu × kupio, oslanjajuć se na vjerodostojnost javnih knjigah pak sasvim tim mora polovicu kupljene posebine drugomu ustupiti.

Kada bi zemljišne knjige osnovane bile na točnoj katastralnoj izmjeri, mogla

Digitized by Google

bi zemljišnica jamčiti i za *površinu*, te nebi moguće bilo, da toliko neprilikah nastaje s uredbe, koja je uvedena za što veće osiguranje stvarnih pravah na nepokretno dobro.

Poznato je iz izkustva, da naš seljak još slabo mari za upis u zemljišnicu, njemu je zadostno, da ga je občina podielila, ili da o svojoj zemlji ima pismo, a posve je umiren glede svojega posjeda, kad ga kako on veli „*u poreznom uredu štije*". Dokle se nebudu same stranke za to brinule, da se svaka promjena obzirom na prava, odnoseća se na nepokretna dobra, u zemljišnicu točno ubilježi, slabo će zemljišnica uroditi željenim plodom, uredila se ona ma još kako dobro i vodila se ona ma još kako točno.

Najveća neprilika nastaje s toga, što je seljaku zadostno, da ima budi kakovo pismo o učinjenom pravnom poslu; on takova pisma najradje sastavlja pred občinom. Buduć pako u naših občinah malo gdje ima takovih občinskih bilježnikah ili inih ljudih, koji znaju i hoće sastaviti izpravu, kakovu zakon zahtjeva i zahtievati mora, da se upis u javne knjige učiniti može, riedko se sastavi izprava, kako zakon zahtieva.

Nepaze ljudi, da li je predposjednik u javnih knjigah upisan ili ne, nebrine se, da uz pismo sastave nacrt ako je potrebit, neoznače točno vrst pravnoga posla, a u riedkih slučajevih uslove, da mu predposjednik podieljuje vlast prepisa. —

Dakako, na temelju takove izprave zemljišna oblast nemože dozvoliti uknjižbu stečenoga prava. Pošto je kašnje popravak takove manjkajuće izprave ili skoro nemoguć, ili znatnim troškom skopčan, to novi posjednik posjedne stečeno dobro, bez da svoje pravo, na isto zadobljeno, uknjižiti daje.

S toga bi od potrebe bilo, da se zakonom ustanovi, da tako zvane tabularne izprave jedino onda imaju valjanosti, ako su pred sudom ili pred kr. javnim bilježnikom, dokle ta uredba obstoji, sastavljene, jer protivno da pravni posao, odnoseći se na stvarna prava na nepokretnosti, neima nikakove valjanosti. A sud, dotično kr. javni bilježnici, bili bi odgovorni za svaku štetu stranci prouzročenu iz sastavka nevaljane izprave.

Ovakov zakon nebi zadostno bilo u saboru pročitati i u zbornik zakonah uvrstiti; već bi trebalo, da bude u svakoj občini javno pročitan i pribit, za da se vanjsko žiteljstvo što brže i laglje š njim upozna; jer imamo mi zakonah, koji više godinah obstoje a ljudi slabo za nje znaju. Treba dati ljudem prilike. da se sa zakonom dovoljno upoznaju tim više, što se nepoznanstvom zakona nitko nemože izpričivati.

(Konac sliedi.)

Odnošaj mjestnih sudovah napram kotarskim i gradskim sudovom.

Spisao dr. M. M—ć.

Pročitav u 1. broju „Pravnika" priobćenu rješitbu kr. stola sedmorice „da mjestni sudovi nemogu biti fora contractus", odlučih o tom predmetu napisati nekoliko riečih s gledišta prakse, pošto je to pitanje jedno vrieme bilo na dnevnom redu.

Svatko priznaje, da je za narod nepovoljno, ako se uvuče u praktično pravosudje nestalna i nesigurna uporaba stanovitih pravnih načelah; iz nestalne sudbene prakse nastaje poremećenje pravnih pojmovah, te se u pogibelj stavlja pravna sigurnost.

Digitized by Google

Naglašene posljedice dolaze osobito na vidjelo, kad se taj nesklad u pojmovih tiče pitanja o *nadležnosti* sudovah.

Da mjestni sudovi nemogu biti „fora contractus“, sasma je očevidno; §. 3. bo ministerialne naredbe od 26. svibnja 1860. označuje sasvim točno djelokrug mjestnih sudovah.

Drugo je pitanje, da li mogu žup. kot. sudovi, odnosno gradski sudovi, biti nadležni u preporih, kojim je predmet svota izpod 100 for., 60 for. ili 25 fr. a. v., makar i u slučajevih *posebite* nadležnosti.

Na ovo se pitanje odgovaralo, toli u teoriji koli u praksi, sa *da* i sa *ne*.

Odtuda je nastao veliki metež, od kojega je napose trgovački sviet štetovao.

Budući ovo pitanje nije rješeno postavnim (positivnim) zakonom, nastade potreba, da se isto rješi po *nalici* (analogiji).

Ovim načinom uvuče se kod raznih sudovah o istom predmetu različit običaj (usus).

Neki kotarski sudovi primali su tužbe, glaseće na svote izpod 100, 60 ili 25 for., u slučajevih *posebite* nadležnosti, drugi pako sudovi odbacivali su tužbe, glaseće na takove svote, radi svoje nenadležnosti.

Skoro se pričinilo, da oni sudovi pravo imadu, koji se i u slučaju *posebite*, n. pr. ugovorene nadležnosti nenadležnimi smatrahu za parnice glede tražbinah izpod 100, odnosno 60 ili 25 for.

Stanoviti kot. sud primao je ovakove tužbe u slučaju *posebite* nadležnosti.

Sluči se, da je A. stanujuć u drugom kotaru, kod toga suda radi tražbine izpod 100 for. utužen bio, razpravno se ročište odredilo, pošto je „forum contractus“ već u tužbi dokazan bio, te tuženik bude odsudjen iz *ogluhe*.

Tuženik uloži proti ovoj osudi priziv uz ništovnu tegobu, kojom poriče postupajućemu sudu nadležnost iz razloga, što utužena tražbina nenadilazi 100 for., te jer su za takove tražbine odredjeni mjestni sudovi.

Banski stol, uvaživ tuženikovo obrazloživanje, ukine oglušnu osudu iz sljedećih razlogah:

„Promotriv, da se je glasom §. 2. naredbe ministarstva pravosudja i unutarnjih djelah od 26. srpnja 1860. u svrhu jednostavnoga i brzoga postupka glede parnicah manje vriednosti, parnica ova povesti imala pred dotičnim mjestnim sudom, jer tuženik nespada u vrst onih osobah, proti kojimi se po §. 3. ist. naredb., tužba kod mjestnih sudovah podići nesmije.“ —

Tužitelj tada nije se proti toj naredbi dalje pritužio.

Banski je stol ovom naredbom ustanovio veoma zamašno načelo.

Banski stol naglašuje svrhom mjestnih sudovah, da se parnice manje vrednosti brzim i jednostavnim postupkom rieše, te tvrdi, da toga radi kotarski, odnosno gradski sudovi u takovih preporih uredovati nemogu.

Po ovom tumačenju ukinuti su, glede preporah izpod 100 for., odnosno 60 ili 25 for., — svi oni paragrafi sudovnika, kojimi se ustanovljuje posebita nadležnost. (Nemislimo. Ur.)

Da li su pako ti §§. *min. naredbom od 26 svibnja 1860.* takodjer ukinuti, posve je drugo pitanje.

Uzme li se za načelo mnienje banskoga stola, to nastaje ne malo štetna praktična posljedica, osobito za trgovački sviet.

Stavimo slučaj.

Trgovac A. prodaje svoju robu ljudem, stanujućim u sasvim drugom kotaru, i to često na veresiju, — što činiti mora, ako hoće, da pazari, — kupac obvezuje se naročito, da će A-u platiti dužni iznos „u mjestu“ (t. j. u kojem A. trguje i obitava), što ovaj na svom izvadku iz trgovačke knjige zabilježi sa „plativo u mjestu.“

Pokraj svega toga, nemože se, — po mnienju kr. banskoga stola, — trgovac A. u parnicah izpod 100, odnosno 60 i 25 for., poslužiti blagodati „ugovorne nadležnosti“ (forum contractus),

Digitized by Google

već on mora svoje dužnike *loviti* po kotarih, te ih utužiti kod dotičnoga mjestnoga suda. (Zašto? Ur.)

Njegov vjerovnik pako, stanujući stavimo u Beču, poslužuje se blagodati ugovorne nadležnosti, te ga ondje utuži.

Da se tu naš trgovac prikraćuje, sasvim je očevidno; u svrhu ućeranja svoje tražbine mora često uložiti trošak, koji više putah nestoji u nikakvu razmjerju s utuženim iznosom.

Dotični sud držao se sada načela, postavljenoga od banskoga stola, ponapose s uzroka, da strankam prištedi suvišni trošak, spojen redovitom parnicom, te su ove njegove odluke, kojom je ovakove tužbe „radi nenadležnosti" odbio, potvrdjene od banskoga stola.

Jedna se stranka ipak domisli, te je uložila izvanredni utok, čim se stolu sedmorice pružila prilika, da o tom predmetu izjavi svoje mnienje.

Mnienje stola sedmorice bilo je sasvim protivno gore naglašenomu mnienju banskoga stola.

Stol sedmorice bo tvrdi:

„da je u slučaju, ako su stranke ugovorile, ko što se u tužbi navadja, da tražbina bude u mjestu plativa, nadležan dotični, kotarski odnosno gradski sud, jer mjestni sudovi po smislu navedene minist. naredbe, nemogu nikada postupati kao „fora contractus".

Ovom je izrekom dosta jasno kazano, da mjestni sud nemože postupati kao „forum contractus", dočim je banski stol u praksu uveo bio protivno načelo.

Budući je min. naredbom samo §, 15. sudovnika, i to djelomice derogiran, smatramo mnienje stola sedmorice posve opravdanim. (Vidi opazka).

O mjestnih sudovih pako priobćiti ćemo drugom sgodom svoje misli.

Svrha je mjestnim sudovom ta, da bude brz i jednostavan postupak u preporih manje vrednosti, nu to nije bezodnosno postiživo, jer se, usljed *pritužbe*, isti prepor manje vriednosti, razpravlja običnim postupkom, a to sigurno ne brzo niti jednostavno, kako to naglašena naredba hoće.

Opazka: G. dr, M—ć brani ovdje mnienje kr. stola sedmorice, uz koje mi pristati nemožemo. Svrha je mjestnim sudovom brz, jednostavan i jeftin postupak za prepore manje vriednosti (§. 1. naredbe od 26. svibnja 1860.); nedokučujemo, s kojega se razloga zabacuje ova svrha u slučaju „ugovorne nadležnosti", kojom se nemenja narav tražbine, odnosno, parnice. Po sudovniku može u slučaju „ugovorne nadležnosti" tužitelj podići tužbu kod onoga suda, koji bi za tuženika nadležan bio, kad bi ovaj stanovao u onom mjestu, na kojem se ugovor izpuniti imade.

Za tražbine izpod 100, odnosno 60 ili 25. for nadležni su mjestni sudovi; jasno je dakle, da su mjestni sudovi za takove prepore nadležni i slučaju „ugovorne nadležnosti", kojom se iznimka ustanovljuje glede mjesta — gdje, a ne glede kvalifikacije suda, kod kojega se tužba iznimno uložiti može.

Mi pristajemo uz mnienje kr. banskoga stola tim više, što se po tom mnienju obzir uzima i na svrhu mjestnih sudovah i na svrhu posebite „ugovorne nadležnosti". Razumije se po sebi, da mjestni sudovi nisu nadležni za one osobe ili prepore, glede kojih postoji naročita protivna ustanova, u ostalom scienimo, da se jednostavna tvrdnja „po smislu ove naredbe nemogu mjestni sudovi postupati kao fora contractus (vidi slučaj u I. broju „N. Pravnika") nemože smatrati — obrazloživanjem." (Uredn.)

O smislu §-a 126. izv. p. p.

(C. patent od 9. kolovoza 1854.)

(Priobćio dr. Jordan.)

Na zaostavštinu udove J. B. očitova se A. L. pred župan. sudb. stolom zagrebačkim, kao ostavinsko-razpravnom oblasti, universalnom nasljednicom na temelju *oporuke*.

M. i B., djeca oporučiteljice J. B.,

Digitized by Google

izjaviše pred sudom,, da predložena po L. M., „tobož oporučna“ izprava X. nesadržava pravu posljednju volju pokojnice J. B., te da izprava X. nije vlastitim rukoznakom njihove matere (J. B.) podkriepljena, stoga izjaviše se M. i B., nepriznavajuć *valjanosti i istinitosti* proglašene oporuke X., na istu zaostavštinu nasljednici na temelju *zakona*.

Kr. sudb. stol primi oba nasljedna očitovanja, te odredi ročište u svrhu ustanovljenja, koja da će stranka morati proti drugoj tužbom poći.

Na razpravnom ročištu zahtjeva na temelju oporuke X. očitovana nasljednica, pozivom na §. 126. izv. p. p., da na temelju zakona očitovani nasljednici proti njoj tužbu podnesu.

Ovi pako tvrdiše, da protustranka tužbu podnieti ima, jer oni, kao *zakoniti* nasljednici, stoje na temelju *priznanoga* naslova, dočim nasliednica stoji na temelju *nepriznanoga* naslova.

Razpravni sud uputi odlukom svojom od 12. rujna 1866., br. 7043., pozivom na §. 126. izv. p. p., očitovavše se na temelju *zakona* nasljednike na podnešenje tužbe.

Na utok istih potvrdio je kr. banski stol rješitbom od 24. listopada 1866., br. 7169., prvosudnu odluku iz sljedećih (po dru. Politu g. 1866. u „Narodnih Novinah“ priobćenih) razlogah:

Za prosuditi, kad nasljedna očitovanja iz oporuke i iz zakona kolidiraju, koja će stranka protiv drugoj tužbom poći, valja svagda razlikovati medju absolutno i relativno ništovnimi oporukami, i po toj razliki dakako da ima i po austrijskom zakonu, a naime u duhu §. 126 izv. parb. post., slučajevah, da nasljednik očitovavši se na temelju oporuke premda jači naslov ima, mora ipak poći tužbom protiv nasljedniku očitovavšemu se na temelju zakona, al to je samo slučaj, kod absolutno ništovnih oporukah, gdje n. pr. neima dovoljan broj svjedokah i u obće one spoljašnje forme, koja oporuku po sebi ništovnom čini; tu dakako mora onaj, koji se na takovu oporuku poziva, tužbom poći proti onomu, koji se iz zakona očitovao. Ali kod relativno ništovnih oporukah, gdje n. pr. oporuka možda sbog toga nije valjana, što je oporučitelj bio bezsviestan, malodoban, prisiljen itd., tu intestatni nasljednik tek ovo dokazati mora i zato protiv testamentornomu nasljedniku, koji u spoljašnjoj formi valjanu oporuku za sebe ima, te po §. 126. izv. par. post. jači naslov izkazuje, tužbom poći ima. Ako se ovoga načela nebi držalo pri ustanovljenju, koja će stranka tužbom poći, kad nasljednja očitovanja kolidiraju, — to bi intestatni nasljednik imao samo *zaniekati*, da oporuka nije *valjana*, što je n. pr. oporučitelj prisiljen bio, za da se na mah testamentarni nasljednik uputi, da protiv intestatnom tužbom poći mora, te se po tom §. 126. izv. par. post. nikad uporaviti nebi mogao. U predstojećem slučaju pako ima Ana udata L. rodjena B, u *spoljašnjoj formi valjanu* oporuku za sebe i za to su se morali Mihalj i Bara B. u smislu §. 126. izv. parb. post. uputit, da protiv njoj tužbom podju, te se po tome vidi napadnuta odluka opravdana.

Za ovo pravno mnenje izjavljuje se stranom i *glasoviti* civilista profesor Unger.

Proti drugomolbnoj rješitbi uložiše zakoniti nasljednici sljedeći izvanredni utok:

Ustanova §. 126. c. p. od 9. kolovoza 1854- uredjuje prelazni onaj stadium, gdje izvanparbeno postupanje u parbeni postupak prelazi. Zakon podjeljuje razpravljajućemu sudu vlast, da u slučaju protivnih nasljednih očitovanjah uputi na tužbu onoga, koji po razlozih *vjerojatnosti* imade za prijavljeno nasljedstvo slabiji naslov; te zakon napućuje sudca da prosudi, koji li naslov od više njih se ima smatrati jačijim. Kritika, istina, nalazi punim pravom, da je ustanova §. 126 ist. pat. u nekom obziru nepodpuna (Dr. Unger Verlass.-Abhdl. p. 118 note 2), nu glede nazočnoga slučaja je zakonsko ovo pravilo

Digitized by Google

dovoljno razgovjetno. Naputak taj, sudcu podieljen, obzire se na dotična glavna načela materialnoga prava, a takodjer i na jedno glavno načelo formalnoga prava s razpravne maksime. Naputak taj opominje po materialnomu pravu, da je naslov s nasljedstvene *pogodbe* jači od drugih dvijuh naslovah (§. 1254., 552., 717., 533. o. gr. z.) i da opet naslov s *oporuke* ide pred *zakonitim* nasljedovanjem, (§. 727., 728. o. gr. z.).

Jedan je pako zahtjev u cit §. 126. izražen iz formalnoga prava, kojeg zahtjeva obe nazočne odluke razabrale i uvažile nisu; ustanovljuje bo se naročito da intestatni nasljednik ima podignuti tužbu proti onomu, koji za se prijavi jednu *glede istinitosti nepobijanu* oporuku.

U svojem nasljednom očitovanju jesu Mihajlo i Bara *istinitost* oporuke, na temelju koje se A. L. prijavila, izrično zanijekali i pobijali. Kada je tomu tako; tuj se po istom §. 126. nemogu ovi siliti, da podnesu tužbu proti tobožnjoj oporučnoj nasljednici. Dapače po smislu pomenute zakonske ustanove, koji crpismo iz riečih iste ustanove zaključkom a contrario i po obćem pravilu našega formalnoga prava ima upravo A. L. ponajprije tužbom dokazati, da je predložena po njojzi oporuka *istinita*. Tko zahtjev svoj oslanja na kakovu izpravu, ima u slučaju *zanijekanja* istinitosti dokazati, da je ista izprava po naznačenoj u njoj osobi doista izdana (§. 117. 123. gr. pp.) Pravni posao u obće obstoji neodvisno od svjedočanstvah; *izprava* nije no *dokazalo*.

Glede svjedočanstvenih stavkah izprave pako, resp. glede istinita faktična obstojateljstva i pravne *valjanosti* ustanovah dotičnoga pravnoga posla, pristoje protivniku *prigovori* samostalne tvrdnje, koje ima ovaj dokazati.

§. 123. c. p. od 9. kolovoza 1854. pako ustanovljuje po inkvisitornoj maksimi jedino za sudca pravilo, da nemože makar i nepredleže protivna nasljedna očitovanja, temeljem ostavinske razprave uzeti oporuku, koja glede *sadržaja* i njene *izvanjske* slike nije po propisu sastavljena. —

Nu §. 126. traži od oporuke, ako ju tko pobija, jošte i više, najme to, da joj *istinitost* bude *pripoznana*.

U nazočnom slučaju prijavili su Mihajlo i Bara B., da su djeca pokojne Jele, s toga faktičnoga tamelja, koji nezanijekan, netreba dokaza, izvadjaju, da im po zakonu pripada nasljedstvo. A. L. pako predlaže pismenu oporuku, te zahtjeva na temelju ove izprave baštinu.

Nu naprotiv tomu zahtjevu stoji zanijekanje *istinitosti* dokazala. Dok nije dokazana istinitost izprave, netreba dokazivati prigovore glede njezinoga sadržaja.

Sasma je pogrješno tvrditi, da kod protivnih nasljednih očitovanjah iz oporuke i iz zakona *„valja svagda razlikovati medju absolutno i relativno ništovnimi oporukami“*. A na moju žalost moram opaziti, da pojmovi u razlozih navedenih strukovnih izrazah po pravnoj znanosti nisu pravilno prihvaćene, te da obzirom na cit. §. 126. i nije razlikovana *istinitost* (Echtheit) oporuke od *valjanosti* (Gütigkeit) iste.

Uči se, da je relativna ništetnost ona, gdje valjanost pravna posla visi o volji samo jedne stranke, (n. pr. 565., 778., 865., 870., 871., 875., gr.) Pod absolutnom ništetnosti pako razumieva se ona, gdje se po pravu smatra pravni koj posao, neodvisno od volje interesiranih osobah nevaljanim ne samo onda, ako manjka propisana „spoljašnja forma“ (§. 601., 956., 1249., 943. o. gr. z.), van i tada, ako dotičnoj osobi manjka potrebita koja vlastitost, prije svega razbor, volja (§. §. 565., 566., 568., 869., o. gr. z.), zatim ako dotični predmet nespada u pravni promet (§. 287., 662. o. gr. z. Hfkzld. v. 5. Aug., 1800 i 29. August 1839.), ili gdje u pravnom poslu manjka bitna koja ustanova (§. 564. o. gr. z.).

Iz ovoga se vidi, da nije samo *relativno* već *absolutno* ništetna oporuka,

Digitized by Google

ako je oporučitelj bio bezsviestan (§. 566. o. gr. z.) ili malodoban („cujus nullum animi judicium“ §. 569. o. gr. z.)

Bez svakoga opravdanja zaključuje izvješće kr. sudb. stola izrekom: „za ovo pravno mnienje izjavljuje se stranom i glasoviti civilista prof. Unger“. Imenovani civilista razlikuje u svih svojih spisih točno pobijanje *valjanosti* oporuke u obće od pobijanja *istinitosti* njezine dokaz tomu njegovo novije djelo o „austr. nasljednom pravu“, napose: p. 86. op. 7., p. 102., op. 6.

Vredno je u ostalom čitati razloge rješitbe vrhovnoga sudišta u Beču od 4. ožujka 1857. br. 1724. (Haimerl Mag. XVI.) —

Scire legem non hoc est verba ejus tenere, sed vim ac potestatem.

Ja molim, da uzvišeni kr. sudbeni stol sedmorice blagoizvoli jednoglasne odluke nižih sudovah preinačiti, te udovicu A. L. uputiti na podignuće tužbe glede *istinitosti* predložene po njoj oporuke udove Jele.

Kr. stol sedmorice zadovolji rješitbom svojom od 21. kolovoza 1867., br. 5238., zahtjevu utjecateljah iz sljedećih razlogah:

Promotriv, da, kako iz §. 125. i 126. izvanparbena postupka sljedi, oporučni nasljednik, koji u oprieci stoji sa zakonitim nasljednikom, samo onda „na zaštitu računati može“, ako se nasljedno očitovanje oporučna nasljednika temelji na oporuci „*izdanoj u zakonitoj slici i neprepornoj* glede svoje *istinitosti*“; —

uvaživ, da, ako je *istinitost* zadnje volje *napadnuta*, oporučni nasljednik, kao tužitelj, proti zakonitomu nasljedniku *tužbu* podići, te *istinitost* oporuke *dokazati* imade; —

uvaživ nadalje, da su u nazočnom slučaju utočnici, koji se „ex lege“ nasljednici očitovali jesu, *istinitost* upitne oporuke *izrično porekli*;

uvaživ napokon, da se u takovom slučaju mora oporučni nasljednik uputiti, da on proti nasljednikom *ex lege* tužbu podigne; —

vidiv dakle, da se niže rješitbe kao u zakonu opravdane smatrati nemogu,— obnašao jo kr. stol sedmorice uz preinačenje obiuh nižih rješitbah oporučnu nasljednicu Annu L. uputiti, da uz rok od 30 danah podigne tužbu glede *istinitosti* predložene po njojzi oporuke.“

Književne viesti.

(Dosadanja radnja jugoslavenske akademije u pravo-državoslovnoj struci.) Vi ste u I. broju „Novoga Pravnika“ pripomenuli dosadanji rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u pravo-državoslovn j struci, te opazili, da je u ovoj struci najrevniji radnik akademik dr. V. Bogišić, sada profesor na novoruskom sveučilištu u Odesi,

Istina je, jugoslavenska akademija obradjuje do sada najslabije pravo-državoslovne nauke, ali tomu su uzroci izvan nje, navlastito u samih naših pravo-državoslovacah, ili ako hoćete, u onih okolovštinah, u kojih oni živu. Prije svega zlo bi se shvaćalo, kada bi se mislilo, da akademijski spisi nisu otvoreni i ža nečlanove, koji bi si upravo svojom radnjom utrli put u kolo ovoga zavoda. Akademija prima i izdaje spise, razprave i djela, koja idu u njezino pravili ustanovljeno naučno područje, a ovamo ide takodjer pravo-državoslovje, dolazila ona odkle jim drago, ako su inače, razumieva se, valjano sastavljena. Samo se kaže, da se prednost daje radnjam ove struke, koje se tiču domaćega i u obće slavenskoga prava.

Što je radnja akademije u toj struci dosada stegnuta, to stoji, kano što mislim, u savezu s obćenitim joj stanjem u našoj književnosti. Naši pravoslovci bave se svojom naukom, koliko jim, kano činovnikom i odvjetnikom, daje svakdanjega hljeba. A niti pravoslovna akademija nepotiče svojim ustrojstvom na ozbiljnu stručnu radnju svoje članove, koji predavaju razne pravo-državoslovne nauke sa učiteljske stolice. U tom obziru nebude bolje, dokle se neustroji sveučilište s dobrim pravničkim fakultetom i dokle državno stanje naše domovine neizhodi širjih i stalnijih uvjetah za javan si život.

Da u ostalom naši pravnici putem svoga

Digitized by Google

lista doznadu, što je do sada u akad. spisih izašlo iz pravo- i državoslovlja, navesti ću redom dotične razprave:

1. O razvoju pravnih ideah u obće i napose u području kaznenoga prava, od dra. P. Muhića (Rad jugoslav. akadmije knj. V.).

2. Glavnije crte obiteljskoga pisanoga prava u starom Dubrovniku, od dra. V. Bogišića (Rad, knj. V.).

3. O osveti, mirenju i vraždi po negdašnjem srbsko-hrvatskom pravnom običaju, od dra. P. Petranovića (Rad knj. VI.).

4. Pogled na najnovije zakonar-tvo slovensko, imenito poljsko i rusko, od V. A. Maciejovskoga (Rad knj. IX.).

Osim razpravah imade njekoliko književnih obznanah od dra. Bogišića o djelih razpravljajućih slovjensko pravo itd.

Akademija sprema medjutim dva obširnija djela od velike vriednosti za poviest slovjenskoga prava: sakuplja naime pravne običaje, a uredjuje jih akademik dr. V. Bogišić, koj je pokazao u toj struci vještinu svojom razpravom (u „Književniku" god. 1866): „o važnosti sakupljanja" narodnijeh pravnijeh običajah kod Slovena". Ona je na dalje odlučila izdati na svjetlo pravne spomenike slovjenskoga juga, te podpuniju njihovu bibliografiju izradjuje pohvaljeni akademik.

Do naših je indi pravnikah, i do nikoga drugoga, da radnja jugoslavenske akademije bude i u toj struci onako plodonosna kano što je u drugih. dr. F. R.

Zakonik Stefana Dušana, cara srbskog — 1349 i 1354. — Izdao i objasnio Stojan Novaković., u Biogradu g. 1870, (Str. 1—108.)

Izmedju do sada poznatih 15 rukopisah ovoga zakonika — a to su: hodoški (pisan oko god 1390.), šišatovački (pisan 1541.), Hilandarski (nepodpun), Save Tekelija, ravanički (pisan medju 1650—1687.), rudnički (pisan oko g. 1770.), rakovački (pisan 1700.), kazanski prvi i drugi, (sve do sada spomenute rukopis navadja Šafařik. u svom izdanju), zatim bistrički (Nadeždinov, nalazi se u Peterburgu), stružki (nalazi se u Strugu blizo Ohrida), prizrenski (o tom se nezna ni kad ni gdje je pisan, nalazi se u biogradskoj narodnoj biblioteci), biogradski mladji (u svem jednak s Tekelijevim); napokon rukopis, što ga dobi g. Novaković od Il. Ruvarca iz Karlovca — uze g. Novaković za osnovu ukopis prizrenski, sačuvan od porodice popa Sime iz Dvorana blizu Prizrena G. Novaković spominje sljedeća izdanja toga za povjest srbskoga prava toli važnoga spomenika:

1. Izdanje Jovana Raića u „Istoriji sla. vjanskih narodov" svez IV. str. 242.

2. Izdanje Gj. Magarašević a u „Srbs. Letopisu" 1828, knj. III. str. 24. i knj. IV. 31.

3. Izdanje Poljaka kuharskoga u zborniku „monumenta juris slovenici".

4. Glavno kritičko izdanje P. I. Šafarika.

5. „Lex Stephani Dušani" od Miklošiča, preštampano na prosto iz Šafarikova izdanja.

6. Izdanje Jov. Gjorgjevića u „Srbsk. Letopisu" 1859. g. Dušanov zakonik preveden je nadalje od Engela u njemački, od Maćejovskoga u poljski — i od Ami Boue-a u francezki jezik.

Novakovićevo izdanje odlikuje se tim, što je pojedine ustanove priveo u neki sustavni red, razdieliv ih po sadržaju u deset odsjekah pod naslovi:

1) članci iz državnoga i administrativnoga prava, 2) iz feudnoga (lenskoga) prava, 3) za crkvenoga prava, 4) iz medjunarodnoga prava, 5) iz gradjanskoga prava, 6) iz gradjanskoga postupnika, 7) o trgovini, 8), iz kaznenoga prava, 9) iz kaznenoga sudskoga postupka, 10) o vojsci i vojnoj upravi; — te što je pridodao svomu izdanju dosta obsežan tumač i riečnik.

Pod naslovom (V.) „Književnost o ovome spomeniku", nalazimo točno izcrpljenu književnost (literaturu) o tomu spomeniku, a mislimo da nećemo pogriešiti, ako ju i ovdje napomenemo.

„Čitav popis o književnosti istorije svega slovenskog prava izdao je ruski prof. Leontović u svome članku „Ukazatelj istočnikov i izsliedovanij po istorii slavjanskih zakonodateljstvih" (1869.), a Maćejovski, koji je prvi napisao u cjelini „istoriju slovenskoga prava" *) govorio je i prvi naučno ocienio „Dušanov Zakonik".

Poslje Maćejovskoga pisao je o Dušanovu zakoniku naročito češki historik dr. Franjo Palacki, uporediv ga sa ostalimi suvremenimi zakonici slovenskimi. Njegova je razprava izašla u „Časopisu českog muzeja" 1837. i poslje u Historiji českoj II." a na srbski je prevedena u „Glasniku II."

U srbskoj književnosti radio je s pravne strane oko razjasnjivanja ovoga zakonika dr. N. Krstić („glasnik knj. VI. VII. IX. Razmatranje o Dušanovom zakoniku). Čed. Mijatović bavio se je u svojih člancih „financija srbskoga kraljevstva" (Glasnik XXV. i XXVI.) medju ostalimi spomenici i ovim zakonikom. U Majkovljevoj „Istoriji srbskog naroda Beograd 1858", ima nacrt Srbije Dušanova vremena izradjen po ovom zakoniku (str. 60.—81.) francuzki prevod Ami Bouè — a naštampan je u djelu „La Turquie d'Europe 1840. vol. II. p. 65." U Collège de france držao je po Polackiju dva predavanja g. A. Hoćko.

Od pojedinih razpravah pobliže se zakonika dodiruju „Baština u Srbah", članak Al. Majkova

*) U njemačkom prevodu izašla u Štuttgardu i Lajbcigu od 1835—39 pod naslovom: Slawische Rechtsgeschichte von W. A. Maciejovski. In vier Theilen. Prvu knjigu preveo je na srbski jezik g. dr. N. Krstić.

Digitized by Google

(Glasnik XX.) i „Krvnina“, od dr. P. Petranovića u „Radu akademije jugoslavenske knj. X.

Izdanje g. Novakovića odlikuje se toli znanstvenom vrednosti koli spoljašnim oblikom. Bilo bi željeti, da se i naši pravoslovci posvete tumačenju hrvatskih pravnih spomenikah, u koju svrhu neka se upute radi obratiti izvole na velerevnoga predsjednika jugoslaveneske akademije znanostih, preč. g. kanonika Račkoga, koji se punim pravom tuži na naše nehajstvo.

Pravnik slovenski“ donosi u 3. i 4. broju sljedeće vrlo naučne i zanimive članke: odvjetničtvo, hudodelstvo (zločin) težke tjelesne poškodbe (ozlede), o porabi (nastavak), Ako kupec neće prevzeti naročenega blaga, nima prodalec pravice, precej tožiti za kupnino, marveć mora najprej na prejem robe in še le po tem na platež kupnine tužiti, — kdaj se sme vknjižba lastnine (prava vlastničtva) dovoliti, ako je na zemljišči vknjižena predkupna pravica (pravo predkupa, Vorkaufsrecht), — na mesto tožbe na tožbino povrato (Klagsrückerlag, povrata tužbe) je tudi vgovor (prigovor) razsojene pravde (rei judicatae) dopuščen, — kdor je već tatvin kriv in je le eno popolnoma vrnil, nima za te tatvino pravice nekaznjivosti, — pulnoleten nima pravice zahtevati izrečenja ničnosti (ništetnosti) proti njemu v maloletnosti storjenih sodnijskih dejanj — itd.

LISTAK.

Listovi jednoga pennsylvanskoga vlastelina (fermier) stanovnikom sjeverne Amerike.

Kad se Amerika opirala lakomoj Inglezkoj, koja ju gotovo htjela oglobiti, nametnuvši priekomorskoj svojoj braći kojekakove poreze, prireze, daće, carine itd., počeše Amerikanci iztraživati, kakova ih to sveza veže o Inglezku, i dokle dopire pravo inglezkoga parlamenta. Mnogo se toga pisalo, ali jedan spis probudio je osobitu pozornost ne samo u Americi nego i u Inglezkoj. Naslov mu bijaše: „Listovi jednoga pennsylvanskoga vlastelina stanovnikom sjeverne Amerike“. Spisatelj bijaše mlad odvjetnik iz Filadelfie, kojega Amerikanci odlikovahu počastnim pridjevkom „amerikanski Demosten“. Ime mu „Dickinsen“, a po vjeri bijaše kveker. Ovih listovah razpačalo se za 6 mjesecih 30 nakladah. Njeki virginski bogataš poklonio spisatelju u ime nagrade za njegovo domoljublje 10.000 funti šterlingah, a Boston i drugi gradovi odlikovali ga zahvalnicami.

Iznest ćemo evo pred naše štioce njekoliko odlomakah, da se uvjere o duhu, kojim su onda Amerikanci disali, kad im inglezki parlament počeo sve to dublje posizati u djepove.

Trgnite se iz sna, mili sugradjani, i gledajte na svoje oči pogibelj, koja vam prieti. Čim vi jednom pristajete, da može Velika Britanija od svoga izvoza porez pobirati, a u cigloj namjeri, da od nas novce dobiva, onda joj ništa već netreba, van da udari porez na onu robu, koju nam zabranjuje praviti, pa evo konac žalospjevu o slobodi Amerike. Zabranjeno nam je dobavljati robu od ma kojih drugih tvornicah do velebritanskih; zabranjeno nam je glede njeke robe, da si ju sami pravimo, a ova se zabrana može još i na druge predmete protegnuti. Mi smo dakle na vlas u položaju obsjednuta grada, koji sa svih stranah osim jedne obkoliše obsadnici svojimi obkopi. Zakrče li još i taj prolaz, onda mu neima druge, već da se preda na milost i nemilost. Može li nam Velika Britanija zapoviedati, da si jedino od nje neobhodno nam potrebne stvari dobavljamo i smije li nam uz oto zapoviedati, da takove poreze plaćamo, kako se njoj rači nam ih nametati, sve jedno, da li onda, kad robu kupujemo ili kad ju izkrcavamo, to smo isto tako kukavni robovi, kao što oni, koje u Poljskoj i drugdje nalazimo *).

Mili sugradjani! neizbrisivim pismom ostale u vaših srcih upisane istine ove: bez slobode nemožemo biti sretni. A slobodni biti nemožemo, ako nismo gospodari svoje imovine. Mi nemožemo biti gospodari svoje imovine, doklegod drugi pravo imadu, da nam ju bez naše privolje otmu. Svakako pako otimlju nam englezkim parlamentom nametnuti porezi našu imovinu. Carine, koje samo u cigloj namjeri pobireš, da se novacah dočepaš, jesu porezi; moramo se dakle odmah i sa svom snagom opirati namjeri, da nam se nametnu takove carine. Ovaj odpor pako može nam samo onda pruditi, ako sve pokrajine svoje sile slože; dakle su uzajamna dobrostivost i sloga prvi uvjeti naše uzajamne sreće. Svaki nas, koji nastojava kojim mu drago načinom podupirati razdor, neuzdanje ili nehajnost kolonijah, neprijatelj je sam svoj i domovine.

*) Lettres d'un fermier p. 33.

Digitized by Google

Branimo li naša prava, evo spasismo i našu imovinu. Robstvo počima uviek sa snom. Pojedinci neka se priliepe ministrom, ako im se hoće; države moraju takova šta smatrati izpod svoje časti.

Ako se samim sebi neiznevjerite, svi će vam se diviti, koji bi vas doista prezirali, kad nebiste umjeli pribavit si počitovanje. Ali ako smo opet zaboravili razloge, sbog kojih smo prije dvie godine bezprimjernom jednodušnošću branili sami sebe; ako se naša revnost za javni boljak još brže iztrošila, nego li haljine, koje smo si u toj revnosti voljeli sami praviti; ako su naše odluke tako slabe, da naše sadašnje ponašanje u laž tjera sjajni primjer, što ga dadosmo; ako već neštujemo kriepost naših pradjedovah, koji su istu slobodu, koju uživahu, na nas prenesli; ako se nesjećamo naših potomakah, kojim nas najsvetija dužnost veže, da im ovu neprocienivu baštinu ostavimo, onda nam je priznati, da će svaki ministar svaki ministarski sluga, svaki od mini, starskoga sluge odvisni stvor i svako drugo ako moguće još kukavnije orudje ministarsko za nas postati osobom, koje ni pod živu glavu uvrieditи nesmijemo.

Tuj već neima granicah, takova vlast mora da ima žalostne posljedice. Činovička vojska može isto tako pogibeljna postati zemlji, kao što oružana vojska; narod možeš isto tako čalovanjem *) i lukavošću podjarmiti kao što i silom.

„Certe ego libertatem, quae mihi a parentibus tradita est, experiar; verum id frustra an ob rem faciam, in vestra manu situm est, „Quirites". (Odista branit ću sa svom snagom slobodu, što mi ju djedovi namroše; nu bude li napor moj uzaludan ili uspješan, to do vas stoji gradjani.

*) Čalovanje = artificia, Trugkünste.

O irskom pitanju.

Godine 1844. dade Lord John Russel u englezkom parlamentu svojim predlogom: „neka bi se sva kuća konstituirala u odbor, da pretrese stanje irsko", povoda Maucaulay-u, te je rekao ove rieči:

Gospodine moj! Nemogu prešutiti, a da se nezahvalim i vam i kući, te ste me zamučali, dok se nisam sam oglasio. Jako bi me boljela duša, da sam ikojega zastupnika irskoga prepriečio, kad valja govoriti o stvari po Irsku tako važnoj; naročito bi mi bilo jako nepovoljno, da sam stao na put štovanomu gospodinu (J. O. Brienu), koji je noćas stvar svoje domovine branio tako žestoko i tako okretno.

Bolnom mi je dušom priznati, da mi savjest nedopušća prihvatiti savjet, koji nam je cienjeni moj prijatelj R. Milnes savjetovao svom snagom mladjahne vatre svoje, kako to sam izpovieda.

Nemogu pristati na mnienje njegovo, po kojem mi nebismo učinili ništa pametnijega, nego li pustiti ministre njez. veličanstva, da idu svojim putem; jerbo sam tvrdo uvjeren, da je put, kojim se je dosad putovalo, sasvim nevaljan i poguban. Zato ja sa sljedećih razlogah podupirem predlog svoga otmjenoga prijatelja.

Najprije tvrdim: da je stanje irsko nespokojno, dapače veoma pogibeljno.

Drugo je, te tvrdim: da su za to stanje, kako danas u Irskoj stoji, jako odgovorni ministri njezina veličanstva, nepokazavši niti sposobnosti u upravi niti kano zakonodavci, da su vrstni doskočiti zlu, koje su stvorili i pospješili.

To, što ja svoje tvrdnje želim opravdati, dokazuje, moj gospodine, da zastupnici narodni imadu ustavno pravo i dužnost prepriečiti zlo, pak je moj prijatelj, kako ja mislim, tim, što je predložio za odbor cielu kuću, učinio po njeki način dužan korak, koji je umjestan i parlamentaran.

Prve moje tvrdnje, gospodine moj, neće nitko moći pobiti. Sva je kuća podpuno osvjedočena, da stanje irske pruža mnogo brige i straha. Ovaj otok sačinjava prostorom svojim četvrtinu a pučanstvom svojim više od četvrtine sdružene kraljevine; on nadkriljuje plodnosti svojom svaki dio Evrope, koji je tako prostran, kano što je on; narav mu je olakšala trgovinu, kakove nećeš na jednakih obalah nigdje naći; on je neizcrprivo vrelo hrabrenih vojnikah, ter je za napredak, za čast i snagu ove velike države puno važniji, nego li su sve skupa naše vazalne države, važniji od Kanade i od zapadnih indijskih otokah, pribrojivši k njim južnu Afriku, Australiju, Ceylon i prostrani posjed mogulski — ovaj je otok, gospodine moj, tako nezadovoljan i uzavrio, te ga mi procienjujuć snagu svoju, moramo radje odračunati, nego li priračunati. —

Vi priznajete, da neupravljate tim otokom, kao što Englezkom i Škotskom, već onako, kako to činite novimi stečevinami u Sindu; ne po poštenju i počitanju, koje goji narod prema zakonu, već pomoći bajonetah, topovah i utvrdjenih taborah.

Dakle je prva moja tvrdnja opravdana i dokazana: Irska je u stanju pogibionu. Ostaje mi, da izvidim, je li su ministri njez. veličanstva od govorni ili nisu radi stanja u Irskoj.

Ja ću odmah na početku, gospodine moj,

Digitized by Google

rado dopustiti, da se nevolja Irske ima odračunuti na uzroke, za koje nemogu odgovarati niti ministri njez. veličanstva, niti po pravu ikoji živući državnik. Niti sam voljan predugimi dokazi dosadjivati visokoj kući. Ali je ipak potrebito, da se brzim pregledom taknem uzrokah, a da mi to podje za rukom, potrebito je, gospodine moj, da se vratimo u stariju periodu, koja je starija, nego li su državnici, sjedeći s lieva i s desna na svojih stolicah; starija nego li je zarod partajah, koje ravnaju današnji državnici; da progledamo u dobu stariju, nego li su dnevi, koji su stvorili Tory-e i Whige; stariju od partajah dvorskih i narodnih, stariju od eksistencije onih puritanah, kojim na račun vriedni Disraeli umnim svojim govorom odbija sve patnje naroda u Irskoj.

Glavna je bez dvojbe onaj način, kojim je Irska pripala kruni englezkoj. Nju su kukavicu osvojili, sapeli načinom pesvema neobičnim.

Nesbude se to načinom, kojim se šta takova u modernoj Evropi dogadja. Nepade ona kruni englezkoj u žrtvu, kako je n. pr. Artois kruni francezkoj ili Šlezka Pruskoj. Ovdje je osvoj plemena plemenom, osvoj uprav one ruke, kako su Španjolci posvojili amerikanske Indijance ili Mahratte mirnu čeljad gužeratsku i tandjursku. Od svih pako formah tiranstva, rekao bih, da je najgroznija ona, kada tiranstvo počinjava narod na narodu. Narodići koje razstavljaju gore i vode, mogu si biti naravni neprijatelji, mogu godine i godine ratovati, mogu se oholo pobjedami ponositi, koje su izvojštili jedan na drugom, mogu se dičiti otetimi barjaci, topovi i brodovi; ali neprijateljstvo; koje je narodiće oduševljevalo, nesmije se razliti u gnjev i ogorčenost medju narodi, koji su mjestimice pomiešani ali ćudoredno i politički se nikad nestopili. Tako je s Irci naprama Englezom. Smjelo se nadati, da će vrieme i napredak u prosvjeti razbiti razlike medju potlačenim i tlačiteljem. Naš je otok na tom zlu mnogo bolovao i mnogo propatio. Ovdje je Saksonac skočio na vrat Keltu, Danac Sasu, Norman Keltu, Sasu i Dancu. Pa su se ipak tečajem stoljećah svi tako sacvrli, da danas čine veliki narod englezki. Valjda bi i u Irskoj bilo došlo do toga cvrienja, da nedodje reformacija. Englezki se doseljenici izjaviše za nauku protestantsku, koja je i odmah našla krova u Englezkoj. Jedini su pražitelji, koji su u Englezkoj ostali u vjeri svojih otacah. Na taj način postade medja medju obostranim pučanstvom širja i dublja. Staro neprijateljstvo pribere snagu novim, jačim neprijateljstvom. Na to tek dodjoše oni pojavi, na koje se vriedni gospodin pozivlje. Duh slobode stajaše u Englezkoj u uzkoj svezi s duhom puritanskim, a mrzio je papinstvo ko gnjevna zmaja. Muževi, kano što je: Hampden, Vane, Milton, Locke, žestoki zatočnici grądjanske i religiozne slobode, ipak su tvrdili, da bogoslužje katoličko neima prava izgledati tolerancije. Na drugoj su strani bila sva četiri kralja Štuartovca na strani katolikah više nego li protestantski nonkonformiste.

(Nastavak sliedi.)

Dopisi uredničtva:

G. dr. L—ću u Zagrebu: neoklevajte.
G. U. Č—ću u Zagrebu: rado ćemo priobćivati vaše znanstveno-kritične razprave.
G. dr. I—nu u Karlovcu: izčekujemo željno doglašenu razpravu „de lege ferenda“.
G. dr. B—ću u Djakovu: jeste li primili naše pismo?
G. dr. D—nu na Rieci: Valja li i glede vas izreka „qui tacet, consentire videtur?“
G. B—šu u Vinkovcih: Ovim vas što uljudnije sećamo na vaše obećanje.
G. dr. R—cu u Zagrebu: Neprimismo obećano.
G. dr. B—ću u Zagrebu: Izvolite nam čim skorije priobćiti doglašeni po g. Š—u slučaj.

Dopisi administracije:

Presv. g. grofu J. J—ću u Daruvaru i pogl. g. P. G—ću u Vukovaru. Godišnja predplatnina iznosi šest for.
G. M. R—ću u L—: jednu forintu stavismo vam na račun za treći četvrt.
Slavni obć. kasino u Belovaru: do danas neprimismo predplatnine.
Slavno bilježn. u sv. Petru: suviše poslanu forintu vratismo vam pošt. naputnicom
G. Dr. B—ku u Virovitici: učinismo po vašoj želji.
G. N. P—ću u Kraljevici: pošilja se redovito.
G. G.—u u Imotskom: tekar prije dva dana primismo vaše pismo od 11. siečnja o. g.
G. J. P—ru u Dubrovniku: dozvoljujemo vam 10 postotakah.
G. C—ću u Valjevu: Mi vam računasmo dukat za šest forintah.

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. Milan Makanec. Tiskom Ivana Vončine u vojn. Sisku.

Digitized by Google

NOVI PRAVNIK.

LIST ZA PRAVO- I DRŽAVOSLOVJE.

Br. 4. U vojn. Sisku, 28. veljače 1871. **God. I.**

Izlazi 15. i 28. svakoga mjeseca. — Godišnja ciena 5 for., poštom i domaćim u kuću 6 for.

Sloboda je pravo.
„Justitia regnorum fundamentum."

Tajna policija.

„*Oderint, dum metuerint.*"
Tiberius.

U svakoj državi ima manje ili više opakih individuah, koja su uvjek spremna zapriečiti, koliko je u njih oživotvorenje državne ravnopravnosti, koja se protive postignuću dopuštenih privatnih ciljevah, te u obće takove stavljaju prepone slobodnomu kretanju državljanah, da pojedinac sam nikako nemože svojom vlašću ukloniti tih preponah, a niti ustavno djelovanje drugih, za obavljanje inih poslovah odriedjenih, oblastih nije kadro na kraj stati ovakovu poremećivanju obćega poredka. Zato je potrebno uredjenje posebnih organah, koji providjeni svimi u tu svrhu potrebnimi sredstvi, imajjući dovoljne snage a i vlasti, mogu pogibelji, prieteće javnomu ili privatnomu dobru, dolazile one od pukoga slučaja ili izkvarenosti ljudske, ukloniti ili bar posljedice ublažiti.

To je dužnost, to je zadaća *javnoga redarstva;* to je zadaća liepa ali i vrlo mučna; jer gdje treba hitro djelovati, gdje se nemože uplitati sudac, kamo nedospieva obično dosta tromo radeća vlast upravnih oblastih, tu mora da pritekne uvjek budno, brzo, ali i obzirno postupajuće redarstvo. Dakako ne riedko dogadja se, da redarstvo i nehotice nekriva državljanina povriedi u njegovoj slobodi ili u njegovom pravu; no to je takov, rekao bih, malum necessarium, da mu gotovo nije moguće sasma izbjeći.

Dok su si organi javne policije svjestni svoje zadaće, dok ju vrše *nepristrano, savjestno i humano*, dotle može se smatrati policija, uz prkos neizbježivim manam, institucijom koristnom. Nu kad se redarstvo izvrgne u puko orudje stranačko, kad mu nametnu zadaćom braniti interese pojedinih političkih stranakah, a ne obće dobro državljanah, tad je ono trovilo u državi, pravi teret i predmet mržnje svjestnih državljanah, jer se na obći trošak drže organi, kojim je namienjeno micati stranačke svrhe, mjesto da nastoje ukloniti od gradjanah prieteće im zlo.

Ako li je već javno redarstvo, izvrgne li se ovako, teretno, kamo li je više *tajna policija.*

Zavod tajne policije, taj plod krutoga despotizma, mora se absolutno zabaciti, pa zbilja, težko da ćete naći znamenitijega državoslovca, koji bi se usudio obstanak njen braniti. Što se ipak taj zavod nalazi dan danas u mnogih prosvjećenih državah, nepobija toga suda o njoj, imade bo mnogo štetna i nevaljana, što se do sada nije izčupalo; zato upravo već treba svimi sredstvi proti njoj vojevati, jer je ona državi na štetu, te ubija javni moral.

Sa koje god se strane razmatralo djelovanje tajne policije, nemože se na njem ništa hvaliti.

Digitized by Google

Vlada, koja nastoji oko obćega dobrobitka državljanah, kojoj su ciljevi pošteni a sredstva prama tomu udešena, neima razloga sakrivati svoje osnove pred narodom, netreba joj preko plaćenikah zavirkivati u privatni život gradjanah, prisluškivati prijateljske razgovore niti nazrievati u svakom činu pojedinacah veleizdajstvo. Ako pako državna vlast radi protivno, tad joj niti legia tajnih doušnikah nemože izdašno pomagati. Ovo će biti sasma jasno, promotrimo li, kakovim se ljudem povjeravaju poslovi tajne policije, i kakovim plodom radja uhodarstvo.

Izkustvo, kojega si mi Hrvati netrebamo istom od drugih narodah nabavljati, uči, da se zanatu tajnih policiantah posvećuju osobe desperatne, moralne a ponajviše i materijalne propalice, pošten bo i svoga dostojanstva sviestan si gradjanin nemože i neće nikada da bude orudjem razvratnoga takova instituta, a niti pravna sviest njegova nemože mu dopustiti, da si tudjom nesrećom služi krvarinu.

Za drugimi hodati, njuškati svagdje, uvlačiti se ne samo u javne nego i privatne sastanke, izvraćati dobroshvaćene ili krivo razumljene rieći još goropadnije izkititi, te ih ovakove priobćivati svojim gospodarom, koji jih zato nagradjuju novcem krvavimi žuljevi stečenim, to mogu činiti osobe skroz izkvarene, bez čustva, poštenja, moralno propale, kojim je sada poštena radnja zazorna. Ali nije to dosta. Koliko putah se sbiva, da ljudi ovake bagre, izkvarena za osvetom kipeća srca prenose mržnju svoju na čestite, poštene nu njim možda osobne neprijateljne ljude? Koliko putah se dogodi, da ovako moraju postradati i najčestitije obitelji, koje osobna mržnja propalicah strmoglavljuje u bezdno biede i nevolje? A što je najgore, proti takovim doušnikom neima obrane, nje nedosiže ruka sudca kaznenoga, jer nje brani višja oblast.

Razumie se po sebi, ovakova sredstva nemogu uroditi nego zlim plodom.

Javno mnienje sakriva se u takovoj državi, svako slobodnije kretanje ugušuje se, o vladinih činih, i ob osobah vladajućih neusudjuje se nitko ni ma bilo kako blagim sudom izraziti, jer svatko nazrieva za svojima ledjima tajnoga policianta i prijateljstva nestaje, mjesto njega zavladava sumnjičenje i nepovjerenje; strašila ta družtvenoga života ne samo da truju politički i družtveni život, nego se uvlače u istu obitelj — taj temelj državnomu obstanku, tu svetinju čovječanstva — te ju zakuže svojom zloduhom. Izjaviti misli svoje o javnih poslovih nikomu nije slobodno, odatle potiče apatičnost proti svemu, što je državno, i što se odnosi na obće dobro. Da usljed toga mora obći napredak zapinjati, razumije se po sebi. Ovakovo stanje dobro označuje njeki njemački pjesnik veleć:

„Wo ich bin und was ich thu'
„Polizei sieht überall zu."

Mržnja, što no mora zavladati proti tajnoj policiji, prenaša se i na javnu, ona prelazi pače i na svaki, ma bio i koristan čin vladin, pošto je težko vjerovati, da bi mogla vlada, koja se ovakimi pomagali služi, da se dokuči svoga cilja, ista dobra po narod zamisliti, kamo li izvesti.

Ovakovo stanje u državi mora napokon postati pogibeljnim, nesnosnim; ono razdražuje duhove, dovodi na tajne sastanke, dogovore potiče na odpor riečju: njim se upravo ono poluči, što se tajnom policijom hotjelo zapriečiti.

Ovakovi pojavi nemogu se napokon na dugo sakrivati, vlada ih mora saznati, a doznav za nje, mora joj se i nehotice misao nametnuti, da su izviešća njenih skupo plaćenih tajnih agentah nepodpuna, to poradja u njoj nepovjerenje; neimajuć u naroda nikoga za sebe do tih plaćenikah, izgubiv svaki kontakt sa državljani, ubaviešćena o nezadovoljstvu naroda, počima se plašiti, laća se sredstvah još strožijih, krućih, čemu je naravska poljedica, da odpor dolazeći „s dola" biva sve krepčijim, čim silnija akcija tim goropadnija reakcija, a svršetak

Digitized by Google

tomu je: očiti sukob, koji nemože, nego najtužnijimi po sám narod uroditi plodom, jer ma on i pobjedio, njegovo je materijalno blagostanje nazadovalo, a solidni temelji duševnoga napredka podrovani, pa treba silne radnje, velikoga požrtvovanja, dok se sve to izgladi.

Mislim da ovo, što sam ovdje uztvrdio, netrebam podkrepljivati primjeri.

Kako da se ovakovu zlu na kraj stane? Tu drugoga sredstva neima, nego položiti državnu vlast u ruke prosvjetlenih samo obće dobro državljanah pred očima imajućih muževah, koji će mrziti tajnu policiju kao trovilo, te se u najgorem slučaju njem se služiti, da udju u trag tajnim skrovištem zločinacah, koji priete pogibelju imetku ili osobnoj slobodi čestitih i radinih gradjanah.

L.

Zakon o zadrugah.

(Napisao dr. L. Š.)

(Nastavak.)

IV.

Po §-u 2. slovo *b)* postaje zadrugarova žena sučlanom zadruge, te u tom svojstvu mora da učestvuje kod svih pravah, štono jih ovaj zakon za pojedine sučlanove ustanovljuje.

Bitnost ovih pravah razlažu §§. 4. i 27. prva alinea, te se sastoji u zajedničnosti dotičnoga posjeda — za trajanja zadružne veze, a u dielu, kadno se zadruga dielom razstavlja.

Po nuždnoj dakle dosljednosti, te buduć neima u zakonu iznimke, nit nedolazi pravokrug žene kojeg zadrugara ma u čemu sûžen il različit od pravokruga svakoga drugoga sučlana, mora da i ona prigodom dieljenja svoj naposebni dio dobije.

Nu ustanove §-a 32. — koji navadja načela za diobno razmerje valjajuća — nestoje s onim načelom u skladu.

Po točki 1-oj ovoga paragrafa diele „članovi zadruge“ (dakle i ovakovi članovi) sve nepokretno dobro medju se po lozah na temelju rodbinskoga odnošenja po načelih gradjanskoga zakona, te po tom neima za zadrugarovu ženu posebnoga diela, a iz točke 2. ovog paragrafa proizlazi posve jasno, da se nije ni naumilo „u zadrugu udale se članove (§. 2. b.) smatrati za drugim članovom ravne.

Na koliko se nebi tomu smjeru prigovarati dalo, kano s veće strane, u istinu opravdanom, to se mora opet što žešće prigovarati formalnoj onoj nedosljednosti, da i gotovom protuslovju, štono nastaje uz sravnivanje ove i one ustanove, a svemu tomu moglo se je lasno predusresti, kad bi se kod konačnoga uredjivanje zakona na zamjeniti sklad gledalo bilo, tad nebi §. 2-i ženam ono *bezuvjetno* pridielio, što opet §. 32. po gotovu ignoruje, pače izrazito oduzimlje, što dakako nedolazi u prilog ni jasnosti zakona, ni onoj pravnoj izvjestnosti, koju mora da zakon u pogledu stanovitoga odnošaja stvara.

Odsjeci II., III. i IV. sadržavaju s veće strane upravno-redarstvenih ustanovah, te prema tomu nebi u ovaj zakon ni spadali barma ne na ovom mjestu. Vodno načelo ovih ustanovah stiče se u nazoru, da se vlast mora umiešati u svaki odnošaj i djelokrug državljanina, te ovaj da nesmije biti sretnim i zadovoljnim, van po propisu, a čitavi zivot i kret da mu bude ureda radi odozgor reguliran.

Nu danas predstavljaju se ovaki nazori obsoletnimi, te se i tu dolazi do uvjerenja, da imade u zadrugah pogledom na *način* njihovog postanka i na *vrieme*, kadno su najintenzivnije obstojale, onakovoga patriarkalizma, koji se sa duhom

Digitized by Google

sadašnjega vremena podnipošto neslaže, te se može o zadrugah reći: „*non sint, ne sint, ut sunt.*“

Ovo stanovište morao bi i ovaj zakon zauzimati, te — smatrajuć obstanak zadrugah za zavremenu nuždu, koja se mora *svakako* prekinuti, prem to nemože naprečac biti, — morale bi mu ustanove sve onako priudešene biti, da oko ovoga prelaza posreduje, pa da se u ničemu nedoprinosi produženju toga preživjeloga zavoda. Toga stanovišta nenalazimo u zakonu, dočim u njemu nalazimo u preobilju uredovni nazor često i na uštrb individualnoga pravokruga.

Kuće gospodar upravlja svimi kućnjmi poslovi zadruge, vlastan je ustanovljivati kućanom poslove, a mora rukovoditi mu patrijarkalnu vlast glave obitelji, koja bdije nad ćudorednim životom pojedinacah (§. 9.)

Kako je god željeti, da ćudorednost svuda zavlada, to se nesmije zaboraviti, da tomu treba inih i boljih putevah, nego li je absolutna vlast kuće gospodara, koji često niti nije *obiteljska* poglavica razgranjene koje zadruge, i da se etična načela nemogu „par ordre“ uvesti, i uživotvoriti, ma ni onda ne, kad bi etika u strogom smislu i spadala u krug zakonodavlja.

Kućani su dužni kuće gospodara počitovati (§. 10.) te po izrazitoj ovoj ustanovi razabire se, da se tu nerazumieva ono počitanje, što je u državi svatko svakomu dužan, već neko eminentno, iznimno štovanje, nalik onomu, štono ga izkazivati mora štićenik svomu štitniku — il sluga gospodaru.

Medjutim ovakovo redanje neodgovara pravu individua, te se ovo nesmije pometnuti, niti žrtvovati njekomu, umjetno zavedenomu, nazoru, to bo stoji u golemoj oprieci s onom ravnopravnosti, kojano imade med zajedničari obstajati toli po običenitomu pravu, koli po ovomu zakonu (§. 4.)

Prema tomu nit nemožemo priznati, da je „kućni zapt“ (odsjek IV.) umjestan, te će samo od osobite dobroćudnosti gospodara zavisiti, ako neće toliku njemu povjerenu diskrecionarnu vlast zlorabiti, te postati kućnim *despotom.*

Prema istomu smjeru udešen je i §. 11., po kojem mora gospodar zadruge nabavljati istu obuću, pa brinuti se za svaku najmanju kućnu potrebu, nu i za onu svakoga pojedinca, a naravska posljedica ovakove skroz provedene providnosti je posvemno utamanjenje volje, slobode i kreta pojedinčeva, te ugušenje samosviesti mu, a golemi štetni posljedak ovakovoga upliva nemarimo na potanko razglabati.

(Svršetak sliedi.)

Nekoliko misli o našoj zemljišnici (gruntovnici).

Napisao dr. Franjo Pilepić.

(Konac.)

Što je rečeno u pogledu sastavljanja izpravah, moralo bi valjati i u pogledu uknjižbenih molbah. Trebalo bi ustanoviti, da se molbe mogu ustmeno u zapisnik davati, nu pismenih podnesakah nebi se imalo primati, ako nisu ili po ovlašćenom odvjetniku ili kr. javnom bilježniku sastavljeni

Time bi se put zapriečio nadripisarom, koji baš glede uknjižbenoga posla strankam dosta štete čine: posao se neobavi, preskupe biljege zaludo se troše, a nered u zemljišnici se umnažava.

Nadalje trebalo bi *umaljiti postotnu pristojbu,* koja se odmjerava prigodom prenosa vlastničtva na nepokretna dobra. Ova je pristojba nepravedna, jer ako se u kratko vrieme više putah prenaša pravo vlastničtva na nepokretnine, plati se više pristojbah, nego li je dobro

Digitized by Google

vredno; a drugo mnoge stranke, da neplate skupih biljegah i postotnih pristojbah, neupisuju svoja prava. U mnogih slučajevih stranke nisu u stanju namiriti tolikoga troška, pak izostaje upis u javne knjige.

Kad bi zemljišnica uredjena bila na temelju katastralne mjere, trebalo bi jednom uvesti i *razporezanje poreza* na temelju katastra.

U tom slučaju porezni zapisnici sudarali bi sa zemljišnimi zapisnici, te svaka promjena, učinjena u zemljišnom zapisniku, ubilježiti bi se imala u poreznom zapisniku, a odpadajući porez odmjeriti bi se imao na teret onoga, koji je u zemljišnici upisan.

Time bi se uklonila ona nepodobština, koja današnji dan u pogledu plaćanja poreza obstoji; malo ih je, koji plaćaju porez, koji ih ide obzirom na njihov pravi posjed nepokretninah. Ima dosta njih, koji *deseterostruko* plaćaju porez, jer su u poreznih knjigah ubilježeni kao posjednici zemljištah, kojih je vlastničtvo već od davna na druge prešlo. A uz to bi doista bio svaki pravi gospodar, kad bi „*ga u poreznih knjigah štilo*".

Brinuo bi se tada svaki, da podpunoma obistini uvjete, zakonom propisane za stečenje prava vlastničtva na nepokretnosti.

Neredu, u kojem se zemljišnica nalazi, doprinaša mnogo uredba *razpravljanja ostavštine*, za koju naši ljudi veoma slabo mare.

U zemljišnici kr. zup. sudb. stola riečkoga, prigodom uvedenja zemljišnice, upisale se nepokretnesti na ime ostavinah umrših još godine 1854. osobah, te bi skoro vjerovali, da i današnji dan upis glasi na dotičnu ostavinu, prem je ostavinski imetak, u više slučajevah u trećoj, četvrtoj ruci.

Da toga nebude, trebalo bi razpravljanje ostavinah *jednostavnije* urediti, ili barem pospješiti dovršenje istih, za da nasljednici mogu baštinjeno dobro što prije u javne knjige upisati.

Svakako se je nadati, da bi ljudi bolje nastojali, da budu njihova prava na nepokretno dobro u javne knjige upisana, kad bi poznavali blagodati takovoga upisa.

Nu uza sva predložena kasno bi se naši ljudi upoznali s uredbom javnih knjigah, ako se nebi rukovodjenje istih povjerilo *kotarskim sudovom*.

Sborni sudovi, koji sada vode zemljišne knjige, preredko su posijani, te ljudi malo imaju prilike, da podju u grad uvidjet javne knjige. Ako i imaju prilike doći u mjesto, u kom se zemljišnica vodi, slabe im koristi s toga dolazka.

Protivno pako su kod kotarskoga suda seljaci svako malo, bud radi kakove male pritužbe, bud radi putnog lista, bud radi novačenja ili inog posla, te bi se naši ljudi posve lasno udomili s uredbom javnih knjigah, kad bi češće imali prilike ugledat, što i koliko je za koga njih upisano. Ktomu prigovorit bi se moglo, da izvedenje toga skopčano je s većim troškom i da inokosni sudovi nepružaju toliko jamstva za točno rukovodjenje javnih knjigah, koliko sborni sudovi.

Što se troška tiće, nije nimalo uvaženja vredno, jer država, koja pobira težku štibru od svojih državljanah, dužna je uvesti takove uredbe, koje su narodu na korist, koje zajamčuju njegov posjed i dižu njegovu vjeresiju, a time promet i trgovinu i samu poreznu snagu; država nesmije biti spekulantom, koji gledi, da stvari što jeftinije dobije, već mora nastojati, da što bolje i koristnije pobranu štibru upotrebi. Koliko i koliko troši država na nevaljane uredbe: na takove, koje narodu škode i pripravljaju njegovu propast.

Što se tiče toga, da sborni sudovi pružaju veće jamstvo, nego li inokosni (Einzelgericht), i tuj je lahka pomoć. Neka budu svuda kotarski *sudci svomu zvanju vješti *), pošteni i voljni vršiti*

*) Pravo velite, bez sposobnih i valjanih sudacah badava nam i najbolji zakoni i najvrstnije uredbe. (Uredn.)

Digitized by Google

svoju dužnost, da pravdu po zakonu i pravici kroje, pak nebude ni toga straha. A još manje ga može biti, kad je svakomu prosto, ako misli, da mu je krivo učinjeno, uteći se i drugoj i trećoj molbi, koje bi morale dosta jamstva pružati za dobro i točno sudstvo.

Lahko je pomisliti, da se uz sve to, tečajem vremena, ipak poremetiti može dobar red, koji u zemljišnici vladati mora, pregradjivanjem, obdelavanjem, i kroz svakojake elementarne nezgode, to bi od potrebe bilo, da se svakih barma 5 godinah stanje zemljišnice „*ureda radi*“ pregleda.

Nebi bio od potrebe baš cieli zemljišni operat; nego bi za svaku občinu ovaj posao obaviti mogli sami zemljišnici činovnici, koji bi dužni bili svoj nalaz priobćiti, za da se prema nalazu njihovom mjere opet poprimiti mogu za preprečiti, da se u zemljišnici nered neuvuče.

Ovim pregledanjem, koje državu nebi mnogo stajalo, bile bi stranke moralno prisiljene, da se drže reda u zemljišnih poslovih, a kad bi smo jednom do toga došli, da se stranke same brine za očuvanje i osiguranje svojih pravah, nestalo bi bojazni, da se u zemljišnicu uvuče toliki nered i metež, koji sada vlada.

Ovo nekoliko mislih, na koje me svakdanje moje izkustvo dovelo, izručujem razsudbi naših pravnikah, a osebito onih, koji su voljom naroda pozvati, da sudjeluju oko napredka našega pravosudja, koje je ipak, kako je da je, našemu radu izručeno. Slabo ćomo napredovat, ako bude naše zakonodavno tjelo na prosto *tudje zakone prepisivalo*)*, u saboru ih pročitalo, te bez suda i obzira za naš narod uvadjalo. *Pravo* neda se *zakonom* narivavati, već treba, da se i u *narodu prema običaju, dobi i potrebi razvija*. To se da postići, ako se dobro, dugo i razborito razabire, što je narodu od potrebe, i što je njemu po ćudi.

U toj namjeri napisah ovo nekoliko riečih, neka ih braća moja prosudjuju, koliko su dobre i koliko bi našemu narodu u tom predmetu na korist biti mogle.

---

*) Pa da je prošli sabor bar i to učinio glede tiskovnega reda, zakona o udruživanja, sastajanja itd. (Ur.)

Kupovna prava, proizlazeća iz kupovno-prodajnih ugovorah, sačinjavaju predmet ovrhe na pokretnosti.

(Rješitba kr. stola sedmorice od 5. rujna 1868., br. 633.)

(*Priobćio dr. J. Kopač.*)

Ovršenik A. nije posjedovao ine imovine do jednoga vinograda. kupljena i izplaćena sa 800 for.; znajući on, da mu od prodavaoca neprieti nikakova pogibelj, ako svoje pravo vlastničtva uknjižiti nedade, jer je prodavaoc već umro neostaviv nikakovih dugovah, — znajući opet, da bi mu vjerovnici na kupljen vinograd odmah udarili ovrhom, čim bi se vlastnikom istoga uknjižiti dao, odluči zadovoljiti se fizičkim svojim posjedom i uživanjem, i neuknjižiti se vlastnikom kupljena vinograda.

Uvidiv ovršni vjerovnik B, da neće moći, obzirom na propise zemljišnoga reda, polag kojih se dozvoljavaju uknjižbe ovršnih pravah samo proti književnim posjednikom, izvesti ovrhu, zaiska proti ovršeniku pljenitbu pravah njegovih, proizlazećih iz kupo-prodajnoga ugovora od 23. siečnja 1863. i zabilježbu pljenitbene zaporke na samu ugovoru, zatim, da se pismeni taj ugovor ovršeniku oduzme, te u sudbenu pohranu stavi, da se tako nakon dovršene ovrhe uzmogne sa svimi

Digitized by Google

ovršenikovimi pravi toga ugovora, dostatniku istih uručiti.

Odlukom od 10. veljače 1868. br. 1 odbio je sudbeni stol zagrebački napomenutu ovršnu molbu, a tu je odluku potvrdio uzviš. banski stol naredbom od 29. travnja 1868 br. 2781 iz sliedećih razlogah:

„Istina, da se smislom §. 298. o. gr. zak. prava pribrajaju pokretnim stvarim, nu to samo tada, ako ovakova nisu spojena sa posjedom nepokretne stvari, ali baš ovo kupovno pravo trsja „Trkušćak" je nerazdruživo skopčano sa ovom nepokretnosti, za koje hoće utjecatelj, da se o tome pljenitbena zaporka po sudbenom izaslaniku ubilježi na izvornom ugovoru — o komu nikada nije bilo sudjeno, da ga ovršenik u tu svrhu izaslaniku izruči. Što se tiče naglašenoga pu utjecatelju §. 448. o. g. z., ovaj je u predležećem slučaju jošće manje uporavljiv, jerbo radi o *vrstih* zaloga, a stoga je sudbeni stol ovaj zahtjev i *temeljito odbio*" . . . .

Ovršioc uložio je proti ovim jednako glasećim rješitbam prve i druge molbe izvanredni utok, podkriepiv ga sliedećimi navodi: Postupovnik da samo dvie vrsti ovrhah poznaje — t. j. ovrhu na nepokretnosti i onu na pokretnosti — pošto je ovrha na nepokretnosti po propisu §. 500 gpp. i §. 71. zemljišn. reda samo proti književnom vlastniku i posjedniku dopustiva, to bi ovakova ovrha proti ovršeniku A. koji kao vlastnik vinograda nije uknjižen upravo nemoguća bila, a da nitko nemože prisiliti ovršioca, da pričeka, dok se bude uzhtjelo ovršeniku vlastnikom se uknjižiti dati, a to tim manje, pošto se nemože uztvrditi, da ovršenik imovine neima, akoprem nije književnim vlastnikom iste. Da indi kod toga stanja stvarih nepreostaje ino, van prilagoditi ovrhu naravi ovršnoga predmeta, dosljedno da valja udariti ovrhom na pokretnosti, kojoj će biti predmetom onaj „jus ad rem" ili pravni naslov, koj će se tekar uknjižbom prava vlastničtva pretvoriti u „*jus in re*" ili stvarno pravo, te tekar onda, obzirom na *positivne* naše zakone postati predmetom ovrhe — na nepokretnosti — jer da nepokretnosti često mimo zemljišnika bez istodobne uknjižbe, kroz mnoge ruke prolaze, prije nego li zadnji kupac uzželi zemljišnim vlastnikom postati; — čim se dokazuje, da se kupovna prava takodjer mimo zemljišnice prenašaju, te tako samostalan predmet prometa sačinjavaju — zato, da po banskom stolu pozvani § 298 ogz. nije za rečeni slučaj uporabiv, jer se kupovna prava ili naslov za stečenje posjeda i vlastničtva na stanovitu nepokretnost prenašaju i ustupljuju takodjer bez istodobna fizična posjeda, koji često ustupnik kupovna prava ni sam nije imao, pa da će se tekar novi stečnik ovoga kupovnoga prava brinuti, kako da na njem steče fizički posjed i zemljištno vlastničtvo one nepokretnosti, glede koje si je kupio pravo, proizlazeće iz kupa.

Rješitbom od 5. rujna 1868. br. 633. obnašao je visoki stol sedmorice ukinuti prvomolbne odluke te izvanrednomu utoku mjesto dati, a to iz sliedećih razlogah:

„Promotrivši, da se tražbine i ina prava, koja nisu stvarna, same po sebi poput pokretninah mogu podvrći ovrsi;

promotrivši, da tako zvano kupovno pravo, to jest ona prava, koja ovršeniku pristoje s kupovne pogodbe o vinogradu, priložene molbi ovršnoj, idu u red goripomenutih tražbinah i pravah ovršivih, pošto su ista prava predmeti prometa, dakle prava, koja se na ine prenieti mogu, — a tako i založiti;

uvaživši, da samo o pravih stvarnih valja ono, što banski stol govori, o nerazstavnom spoju pravah s nepokretinami i u obće sa stvarima, a kao stvarno pravo nemože smatrat se pravo kupovno dotle, dok nije uzsljedila predaja kupljene stvari načinom ovim ili onim;

uvaživši dakle, da se utočniku nemože uzkratiti pravo: da potegne

Digitized by Google

pod ovrhu i prava izviruća za ovršenika iz pomenute kupovne pogodbe;

uvaživši, da je po tom očevidno da suglasne odluke nižih sudovah, kojim se dotična molba utočnikova odbija; — nisu opravdane, — obnašao je stol sedmorice utoku mjesta dati, ter jednakoglasne odluke nižih sudovah preinačiti tako, da se zaiskana ovršna pljenitba ovršenikovoga kupovnoga prava, izvirućega zanj kao kupca iz pogodbe od 23. siečnja 1860., sklopljene izmedju njega i vlastnika Stanka G—a dozvoljuje, — ter se odredjuje, da sudbeni povjerenik, koji se ima izaslati, kupovnu izpravu uzme od ovršenika, po tom prava pod pljenitbu potegnuta popiše, istu pljenitbu na izpravi zabilježi, pa onda o tom izvješće podnese."

Na temelju vrhovne ove rješitbe bude procienjen savkoliki trošak, što bi ga kupac kupovnoga prava jošte imao, dok bi došao do izključiva i neobterećena fizička posjeda i zemljišn. vlastničtva vinograda; te se svota, proizavša po odbitku toga troška od procjembene vrednosti sama vinograda, prokaza procjembenom vriednosti kupovnoga prava.

Uzmimo na primjer, da je sâm vinograd vriedan bio 1400 for.; ako razni troškovi iznose 300 for. dok se steče izključivo i neobterećeno zemljišn. vlastničtvo i fizički posjed, to će se ukazati svota od 1200 for. procjembenom vriednosti prodati se imajućega kupovnoga prava.

Opazka. Načela sadržana u rješitbi sedmorice sliedi takodjer c. kr. vrhovno sudište u Beču, kao što se vidi iz slučaja priobćena pod br. 90. u I. knjizi Glaser-Ungerove sbirke vrhovnih rješitbah, zatim iz slučaja priobćena u 11. i 12. broju „Pravnika slovenskoga" *) g. 1870. Kupovno pravo kao pravo posebno priznaje takodjer zemljišni red u §. 63. nazvav ga pravom, na temelju kojeg će se tekar moći steći vlastničtvo nakon izpunjenja utvrdjenih uvjetah.

*) vidi sljedeći slučaj.

Ovrha na posjedovna prava dužnika, koji na zemljište jošte nije uknjižen (§. 321. i 322. o. g. z.)

(Iz „Slov. Pravnika,")

Antuna F—a, kupca na ovršnoj dražbi prodanih „posjedovnih pravah" Klare S. na uknjiženi vinograd je usljed njegove molbe c. kr. okružni sud u Metliki dekretom od 26. studenoga 1869., br. 6057., uveo u posjed zemljišta.

Proti tomu pritužiše se sinovci Kl. S., budući je polovina vinograda bila vlastničtvo njihovoga otca, brata Klare S., te je c. kr. prizivno sudište u Gradcu rješitbom od 16. veljače 1870. br. 2100, molbu Antuna F—a, da mu se vinograd preda u posjed, zabacilo.

Razlozi:

Po §-u 321. o. g. z. zadobiva se pravni (postavni) posjed stvarnoga prava, ponapose prava vlastničtva, ako je taj posjed redovito uknjižen, i s toga pripada po §-u 322. o. g. z. posjedovno pravo izključivo onomu, koji je kao posjednik uknjižen. Nadalje se ovrha na uknjiženo nepokretno dobro voditi mora po §. 322. gpp., koji ustanoljuje, da se založno pravo uknjižiti ima u javne knjige.

Iz toga sljedi, da ovrha proti Klari S, koja je samo fizični posjed vinograda imala, nije imala moći, kupcu Antunu F—u pribaviti pravo vlastničtvo ili pravo na posjed upitnoga vinograda.

C. kr. vrhovno sudište bilo je drugoga mnienja, ter je rješitbom od 24. svibnja 1870. br. 6255. dozvolnu odluku prve molbe, glede uvedenja Ant. F—a u posjed, potvrdila.

Digitized by Google

Razlozi:

Po ovrsi proti Kl. S. jesu se njezina posjedovna prava na vinograd pravomoćno zaplienila, prodala i Antun F. ih je na dražbi kupio.

Budući je pako Klara S. posljednja fizična posjednica vinograda bila, što se netaji, spadao je i fizični taj posjed medju gori navedena zaplienjena, prodana i od Antuna F—a kupljena prava.

Budući je nadalje po §-u 4. dražbenih uvjetah imao kupac dobiti fizični posjed, i uživanje kupljenih pravah, to je kupac Antun F. podpuno ovlašten bio na zahtjev, da mu se takodjer ustupi posljednji fizični posjed Klare S.

Od druge strane pako nevredjaju se tim prava trećih osobah, budući kupac nije više pravah dobio, nego je Klara S. imala, te budući se svaki sa svimi svojimi zahtjevi kod njega (F-a) isto tako lahko oglasi, kako je to činiti smio pri Klari S.; osim toga pako nije bilo pitanja ni o književnom posjedu, ni o pravih vlastničtva.

Kad se putem dobrovoljne dražbe prodadu nepokretnine nema mjesta ponovitoj dražbi (relicitaciji) u smislu §. 520. p. p.

(Priobćio M. S.)

Nasljednici Save S-a zamoliše, da se nepokretnine, spadajuće na njegovu ostavinu, prodadu putem dobrovoljne dražbe. — Na ročištu urečenom za ustanovljenje dražbenih uvjetah navedoše supruzi B. i to u ime mld. sunasljednika, da im bude dozvoljeno, ako oni ove nepokretnine kupe, u kupovinu uračunati tražbinu, koju njihov štićenik naprama toj ostavini ima. Odlukom bude dozvoljena dražba, ali potonji zahtjev osta neuvažen. U uvjetih bje ustanovljeno, kad kupac kupovinu platiti imade i ujedno izrečeno, da će ga, ako kupovine u vrieme neplati *stići posljedice u §. 520. p. p. naznačene.* Na dražbi kupiše u istinu supruzi B. ove nepokretnine, nu nepoložiše u vrieme dotične kupovine. Neizplatu kupovnine htjedoše opravdati zahtjevom, da im se uračuna tražbina, uknjižena na korist njihovog štićenika. Budući ostali sunasljednici na taj zahtjev pristati nehtjedoše, bude izza saslušanja svih interesentah dozvoljena *relicitacija* dotičnih nepokretninah.

U utoku svom razlažu supruzi B. svoj odnošaj naprama ostavštini, te vele, da uvjeti govore o kupcu a ne o hipotekarnom vjerovniku, da su oni odnosno njihov štićenik, kao hipotekarni vjerovnici postignuli pravo voditi ovrhu na upitne nepokretnine, pa da su s toga vlastni zahtievati, da im se uračuna uknjižena tražbina.

Kr. banski stol ukinuo je rješitbom svojom od 24. veljače 1869. br. 1347., prvosudnu odluku i naložio kupcem, da za 14 danah polože kupovinu, jer će ih inače stići posljedica relicitacije.

U utoku svom na kr. stol sedmorice navode. supruzi B. svoje pravo na ovrhu i spominju oštećenje njihovo po sunasljednicih, koji zahtjevaju položenje tražbine, koja im (suprugom B.) i onako pripada.

Kr. stol sedmorice odlučio je svojom naredbom od 5. lipnja 1869., br. 404., što sliedi:

„Uvažujući, da se ovde neradi o ovršnoj, nego o *dobrovoljnoj* javnoj dražbi nepokretninah, to jest o javnoj prodaji, obavljenoj na zahtjev dotičnih vlastnikah;

uvažujući, da glede same obave dobrovoljne dražbene prodaje i glede dozvole iste valjaju oni isti propisi gradj. parb. postupovnika, kao i glede ovršne

Digitized by Google

prodaje (§. 272. c. pat. od 9. kolovoza 1854.);

nu uvaživši, da medju te propise, uporavljive na dobrovoljne javne prodaje, nespada propis sadržan u §. 520. p. p., po kojem se pri prodaji *ovršnoj*, ako kupac nezadovolji uvjetom dražbenim, prodano dobro ima na zahtjev dotičnikah neposredno podvrći iznovičnoj dražbi na pogibelj i trošak kupca;

uvažujući, da se po tom u postupku *izvanparničnom* putem *dobrovoljne* dražbe prodano dobro *nemože* podvrći *iznovičnoj* dražbi, nego putem i načinom *onakovim*, kakovim bje podvrženo dražbi *prijašnjoj*, t. j. ako na takovu *privole svi interesenti*, dakle osobito i onaj, koji je dražbi podvrženu nepokretninu kupio; uvaživši, da je to privoljenje kupca od potrebe tim više, što se po §. 278. pomenutog patenta kup takav ima smatrati kao *neopoziv*;

uvažujući, da onde, gdje te privole sa strane kupca nema, dotičnikom, ako misle, da im ipak pristoji pravo, prodano dobro podvrć iznovičnoj dražbi, neostaje ino, nego izhoditi u tom pegledu proti kupcu propisanim putem *sudačku presudu*, kojom se izriče, da se dotična nepokretnina ima podvrći dražbi iznovičnoj;

uvažujuć, da to isto valja i za onaj slučaj, ako je u uvjetih ustanovljeno, da, ako kupac nepoloži na vrieme kupovinu, vlastnikom prosto ostaje prodano dobro podvrć iznovičnoj dražbi, pošto se tada radi o tom, *da li je nastao uvjet, kojim je iznovična dražba uslovljena*, a to se pitanje, budući je medju strankami *preporno*, nemože rješiti, kao što u obće nijedan prepor, nego redovitim putem pravde (§. 2. točke 7. navedenoga patenta),

uvažujući, da u nazočnom slučaju o tom: da li je mjesta iznovičnoj prodaji, treba rješiti putem kontradiktorne razprave tim više, što kupci upitnih nepokretninah smatraju sebe za vlastne prebiti neki dio kupovnine s nekom svojom protutražbinem, dakle isti dio nepoložiti kod suda u gotovu;

uvažujući, da, kad bi se utočnikom, ovde kupcem, bez obzira na ovaj prigovor naložilo, da imadu za 14 danah položiti u gotovu kupovninu, kao što im je naložio banski stol, tim bi se na prečac ovim putem rješilo pitanje, koje je ne samo pravno, nego i zamašno, a to bi bilo veoma neuputno i po utočnike uštrbno;

uvažujući dakle, da se zahtjevu vlastnikah, smjerajućemu na iznovičnu prodaju nepokretninah, ovim putem udovoljiti nemože, pronašao je v. kr. stol sedmorice *odputiti njihovu molbu*, odpraviv ih u tom pogledu *na redoviti put pravde*.

O pologu zateznih, kamatah i zastari kamatah.

(Priobćio F. Š.)

Dobro Rakitje došlo je „ordine successionali“ na umrvšeg g. 1837. Josipa V—a. Isti Josip V. ostavi oporukom svojom od 25. svibnja 1827. investiture i melioracije istog dobra svojim kćerim Karolini i Anni, ustanovivši ujedno po načelu obstojavšeg aviticiteta, da grof V—y u posjed istog imanja tako dugo doći nemože, dok on te melioracije i investiture u iznosu od 24.000 fr. neizplati.

Usljed toga su po smrti Josipa V—a prenapomenute kćeri Ana i Karolina J. odnosno ove nasljednici Cecilia L. i Antun Daniel J., za se i kao skrbnik ml. Stjepana J—a posjed istog dobra zauzeli, koje je, usljed medjusobnoga ugovora, sklopljenoga dne 30. studenoga 1837., Antun Daniel J. na 6 godinah uzeo u zakup (Pacht). Grof Žiga V. nalazeći se tada u posjedu dobra Rakitje, pozvao je sudbeno prenaznačene osobe na dobro Rakitje u svrhu, da se oporučno njima ostavljena investitura i melioracije

Digitized by Google

likvidiraju, te da mu se uz primitak likvipirane svote pripadajuće dobro predadu.

Tom prigodom (6. kolovoza 1840.) primi A. P. svoju polovicu t. j. *tri* šestine, a C. L. svoju *jednu* šestinu, dočim se Antun Daniel J., za se i za ml. Stjepana J—a, nije hotio upustiti u nikakovu likvidaciju.

Grof Žiga V. pozivao je opetovano A. D. J—a, i njegovog štićenika na 11. studenoga 1840. u svrhu likvidacije i preuzimanja svote, spadajuće na njihov dio investiture i melioracijah, na dobro Rakitje.

Na rečeni dan izbroji grof Ž. V. pred sudbenim povjerenstvom dotičnu svotu, koju A. D. J. ogradjujući se proti svakomu pologu

Grof Ž. V., jer mu A. D. J. nehtjede predati posjed rečenoga dobra, stavi se sàm u posjed dne 22. srpnja 1842. te nakon zauzetoga posjeda izplati 4000 for. za ml. St. J—a novo imenovanomu skrbniku, dočim je jednaku svotu pripadajuću A. D. J—u po barunu A. V—u kao pravnom sljedniku grofa Ž. V—a u posjedu dobra Rakitje, dao u sudbene ruke. Barun A. V. dignuo je istu svotu, dotično 3800 for. jer su 200. for. kao zakonita pristojba „titulo vigesimalitatis" uztegnuti, iz sudbenih rukuh te ju, uz revers, pridrži kod sebe kao sudbeni polog.

Na temelju ovih okolnostih podigla je gospoja A. J., kao nastupovnica A. D. J—a, proti nasljednikom, medjutim preminùvšeg, grofa Ž. V—a i proti barunu A. V—u tužbu na *izplatu* navedene već svote od 4000 for. *sa 6 % kamati od 22. srpnja 1842.*

Po zaključenoj ravpravi odputio je kr. žup. sudbeni stol zagrebečki odsudom od 6. prosinca 1869. br. 8449. tužbu glede nasljednikah grofa Ž. V—a; baruna A. V—a pako *odsudio*, da imade tužiteljici *platiti samo svotu od 3800 for. sa 4 % kamati od dana uručene tužbe i to* iz sljedećih razlogah:

„Ako se uvaži, da je dokazano, da je grof Ž. V. iza zauzetoga posjeda dobra Rakitje, A. D. J-a u svrhu likvidacije i primanja šestoga diela melioracijah i investiturah istog dobra, za njega 4000 for. iznašajućih, sudbeno pozivao i da isti svotu u nazočnosti sudbenoga povjerenstva na licu mjesta odbrojenu primiti nije hotio, to je grof Ž. V. time oporučnoj dužnosti svojoj podpuno zadovoljio te se položenjem navedene svote u sudbene ruke svake dalnje obveze oprostio napram A. D. J—u i napram njegovoj ustupovnici, kojoj takodjer nasljednici iza grofa Ž. V—a za upitnu svotu nisu odgovorni, tim manje, što se sudbeno položena šestina investiturah i melioracijah u rukuh drugoga tuženika baruna A. V—a, posjedatelja dobra Rakitje, nalazi i zato se ima tužiteljica tužbenim svojim zahtjevom glede tuženih nasljednikah grofa Ž. V-a odputiti.

Što se tiče drugoimenovanoga tuženika, A. V—a, budući je u parnici navedenimi izpravami podpuno dokazano, da se upitna položena šestina od 4000 for., po odbitku onih 200 for., koji su po zakonu „titulo vigesimalitatis" sudom uztegnuti, indi u svoti od 3800 for. nalazi u rukuh tuženika baruna A. V—a, što ovaj i sám priznaje, to se je isti na naplatu tih 3800 for. obsuditi imao, dočim se glede ostalih 200 for. tužbenomu zahtjeva zadovoljiti nemože, jer je svotu od 200 for. krivnjom A. D. J—a, koji ponudjenu šestinu primiti nehtjede, usljed položenja u sudbene ruke, od dotične šestine odpala.— Dopitanje samo 4% kamatah od dana uručene tužbe osniva se na § u 1334. g. zak."

Ovu odsudu potvrdio je i visoki kr. banski stol rješitbom od 16. veljače 1870 br. 796 prisvojio si prvomolbene razloge, jedino u pogledu kamatah je jošte sljedeće opazio:

„I u obziru kamatah zateznih, koje tužiteljica u svojoj tužbi po 6% od dana 22. srpnja 1842. do izplate traži, potvrdjuje se prvomolbena presuda, jer okolnost, što je veliki sudac nalazeći se kod njega u sudb. pologu novce u svoti od 3800 for. po odbitku 200 „titulo vigesimalitatis" predao drugoimenovanomu tuženiku A. Vr.—u, nemienja narav iste svote od 4000 for. kao sudbenog pologa, niti se odnosnom odpovjedi V—a tužiteljica koristiti nemože, dočim opet Je izplatu u pitanju stojećega iznosa prij.

Digitized by Google

iste tužbe nije tražio, a od novacah nalazećih se u sudbenom pologu kamate neteku, i premda bi o 6% zateznih kamatah jedino do 1. svibnja 1853. kao dana, kojim je obć. gr. zak. u Ugarskoj i Hrvatskoj u život stupio, govora biti moglo, a iza toga samo od 4% glasom §. 995. g. z. (§§. 1333—1334) i premda se na zastaru ureda radi obzir uzeti nema, to se ipak pomenuti momenti glede pologa sudbenoga, od kojega, ko što kazano, kamati nepripadaju, zatim čin sbivši se izmedju vel. sudca i tuženika, a ne J—a ili tužiteljice, iz vida pušćati nesmije i po tom tužiteljici stoprv od dana tužbe zatezne kamate 4% ko što prvomolbena osuda glasi, dosuditi se mogle"

Na izvanredni previd tužiteljice preinačio je preuzvišeni kr. stol sedmorice rješitbom od 29. kolovoza 1870 br. 553. glede baruna A. V—a niže osude, potvrdiv iste glede nasljednikah grofa Ž. V—a te izrekao, da je *barun A. V. dužan* tužbom de pr: 4. kolovoza 1866 br. 6311 traženu *glavnicu od 4000 for. sr. ili 4200 for. austr. vr.* kao šesti dio investiturah i melioracijah od imanja Rakitje polag oporuke pokojnog Josipa V—a A. D. J—u pripadajućih skupa *sa 6% zateznimi kamati od 30. siečnja 1847. do 1. svibnja 1853., a sa 4% kamati od 1. svibnja 1853. unapred do plateža* tužiteljici A. J. kao ustupovnici A. D. J—a u roku od 14 danah pod prietnjom ovrhe izplatiti, i to iz sliedećih razlogah:

„Promotriv, da je A. D. J. po smislu oporuke Josipa V—a., vlastan bio šesti dio dobra Rakitja tako dugo uživati, dok mu nebude šesti dio melioracijah i investiture u iznosu od 4000 for. izplaćen, i da je ovo njegovo pravo prestati moglo samo u slučaju, ako ponudjenu glavnicu nebi hotio primiti ili ako bude takova radi toga u sudbeni polog metnuta;

promotriv, da je grof Ž. V—y posjed jedne šestine dobra Rakitje nastupiti i nastaviti vlastan bio samo izplatkom svote od 4000 for. sr. u ruke A. D. J-a, ili na koliko ovaj novac primiti hotio nije, pologom iste svote u sudb. ruke;

promotriv, da je grof Žiga V—y svojoj dužnosti prema A. D. J—u zadovoljio, jer je kratko vrieme iza okupacije dobra Rakitje, naime 3. svibnja 1843., šesti dio investiture i melioracijah u iznosu od 4000 for. sr kroz drugotuženoga baruna A. V—a, za istoga A. D. J—a u sudb. polog položio u ruke tadašnjega velikoga sudca, kod kojega se je ta glavnica do 30. siečnja 1847. u čuvanju nalazila; —

promotriv, da tvrdjena po tužiteljici okolnost, da A. D. J. o tom sudbenom pologu nije bio ubaviešćen, na koliko bi baš dokazana bila, što nije, grofu Žigi V—u na teret pasti nemože, jer je bila dužnost sudca, kojemu su novci u polog uručeni, da A. D. J—a o tom obaviesti;

promotriv, da grof Žiga V— za čin baruna A. V—a, koji je uparničenu glavnicu od 4000 for. sr. dne 30. siečnja 1847. iz sudbenoga pologa podignuo, te kod sebe pridržao, odgovoran biti nemože;

promotriv dakle, da se u suglasnih nižih odsudah, na koliko je prvo tuženo štitničtvo (tutorstvo) mld. J. grofa V—a kao nasliednika Žige grofa V—a od zahtjeva tužbe odriešeno, nepokazuje nijedan moment §§-a 335. g. p., obnašao je kr. stol sedmorice izvanredni previd tužiteljice proti toj točki uperen odputiti.

U pogledu drugotuženoga baruna A. V—a.

Promotriv, da je isti, kako sàm priznaje, dobro Rakitje od grofa V. god. 1845. kupio, i u posjed primio,

promotriv, da je položenu u ime grofa Žige V. za stran A. D. J—a u sudbeni polog svotu od 4000 for. dne 30. siečnja 1847., ostaviv u ime čuvarine bivšemu velikom sudcu iznos od 200 for. sr., u ostatku od 3800 for. sr. podignuo i nadalje u svojih rukuh zadržao;

promotriv, da drugotuženi barun A. V. ovaj u sudbenomu pologu nalazeći se novac bez privoljenja A. D. J-a kojega vlastnost je sačinjavao, niti podići, niti u pohranu uzeti mogao nije, tim manje, što veliki sudac god. 1847., kada je upitni novac barunu A. V—u predao, kako se iz očitovanja njegova vidi, niti zvanje sudca županijskoga nije obnašao, dakle drugotuženiku, dignuća i nahranjenja upitne glavnice nikakvi sudački nalog izdati nije mogao;

promotriv, da drugotuženik, koji kao kupac dobra Rakitje napram A. D. J-u, u pogledu istomu pripadajuće iz dobra Rakitje investiture i melioracijah u smislu ugarsko-hrvatskoga zakona grofa

Digitized by Google

Žigu V—a predstavlja, ovoga takodjer dužnosti vršiti mora;

promotriv, da drugotuženik, čim je položenu po grofu Žigi V—u za stran A D. J—u glavnicu od 4000 fr. sr. dne 30. siečnja 1847. nepovlastno dignuo, sudbeni polog prekinuo, u smislu oporuke Josipa V—a obvezan postao A. D. J—u ne samo višeput rečeni šesti dio melioracijah od 4000 for. sr., već takodjer i zatezne kamate od dana 30. siečnja 1847 do položenja same glavnice od 4000 for. sr. platiti, jer zatezni kamati zastupaju dohodak šeste strane dobra Rakitje, koji je A. D. J po smislu oporuke Josipa V—a do izplate na njega spadajućega šestoga diela investiture i melioracijah pripadao;

promotriv, da zatezni kamati, polag ugarsko-hrvatskoga zakona pripadaju u iznosu od 6%, a po sada vladajućemu zakonu od 4 na sto, po čemu je drugotuženik obvezan od rečene glavnice od dana 30. siečnja 1847. do uvedenja o. g. zakonika najme do 1. svibnja 1853 6% — a od 1. svibnja 1853. do plateža 4% zetezne kamate platiti;

promotriv, da se prigovor drugotuženika glede zastarjelosti kamatah u drugotnici poveden uvažiti nemože, jedno zato ne, jer po smislu čl. XII. uvodnoga patenta sada postojeći gr. zak. natrag nedjeluje, drugo zato ne, jer je stranom A. D. J., stranom tužiteljica kao ovoga ustupnica u pogledu upitne investiture proti tuženikom pravo svoje kumulativno sa drugimi iz nasilnoga osvojenja dobra Rakitje, proizvirućimi tražbinami počam od godine 1845. neprekidno sudbenim putem tjerala i time svakako zastaru prekinula;

promotriv, da drugotuženi barun A. V., čim je za stran A. D. J—a u sudbene ruke položenu svotu od 4000 for. sr. iz sudčevih rukuh nepovlastno, na svoj odgovor, podignuo, odgovarat mora za čitavu svotu od 4000 for. bez odbitka za čuvarinu plaćenih 200 for. sr. jer bi A. D. J. u smislu odnosnih propisah ovu čuvarinu samo tada no iti imao, da je glavnica od 4000 for. sr. u sudbenom pologu ostala, i da ju je iz sudbenoga pologa sam dignuo;

promotriv, da je shvaćenje banskoga stola, da je novčana glavnica, koju je drugotuženik dne 30. siečnja 1847. iz rukuh bivšega velikoga sudca, kod kojega ista u sudbenom pologu biaše, — dignuo narav sudbenoga pologa takodjer u rukuh baruna A. V—a pridržala, pravnom pojmu sudbenoga pologa, i obstojećim o tom propisom — sasvim protivno;

promotriv dakle, da su suglasne niže odsude, kojem bude drugotuženik osudjen samo na izplatu od 3800 for. sr. sa 4% kamati od dana uručene tužbe, jasnom sadržaju spisah protivne; moralo se je izvanrednom previdu, glede drugotuženika baruna A. V—a mjesta dati."

Opazka. Prepušćamo razsudjenju pravnikah, da li se navedena rješitba preuzvišenog kr. stola sedmorice dade u sklad dovesti s ustanovami paragrafah: 1333., 1334., 1425., 1480. i 1497. gr. zak.?

LISTAK.

O irskom pitanju.

(Nastavak.)

Jakov I. gojio je tvrdu nadu, kako će se izmiriti s Vatikanom. Karlo I. potajno je radio, da katolikom osigura blago postupanje; Karlo II. bijaše u duši svojoj sam tajan katolik, a Jakov II. nije toga pred nikim zatajivao. Po tom je sloboda Englezke i robstvo Irske bilo cielega sedmoga stoljeća jedno te isto. Poziv na boj, oznaka, mjesta i dani, koje je Englez pozd. avljao. svojom slobodom i narodnim ponosom, bili su u osvjedočenju irskom pojmom irskoga robstva, propasti i poniženja. Tomu su svjedoci uspomena na Vilima III. i dan bitke na Boyni. Mene se je živo kosnuo već onaj dan, kojega se moram sjetiti sa zahvalnosti i ponosom, to jest, kada su me izbornici u Leedu izabrali, da jih uz još jednoga zastupnika zastupam u parlamentu. Moja su kola bila taj put sva izkićena, niti si u kitnom uresu mogao vidjeti konjah, koji su jih vukli. Na svakom klobuku vidio si žutkastu kokardu, sa svakoga prozora žutu vrpcu. A moji poitički pri-

Digitized by Google

jatelji, čega mi nebi niti trebalo spominjati, bijahu muževi, koji su kano što sam i ja, revnovali za emancipaciju katolikah. Nebilo mi moguće drugačije, nego spomenuti, da mi se neljube partajni znakovi. Rekoše mi, da se prijatelji katol. emancipacije sastaju u Yorkshiru pod barjak žut, da je oranža boja Sir George-savilska, koju je porodio onaj zakon, kojim su se godine 1780. izazvale buke antikatoličke; a na ovom stolcu, na kojem ja sjedim danas, da je sjedio Lord Milton, 1807, pošto je pobjedio antikatoličku stranku, kojoj je čelom bila kuća Harawoodova. Mislio sam, da bi ulaz moj u Limerik ili Corc dobio sasvim drugi karakter, da bi katoličko pučunstvo tih gradovah udarilo vikom, bjesnoćom i mržnjom na žuti barjak, koji je spominjao katolike i Yorkshiru na one borbe, koje su mu izvojevale najdraža prava. Ta okolnost, ma i tako neznatna, ipak dovoljno potvrdjuje. protivu medju poviesti englezkom i onom Irske.

Sedamnaestoga stoljeća dva su se puta Irci bili digli proti englezkoj kolonizaciji i oba puta bili sasma poraženi i ljuto kažnjeni. Prvi im ustanak slomi Oliver Cromvell, drugi Vilim III. Razlika je, kako su se ta dva velika muža služila svojom pobjedom. Politika Cromvellova bijaše mudra, snažna, naperena na cilj, ali takodjer i grozovita.

Njegova se politika dade označiti jednom samo rieči, kojom su se Englezi, kako kaže Clarendon, služili u to vrieme, a glasi „izkorenjenje!“ Cromvellova želja i odluka bijaše posasiti Irsku i učiniti ju sasvim protestantskom. Da je on poživio još 20 godinah, bio bi vjerojatno izveo svoj cilj, ali ga preteče smrt, a djelo mu ostade načeto i umre s njim zajedno. Politika usuprot Vilimova, ili recimo radje politika svih onih, za koje je Vilim držao da mu valja poslušati njihov savjet, nebijaše tako okretna i tako snažna, premda je u bitnosti bila skoro isto tako tiranska, ma se i prividjevala čovječnijom. Katolikom se dozvoli živiti, ploditi se i napućivati zemlju, ali ih odsudiše, da budu ono, što su Heloti bili u Šparti, ili Grci u Osmanlijah a Crnci dan danas u Newyorku. Potištena klasa bijaše iz javne službe sasvim izključena. Ona si je mogla odabrati, što je htjela, ali su joj svaki korak prekoračili i pregradili. Samo je onda bila sigurna na domaćem ognjištu, ako se je razpadala u tmini i neredu. Ako je tko išao za tim, da osili ili da ga poštuju, radio je sam o svoj progon.

Težio li je za vojničkom slavom, to je mogao samo u vojsci francezkoj ili austrijanskoj doći do križića ili štapa maršalskoga. Ako li ga je bog bio odabrao u zvanje političko, mogao se je odlikovati samo u Španiji il u Italiji; kod kuće pako mogao je postati samo gebconit, drvar i vodonošac. U zakonih irskih vrvile su ustanove, koje su katolikom, govoreć mi barbarstvu Bonnerovu i Gardinerovu, davale povoda protuosvadi, te se je strogost tih ustanovah pooštrivala još oštrijom eksekucijom. Jer ako su zakonodavci i bili nevaljali ili zli, bile su oblasti još nevaljanije i gore. U tih gorkih vremenih iztakne glavu nesretno neprijateljstvo medju posjednikom i najamnikom, ter je to bilo navlastito prokletstvo za Irsku. Tlačenje i podložničtvo radjali se u izmjenu. Savezu seljačkih tiranah izticao se je nasuprot savez seljačkih banditah. Sudišta i porote sudile su samo u korist vladajuće sekte.

Svećenike, kojim su se klanjali miliuni, kao svojim savjetnikom i zaštitnikom, kano jedinim povlašćenim tumačem božje vjere i istine, kano jedinim davaocem svetih sakramenatah, progonili su i mužkarci i žene mnogo nesmiljenije, nego li se progoni najprostiji prosjak. Tako je trajalo puno stoljeće; dok na to nije došla francezka revolucija, i svanula jutarnja zora za čovječji duh. Bilo bi u istinu veoma čudnovato bilo, da je Irska ostala mirna, kad su se svi narodi i sretni i spokojni nejasnim zadovoljstvom i još nejasnijimi nadami bili uzburkali i trgli kao iz sna. Istina je, da Jakobinizam nije bio naravan saveznik katoličkoj vjeri, ali obćenite zavade radjaju čudnovate saveze, pak se je nješto takova i ovdje porodilo. Po treći put planuše pražitelji na ovom ostrovu proti gospodstvu englezkomu i protestantskomu. Taj ustanak samlati se mačem i bude dužnosti onih, koji su sjedili na vladi, promisliti, kako će se i na što upotriebiti pobjede.

Neka se nemisli, da ću ja stupiti za uspomenu Pittovu. Nu nemogu mu uzkratiti hvale i s bog mudrosti i s bog čovječnosti, ako onu osnovu koju je on izumio za čas triumfa prispodobim s osnovami onih vladarah englezkih, koji su prije njega vladali Englezkom. Od Pittove osnove unija je jedan dio, doduše zamašan i bitan dio, ali opet samo dio. Mi bismo sgriešili i na glavu njegovu i srcu njegovu nanesli bismo nepravdu, da zaboravimo, kako mu nebijaše moguće izvesti više od ote osnove, do li jedine nesuvisle ćesti obširne i pogodjene osnove. On je želio, pomiešati ne samo parlamente nego i narode obijuh otokah, pak ih sjediniti u interesih i u ljubavi. U to ime trebalo mu je pravnu štetu katolikah odstraniti, katoličkim svećenikom podieliti udobnu i dostojnu postavu i latiti se posla, kako bi katolici ocutili slast višega naobraženja. Pitt je sve nazore o tih stvarih posudio od obsežnijega i silnijega duha, nego li je bio njegov, od duha najmo Burke-ova. Da je misao ovih dvajuh muževah održala pobjedu, to ja mislim, da bi savez sa Irskom bio danas tako čvrst i prost svake agitacije upravo kako i savez sa Škotskom. Parlamenat dublinski živio bi danas u uspemeni onakov, kakov je bio, t. j. kano najokrutnija, najpodmitljivija i najbezzakonitija skupština, koje je ikada bilo na svietu. Nisam rad time uvrieditи ikojega Irca, ja samo ponavljam rieči Wolfa Tone-a, koji je rekao: ja sam vidio više skupštinah, nego

Digitized by Google

li ikoji čovjek na svietu; vidio sam englezki parlamenat, amerikanski kongres, francezki senat i sbor 500ce, ali nigdje na svietu nevidjeh ništa slična bezobraznosti i lopovstvu, koje mi se je ukazalo u Dublinu. Da su se Pittove osnove izvele na čisto, bilo bi nestalo onoga neposlenoga parlamenta, one sramote po ime „parlamenta“, niti bi itko za njim uzdahnuo, a katolici irski bili bi njegov smrtni dan pozdravili i uspomenu sačuvali kao dan svoje gradjanske i vjerozakonske slobode. Znameuiti prilaž, koji bi jim Pitt bio tim učinio, bio bi im ostao u zahvalnoj spomeni, jerbo bi to bio poklon od jačega slabijemu, od pobjednika pobiedjenu. Od svih njegovih osnovah na korist Irske izvede se po nesreći samo unija, i s toga je taj savez bio samo po imenu savez. Irci uvide, da su izgubili i ime i neodvisnost, a da nisu dobili nikakove zamjene za tu žrtvu svoga narodnoga ponosa. Unija, koja se je dala u duši njihovoj spojiti sa slobodom i pravednosti, postade samo predstavom varave nade i varkom obećanja. Ali još ni sad nije bilo prekasno, nije bilo prekasno ni g. 1813., ni 1821., niti 1825. Dapače, da se je god. 1825. htjelo više ljudih, koji su kako i danas služili kruni i obnašali velika dostojanstva, htjelo složlti, da učine ono, na što su bili četiri godine kasnije prisiljeni to bi narod bio izveo pomirenje, o kom je Pitt snivao i radio. Sustavna agitacija nije još tada bila sasvim uredjena; vlada bijaše prosta svakoga pritiska, pak bi se tim prije bile povolje primile sa zahvalom. Tu su sgodu pustili izmaknuti, ter se ona nikad više nevrati.

Godine 1829. dadoše se povolje u obširnu smislu, ali bez pogodabah, koje bi Pitt bio svakako učinio, i koje bi, da ih je on oglasio, bili svi katolici s objema rukama poprimili. Nu ove povolje budu učinjene od nevolje, bez srčanosti; nje izbije prisilje, povede ih strah, da nebukne gradjanski rat. Da li je bilo moguće samo pomisliti, da će one iztaknuti zadovoljstvo i mir? Kako je mogla ona iznenadna i razsipna podatnost, počivajuća na dugotrajnu i okorielu odporu, drugim plodom oploditi, nego da je dala Ircu nadu i uvjerenje, da će mu se pomoći, samo ako nebude ničijim podanikom? Zar je on mogao zaboraviti, da je kroz 28 godinah neprestano molio pravednost, u parlamenta, izjavljujuć neoborive razloge, dokazujuć, da pravo saviesti ima biti svetim, da je zahtievao od knezovah i ministrah, neka bi dali što su obećali; da je zabadava prosio i razlozi obrazloživao, neka bi mu se obećanja obistinila? Zar je mogao zaboraviti, da su dvie generacije najtanjih mišljenjah, najsjajnijih duhovah, najboljih govornikah zanj pisale, zanj govorile? Zar je mogao zaboraviti, da su najveći državnici, javivši se za njega, plemenitost srca svoga morali skupo platiti? Pitt je nastojao, da mu se zalog izkupi; zato bude lišen svoje časti. Lordov, Grey i Grenville pokušaše samo malko od onoga što je Pitt uzimao, da je pravo i spasonosno, pak i nje protjeraše iz službe. Canning pristade uz istu stranku, pa mu bude ta plaća, da ga je ona ista stranka, kojoj je bio na čast i ponos, smrću izmučila. Stopram po njegovoj smrti počeše katolici oslanjati se na same sebe, a ne na minstre i parlamente. Sada pustiše svu slobodu fizičnoj snazi, a neskočiše nikad iz međje zakonite. Posljedicu doživše tu, da su im u dvijuh godinah neprijatelji njihovi dali više, nego bi se bio usudio za nje iskati i najbolji im prijatelj. Da niti dvie gedine neminuše od onoga časa, kako su Canninga položili blizu nas u grob, i već su njegovi progonitelji činili sve, što bi sam on bio učinio, dapače još i više. Kako je moguće bilo, da vaskoliki katolicizam u Irskoj nepostane toga uvjerenja, da je moguće od Englezke ili barem od one stranke, koja je tada vladala u ujoj, a još i sad sjedi na kormilu postići sve budi razlogom, budi predstavkom, budi mirnom trpnjom?

Ona kasnija skrušenost niti je zaslužila zahvale, niti ju je dobila. Sva je agitacija ista u najboljem redu. Kolovodje okusiše slast obljube narodne, a narod gorkost i uzrujanost. I demagog i njegov pokornik želio je svaki dan razdraživa sredstva. Pak jošte preostade dosta povoda, to bog sam znade, da agitacija nezaspava; čitavi postupak vlade navede kolovodje na uvjerenje, da agitacija sama može odstraniti sve svoje pritužbe.

Moj gospodine, to vam je poviest o postanku i razvitku nereda u Irskoj. Nevaljala vlada, koja je bez prestanka živjela od vremena Henrika II. sve do Vilima IV. ostavila je cielo more nespokojenosti za sobom. Nu premda je tomu tako, to je ništa nemanje istinito i to, da neposredne uzroke ogromne uzrujanosti, koja nas u isti čas peče, valja traziti u nespretnom ponašanju savjetnikah njez. veličanstva; jerbo moj gospodine, ako i jest Englezka uviek spremna na vatru, nije ipak uviek u plamenu. Mi moramo gledati razliku medju kroničkom boli, kojoj su uzroci daleki, i medju vrućicom navalom, koju potiče nova neopreznost. Premda u toj nesretnoj zemlji ima uviek sklonosti na bol, to se ljuta groznica ponavlja samo postupno. Moram priznati, da ja za ove slike dugujem po njeki način prvomu Lordu Baronetu.

Kada je on sjeo na lievu klupu, i tek se bio odvažio posegnuti za časti, koja ga resi, prispodobio se je sam ljećniku uz postelju nevoljnika. Držeć tu prispodobu, moram reći, da mu je kriva bila i prognoza i diagnoza i njega. Netajim da je slučaj bio težak.

(Nastavak sliedi.)

Digitized by Google

Usljed izjavljene nam sa više stranah želje priobćujemo ovdje imenik predplatnikah „N. Pravnika.“

G. Andrić Jerko, kanonik u Djakovu.
„ Antolek Orešek, vlastelin u Varaždinu.
„ Ašner Rel, c. kr. nadporučnik u Dubravi.
„ Babić Milan, c. k. nadpor. sudac u Petrinji.
„ Babić Josip u Ogulinu.
„ Babić Tito, podžupan u Varaždinu.
„ Bach Srećko, c. k. nadporučnik u Vojniću.
„ Bačić Antun u Bošnjacih kod Broda.
„ Badlaj Nikola, odvjetnik u Jaski.
„ Bahinski Dragutin, tajnik kod sudb. stola u Vukovaru.
„ Bakšaj Al., prisjed. sudb. stola u Varaždinu.
„ Balogh Lujo, odvjetnik u Pakracu.
„ Banjanin Dragutin, trgovac u Karlovcu.
„ Barabaš Marko, kot. sudac u Bednji.
„ Barčić E., odvjetnik na Rieci.
„ Barnjavčić, doktorand u Gracu.
„ Baumeister Juraj u Pragu.
„ Bedeković Mirko, dr. u Zagrebu.
„ Begna J., kot. pristav u sv. Ivanu.
„ Belan N., privr. gr. bilježnik u Karlovcu.
„ Belošević Gjuro, c. k. nadpor. sudac u Pančevu.
„ Belošević Ljudevit, prisjednik sudb. stola u Varaždinu.
„ Belošević Oto, odvjetnik u Sisku.
„ Benak Drag., dr., kot. pristav u Virovitici.
„ Benković Ivan, gradski viećnik u Zagrebu.
„ Beruta Josip, župnik u Koprivnici.
„ Bezuk Dragutin, župnik u Maću.
Slavno bilježničtvo u sv. Petru kod Križevca.
G. Bletschneider Milan, doktorand u Brežcu.
„ Bobek Škender, trgovac u Sisku.
„ Borovečki Janko, župnik u Loboru.
„ Bratković dr., odvjetnik v Krškem.
„ Brešćenski Šandor dr., prof. pravah u Zagrebu.
„ Brlić Ignjat, dr. u Djakovu.
„ Broš Ignjat, odvjetnik u Vinkovcih,
„ Bubanović Ferdo, žup. bilježnik u Križevcih.
„ Bubanović Julie, vel. bilježnik u Križevcih.
„ Bursić Stjepan, kot. pristav u Daruvaru.
Slavni Casino častnički u Ogulinu.
„ „ obćeniti u Belovaru.
„ „ u Osieku (gornji grad).
G. Camber Pavao dr., odvjetnik u Špljetu.
„ Ceboci Juraj, prisjed. sudb. stola u Vukovaru.
„ Celinić Niko, kot. pristav u Severinu.
„ Cindrić Gjuro, odvjetnik u Valjevu (Srbiji).
„ Costa E. dr., odvjetnik u Ljubljani.
„ Crkvenac Miroslav, kapelan u Samoboru.
„ Ćepolo Pavao, prist. sudb. stola u Varaždinu.
„ Čegetek Franjo odvjetn. koncipient u Osieku
„ Čelković Josip, kapelan u Djakovu.
„ Český akademický spolek u Beču.
„ Čingria Pero dr., odvjetnik u Dubrovniku.
Slavna čitalnica u Ljubljani.
„ čitaonica u Čabru.
„ čitaonica u Karlovcu.
„ čitaonica u Koprivnici.
„ čitaonica u Kraljevici.
„ čitaonica Makarska (u Dalmaciji).
„ čitaonica u Novom marovu.
„ čitaonica obrovačka (u Dalmaciji).
„ čitaonica u Požegi.
„ čitaonica u Pregradi.
„ čitaonica srbska u Osieku.
G. Dadić N., trgovac u Sisku.
„ Dall' Asta, odvjetnik na Rieci.
„ Daubach Mirko, odvjetnik u Zagrebu.
„ Davor Dragutin, župnik u Vučiuu.
„ Derenčin Marian dr. odvjetnik na Rieci.
„ Domjanić, Dragutin, vlastelin u Želini.
Slavno državvo odvjetničtvo u Osieku.
„ družtvo „Dvorana“ u Varaždinu.
G. Emanovič Žiga, župnik u Mikanovcu.
„ Fabiani R., privr. grad. kapetan u Karlovcu.
„ Falić Luka, župnik u Podcrkavju.
„ Farkaš Žiga, umirov. predsjednik sudb. stola u Zagrebu.
„ Fat Alfredo, kot. sudac u Varaždinu.
„ Ferlan Jakov, kot. sudac u Sušaku.
„ Femenić Gjuro, pris. sudb. stola u Varaždinu.
„ Filip Konrad, koncipient u Samoboru.
„ Filipović Uroš, pravnik u Zagrebu.
„ Filjević Marko, kot. pristav u Našicah.
„ Fink Eduardo, župnik u Radoboju.
„ Fodrocy Škender pl., predsjednik sudb. stola u Križevcu.
„ Gašparac Luka, občinski bilježnik u Gerovu.
„ Gavrilović Uroš, odvjetnik u Zagrebu.
„ Gažić Stjepan, kot. sudac u Ludini.
„ Georgievič Pajo, tajnik sudb. stola u Osieku.
„ Gerechtshammer I., bilježnik u Adamovcu.
„ Gergesina Ivan, župnik u Turnašici.
„ Gerloci Ljudevit, odvjetnik u Križevcih.
„ Giunio Ivo, bilježnik u Imotskom (Dalmaciji).
„ Gjuričić Dragutin, pravnik u Beču.
„ Glasić Antun, kanonik i župnik u Samoboru.
„ Gliederer Škender, predsjednik trgovačke komore u Sisku.
„ Gmaz Stjepan, pris. sudb. stola u Požegi.
„ Gorički N., ranarnik u Sisku.
„ Gostiša Antun dr., predsjednik sudbenog stola u Varaždinu.
„ Grčić Pavao, odvjetnik u Vukovaru.
„ Gregorčić Hinko, c. k. nadp. sudac u Ivaniću.
„ Guteša Ilija, trgovac u Zagrebu.
„ Gvozdanović Vjekosl. dr., odvjetnik u Karlovcu.

(Nastavak sliedi.)

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. **Milan Makanec.** Tiskom **Ivana Vončine** u vojn. Sisku.

Digitized by Google

NOVI PRAVNIK.

LIST ZA PRAVO- I DRŽAVOSLOVJE.

Br. 5. U vojn. Sisku, 15. ožujka 1871. **God. I.**

Izlazi 15. i 28. svakoga mjeseca. — Godišnja ciena 5 for., poštom i domaćim u kuću 6 for.

Sloboda je pravo.
„Justitia regnorum fundamentum."

Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vladinog odjela za bogoštovje i nastavu od 15. veljače g. 1871., br. 408.

(O ukinuću polugodišnjih i godišnjih izpitah na pravoslovnoj akademiji u Zagrebu.)

Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 30. siečnja 1871. premilostivo odobriti sliedeće ustanove:

1. Polugodišnji i godišnji izpiti na pravoslovnoj akademiji u Zagrebu ukidaju se za javne učenike toga zavoda počam od tekuće sada godine školske 1870/1.

2. Oni javni učenici rečene akademije pravoslovne, koji su kao štipendiste, ili kao pitomci kojega zavoda obvezani izkazati svoj napredak u naucih, ili koji bi hotjeli za drugu koju svrhu dobiti svjedočbu o svojem napredku, imadu se podvrći kolokviju kod dotičnoga profesora. Ovaj će kandidatu izdati privatnu svjedočbu, koja može služiti samo u svrhu, u koju je tražena.

3. Na istoj se akademiji ima za javne učenike uvesti index lectionum, kakav obstoji na sveučilištih, s promjenami glede rubrikah, koje bi zemaljska vlada držala za shodne.

4. Kad mu se uručuje index, ima učenik radi podmirbe troškovah za nabavu indexa platiti isnos, koji će opredieliti vlada zemaljska.

5. Profesor nesmije u indexu potvrditi polaženje, dok se učenik neizkaže, da je platio naukovinu, ili da je od nje oprošten. (Ova ustanova čini nam se posve nepravednom. Uredn.)

6. Absolutorij, koji se izdaje javnomu učeniku, odlazećemu iz akademije, ima sadržavati, kako je učenik polazio predavanja i koliko je semestrah proveo na akademiji s uspjehom, da mu se mogu uračunati u njegovo četverogodište akademičko.

7. Privatni učenici gore spomenute akademije pravoslovne imade i nadalje polagati polugodišnje i godišnje izpite.

8. Prvi semestar ima na toj akademiji trajati do četvrtka prije cvietnice, a drugi semestar počimati petkom poslje uzkrsa.

9. Ovimi ustanovami ukidaju se glede javnih učenikah pravoslovne akademije zagrebačke točke 9. §. 23. i §§. 27. do uključivo 33. privremenoga propisa ob istoj akademiji, odobrena previšnjim riešenjem od 29. rujna 1850., ter proglašena naredbom ministarstva bogoštovja i nastave od 4. listop. 1850. (z. z. i vl. l. br. 40), zatim one ustanove previšnjega riešenja od 25. rujna 1855. ob uredjenju pravo- i državoslovnih naukah na sveučilištih i pravoslovnih akademijah i naredbe ministarstva za

Digitized by Google

bogoštovje i nastavu od 2. listop. 1855. (z. vl. l. razdiel I. br. 172.), koje se tiču izpitah školskih na pravoslovnih akademijah, a preinačuju glede istih učenikah, u koliko se dotični propisi odnose na izpite, izpitne sviedočbe i sadržaj absolutorijah, §§. 8., 37., 39. i 40. gore navedenoga privremenoga propisa od 29. rujna 1850., dočim se preinaka §. 41 toga propisa glede trajanja semestrah ima smatrati valjanom za sve učenike rečene akademije pravoslovne i dočim se glede privatnih učenikah iste akademije i nadalje ostavljaju u krieposti navedeni, glede javnih učenikah ukinuti ili preinačeni propisi.

Što se proglašuje s tim dodatkom, da se s obzirom na ove previšnjim mjestom odobrene ustanove naredba ministarstva za bogoštovje i nastavu od 25. studenoga 1866. glede opetovnih izpitah učenikah pravoslovnih akademijah (z. vl. l. razdiel I. br. 222.) za javne učenike pravoslovne akademije zagrebačke stavlja ovim izvan krieposti.

(Premda je ova naredba kano njekakov prelaz od akademije na sveučilište zaslužila malko priznanja, nemožemo je ipak s više razlogah pohvaliti. Ona ni formalno nezadovoljava svemu, što se hoće sveučilištu. Naročito se neslažemo s onom točkom, koja govori o plaćanju za kolegija. Kad se uzmu na jednoj strani plaću profesorske, na drugoj ubožtvo slušaocah pravoslovlja, valjalo je svakako povećati plaće profosorske, a dokinuti plaćanje naukovine, jer ono zatvara siromašnu učeniku vrata do nauke. Gdje je pravo biranja dekana itd. itd.

Uredn.)

Proti iznajmitelju, koji, dok ugovorni najamni odnošaj traje, otvorivši zaključani stan, kojega ključe si je najamnik pridržao, samovlastno u isti provali, imade pravo na tužbu o smetanju posjeda (§. 618. i 620. g. p. p.).

(Rješitba kr. stola sedmorice od 29. svibnja 1865.)

(*Priobćio dr. Jordan.*)

A. H. držao je god. 1864. u kući M. T—a nekoje prostorije u najmu.

Mjeseca srpnja 1864. izpraznio je A. H. stan, te si zaključav ga, pridrži ključe, budući je unapred platio bio najamninu za vrieme do 31. listopada iste godine.

Poslje toga zatraži iznajmitelj dotične stanbine ključe od najamnika, koji ih ipak izručiti nehtjede, tvrdeći, da mu pristoje najamna prava na upitni stan do 31. listopada 1864.

Na to dade iznajmitelj dne 19. srpnja iste godine vrata po bravaru otvoriti, te primi u isti stan drugoga, najamnika.

Radi toga uložio A. H. proti iznajmitelju kod karlovačkoga gradsk. suda tužbu „*radi smetanja posjeda*“ sa zahtjevom: „neka sud odlukom prizna, da je tuženik tužitelja u posjedu i uživanju prostorijah u tuženikovoj kući na vrieme od 1. studenoga 1863. do konca listopada 1864. iznajmljenih, smetao, da s toga tužitelju posjed i uživanje upitnih prostorijah opet ustupiti, te da se u buduće kaniti ima svakoga dalnjega smetanja.“

Karlovački gradski sud odbio je tužbu odlukom od 16. rujna 1864., br. 1405., iz sljedećih razlogah:

„Bitni uvjet u smislu §. 620 g. pp. kod smetanja posjeda jest, da se smetani u faktičnom posjedu stvari ili prava, u kojem se za smetana smatra, nalazi, s toga bi za zadovoljiti ovomu

Digitized by Google

zahtjevu zakona prije svega dokazati bio morao tužitelj, da je u vrieme, kad je tuženik upitni stan kroz bravara otvoriti dao, u zbiljnoj porabi toga stana se nalazio. Nu buduć je tužitelj i sam priznao, da niti je on ili tko od njegove svojte u stanu se nalazio, niti je stvari svoje unutri držao, dapače već u drugi stan sasvime se preselio bio, kad je tuženik upitne prostorije otvoriti dao, to naravno sliedi, da se to vrieme u faktičnoj porabi upitnog stana niti je nalazio, niti smetati mogo. Okolnost, da je tužitelj ključeve od stana pridržao, za faktično uživanje istog stana nemože valjati, jer držanje ključevah od kojeg stana golemo se razlikuje od zbiljne porabe istoga stana. Okolnost ona, da je tužitelj svoju namjeru, zadržati stan do konca listopada t. g. i svoju robu unj smjestiti, priebćio tuženiku, nije takodjer kadra faktičnost najamne porabe dokazati, premda temeljem služiti može, da odštetu traži."

Kralj. banski stol zadovolji odlukom od 16. studenoga 1864. br. 6136., *utoku* tužitelja iz sliedećih razlogah:

„Tuženik je priznao, da je tužitelju u pitanju stojeće prostorije svoje kuće na vrieme od 1. studena 1863. do posljednjega listopada 1864. iznajmio i da mu je tužitelj najamninu od 168 for. u to ime i to do konca listopada 1864. izplatio, koje okolnosti takodjer prilozi tužbe sasvim dokazuju.

Tuženik je nadalje stranom izrično, stranom mukom priznao, da je tužitelja, koj je prije izmaka najamnoga roka upitne prostorije izpraznio ali ključe od stana pridržao, dne 17. srpnja o. g. pozvao, da mu ključ od stana povrati, za da isti stan može očistiti i za obitavanje prirediti dati, pak da je usljed uzkraćenog povratka ključevah dne 19. srpnja ov. god. u pitanju stojeći stan otvoriti dao, i nakon toga isti stan drugomu na novo iznajmio, ali niječe, da je tužitelj dne 19. srpnja o. g., kada je rečene prostorije odpreti dao, u faktičnom posjedu prava uživanja istih prostorijah bio, jer je jurve prije takove izpraznio, i tako se posjeda odrekao, i da ga za to u faktičnom posjedu prava uživanja rečenih prostorijah, u kojem dne 19. srpnja o. g. nebijaše, niti smetati nije mogao. dosljedno tomu moli, da se tužitelj svojom tužbom odbije, i na naknadu troškovah obsudi.

Ali dočim je tužitelj ključe od iznajmljenog stana kod sebe pridržao, i takove na zahtjev tuženika povratiti nije hotio, tvrdeći, da upitne prostorije do izmaka najamnoga vremena za sebe upotrebiti hoće, to se u tom stanju stvarih nemože uzeti, da je tužitelj odpraviv robu iz iznajmljenog stana, posjed prava uživanja stana prije izmaka najamnog vremena ili dobrovoljno pustio ili po zakonu izgubio, da se je u vrieme silovitog otvorenja stana najme dne 19. srpnja 1864. u faktičnom posjedu prava uživanja rečenih prostorijah po najamnoj pogodbi zadobljenog nalazio.

U ovim okolnostima pako, dočim su tako posljedni faktični posjed tužitelja kao i učin smetanja posjeda po tuženiku izvedeni, indi oba u §. 620. gpp. naznačena momenta priznanjem tuženika i prilozima tužbe dokazana, moralo se je zahtjevu tužbe *zadovoljiti*, i dosljedno tome prvosudna odluka po banskomu stolu na korist tužitelja preinačiti."

Proti ovoj rješitbi uložio je tuženik utok, podkriepiv ga sljedećimi navodi:

„Scienim: I. u obće, da najamniku ni u kojem slučaju ne pripada proti najmodavcu stanovita ova u §. 618. gr. p. p. označena tužba radi smetanja posjeda.

II. A kad bi postupak §§. 618.—635. gpp. doista i pravna odnošenja najamne pogodbe štititi imao, ipak u nazočnom slučaju nije bilo smetanja faktičnoga najamnoga odnošaja.

Digitized by Google

I. §. 618. gr. pp. odredjuje ovaj postupak „kad tko u posjedu koje stvari ili prava kojega bude prikraćen". Takodjer ustanovljuje §. 339. o. g. z.: „Posjed bio kakov mu drago — — dakle i nezakonit, nepošten (možda i neistinit?) nitko ne ima prava samovlastno smetati ga."

Obzirom na §. 309. o. gr. z. ima se uzeti, da pod ovim izrazom „posjeda" nije nikako razumjevana prosta „naturalis detentio", već jedino ona faktična vlast, koja se neposredno nad stvari izvršiva cum animo domini.

Po našem občem gradjanskom zakoniku tako nazvano „pravo" posjeda je pravo stvarno, a po tom i absolutno. Posjednik stoji u neposrednom odnošenju k stvari, njegovo pravo leži na istoj stvari samoj za sebe. Njegovo pravo obstoji bez obzira na stanovite osobe. Zato što je faktično neposredno odnošenje izmedju osobe kao takove po zakonu štićeno, ne ima od potrebe posebnih pogodbah, za da svikolici ostali tu osobe vlast nad stvari pripoznaju. Budući da obstoji tako pravno odnošenje izmedju osobe kao ovlašćene strane i izmedju stvari kao druge obligirane strane; to ine osobe su negativno obvezane ne uticati se u isto odnošenje, ne smetati posjeda.

Ovo „κατέχειν το χρῆμα ψυχῇ δεσπόζοντος" je ona rimskog prava possessio ad interdicta. A po primjeru ovih starih interdictah uveden je i kod nas §. 618. gr. pp. tako nazvan possesorium summarissimum.

Niti u rimskom pravu pako, niti po našem zakonu nije na ovaj postupak ovlašćen onaj, koji stvar alieno nomine drži i pojedini posjedni čin do druge posredujuće osobe odvadja.

Najamnom pogodbom ne zadobije se neposredna vlast nad stvari, kao obligiranom samom za sebe, nego najamnik upotrebljuje stvar ne po volji svojoj (§. 329. o. gr. z.), već po izraženoj volji, obligaciji najmodavca. Najamnik dakle kao takov nije juristički posjednik stvari; s toga glede posjeda iste stvari mu nikada ne pripada tužba §. 618. gr. pp.

Nu i visoki sud druge molbe nije uzeo kao da bi se tužitelj dne 19. srpnja t. g. u faktičnom „posjedu" upitnih prostorijah nalazio bio; van po nepovoljnoj odluki „ima se držati, da se je tužitelj u faktičnom posjedu prava uživanja" rečenih prostorijah po najamnoj pogodbi zadobljenog nalazio.

Po §. 618. gr. pp. ima se istinabog i u slučajevih sumarno postupati, kad tko u posjedu prava kojega bude prikraćen.

Pita se, na kojih pravih posjed je moguć? Posjed, kao što napomenuh, je pravo stvarno. Karakteristično je pako pravah stvarnih, da imaju predmetom uviek jednu fizičnu stvar, i da je ova stvar sama za sebe, bez da druge osobe sveudilj posreduju, pravnoj vlasti osobe ili sasvim ili samo u njekih odnošajih podvržena. S toga dakle samo, gdje je substratom jedna fizična stvar i gdje neposredna vlast nad istom, dade se pomisliti posjed. Ako se volja vlasti nad stvarju ne ograničenje u nikakvih obzirih, biva posjed vlastničtva. Kad se neposredna vlast pako stezu na stanovite odnošaje, onda je posjed inog kojeg glede obsega ograničenog, nu po svojoj nutrnoj bitnosti svakako stvarnog prava. Pravo ono, kroz kojeg posjed posjednik, bi reć, posredno u neposrednoj vlasti nad fizičnom stvari stoji, može biti servituta kakva, ili koje pravo odgovarajuće jednomu od onih u njemačkom pravu porodjenih tako nazvanih „realnih teretah."

Na založnom pravu pako, premda je stvarno, radi osobite njegove naravi posjed obstati ne može.

Po §. 447. o. gr. z. bo sastoji založno pravo u tom, da se vjerovnik iz stanovite stvari namiri; a kao dodatak ima vjerovnik pravo do stanovitog vremena posjedovati upitnu založnu stvar. Razlikujuć dakle posjed založene stvari od pravne naravi istog založnog prava (§. 447. o. gr. z.), vidi se, da u ime založnog prava neposredna ona vlast nad stvarju se izvršiva, dakle pravo posjeduje tek u doba, kad se tražba namiruje; ali u isto vrieme namirenjem prestaje i pravo isto. S toga posjed kao faktično odnošenje stalno se na založnom pravu za čas upotrebljenom i zajedno izcrpljenom neda ujeloviti.

Kod svih kolikih osobnih i osobnostvarnih pravah pako fale posjedu neobhodne predpostave. Stranom neima fizične stvari, a nigdje nije neposredne vlasti nad njom. S toga su ni posjed kao pravo stvarno na (heterogenom) osobnostvarnom pravu pomisliti nemože.

S prenavedenih razlogah indi se i po tužitelju na pomenuti §§. 313. i 351. o. gr. z. na servitute i one (in faciendo consistentes) realne terete stegnuti imaju.

Digitized by Google

U ostalom da obći gradjanski zakonik samo posjed na stvarnih pravih poznaje, i jedino posjednikom stvarnih pravah tužbu o smetanju posjeda priznaje, vidi se iz pravila §. 343. spojenoga s marginalnim napisom §. 339.

Kad bi se §. 618. gr pp. pako bez principalne razlike na svakolika prava širio; to bi se dosljedno moralo nazvati smetanjem posjeda prava §§-ah 44. i 90. o. gr. z., kad bi tko mužu ženu odveo. Isto tako bilo bi smetanje posjeda izvršivanja prava §-a 145. o. g. z. kad bi tko izgubljenu djecu tražećim roditeljem zapreke na put stavljao. Pojedina uvreda poštenja bila bi smetanje posjeda prirodjenog osabam (po prizrenju §. 17. o. gr. z.) prava na „dobar glas". Kad bi prodavaoc, ne gledeć na zahtjev prvog kupca, prodanu stvar drugomu u vlastnost predao (§ 430. o. g. z.) smetao bi prvog kupca u naročito priuzdržanom si posjedu izvršenja i uživanja kupovnog prava.

I najamno pravo je samo relativno proti stanovitoj osobi, koja se najamniku pogodbom obvezala. Ono može upisom u javne knjige biti absolutno, nu nikada nije (kako to §. 1095. o. gr. z. pogrešno nazivlje) „stvarno" pravo. Toga radi dakle se i najamno pravo nemože „posjedovati" u jurističkom rieči smislu. U obrambu faktičnog uživanja njegovog prava s toga najamnika nikada i ne ide ona absolutnoj neposrednoj vlasti posjeda pripadajuća actio in rem.

Najamnik ima posredno k upitnoj stvari samo toliko pravah, koliko mu najmodavac pogodbom za vrieme ustupi. Izvan ove pogodbe pako neima na stvar vlasti nikakove. Jedino dakle po parbenih ustanovah izrične pogodbe, resp. po dotičnih općenitih pravilih privatnog prava mogu se osobno stvarna prava njegova presuditi.

Po §. 1096. o. gr. z. najmodavac je negativno obvezan nesmetati najamnika u držanju i uživanju iznajmljenih prostorijah. Correlatno ovoj obvezi najamnikovo pravo je osobno-stvarno.

Pojedina tužba pako nije nego dotično pravo, realizirajuće se sudbenim putem Kakvo pravo, takva tužba. Tužbe imaju značaj prava, iz kojeg izviru, osobno stvarno pravo dakle realizira se tužbom od iste naravi. Po tom indi i najamnikovomu pravu §-a 1096. obč. gr. zak. tužba je osobno stvarna, a nikada stvarna tužba §-a 339. o. gr. z. (resp. u processualnom smislu tužbe §-a 618. gr. pp.)

Tako i u rimskom pravu najamnikovo držanje stvari nije stojalo pod zaštitom stvarnog interdicta uti possidetis, van mu je pripadala osobno-stvarna actio ex conducto u svih slučajevih, gdje najmodavac pogodbene obveze svoje prekršio. — Item ex conducto agit is, cui secundum conventionem non praestantur, quae convenerant, sive prohibeatur frui a domino vel ab extraneo, quem dominus prohibere potest. (Paulus 24. §. 4. D. 19. 2.)

Prijašnje naše pozitivno pravo (1802; 2. §. 4.) je possessorio lišena arendatora „instituto repositorio, brevissimo quantum fieri potest tempore" (1817: 13. §. 1.) restituiralo u prijašnje stanje samo onda, ako je od svoje strane pogodbene dužnosti izpunio. Da li u pojedinom slučaju ovaj preduvjet obstojao je; — bilo je vice-comesu prije svega presudjivati na temelju dotične najamne pogodbe, koja prava najmodavcu pripadaju, a koje pogodbene dužnosti najamnika vežu. Po §. 620. gr. pp. pako ne pita se nimalo o pravu, van jedino o faktičnom posjedovanju. Već po tom dakle se vidi, da današnji naš possessorium summarissimum se bitno razlikuje od onog prijašnjeg s više obzirah posve osobitog postupka.

Kad bi pako najmodavac n. pr. pojedine najamnikove stvari iz stana izbacio, bilo bi i po načelih sadašnjih zakonah smetanje posjeda, nu ne unajmljene nepekretnine ili najamnog prava, van smetanje posjeda upitnih pokretnostih. Najamniku bi pripala i tužba §. 618. gr. pp., ali ne kao takovomu iz naslova najamne pogodbe, van kao posjedniku dotičnih pokretninah.

Prenavedeni razlozi svikolici imaju opravdati ili barem izpričati moje jur prigodom razprave dne 9. rujna t. g. izjavljeno mnienje. Pošto tegotna odluka o načelnom pitanju nikakovih proturazlogah izvela nije, ostalo je moje osvjedočenje neuzkolebano. Nije mi ipak, dakako ni na kraj pameti misao, kao da bi smjerno obrazloženje moje bilo nepobitno.

Ona u razpravnom zapisniku citirana naredba ministarstva prav. od 17. ožujka 1856., br. 2126., a tako i rješitba vrhovnoga sudišta bečkoga od 5. veljače 1852., br. 1134. valja se svakako ozbiljno uvažiti. Iz ove odluke izvodilo je uredničtvo od „Gerichtshalle" (u br. 24. od 24. ožujka 1864.) isto ono po meni uztvrdjeno pravilo bezuslovno: „da na-

Digitized by Google

jamnik nemože na najmodavca tužbu o smetanom posjedu iznieti.“ On može indi najmodavca sbog smetane uporabe na temelju §§-ah 1096. i 1098. o. g. z. samo na obdržanje pogodbe, resp. na odštetu tužiti.

II. Kad bi pako u obće najamniku tužba §. 618. gr. pp. pripadala, to istoj ipak u nazočnom slučaju nebi bilo mjesta.

Po §-u 620. gr. pp. ima se štititi zadnji faktični (dakle a contrario) ne mentalni, i ne, bog zna, kakov simbolični posjed.

Izpraznivši stan, zadržao je tužitelj i držao faktično samo jedan ključ. U ovo faktično njegovo držanje ključa nisam dirao, a vrata, koja sam otvorio, resp. prostorije, u koje sam unišao, on nije faktično držao.

Visoki sud druge molbe uzima, da je tužitelj bio u posjedu prava uživanja, i to s razlogah, jer je u fizičnoj vlasti imao ključ, i jer si je izrikom priuzdržao pravo uživati upitne prostorije.

Nu ovo priuzdržanje prava samo za sebe je u ovoj parnici neznatno već zato, što se po §. 620. gr. pp. štititi ima faktično, a ne mentalno posjedovanje.

A kakva je znatnost u držanju ključa?

Po §. 1090. o. gr. z. sastoji uporabna pogodba u tom, da se komu dade poraba kakove stvari. Uporaboprimen je pravo, upitnu stvar po naravi njenoj uporabiti i nepotrošno uživati. (§. 1098. o. g. z.). Tužitelj je sklopio bio sa mnom pogodbu o kućnih prostorijah, nije o ključu kakovu. Kad je u upitnih prostorijah svojih stvarih imao, i ondje stanovao, uživao je iste, i izvršivao najamno pravo svoje. Ključ pako nije bio predmet uporabne pogodbe, s toga i držanje ključa nije držanje uporabne stvari. Upitni ključ otvara možda razne ključanice. Tužitelj može ga sveudilj kod inih ključanicah upotrebljivati, time ipak ne uživa pravo sklopljene med nama najamne pogodbe.

Po §. 427 o. g. z. može se predajom ključa vlastničtvo simbolički predati nu neima zakonske ustanove na temelju, koje bi držanje ključa jednoga simbolički predstavljalo „posjed“ najamnog prava uživanja dotičnih prostorijah.

Ja sam tužitelju u razpravnom zapisniku naročito ponudio, da može upitne prostorije do 31. listopada t. g. upotriebiti. On nije primio ponude. Po tom se vidi, da mu je stalo njegovom tužbom jedino do pukih zapletah, a ne do imovnog interesa kakovog.

Tegotna odluka od 16. studena t. g. nalaže mu, da „se imam daljeg smetanja posjeda tužiteljevog prava uživanja upitnih iznajmlienih prostorijah okaniti.“

Sam tužitelj si je pravo uživanja po najamnoj pogodbi priuzdržao izrikom samo do 31. listopada t. g. Mjeseca studena t. g. dakle on nije ni mentalno držao si isto pravo, prema tomu indi tegotna odluka nadilazi petitum actoris.

Kad pako nebi bilo ovog protuslovja izmedju odluke i historičkoga izvedenja tužbe, kad bi tegotna odluka bila doista po volji i izraženom zahtjevu tužitelja; onda bi morao ja na temelju iste odluke proti tužitelju tužbu §. 1113. o, g. z, podnieti na sudbeno priznanje: da je sklopljena med nama najamna pogodba već koncem mjeseca listopada t. g. prestala, i da protivnik nije više vlastan meni braniti uporabu upitnih prostorijah. To jest, ja bi morao novom parnicom zahtievati, da se po sudu kriepost tegotne odluke poreče, ukine.“

Kr. stol sedmorice potvrdio je banskostolnu odluku, nu prebiv parbene troškove, rješitbom od 29. svibnja 1865 br. 95. iz sljedećih razlogah:

„Uvaživši, da se po §. 618 gpp. ima štititi ne samo posjed stvarih, nego i posjed pravah; — uvaživši, da se tu imaju svakako razumjeti i prava onakova, koja, ako i nisu po strogom smislu stvarna, ipak se po naravi svojoj nemogu izvršivati, ako onaj, komu pristoji pravo, nedrži (detinet) one tjelesne stvari, na koje se isto pravo odnosi, kao n. p, najamnih; — uvaživši, da silna potreba *praktična* to sa sobom donosi, da se zaštita posjedna nakloni i onomu, koj samo drži stvar kakovu uživanja ili porabe radi, i to ne samo kriepostju prava stvarnoga, nego i kriepostju prava osobnoga; uvaživši, da, da rimsko pravo i nepodaje uporabniku smetenu u porabi zakupljene stvari, zaštite possessorne, ova zaštita uporabnika duhu i dosljednosti gradjanskog zakonika ne samo odporna nije, nego je dapače sasvim

Digitized by Google

shodna; — uvaživši dakle, da tko dirne kojim god načinom u taj faktični odnošaj uporabnika, može svakako počiniti smetanje posjeda uporabnikova, u pogledu na izvršaj pravah, koja mu pristoje; — uvaživši, da i sam tuženik priznaje, da je tužitelj upitni stan najmio, ter u njem prebivao prije pritužena smetanja, dakle isti stan faktično držao, a tim i najamna prava u pogledu na taj stan izvršivao faktično; — uvaživši, da se nemože nipošto uzeti, da je ovo držanje, a odnosno izvršaj prava uporabnoga prestao po tom, što je tužitelj isti stan izpraznio, pošto je tužitelj, kako i sam tuženik priznaje, ključ od istoga stana pridržao, ter s njime stan zaključio, po čem je dakako stan isti sveudilj ostao u faktičnoj vlasti njegovoj, a tako faktično i u držanju njegovom, o čem ni sam tuženik nije mogao posumnjati, pošto je od tužitelja primio najamninu, plaćenu do konca listopada 1864; — uvaživši da se naprama tomu to, što je tužitelj izpraznio stan upitni, nemože smatrati kao upust (ostava) stana i faktičnoga izvršanja odnošaja najamnoga od strane tužitelja, budući da najamniku prosto stoji, razredjivat s najmljenim stanom po volji, dakle ga i prazna držati, ako mu se svidi; — uvaživši, da je pri znano sa strane jedne i druge, da je faktični odnošaj tužitelja k upitnom stanu trajao sveudilj i onda, kada je tuženik otvorivši zaključani stan samovlastno u isti provalio; — uvaživši, da su po tom obadva bitna momenta tužbe radi smetanja posjeda po §. 620 g. pp. dokazana, po čem se tužba nazočna kao osnovana pokazuje; — obnašao je kralj. stol sedmorice utok „odbiti" ter potvrditi napadnutu naredbu banskoga stola."

Opazka uredničtva: Obzirom na ustanovu §. 12. carske naredbe od 16. studenoga 1858. br. 213. d. z. l. (o postupku u stvarih porabnih), te obzirom na ministerialnu naredbu od 17. ožujka 1856. br. 2126. nije po našem mnienju, u nazočnom slučaju mjesta bilo tužbi o smetanju posjeda".

Kupac izdav vrhu kupovnine obveznicu nije vlastan staviti prigovora neizpunjenog kupoprodajnog ugovora i suprot ustupovniku obveznice.

Prodavaoc nejamči kupcu nepokretnine za bezteretni odpis onda, kada to izrično ugovoreno nije.

(Priobćio dr. Vidrić.)

Daniel Farkaš prodao je od svog imanja Kalinovci Tomi Garašiću vinograd Cesarka, primiv dio kupovnine u gotovini a vrhu ostatka obveznicu na 600 for. sr. Obveznica bude sudbeno uručena prvostolnomu kaptolu zagrebačkomu na račun tražbine proti Danielu Farkašu te ustupovnik utuži tužbom de praes. 12./1. 1868., br. 296. glavnicu kod sudbeng stola u Zagrebu.

Tuženik stavio je proti tužbenom zahtjevu prigovor neizpunjena ugovora, jer privijajuć kupoprodajni ugovor izvadja, da je bio obvezan Daniel Farkaš predati prodani vinograd kupcu i u gruntovni posjed, pak dočim toga radi nedozvole hipotekarnih vjerovnika učiniti mogao nije, nije izpunio ugovora, pak nemože ni tražiti od kupca, da ga on od svoje strane izpuni. A čim pristoje tuženiku isti prigovori proti ustupovniku kao i proti ustupiocu, nemože tražiti ni prvi, da plati tuženik kupovninu.

Tužitelj odvraća na to: Čim je izdao kupac obveznicu, mjesto da izplati kupovninu, te se obvezao izplatiti kupovninu bezuvjetno, nemože suprot stavljati prigovora neizpunjenja ugovora na-

Digitized by Google

prama svojoj bezuvjetnoj obvezi na izplatu zajma. Prigovor neizpunjena ugovora mogao bi tuženik staviti tek onda, kad bi izplatio bio kupovninu, jer da nemože tražiti prije predaje ugruntovni posjed, dok sam neizpuni ugovora. K svemu tomu da nije vlastan tuženik staviti taj prigovor suproti tužitelju kao nasljedniku prodavaoca, jer naprama potonjemu stoji sveudilj u kupoprodajnom a naprama tužitelju u zajmovnom odnošaju.

Odsudom dne 30. lipnja 1868., br. 4227., odbio je sudbeni stol zagrebački tužiteljev zahtjev bezuvjetno.

Razlozi:

Vidiv, da je utužena kupovnina glavnica od 630 fr. ustupom od prvobitnoga vjerovnika Danicla Farkaša na današnjega tužitelja došla; vidiv, da je ovom ustupovnom pogodbom nova obveza po §. 1395. o. gr. z. nastala samo medju ustupnikom i ustupovnikom, ali ne medju ovim posljednim i ustupljenim dužnikom, jer mu nije ovaj ustup poznat; vidiv, da je usljed toga dužnik imao pravo platit samo prvomu vjerovniku, ili se š njim pogodit na ini način: vidiv, da tužitelj nije uztvrdio a kamo li dokazao, da je tuženiku kao ustupljeniku ustupovna pogodba do znanja stavljena; vidiv, da je radi toga nedoglasanja novo nastavše obveze medju ustupnikom i ustupovnikom na dužnika odnosno ustupljenika i današnjega tuženika tužiteljeva tražbina prama ovome pogibelji izpostavita; vidiv, da utužena svota proizlazi iz kupoprodajnoga ugovora i da usljed toga dužniku, budući mu nije doglašen ustupovnik, ostaju svi prigovori, koje je mogao staviti proti prvobitnom vjerovniku kao ustupniku, takodjer i proti ustupovniku kao novom vjerovniku; vidiv, da se je tuženik proti tužitelju kao ustupovniku dotično novom vjerovniku poslužio prigovorom, da mu prvobitni vjerovnik kao ustupnik i prodavaoc Danilo Farkaš prodano trsje predao, nije §. 1062. o. g. z., koji si prigovor tužitelj dopasti mora po §. 1394. o. g. z. budući da je stupio u ista prava, koja je imao ustupilac; vidiv, da je tuženik proti tužitelju ovaj prigovor valjano stavio i da nije tuženik kao kupac prodanoga trsja, za koji se nazočnom tužbom izplata zaostale kupovnine traži, sve dotle platiti dužan, dokle tužitelj kao ustupovnik prvobitnoga vjerovnika Danila Farkaša nedokaže, da je tuženiku po §. 425. i 431. o. gr. z. i prodana nepokretnost predana, morao se je tužiteljni zahtjev odputiti.

U prizivu na banski stol navede tužitelj sljedeća:

Obveznica napominje doduše kao naslov duga kupovninu za vinograd Cesarku, nu prigovor non adimpleti contractus ovdje nipošto umjestan nije. Obveznica bo sadržaje posvema samostalan čin, najme zajam, koji se obveza protivnik izplatiti bezuvjetno neglede na nikakve uvjete izviruće iz kupoprodajnog ugovora. Onim bo danom, kad podpisa tuženik obveznicu, postao je dužnikom F. D., neglede na ini pravni odnošaj obstojeći možebiti medju njima. Prama tomu pristoje mu jedino oni prigovori, koji izviru iz obveznice, pak budući da u obveznici kao uvjet valjanosti zajma nije ugovoren gruntovni prenos, nemože podići sada uspješno tog prigovora proti tužitelju. Tuženiku nenieče se pravo na prigovor non adimpleti contractus. No valja razlikovati medju zajmovnom te kupovnom pogodbom. Temeljem kupovne pogodbe pristoji mu pravo tražiti izpunjenje ugovora ili pako u slučaju nemogućnosti izpunjenja ukinuće istog. Ovo pravo pristoji mu pako jedino proti F. D. ili njegovom nasljedniku, nipošto pako ne proti tužitelju. Potonji bo stupio je jedino u ona prava F. D., koja mu izviru iz zadužnice; nije pako njegov nasljednik, bud dužnosti bud pravah, izviruć ih iz kupoprodajnog ugovora. Jeste bo iz pravnog gledišta svejedno, da li je tužitelj kupovninu u gotovom izplatio, ili izdao mjesto izplate obveznicu, te si pridržao kupovinu u ime zajma (vidi §. 1063. o. g. z.) U jednom i drugom slu-

Digitized by Google

čaju izpunio bi ugovor od svoje strane podpunoma, pak nemože stavljati tamo prigovora non adimpleti contractus, gdje se netraži izpunjenje kupoprodajnog ugovora, već izplata zajma.

Istina je, da imade cessus iste prigovore proti ustupovniku, kao i proti ustupiocu. No valja razumjevati one prigovore, koji izviru iz dotičnog pravnog posla. Tuženik pako ne crpi svog prigovora iz obveznice, već iz kupoprodajnog ugovora, pa dočim nestupi tužitelj u prava i dužnosti F. D., izviruća iz ugovora kupoprodajnog, nemože se služiti tuženik prigovorom iz tog ugovora izvirućim proti tužitelju u zajmovnoj pogodbi. No ma i imao pravo tuženik prigovarati neizpunjenju pogodbe, to se prigovor u nazočnom slučaju ni malo uvažiti nemože. Tuženik bo jeste u faktičnom posjedu vinograda Cesarka, pak dočim kupoprodajnim ugovorom nije ugovoreno, da imade predati prodavaoc kupcu vinograd bezteretno u gruntovni posjed, nemože ni tražiti, da mu prodavaoc omogući bezteretni prenos. Mogao bo je tuženik crpiti iz gruntovnih knjigah osvjedočenje, da je prezaduženo imanje K., pa da mu nepodje za rukom izhoditi bezteretni odpis vinograda. Ako li je propustio ugledati gruntovne knjige ili ako je možebiti, znajuć za terete, ipak vinograd suobterećeni kupio: njegova je krivnja, da nemože izhoditi bezteretnog odpisa a za vlastitu krivnju nitko neodgovara.

Banski stol ukinuo je prvu odsudu odsudom dne 17. rujna 1868. br. 5676. iz sliedećih *razlogah*:

Sudbenim priznanjem obijuh stranakah biva pravo ustanovljeno, da je tuženik od Danila Farkaša glasom ugovora od 3. veljače 1858. točka 1. na II. kupio vinograd zvani „Cesarka“ za pogodjenu cienu od 1570 for. sr. i da svota, koja čini predmet parnice nažočne, dolazi iz istoga ugovora kao ostatak kupovnine.

Glasom točke 2. rečenoga ugovora kupac dotično tuženik prodavaocu Dan. Farkašu, prava kojega putem ustupnicah budu pravovaljano prenešena na današnjega tužitelja, izdao je na hasan prodavaoca posebnu obveznicu za zaostatak kupovnine, a ta obveznica je ravno ona, na temelju koje bude po tužitelju dignuta nazočna parnica.

Ovim je dakle kupopredajni ugovor u pogledu na izplatu kupovne ciene podpuno savršen a mora se smatrati isto tako podpuno saršen glede predaje prodatoga vinograda od strane prodavaoca u vlastnost kupca, budući je potonji kriepošću točke 3. ovlašćen kupljenu nekretnost na ime svoje u knjige javne prenesti činiti. Po tom neima inih dušnostih, koje bi temeljem ugovora preostale, za da se od strane prodavaoca izpune — čim je kupac točkom 4-om ugovora na se primio sve terete, dakle i hipotekarne, koje na kupljenom dobru leže.

A kad bi obtuženik držao, da mu makar kakovo pravo pripada, temeljem koga bi htio od prodavaoca ili onih, koji ga sada putem ustupnicah zastupaju, zahtjevati izpunjenje budi kojega ugovorena uvjeta, to bi imao isti kao tužitelj posebnom parnicom potaknuti, ne pako pod oblikom prigovorah tečajem ove parnice valjano činiti, tim jošter manje, što iza podpuno savršena ugovora 1. na II., tužitelj inim temeljem kriepošću obveznice A. na I. traži različitim naslovom, no je on uztvrdio ugovorom 1. na II. od protivnika svoga ono, na što se obveza bez ikakvoga uvjeta. I dočim je tražbina tužiteljeva bezuvjetno oslonjena na prerečenoj i sudbeno pripoznatoj izpravi A. na I. to se mora uslišati priziv tužitelja i osuda preinačiti toliko u pogledu na glavni zahtjev, koliko i na kamate, jer protiv ovim prigovora neima, — a čim sada svaka stranka za sebe jednu povoljnu osudu ima, to su parbeni troškovi po § 577. g. p. medju njimi prebijeni.

Usljed previda po tuženiku uložena potvrdio je stol sedmorice bansko stolnu odsudu rješitbom dne 23. listopada 1869., br. 8.

Digitized by Google

Razlozi:

Tužbeni zahtjev utemeljen je obveznicom A. I. tuženika, izdanom Danilu Farkašu i putem ustupnicah pravovaljano na tužitelja prenešenom radi izplate zajma od 630 fr. a. v. Tužitelj priznaje upitni dug, nu prigovora platežu takovoga donle, dok nebude predan vinograd Cesarka, štono ga kupi kupovno-prodajnim ugovorom 1. na II.; al taj protivnički prigovor neizpunjenja tobož ugovora nemože se uvažit ovdje, gdje se netraži izpunjenje ugovora, već različnim naslovom izplata zajma, ako obveznica A. I. sadržaje posvema samostalan čin, zajam najme, kog se obveza tuženik izplatiti bezuslovno, neglede na uvjete ugovora za tri godine; time je izdatbom odveznice A. I. savršen podpuno ugovor u pogledu na izplatu kupovne ciene, a kad se uvaži, da je tuženik točkom 3. ugovora ovlašćen na zemljišni prenos na svoje ime kupljena vinograda, točkom pako 4-om toga ugovora preuzeo sve terete, ležeće na kupljenom vinogradu, da je u faktičnom posjedu i užitku te nekretnine, to se imade takodjer savršenim uzeti od strane prodavaoca i glede predaje prodana vinograda; iz obzira dakle, što tuženik nemože uspjeti sa svojimi prigovori, jer proizviru iz ugovora, ne pako iz obveznice odnosno, dospjelog zajma, predstavlja se napadnuta prizivna osuda opravdanom i zato se je potvrditi imala.

Kupac, izdav vrhu kupovnine obveznicu, vlastan je staviti i suprot ustupovniku prigovor neizpunjenja kupoprodajnog ugovora. Prodavaoc jamči kupcu nepokretnine bezteretni gruntovni prenos i onda, kada to izrično ugovoreno nije.

(Priobćio dr. Vidrić.)

Daniel Farkaš prodao je od svog imanja Kalinovci vinograd Bereč Tomi Garašiču, primiv dio kupovine u gotovini, a vrhu ostatka obveznicu na 100 fr. a. v. Putem ustupa predje obveznica na kaptol zagrebački, koji utuži tužbom de praes. 22. travnja 1866. br. 1386. kod gradskog suda zagrebačkog glavnicu od 100 for. spr. Tuženik podigao je prigovor neizpunjenja ugovora, jer tvrdi, da bje dužnost prodavaocu omogućiti kupcu gruntovni prenos, pak dočim toga radi nedozvole hipotekarnih vjerovnikah učiniti mogao nije, a kupcu prenos sa tereti povoljan biti nemože, da nije od svoje strane izpunio ugovora. Neizpunjenje ugovora prieči mu, da traži izplatu kupovnine.

Dočim pako pristoje tuženiku svi prigovori, štono jih je imao prama prodavaocu takodjer i prama tužitelju kao pravnomu nasljedniku prvoga, to da nije vlastan tražiti tužitelj utužene svote.

Tužitelj odgovara na to. Čim je izdao kupac obveznicu, mjesto da izplati kupovninu, te se obvezao izplatiti kupovninu bezuvjetno, nemože suprotstavljati prigovora neizpunjena ugovora naprama svojoj bezuvjetnoj obvezi i na izplatu zajma.

Prigovor neizpunjena ugovora mogao bi tuženik staviti tek onda, kad bi izplatio bio kupovninu, jer da nemože tražiti prije predaje ugruntovni posjed, dok sam neizpuni ugovora. K svemu tomu, da nije vlastan tuženik staviti tog prigovora suprot tužitelju kao nasljedniku prodavaoca, jer naprama potonjemu stoji sveudilj u kupoprodajnom, a naprama tužitelju u zajmovnom odnošaju.

Gradski sud odbio je tužitelja odsudom dne 20. lipnja 1869., br. 1709.

Digitized by Google

Razlozi:

Pošto D. F. nije mogao predati prodani vinograd u vlastničtvo kupca poradi teretah, ležećih na imanju K., nebi bio ni vlastan tražiti od tuženika kupovnine, pa dočim tužitelj kao pravni nasljednik F. D. nemože imati više prava nego li prvi, to nije vlastan ni on tražiti izplate na upitnu obveznicu.

Prigovor, da nije tuženik vlastan podići prigovora s neizpunjenja pogodbe proti tužitelju kao trećemu nije uvažio.

U prîživu na kr. banski stol naveo je tužitelj sljedeće:

Obveznica napominje doduše kao naslov duga kupovninu za vinograd Bereč, nu prigovor non adimpleti contractus ovdje nipošto umjestan nije. Obveznica bo sadržaje posvema samostalan čin, najme zajam, kog se obveza protivnik izplatiti bezuvjetno, neglede na nikakve uvjete, izviruće iz kupoprodajnog ugovora. Onim bo danom, kad podpisa tuženik obveznicu, postao je dužnikom F. D., neglede na ini pravni odnošaj, obstojeći možebiti medju njima. Prama tomu pristoje mu jedino oni prigovori, koji izviru iz obveznice, pak buduć u obveznici kao uvjet valjanosti zajma nije ugovoren gruntovni prenos, nemože podići sada uspješno tog prigovora proti tužitelju.

Tuženiku nenieče se pravo na prigovor non adimpleti contractus. No valja razlikovati medju zajmovnom i kupovnom pogodbom. Temeljem kupovne pogodbe pristoji mu pravo tražiti izpunjenje ugovora, ili pako u slučaju nemogućnosti izpunjenja ukinuće istog. Ovo pravo pristoji mu pako jedino proti F. D. ili njegovu nasljedniku, nipošto pako ne proti tužitelju.

Potonji bo stupio je jedino u ona prava F. D., koja mu izviru iz zadužnice, nije pako njegov nasljednik bud dužnosti bud pravah, izvirućih iz kupoprodajnog ugovora.

Jeste bo iz pravnoga gledišta svejedno, da li je tužitelj kupovninu u gotovom izplatio ili izdao mjesto izplate obveznicu, te si pridržao kupovinu u ime zajma (vidi §. 1063. o. gr. z.). U jednom i drugom slučaju izpunio bi ugovor od svoje strane podpunoma, pak nemože stavljati tamo prigovora, non adimpleti contractus, gdje se netraži izpunjenje kupoprodajnog ugovora, već izplata zajma. Istina je, da imade cessus iste prigovore proti ustupovniku kao i proti ustupiocu (cedentu). No valja razumjevati one prigovore, koji izviru iz dotičnog pravnog posla. Tuženik pako necrpi svog prigovora iz obveznice, već iz kupoprodajnog ugovora, pa dočim nestupi tužitelj u prava i dužnosti F. D. izviruća iz ugovora kupoprodajnog, nemože se služiti tuženik prigovorom, iz tog ugovora izvirućim proti tužitelju u zajmovnoj pogodbi.

No ma i imao pravo tuženik prigovarati neizpunjenju pogodbe, to mu se prigovor u nazočnom slučaju nimalo uvažiti nemože. Tuženik bo jeste u faktičnom posjedu vinograda Bereč, pak dočim kupoprodajnim ugovorom nije ugovoreno, da imade predati prodavaoc kupcu vinograd bezteretno u gruntovni posjed, nemože ni tražiti, da mu prodavaoc omogući bezteretni prenos. Mogao bo je tuženik crpiti iz gruntovnih knjigah osvjedočenje, da je prezadušeno imanje K., pa da mu nepodje za rukom izhoditi bezteretnog odpisa vinograda. Ako li je propustio ugledati gruntovne knjige, ili ako je možebiti, znajući za terete, ipak vinograd suobterećen kupio: njegova je krivnja, da nemože izhoditi bezteretnog odpisa a za vlastitu krivnju nitko neodgovara.

Kr. banski stol ukinuo je prvomolbnu odsudu svojom odsudom dne 26. siečnja 1870, br. 282.

Razlozi:

Promotriv, da je tečajem parničnih govorah od obijuh stranakah sudbeno priznato, a osim toga proizlazi iz neporiečenih izpravah A. na I. i broj 1. na II., da je tuženik pod danom 3. veljače 1858. kupio od Danila Farkaša vinograd Bereč, spadajući na njegovu gospo-

Digitized by Google

štinu Kalinovec pod parc. br. 474, za pogodjenu svotu od 200 fr.

Promotriv, košto rečene izprave nadalje ustanovljuju, da je kupac na račun kupovnine izplatio gotovu svotu fr. 100, ostatak pako u drugih fr. 100 pokrio kao dio kupovnine posebnom zadužnicom od istoga dana 3. veljače 1858. A. na I., da je dakle po tomu kao takodjer po onomu, što je prodavaoc povlastio kupca za prenos kupljene nepokretnosti na ime svoje u grunt. knjige, ovaj pako od svoje strane kupljenu stvar preuzeo sa svimi koristi i tereti, dakle i onimi, što su možebiti za pravo zaloga na istu uknjiženi bili, — kupoprodajni ugovor podpuno je završen tim bolje, što tuženik nenieče, da se nahodi u faktičnom posjedu kupljenog vinograda.

Promotriv nadalje, da nije dokazano nikakovih zapriekah, radi kojih nebi tuženik mogao bio kupljenu nekretninu upisati činiti na ime svoje u javnih knjigah — a zapriekom se nemože smatrati ona okolnost, što kupac dotično tuženik nije mogao postignuti taj upis bez tereta, dočim je, kao što je napomenuto, kupio je istu uz sve koristi i terete. —

Promotriv, da kad bi tuženik hotio zahtjevati izpunjenje makar koga uvjeta kupoprodajne pogodbe, morao bi udarati kao tužioc posebnom tužbom, ne pako u parnici ovoj služiti se svimi okolnostmi u formi prigovorah, jer su to različiti pravni naslovi.

Vidiv, da kroz dotične ustupovnice biva opravdano tužiteljstvo stranke tužeće.

Vidiv dakle, da temeljem ovih osuda prvostepena se neukazuje kao opravdana, mora davši miesta prizivu tužeće stranke uzpadnutu presudu preinačiti, i tuženika na izplatu tražene svote obsuditi ujedno sa kamati 5 %, budući su obvezani kriepošću priloga A. na I. inače pako glede tečaja vremena neporiečeni a prebiti parbene troškove, pošto sada svaka stranka imade za sebe jednu povoljnu osudu.

Usljed previda, po tuženiku uložena, odbio je kr. stol sedmorice odsudom dne 8. listopada 1870, br. 229., tužitelja bezuvjetno, potvrdiv odsudu gradskog suda.

Razlozi:

Kako iz sadržaja spisah parbenih izlazi, pritužena tražbina čini ostatak kupovine za prodani sa strane Daniela Farkaša tuženika vinograd Bereč, o kojem ostatku izdao je tuženik kao kupac prodavaocu posebnu zadužnicu pod A. a ova tražbina ustupljena je poslje sa strane prodavaoca Franji Kelemenu, a sa strane ovoga tužitelju.

Nedaje se poricati, da tuženik može kriepostno oprieti tužitelju kao ustupovniku sve one prigovore, koji mu pristoje proti prodavaocu odnosno vjerovniku prvobitnomu, a tako je bez sumnje tuženik vlastan prigovoriti proti tužbenomu zahtjevu, da poiskane svote platiti dužan nije, jerbo da odnosna pogodba kupovna sa strane prodavaoca izpunjena nije, odnosno da se nit izpunit predajom prodanoga vinograda u vlastnost tuženika iliti što je sve jedno, prenosom knjižnim toga vinograda na tuženika kao kupca nemože zato, što je prodani vinograd sastavina dobra prodavaočeva Kalinovec, a dobro ovo prezaduženo iliti hipotekarno odveć obterećeno, dakle preobterećeno po tom, da se knjižni prenos prodanog vinograda na tuženika, uzkrativši vjerovnici hipotekarni privolu k tomu prenosu, nit obaviti mogao nije.

Prigovor ovaj mora se priznati za osnovan. Jer pošto izpravnost prigovorenih po tuženiku momentah faktičnih medju strankami preporna nije, a tako je izvjestno, da je tuženiku prodana nekretina takova, koja je preobterećena tražbinami hipotečnimi, dakle tako, da bi odpis iste nekretine kao sastavine od cieloga dobra bio na očevidnu štetu istih vjerovnikah, to je dakako gruntovnički prepis prodanoga vinograda na tuženika, a po tom predaja istoga vinograda u vlastnost tuženika bila unapred uslovljena

Digitized by Google

privoljom odnosnih vjerovnikah hipotečnih.

Nu budući, da je ovaj uvjet uzmanjkao (deficit) a nit, se prema tomu, što je izvidjeno, da je dobro Kalinovec, od kojega bi se imao prodani vinograd odpisati, hipotekumi preobterećeno, — privolja vjerovnikovah dozvoljom suda, daje nadomjestiti (§. 56. o. g. z.), to dakako nit kupovna pogodba, a tako nit izdana na temelju iste pogodbe zadužnica pod A. pravom neobstoji, a po tom nestaje temelja i samoj tražbini prituženoj, koja se dakle tužitelju nit prisuditi nemože.

Izdatbom posebne zadužnice o ostatku kupovine nije postala dužnost platežna tuženiku bezuvjetnom, kako to hoće tužitelj, pošto se i proti izdanoj poslje posebno na temelju predhodnoga pravnoga posla zadužnici mogu vazda kriepostno oprieti prigovori takovi, koji se odnose na neizpunu pogodbe.

Po tom je sud prve molbe punim pravom tužitelja s njegovim iskanjem odbio, a tako valja preinačiv presudu banskoga stola i potvrditi presudu prvosudnu uz medjusobni preboj parbenih troškovah, što su se nabrali u svih trih molbah.

LISTAK.

O irskom pitanju.

(Nastavak.)

Nevoljnik je bio jako boležljive i slabe tjelesne constitucije, pa je morao prije mnogo prepatiti od raznih lječnikah, medju kojimi je, moram reći, bio i štovani Baronet. Ipak se je bol razumnom porabom ljekovah na kratko vrieme slegla i ublažila, te si pravom mogao se nadati, da će zdravlje pokrenuti na bolje, ako se to njegovanje nastavi. Ali je novi državni liečnik po nesreći upotriebio razdražive ljekove, koji su pobudili cieli roj grčevah, od kojih je svaki iza svakoga bio žešći. Da pustimo tu priliku! Neima sumnje, da je Lord Melbourna svojom vladom bio obljubljen kod katoličkoga svieta u Irskoj. Niti je dvojbe, da su obadva podkralja, koje je on bio poslao u Irsku, bila kod Iracah više ljubljena i štovana, nego li igdje ikoji podkralj, komu su dali, da vitla državnim mačem. Za prijašnje vlade često je državi prietila pogibelj, ali ako su ministri i pogledali na koju stranu sa bojazni i strahom, na Irsku su mogli gledati uviek pouzdanjem. Kada su ljudi propalice ovdje spotakli nemire, kada je hrpa Chartistah pucala na vojnike kraljičine, mogle su se pozvati ciele regimente iz Irske, a nisi se trebao ničega bojati. Kada je u našoj jednoj koloniji planuo ustanak — dà ustanak, od koga se je dalo izgledati, da će ga Irci s veseljem pozdraviti, jerbo su katolici stajali naproti protestantom — Irska je i tada ostala vjerna interesom državnim, ter su se slale vojske iz Ministera i Connaughta, samo da se buna u Kanadi uduši.

Neima ga, tko neće reći, da smo g. 1840. po nesreći bili prisiljeni na rat; da se je bila neprijateljska vojska u zaljevu Bautri izkrcala, bio bi sav narod u Corku i Tipperary-u skočio na oružje, da brani prestolje njez. veličanstvva. Koja su to sredstva, kojimi se je tomu predusrelo? Zar mislite sretnimi reformami u zakonodavstvu? Na sreću imala je ona vlada volje, ali ne toliko snage, da izvede te reforme proti volji ogromne manjine i zaključi ih u ovoj kući. Nije tako, moj gospodine. Da je tomu postalo tako, to su posljedice mudrosti, pravednosti i čovječnosti, kojimi se je obstojeći zakon, ma i nevriedio mnogo, rukovodio i držao.

Na svakom svom koraku sumnjičena i zaustavljena, u borbi proti crkvi državnoj i masi visokoga i manjega plemstva, pokazivala je prijašnja vlada ipak sklonost biti Ircem pravedna i prijateljna, ter je postupala, kako je najbolje mogla, jednako s katolici i s protestanti. Da smo mi u pomoći parlamenta našli toliko snage, koliko naši nasljednici, da smo bili sposobni sklonuti obje kuće, da se u zakonodavstvu povedu za istimi principi, koji su nas vodili u upravi, to bi savez naš s Irskom bio danas uprav onako siguran, kako je sa Škotskom. Ali tomu nebje tako. Punih šest godinah birala je opozicija, strašna po svom broju, strahovita po svom talentu, najžešće i najnesmiljenije navale na djelovanje ministarstva, s kojim su se oba otoka poslje stoljeća iza ogor-

Digitized by Google

čenosti s obijuh stranah bila ipak njekako izmirila. One iste Lorde, namjestnike, koje su Irci štovali više, nego li ikoje prije, mrzili su sada i poruživali više, nego ikoga. Svaki čin, svaka rieč, kojom im je narod, povjeren njihovoj brizi, klicao, bude im upisana u grieh i zločin. Svaki zakon, kojim su savjetnici krune mislili Irskoj koristiti, ili bude zabačen il okrnut. Njekoliko katolikah od sjajnijeh zaslugah dobiše časti, koje su, premda manje od njihovih pravednih izgledah, bile ipak više od svake časti, koju je itko od njih za stoljeća prije obnašao. Dva se, tri li katolika zaklešе kano tajni savjetnici; jedan primi mjesto u blagajni, drugi u admiralitetnom kolegiju. U Irskoj bijaše velika radost a imala je biti i zašto. Neučini se do duše ni time mnogo, ali se ipak prokrči put; zakon ob emancipaciji — dosad samo mrtvo slovo — postane napokon istinom. Ali u Englezkoj digne se vreva Tory-stranke, zavedene Lordom Gordonom riečmi „nikakva papinstva“, uzme bjesniti i rigati mržnju. Velecienjeni Baronet, sadanja glava blagajni, mudar kako je bio, nehtjede se uticati u tu viku, već se zadovolji ciglim slušanjem, radujuć se i crpeć od toga korist. Drugi medjutim od glavah opozicije, inače njemu po časti jednaki, nisu sliedili primjera njegova. Njeki glasoviti muž reče, da su Irci tudjinci, a drugi jih prozove nedonoščadi papinstva. Protestantska štampa prozove učitelje vjere, na koje su miliuni gledali ljubavlju i štovanjem, vražimi popi i lopovi u crkvenoj košulji; a s govornicah protestantskih glasilo im je ime: Svećenici Baalovi i krivi proroci, kojim mora da mač odrubi glavu. Sjetiše nas tim na to, kako su u staro doba njekoj kraljici odabranoga puka, a zaštitnici slugah idolskih skinuli glavu, i krvlju njezinom napajali štenad.

Nezadovoljni tim, ako se spasonosni po Irsku zakoni zabace il okrnje, nezadovoljujuć se ni tim, što se je kudio svaki čin izvršujuće vlasti, koji bi Ircem pružio zadovoljštinu, bilo je njim — njim upravo, koji su danas visoki državnici, najmilije, ako mogu na sve udariti. Najprije bi stvorili zapreku, a onda udri! Stvoriše zakon o izborih za Irsku. Mi jim tada rekosmo, da je taj zakon na uništenje izbornoga prava u Irskoj. Mi jim nepobitno dokazasmo, da su, pod izlikom popravka sudačkoga postupka, u istinu zakon u bitnosti promienili; dokazasmo im i to, kako su upravo 10.000-ci oduzeli pravo izborno, oduzam im mogućnost braniti pravo svoje u miru, bez štete i dangube. A oni su sve to zaniekali; sada pako sve to sasvim mirne duše priznavaju.

Bi li jim vjerovao, da nisu toga znali g. 1844. Da li se je samo i jedna nova istina obistinila? Ili se je morebit samo i jedan uzrok pronašao, koji prije tri il četiri godine nebi bio u ovoj kući mogao po 20—30—40 putah valjati? Kako je to, da se sada, kad ste u službi, uzteže te, ići s onimi promjenami o upisu izbornikah na vidik, koje ste, dok još niste bili u službi, naglašivali nuždnom potrebom? Izpričavate se, veleć, da je sada na vami odgovornost službena. Veoma jednostavno: vaša je igra dosegla svoj cilj. Vaš cilj — hoću da budem pravedan prema domovinskoj ljubavi — nije bio upropastiti domovinu, nego doći u službu, a sada ste u njoj. Takova patriotična kriepost zaslužuje takovu plaću, kojoj je ime kazan; plaću velim, koja bi, dok ima svieta, morala biti spomen za bezasviestno častoljublje. Mnogi su uzroci krivi, da stojite sada na mjestu, na kom ste. Nu glavni povod bez dvojbe je predsuda, koju ste uzbudili u Englezah proti načinu pravednu i ljudskomu; kojim su prijašnji ministri Irskom upravljali. U svojoj neuztrpljivosti za častju, zvali ste u pomoć i vraga religiozne nesnosnosti, djavola, kojega je lasnije dozvati, nego li se ga riešiti. Taj je učinio svoju dužnost, pa sad ima svoj zalog. Vi ste ga prije kušali kano koristna sužnja, a sada ga poznate kano stroga gospodara. Bilo je doista ugodno gledati i uživati pleskanje od stranke crkvene i evangeličke od Sheldonskoga kazališta i Exeter-dvorane. Bilo je ugodno i to, kad su se borci za protestantsku vjeru zvali muževi, koji se bore za bibliju proti onoj krivoj slobodoumnosti, koja nezna razluke medju istinom i laži. Bilo je nadalje i to ugodno, kad se je moglo psovati na protivnike porugom, koja se nahodi u riečniku častnoga Macneilla. Napokon je liepo zvonilo: da su saveznici Antikrstovi sluge griešnih ljudih. — Ali kad vas je sva brbljavost i smiesnost podigla na vlast; kad opaziste, da se miliuni onih, koje ste kroz godine vriedjali i ogovarali moraju ušutkati, onda vam počne srce klonuti. Sada nam velite, da nećutite za irske katolike prijateljnije, ugodnije ćuti, nego li ih pomiriti; da nepoznajete ugodnije radosti, nego li katoličkoga pravnika, konservativca, posaditi na stolicu sudije; da vam nebi ništa tako lagodilo, koliko to, da se katolik, konservativac, uman i govornik, namjesti u blagajni, ili admiralitetnom kolegiju. Vaš jedini uzrok, velite, zašto se nijedan katolik neda namjestiti, da je taj, jer da su vam svi katolici neprijatelji; a pitate, da li tko može izgledati od ikojega ministra na svietu, da si sam množi neprijatelje?

Što se mene tiče, nedvojim, da bi oni radi ponamjestiti katolike; ja i to rad vjerujem, da oni nožele učiniti domovini više na žao, nego li je potrebno, dok se Whigi iz službe iztisnu i odalje. Rado ću i to dopustiti, da jih nevalja koriti, ako svojih neprijateljah neponamješćaju i nepovise. Ali je ipak nješta, što bih rad znao, a to je: zašto su jim katolici u saveznih državah neprijatelji? Da li smo što takova ikad prije čuli? Ovdje ima šest do sedam miliunah dušah svakakova zanata, kojekakova zanimanja, častih sreće, izobraženja i uzgoja. Uzmite prvoga Peera, dvorskoga maršala ove kraljevine, glavu Howardah a baštinike Mowbrayah i Fitzalanah, uzmite

Digitized by Google

grofove, barone, baronete, odvjetnike, trgovce, sve redom do uboga seljaka, koji uživa svoj korun bez soli. Svi su ovi miliuni do posljednjega čovjeka protiva vladi! Kako ćete to dokazati? Ima li igdje ikakove sveze medju katoličkom vjeronaukom i političkimi načeli Whigah, pa medju načeli reformatorah, koji su demokratičniji od samih Whigah? Ne, samo što medju njimi neima naravne spone, već je medju njimi naravna opreka. Medju svimi kršćanskimi vrstami ciene katolici najviše autoritetu starine, tradicije i običajah.

Njihov je duh neizrecimo konservativan. Čovjek, koji se od djetinstva naučio odbijati novotariju u vjeri, malo je sklon biti u politici smion novotar. Vjerojatno je, da će revan katolik, nebudi zaprieke, postati Toryjac; pa su katolici i bili Toryjci, dok nisu progonjeni stigli u Whigisam i Radikalizam. Koliko je katolikah bilo za gradjanskoga rata u vojsci Fairfaksa? Rekao bih, da nijednoga. Svi su oni bili pod barjakom Karola I. Kada su na glavu Karla II., mrtvu il živu, bili udarili nagradu od 5000 funtih sterlinga, bijahu katolici, koji su ga zaštitili. Tako bijaše i drugdje. Kada se je u Francezkoj sa straha pred Jakobinci sve živo razbjeglo, ustadoše seljaci u Bretagni, Poito-u i uzeše braniti rod burbonski. Katolički seljaci branijahu u Tyrolu bez ičije pomoći kuću habsburžku proti orijaškoj sili Napoleonovoj. Ovakovih bismo primjerah našli sijaset. A možemo li mi povjerovati unatoč razumu i svoj historiji, da katolici sjedinjene kraljevine nebi bili pristali uz vladu, da se je s njimi drugčije postupalo? Ja mislim, da Toryjci nisu mogli učiniti veće ludosti, nego li što su katolike od sebe otudjili. To je Burke dobro razumio. Čuvstvo njegovo, koje je na koncu života njegova bilo ovladalo dušom njegovom, bijaše grozno i odurno. Napokon postane isto grozničavo strašilo — proti Jakobinizmu i proti svemu, što mu se je pričinjavalo klonuti jakobinizmu; kano velik državnik i filosof, a to je bio uza sve svoje bludnje, uvidje on i sklone Pitta na priznanje, da su katolici u ratu proti Jakobincem bili naravni saveznici kraljevi i aristokracije. Ali su politici pomoć tih saveznikah preziranjem zabacili. Posljedicom bude to, a to ćete morati dopustiti, da u cielom kraljevstvu neima ni jednoga znamenita katolika, koji bi bio prijatelj nauci Pittovoj. S toga se morade u Irskoj dati vlast u ruke protestantah, i ljudem nad protestante, koji su po svom osvjedočenju orangiste. Svako imenovanje, koje se god učini, povećava nespokojenost katolikah. A čim su ovi nezadovoljniji, tim je manje srca, da jim se dade koja čast. Način, kojim se postupalo s katolici, bivših u opoziciji, probudio je u njih toliko prezira i nepouzdanja, da se zakon o emancipaciji nedade izvesti, premda se je to, što rado dopuščam, iskreno željelo. Pogledom na časti, kojimi oni razpolažu, neima taj zakon baš nikakove valjanosti. Od svih darovah, koje taj zakon htjede učiniti katolikom, imaju oni faktično samo jedan, a to je, što mogu doći u parlamenat; a nebi posjedovali ni toga, da je drugim pošlo za rukom pred tri godine izvojevati upisni zakon. Jedni su jim povriedili čuvstvo narodno, drugi poranili ćuti vjerozakonske, i ogorčenost, koju su uzbudili, pokazuje se na stotine načinah, od kojih ja njeke prezirem, njeke žalim, a njeki mi se čudnovati čine. Sve su to naravni učinci uvriede i nepravde na čutljivost; oni su u svom interesu javno mnienje Englezke razplamtili u plam proti Irskoj, i neimadu sada prava čuditi se, našad, da je javno mnienje irsko sada ustalo proti Englezkoj. Oni prozvaše narod tudjinci, koji sačinjava $^1/_4$tinu žiteljah sjedinjene kraljevine, pa se neka nečude, da su u tudjinacah tudja čuvstva. Zar se je moglo izčekivati što drugo, nego li moguća i snažna opozicija proti hierarkiji činovničkoj? —

Vidite, takove su vam rane irske, a one su s veće strane plod njihovih rukuh. Pa što su oni učinili, da jih izliječe. Veliki državnici zapali su često u velike griehe, ali su se ipak mudrošću i postojanosti znali izkopati. Dajmo, da vidimo, kojim ... vom bismo ih smjeli uzporediti tim državnikom. Nuder dakle: što ste vi, sjedeći u ovoj kući, što su oni iz drugoga parlamenta, razpolažući pretežnom većinom, što ste obadva učinili na polju zakonodavnosti? Odgovor je u istinu veoma kratak i jednostavan. Početak i konac sve vaše zakonodavnosti za Irsku jest: zabrana oružja. Pomirenjem se to nemože prozvati, a prisiljem neću ja da ga okrstim. To bijaše samo majušno mučenje. Njim se nikomu nezadovolji. Mi zahtjevasmo od njih, da dokinu povod tužbam Iracah. Mnoge od prijateljah svojih pozvaše, da unište svoje tužbe. Našao se jedan muž, učen i otmjen, koji se je bio razpalio s njihove mlitavosti; taj je poklonio svu svoju vještinu i dragocieno vrieme tomu, da za nje izradi zakon prisilja. Sav plod njihove zakonodavne mudrosti bude ovaj jedini, kukavni policajni tiranizam.

(Svršetak sliedi.)

Digitized by Google

Usljed izjavljene nam sa više stranah želje priobćujemo ovdje imenik predplatnikah „N. Pravnika.“

(Nastavak:)

G. Hadaček Hinko, profesor u Djakovu.
„ Hadžić Milan, pristav sudb. stola u Vukovaru.
„ Hadžić Vaso, kot. pristav u Tovarniku.
„ Halper Julio pl., tajnik sudb. stola u Zagrebu.
„ Hergešić Ljudevit, prisj. sudb. stola na Rieci.
„ Hofman Josip dr., kr. javni bilježnik u Zagrebu.
„ Horvatić Kosta, O. franj. u Vukovaru.
„ Horvatić Tomo, prisj. sudb. stola u Vukovaru.
„ Host A., pristav sudb. stola na Rieci.
„ Hrvat Mirko, odvjetnik u Djakovu.
„ Hrvati istarski združeni u sjemeništu u Gorici.
„ Huss Vilim, kot. pristav u Zlataru.
„ Isajlović Joso, odvjetnik u Osieku.
„ Ivić M., odvjetnik u Zemunu.
„ Jagić Dragutin, koncipient u Varaždinu.
„ Jagunić dr., odvjetnik u Jaski.
„ Jakčin Andrija, odvjetnik u Zagrebu.
„ Jakopović A., vel. sudac u Gorici.
„ Jambreščak Slavoljub, bilježnik u Veleševcu.
„ Janković Julio, grof u Daruvaru.
„ Jelušić Fran, pravnik u Gracu.
„ Jemeršić A., trgovac u Sisku.
„ Jordan dr., odvjetnik u Karlovcu.
„ Jozić Ivan, pravnik u gornjoj Reki.
„ Jurković Nikola pl., prislušnik sudb. stola u Zagrebu.
„ Kadić Franjo, c. k. poručnik u voju. Križu.
„ Kalaj N., prist. sudb. stola u Varaždinu.
„ Karaman Srećko dr., odvjetnik u Spljetu.
„ Kasumović M., c. k. satnik u Karlovcu.
„ Kelemen Josip u Virovitici.
„ Kemenović Franjo, odvjetnik u Koprivnici.
„ Kendjelić G., doktorand prava u Gracu.
„ Kerleža J., odvjetnik u Pregradi.
„ Kettig Julio, tajnik sudb. stola na Rieci.
„ Klofutar A. F., koncipient u Zagrebu.
„ Knežević Ladislav, pl. u dolj. Mtholjcu.
Knjižnica dvorska u Beču (dužnost).
Knjižnica gimnazialna u Senju (dužnost).
G. Kojkić Franjo, kot. pristav u Begtežu.
„ Kolarić Makso, nadb. tajnik u Zagrebu.
„ Kontak Gjuro, perovodja fin. ravnateljstva u Zagrebu.
„ Kopač Franjo dr., odvjetnik u Zagrebu.
„ Koščec Franjo, župnik u Šestinah.
„ Košt'al Hinko, c. k. satnik sudac u Gospiću.
„ Kotur Vaso, trgovac u Sisku.
„ Kovač N.. trgovac i sudac na Baniji.
G. Kovačević A., vel. bilježnik u Požegi.
„ Kovačević Gjuro, koncipient u Osieku.
„ Kraguljac R., trgovac i poštar u Plaškom.
„ Krajačić Ferdo, župnik u Dubravi.
„ Kralj Ivan, biskup u Zagrebu.
„ Kranjčić Gjuro, kot. sudac.
„ Krestić Nikola, odvjetnik u Zagrebu.
„ Kristanić Josip, činovnik u Karlovcu.
„ Kuril Josip, župnik u Okiću.
„ Kušević Svetozar od Blacka, veliki župan u Vukovaru.
„ Kuster Slavoljub, vel. bilježnik u Varaždinu.
„ Lenac Valentin, odvjetnik u Jaski.
„ Leutulaj Ant., pristav financ. prokurature u Zagrebu.
„ Lešić Bartol, zać. kanonik i župnik u Vukovaru.
„ Lopašić Rade, kot. sudac u Severinu.
„ Lorković Blaž dr., perovodja financ. prokurature u Zagrebu.
„ Lovrić Andrija, učitelj u Rajiću.
„ Lucarić Milko, učitelj u Ilači.
„ M. A. u Hreljinu.
„ Magjar M., kot. pristav u Križevcih.
„ Maicen J., kr. javni bilježnik u Krapini.
„ Maksimović Ivan, odvjetnik u Vinkovcih.
„ Malec Josip dr., odvjetnik u Zagrebu.
„ Mallin J., pravnik u Beču.
„ Mandić Petar, pravoslavni svećenik u Gračacu.
„ Manger Ivan dr., odvjetnik u Spljetu.
„ Marinković Matija, župnik u Sotu.
„ Matačić Ferdo, odvjetnik u Varaždinu.
„ Matasović Luka, namj. gimn. učitelj u Osieku.
„ Matić Antun. podarcidjakon u Tovarniku.
„ Matić Josip, nasl. biskup u Djakovu.
„ Matijević Pajo, c. k. nadporučnik u Sokolovcu.
„ Matković, prisj. sudb. stola u Vukovaru.
„ Matok M. dr., odvjetnik u Zagrebu.
„ Mazzura Š. dr., koncipient u Zagrebu.
„ Mažuranić Vladko, koncipient u Zagrebu.
„ Mekovec Ferdo, odvjetnik u Varaždinu.
„ Mesić Matija, profesor pravah u Zagrebu.
„ Mihaljević Ivan, župnik u Oroliku.
„ Mihaljević Matija, kanonik u Djakovu.
„ Mihić Ognjan, pravnik u Podgoraču.
„ Miković Ivan, kanonik u Zagrebu.
„ Miković Jovan, podžupan u Vukovaru.
„ Mikulčić Mirko dr., gr. bilježnik u Zagrebu.
„ Milanković Miloš, vel. sudac u Djakovu.
„ Milčić Mavro, kr. javni bilježnik u Sisku.
„ Miljišević A., učitelj u Vojniću.
Ministarstvo ratno u Beču (dužnost).

(Nastavak sliedi.)

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. **Milan Makanec.** Tiskom **Ivana Vončine** u voju. Sisku.

Digitized by Google

NOVI PRAVNIK.

LIST ZA PRAVO- I DRŽAVOSLOVJE.

Br. 6. U vojn. Sisku, 28. ožujka 1871. **God. I.**

Izlazi 15. i 28. svakoga mjeseca. — Godišnja ciena 5 for., poštom i domaćim u kuću 6 for.

Sloboda je pravo.
„Justitia regnorum fundamentum."

Poziv na predplatu.

Ovim brojem ističe rok onoj gospodi predbrojnikom, koji su samo za prvu četvrt predplatili na „Novi Pravnik"; molimo ih dakle, da izvole radi redovite odprave, predplatu čim prije ponoviti.

Nije nam izvorno bilo a nije nam ni sada do kakove novčane koristi, te se netužimo na broj predplatnikah, nu obzirom na svrhu „Novoga Pravnika" i na upliv, koji bi za razvoj pravnoga života u našemu narodu steći mogo; moramo glede književne podpore, za žalošću napomenuti, da je do grieha maleni broj onih, koji se odazvaše izjavljenomu nam obećanju, usljed kojega se jedino odvažismo izdavati strukovni pravnički list u vojn. Sisku, gdje okrom tiska skoro sav posao oko lista leži na uredničtvu dočim niti razpoložive sile, niti dohodci diobu radnje nedopuštaju.

S toga ponavljamo, što smo u prvomu pozivu na predplatu izjavili:

Da li će „N. Pravnik" stavljenoj si zadaći zadovoljiti moći, visi o ustrajnoj pripomoći rodoljubivih pravnikah u trojednoj kraljevini, koje ovim ponovito umoljavamo, neka nas izvole revno i trajno podupirati, na nami neće ostati ni slava ni sramota.

Ciena je „Novomu Pravniku":

U Sisku za cielu godinu 5 stot., za izvanjsku uz poštarinu ili za domaće uz dostavu 6 stot.

Razmjerno prama toj cieni za polovinu i za četvrt godine.

Predplatu prima administracija ovoga lista u vojn. Sisku, zatim u v. Sisku trgovina gospode Bobekah, a u gradj. Sisku trgovina g. J. Jemeršića.

Umoljavamo onu gospodu, koja nam predplatu za prvu četvrt duguju, neka ju skoro namiriti izvole.

Najcienije su pošiljke poštarske naputnice.

Digitized by Google

O uplivu liberalizma na razvoj državnoga života.

Po njemačkom izvoru od Pficera priobćio dr. Makanec.

Neima naroda, koji bi svoju slobodu bio znao sačuvati kroz sve stepene narodnoga razvoja, a ima ih dosta, kojim robska ćud oduzimlje sposobnost, da se popnu na stanovište narodnoga ponosa, ljudske časti i prava.

U naravi je svakoga postavnoga prava, da se s vremenom posljedci javnih uredabah i zakonah mienjaju, jer čim više su stanovite uredbe i zakoni izvorno proiztekli iz neposredne potrebe vremena, tim sigurnije pretvara se njihov izvorno blagonosni uspjeh promjenom okolnostih u protivno.

Sdruži li se s naravnim uplivom vremena na zakone i prava jošte upliv sile, koja je svuda sklona na zloporabu, to zaštita, koju bi sdruživši se više njih pod jednu ravnajuću i upravljajuću vlast pružati imala, prelazi manje više u nasilje.

Poglavito pako običaje iz po sebi naravnoga sdruženja srodnikah po jeziku i poreklu u poveće državne i narodne skupine nastati, usljed despotizma centralizacije i usljed strogoga podredjenja pod *jednu* volju, doba *unutarnjeg* pritiska i silovito ograničivanje individualne i mjestne slobode.

Po tom je unutarnji život mnogih narodah podvržen svakovrstnim stegam i zaprekam, dok im dovoljno neojača fizički organizam, te dok im se neučvrsti izvanjsko bivstvo.

Nu kad nakon dovoljnog razvoja njihovoga, recimo, tjelesnog života stanu dozrievati i višje duševne sile, tada se u njih pojavljuje želja, da se oproste nesnosljivih verigah, da se pojedincu opet vrati prijašnja samostalnost, a občinam, sborovom i cjelim pokrajinam prijašnja važnost, pa da se u obće uzpostavi zarobljena sloboda.

Tada djeluje *slobodoumje*, koje probudjeni duh slobode dovadja na razborita načela a zatim do višjih ciljevah, ili ga, gdje jošte spava, probuditi i oživiti nastojava uvedenjem prosvietljujućih zavodah i podukom naroda o njegovih potrebah i pravih.

Slobodoumje želi rieku ljudskih ustanovah očistiti od kaljuže, te izkvareno i krivotvoreno pravo opet ponoviti iz njegova vjekom svežja i čista pravrela — iz razbora.

Kad se na mjesto obćenitoga boljka stavi sebični interes pojedinog vlastodržca, pojedine vladajuće stranke ili kaste, tada će *slobodoumje* privesti svrhu državne osobnosti opet na ono, što skupnost po svom razberitom interesu hoće ili htjeti mora, te će nastojati, da se ova svrha postigne sa čim manjim i, čim više moguće, jednakim ograničenjem sviuh i svakoga.

S toga upravo ostaje slobodoumju ciljem, da sredstvom naravnoga razvoja narodnog života postigne onaj stepen, na kojim će mogućom biti jednaka i što moguće obsežnija sloboda svakoga.

Slobodoumje traži pravo u jednakoj i čim obsežnijoj slobodi sviuh — a što je pravo, što obistinjenje toga zahtjeva?

Budući da se država osniva na idei prava, jer u dobrouredjenoj državi ima svuda vladati pravo, te budući da je slobodoumje skup nastojanjah, smjerajućih na svestrano oživotvorenje umnoga prava, to zaslužuje načelo slobodoumja više nego ikoje drugo političko načelo obćenito priznanje, koje mu doista uzmanjkalo nebi, kad bi moglo povoljnije biti premoćnim jošte u mnogih državah dinastičkim i aristokratičkim interesom.

Da slobodoumje pod jednom slobodom i jednakim pravom svakoga nerazumjeva izvanjsku absolutnu jednakost imovine i vlasti, uvidjaju prijatelji kao i neprijatelji slobodoumja. Pa ipak je slobodoumje predmetom strastvenih napadajah i omraznih sumnjičenjah, poglavito predbacuju mu protivnici: da napokon nije drugo, van prosta sebičnost,

Digitized by Google

da pravo, na koliko ga odvisnim čini od promjenljive volje većine, snizuje na plod slučajnosti, nestavnosti i spoljašnosti, da teži državi oduzeti ćudorednonabožnu podstavu, te da se s toga spojiti neda sa nosiocem evropske kulture, sa kršćanstvom.

Prigovaraju mu nadalje, da po sebičnoj i materialističnoj svojoj namjeri uništiti želi sve positivno pravo, razkinuti svaku vezu družtvenoga reda, to da će, kad mu za rukom podje srušiti sve postojeće uredbe, na mjesto prava i slobode staviti anarkiju i vladu prostačine ili sustav despotične i protunaravne jednakosti.

Nemože se tajiti, da povjest borbah za slobodu bilježi čine, koji se s navedenimi prigovori slažu.

Nu u tom pogledu valja prije svega naglasiti, da se razlučiti mora osoba od stvari, te se nemože bludnja pravih i griesi nadriprivrženikah slobodoumja u krivnju upisati *slobodoumju* samomu.

Svako dobro izloženo je zloporabi, nu za zločine onih, koji su pod krinkom slobode i jednakosti gojili sebične svrhe, nemora i nemože odgovarati *slobodoumje* ko ni kršćanstvo za lomače inkvisicije i za razprostranjivanje kršćanstva sredstvom oružane sile: pa ako se napokon služi sebičnost slobodoumja kao sredstva, to ipak *slobodoumje* nije vrelo prvomu. U priznanju izvorne jednakosti svih ljudih ne ima ni traga kakovoj sebičnosti, a svakako je manje sebičan, koji u duhu občenite slobode za sebe samo jednako pravo traži, nu onaj, koji iznimna, odličnija prava zahtjeva, očevidno goji za svoje sugradjane plemenitije težnje, koji jednaka prava svojih sugradjanah brani, nu koji ih silnikom izdaje i pod noge baca.

Iztraži li čovjek sadržaj dalnjih prigovorah potanje, to prije svega nije istinito, da slobodoumje pravnim zakonom zanijekuje svaki višji positivni sadržaj te da ga snizuje na mekaničko računsko pravilo, jer mu je volja većine najvišjim zakonom.

Slobodoumje tvrdi istina, da kod odlučivanja *občenitih* predmetah, volja većine po pravu priednost zaslužuje pred voljom manjine; nu vrhovno načelo nije mu bezuslovno samovoljno gospodstvo većine, već jednaka i čim obsežnija sloboda svijuh.

Slobodoumje smatra napose nepravednim svaki zaključak većine, po kojem se manjini proti njezinoj volji nameću zakoni, koje većina za sebe nepriznaje, absolutno pako zabacuje slobodoumje svaki zaključak većine, kojim se vredja prava ćudorednost.

Razbor i savjest, um i srce braniti će svagda jednaku čim obsežniju slobodu svijuh i jednako štovanje svake razborne osobnosti, pa upravo ovo načelo slaže se toli sa zahtjevi občenitoga ćudoredoslovlja, koli i sa naukom krščanstva, a samo zloba može uztvrditi, da bitstvo slobodoumja ćudoredne elemente države i gradjanskoga družtva uništuje.

Nemože se tajiti, da ima, „liberalacah", koji državi nepriznavaju druge svrhe, nu da se skrbiti ima za nepovredivost i udobnost izvanjskog života, te koji ćudoredne, nabožne i duševne interese iz obsega državne djelatnosti izključuju.

Nu povod takovim nazorom leži jedino u tom, da vlastodržci često, umjesto da se brinu za občeniti boljak, državnu vlast zlorabe za sebične svrhe i za svoje individualne nazore i težnje; takovi će nazori izčeznuti, čim se ono prizna za svrhu države, što *skupnost* u istinu u svom interesu želi, te čim će se državna vlast odreći krivoga očinstva, koje nalozi i zabranami u sve utiče, što bi se bez nje bolje opravilo, koje svakoga državljanina smatra nedoraslim, koga i proti njegovoj volji sretnim i silom kricpostnim činiti valja.

Nadalje je krivo mnienje, po kojem se država, koja sav narodni život obsiže, samo za zakonitost (legalitet) a ne ujedno i za ćudorednost svojih gradjanah skrbiti ima; nu nipošto nemože se smatrati ravnodušnosti ili pače

Digitized by Google

odporom proti ćudorednim zakonom, ako slobodoumje proti obćenitomu ćudorednomu štitničtvu državljanah po državnoj ili u to ime ovlaštenoj crkvenoj vlasti prosvjeduje.

Protimbu ovu porodilo je izkustvo, da je nepovoljno i od slabe vriednosti za pravu ćudorednost, ako se jedan drugomu postavlja oružanim sudcem savjesti, te da od nesnosljivih, slaboumnih, vlastohlepnih ili od nećudorednih takovih sudacah prieti veliko zlo.

Nije nadalje znakom ili dokazom bezvjerja, ako slobodoumnik uživanje državljanskih pravah neželi odvisnim činiti od stanovitoga vjeroizpovjedanja, već od izpunjenja državljanskih dužnostih, pa ako se čini, da je slobodoumje u protimbi sa crkvom, nije tomu nitko kriv, van oni, koji neprestaju *sliepu* pokornost postavljati prvom kršćanskom dužnosti, koji su crkvu na uslugu stavili svetskoj vlasti, koji su izkrivili nauku evangjelija ili ju zlorabili, da ljude skuju u tjelesne i duševne okove, da ih uzdrže u pritisku, nesviesti i praznovjerju, da ih globe i ponize.

Slobodoumje crpi istina pravo izključivo iz razbora, toga božanstvenoga vrela, nu gdje god će se crkva svratiti na izvornu i čistu Isusovu nauku, te gdje će se ista pokazati ne kao službenica ili saveznica sile, već kao tješiteljica i dušeyna spasiteljica čovječanstva, priznati će joj pravi privrženici slobodoumja rado, da na tom svietu neima sile, koja bi uspješnije djelovati mogla za oživljenje i posvećenje ćudorednih poticalah.

Prosvjećeni privrženik slobodoumja znade, da pravo i ćudorednost izviru iz jednoga te istoga pravrela, da je pravni zakon sadržan u ćudorednomu, te da prviji u potonjemu traži najvišju potvrdu te u njemu nalazi svoje posvećenje; pa dočim priznaje dvostruko ovo zakonodavstvo, klanja se pred višjom onom otajstvenom moći, koja se glasom savjesti očituje čitavomu ljudskomu rodu.

(Dalje sliedi).

Zakon o zadrugah.

(Napisao dr. L. Š.)

(Svršetak.)

V.

§. 12. zajamčuje udovicam, sirotčadi i ženam „zakonito“ odsutnih što veću obranu od svake uvriede i štete, a prema ovoj ustanovi nameće se pitanje, da što li se po tom „što većom obranom“ razumieva, pa da li je trebalo naposebne zakonske ustanove za ono, što je u svakoj državi, ustrojenoj na pravnom temelju (Rechts-Staat) i onako svakomu zajamčeno, te bi reći, da se tu neiznimljuju nit žene, makar i „nezakonito“ odsutnih.

Po §-u 16. imade kuće gospodar onakovu vlast, za koju se neda pronaći ni pravni omjer, ni budi kakova pravna kvalifikacija, može bo kućane slati „na korist zadruge“ na zaslužbu, što ove snižuje do bezvoljnih kolonistah, lišenih svakog osebinskog pravokruga. Po ovoj ustanovi moraju zadrugari, i to po izključivo mjerodavnoj gospodarovoj volji raditi u zadruzi samo za nju, a kad njim što vremena pretiče, izvan nje opet za nju, te — izim navedenih evo razlogah — mora se pitati, u kojem li skladu stoji ova sriedovieèna ustanova sa točkom *a)* §a 19., gdje se zadrugarom dopušta, da si mogu nabaviti pokretnu i nepokretnu naposebinu, a š njome razpolagati po propisu gradjanskog zakona?

Nu i ova ustanova §. 19. slovo *a)* nije na svom mjestu, pače gotovo suvišna,

Digitized by Google

jer po temeljnih pravnih načelih pravno organizovane države, pripada danas svakom pojedinom državljaninu pravo steći imovinu, te tu neima inih iznimakah, van što ih zakon napose ustanovljuje (n. pr. §. 27. kaz. zak.) Da je pako pojedini državljanin član seljačke zadruge, to nesadržava nikakovog pravnog momenta za suženje budi za modifikaciju onog njegovog pravokruga, što no ga ima kano pravni subjekt u obće.

§. 22. gotovo je nerazumljiv, veli bo: ako svi članovi zadruge pomru, bez da je posljednji o „svojem" dobru razpoložio, nastupaju propisi obćeg gradjanskog zakonika. Ako li dakle zadnji član o svojem dobru (dielu?) razpolaže, šta biva tad s ostalimi dielovi? A može li on razpolagati takodjer s ostalimi dieli, dakle sa cjelom zadružnom imovinom pogledom na ustanove §§. 20. i 42. ovog zakona? A kad §. 20 svakom članu u obće vlast daje o svojem dielu naredjivati mortis causa, imade li se ovakovo naredjivanje drugćije prosuditi, nego po propisu gradjanskog zakona, ili — obzirom na ustanovu §-a 22. — nenastupaju li propisi gradjanskog zakona van samo u onom slučaju, kojeg ovaj §. napominje? Imade li za ostale slučajeve partikularnog prava? a koje li je to? Gdje li mu imade u čitavom ovom zakonu ma i najmanjeg traga?

O kućnom zaptu (odsjek IV.) u obće govorili smo jur gore a napose nam je tu dodati:

Občina imade se, stigne li joj prijava kuće gospodara o „nepokornosti" kućana (pram kuće gospodaru), „svojski postarati, da se proti krivcu odmah postupa" (§. 23.), a tu moramo primietiti, da će občina morati postupati po §. 25. o. z., te inakog „svojskog staranja", da za nju neima, da se „pokornost" kućana pram kuće gospodaru — slobodnog sučlana pram ravnom sučlanu i mandataru svih sučlanovah — neda nit pravno omjeriti nit opravdati, prema tomu da se neda ustanoviti, da dokle imade dužnosti za ovu „pokornost" i gdje joj imade pravna temelja i stege, u obće imade li tu ine stege do jedine volje gospodarove, a svakako da se tu nemože izraz „krivac" umjestnim smatrati.

§. 26. veli, da će občina imati nepopravljene pa jur dva puta kažnjene lienčine kotarskom sudu prijaviti, a ovaj da će ih kazniti „po propisu obćih zakonah", a tu nam valja primjetiti, da će se kotarski sud naći u velikoj smetnji, kad bi morao „lienčinu" po „propisu obćih zakonah" kazniti, te će jedva moći otih zakonah naznačiti.

VI.

Odsjek V. uredjuje postupak kod dielenja, a VII. odsjek prelazne ustanove. Medju ova dva uvršten je odsjek VI., kojim se ustanovljuje „razlaz zadruge".

U taj pojam „razlaza" nespada izstup pojedinca, makar se i po izstupu više njih zadruga razići mora. A i sama redakcija §. 43. nije pravilna, jer kod špecifikacije vrstah nesmije jedna vrsta biti širja od druge, te nesmije jedna drugu poput genusa obsizati. Tu bi dakle obe točke §-a 43-a imale biti coordinirane vrste jednog genusa proximum, najme izstupa, a upravo to nije, jer se u točki *b)* imade takodjer ona pod *a)* dolazeća vrsta, najme odreknuće, odieljenje bo involvira takodjer odreknuće.

§. 44. takodjer nije pravilno složen, jer, imajući disjunktivnim načinom ustanoviti pojam razlaza, morao bi biti podpun, t. j. morao bi obsizati svekolike disjunktive. Nije li tako, to nemogu disjunktive biti glavnom pojmu adekvatne, već su tiesnije, nego li glavni pojam. A tako jest i ovdje, jer imade izim disjunktivah *a)* i *b)* — poumrenje članovah, i razprodaja zadružnog dobra — i one treće, razstavljanje dielbom, a ova je u §-u 44. izpuštena.

Što se samog diobnog postupka V). odsjek) tiče, to bi se taj, uz nieke promjene, prilagoditi dao, kad nebi zakon sam po sebi tih tolikih nedostatakah

Digitized by Google

imao, — vodno načelo ovog poglavja sastoji se u jeftinom i brzom razpačanju zadrugarah, te zbilja valja u tom pravcu svestrano nastojati, da se taj odnošaj što prije posvuda razrieši, i zadrugarstvo dokine. Nu diobna povjerenstva, obćine i kotarski sudovi neće lje moći uspješno djelovati, kad njim zakon glede bitnih pitanjah dovoljne jasnosti nepruža.

Samu diobu obavlja povjerenstvo, sastavljeno iz pouzdanikah stranakah, a kod sastavljanja otog pouzdaničtva kao što i u obće kod diobe posrieduje obćina. Proti samom načelu nebi primjetabah imali, jer izbilja nebi od gorjega bilo, ovo razpačanje svesti na najjednostavniji način, te obćini povjeriti nadzorni djelokrug, riečju ovaj u samom narodu usriedotočeni predmet opet samom narodu u ruke predati, nu svakako moramo tu dvoje opažati:

Jedno to, da tomu treba onakovih predpostavah, kojih evo danas neimade, najme valjano uredjenih obćinah, gdje se obćinari izbilja nalaze na onom stepnu razvijenosti, da mogu pojmiti a takodjer valjano obavljati ovu struku samouprave, a da nebudu samo odvisno orudje u rukuh obćinskog poglavarstva, koje opet odvisuje od bilježnika kano mjerodavnog literata obćinskog poglavarstva.

Drugo pako trebalo bi tomu razgovetnih, jednostavnih, po obćenitom pravu i po pravnih nazorih naroda opravdanih uredabah, koje bi bez tolike complicacije za diobno razpačanje stalnom podlogom služiti mogle, a tad bi se i ovaj institut pouzdaničtva poput po strankah odabrane gradjansko-pravne porote brzo u narodu obljubio, a i zbilja valjanim pokazati mogao.

Dolazeći do zadnjeg, VII. odsjeka, nemožemo dokučiti, da zašto se one ustanove nazivlju „prelaznimi.“

Pod prelaznimi ustanovami nazire znanost onakove, koje imadu do podpunog izvedenja kakovog pretvornog zakona posriedovateljno, budi supletorno djelovati, a u to predpostavlja se svakako, da je zadatak zakona i slied toga temeljno njegovo načelo pretvarajuće naravi, kojim se najme sadašnja obstojateljstva skroz promienjuju, il prema strogo odlučenom pravcu definitivno uredjuju. Takovo pretvorno načelo moglo bi tu sastojati u stalno odlučenom razpačanju zadrugarstva, a tad bi dakako uztrebalo i prelaznih ustanovah. Nu u ovom zakonu *neima* odlučno i skroz provedenog reformatornog načela, zadruge bo mogu uz ovaj zakon i udilj vegitirati, a mogu se i razpačati, kako se to god zadrugarom svidi. O samom tom načelu i njegovoj sliednosti nećemo prosboriti, jer smo naše mnienje jur podosta obilježili, nu toliko stoji, da uz ovakov li fakultativni zakon netreba „prelaznih“ ustanovah.

Nu motreći pobližje te tobožnje prelazne ustanove, opažamo odmah u §. 45 ustanovu, koja odmieruje pravokrug kućanah, odišavših prije g. 1848. pa opažamo ustanovu glede prava udalih se djevojakah, dakle uredabah, spadajućih u kojigod drugi odsjek, nu nikako medju prelazne ustanove.

§. §. 46. i 49. odstupljuju od načela: „lex non agit retro“, jer se *do sad* načinjeni dugovi, i *do sad* obavljene prodaje nemogu po inakoj ustanovi suditi, van po *do sad* obstojavšoj, a ove nesudaraju sa §§-i 46., 49.

§ 50 ostavlja za slučaje „gdje ovaj zakon nedoteče“ gradjanski zakon u krieposti, nu i uz ovu ustanovu neće se goleme neizvjestnosti mimoići i izravnati, i to tim manje, što su sva bitna pitanja već u samom ovom zakonu riešena, te tako neće ni doći do uprave gr. zakona. A gdje se med ovim i med gr. zakonom razlika najde, tamo odlučuje ovaj zakon (§. 51).

Završivajuć ovako, smatramo za prieku i neuklonivu nuždu, budućem saboru temeljno preradjivanje ovog zakona što toplije preporučiti.

Digitized by Google

O poroti.

Napisao dr. Makanec.

Dočim se na okol nas, prema ustavnom ustrojstvu javnoga života i prema zahtjevom kazneno-pravne znanosti uvadjaju u kazneno pravosudje znamenite reforme, ostavi nam domaća vlada nemilu baštinu absolutizma — austrijski kazneni zakon od g. 1852. i kazneni postupak od g. 1853. netaknutu.

Nemarim iztraživati, s kojih se razlogah *odstupivša* vlada, pustiv se u zaista neoprostivi nemar i nerad na polju kaznenoga pravosudja, nedokučivom postojanosti oglušivala jasno očitovanim željam javnoga mnienja — bilo pa prošlo; nu svrha ovoga lista nalaže nam dužnost, da *novu* vladu ozbiljno pozovemo, neka bez okleve nastoji izravnati nesklad, u kojem se postojeći kod nas kazneni zakon i postupnik nalaze sa javnim pravom i javnim mnienjem našega naroda, s načelom ustavnosti, javnosti i pravičnosti, te napokon s uvedenimi već kod susjednih narodah reformami

Na prvom je redu bezodvlačno uvedenje tiskovnoga reda, kojim će se zajamčiti sloboda tiska, taj stožerni uvjet ustavnosti.

Zemaljska vlada nebi se, mislimo, u tom pogledu izvrgla formalnim prigovorom, kad bi, dok budući sabor neizradi drugi zakon, privremeno uvela tiskovni zakon, što ga je za sabor od g. 1861. izradio priznati vještak, presvetli gospodin M. Prica.

Prama uzkom i neposrednom savezu, u kojem teoretično i praktično stoje kazneni zakon i postupak, nastaje daljni zahtjev, da se ujedno sa slobodnim tiskovnim redom uvede postupak, kojim će se omogućiti i zajamčiti pravedno vršenje zakona.

I u tom pogledu mogla bi zemaljska vlada mirne duše *privremeno* uvesti izradjeni po g. Prici „postupak u poslovih tiskovnih“ *) makar rado priznajemo, da se u tom postupniku nalaze nekoje ustanove, koje su *slobodi* tiska dosta pogibeljne.

Glavna novota, koja bi se uvedenjem naglašenoga postupnika kod nas u život uvela jest *porota*.

Budući naš sviet nije dovoljno upućen o bitnosti, svrsi i zadaći porote, naumismo ovdje progovoriti o tom predmetu.

Svrha je ovomu članku posve praktična, želimo bo i za širje občinstvo razumljivim načinom protumačiti narav porote, i odgovoriti na glavno pitanje, da li je i u kojem obsjegu uvedenje porote prema našim okolnostim koristno i potrebito.

I.

Što je porota?

Ne ima sumnje, da je prema većoj ili manjoj vrstnosti kaznenoga *zakona* individualna i gradjanska sloboda više ili manje obezbedjena proti samovolji i zloporabam svake vrsti.

U tom pogledu nije državljanom dovoljno znati, što je kažnjivo i kako, te se pravedno i napredno zakonodavstvo nezadovoljava tim, da točno označi kažnjive čine i propuste i da unapred ustanovi kazne, koje će imati ovršitelji pravosudja po stanovitih pravilih odmjerivati prekršiteljem zakona, već državljani zahtjeva, a razborito zakonodavstvo nastojavati, da neproglasi kažnjivimi čine i propuste, koje pravednost i pravičnost za kažnjive nepriznaje, da odstrani zabaćive, duhu vremena i pravnoj

*) Vidi saborske spise sabora od g. 1861. svezak IV. strana 183—210.

Digitized by Google

sviesti naroda protivne kazne i pooštrenja, da ustanovi pravednija načela o pripisivosti krivnje, sukrivnje, nesmotrenosti, pokušaja itd., rečju, da kazneni *zakon* u sklad dovede sa zahtjevi razbora i narodne pravne sviesti.

Nu i najbolji kazneni *zakon* uroditi će jalovim uspjehom, ako sredstvo nevalja, kojim se u pojedinomu slučaju pravo obistiniti, zakon ovršiti ima.

Da li će se pronaći, što je u pojedinom slučaju istina i pravo, da li će konačna osuda u suglasju biti sa konkretnom krivnjom i sa zakonom, zavisi ponajviše od sdušnoga i zazboritoga sudbenoga postupanja.

Po tomu zadobiva kazneni *postupak* svoju važnost, koja se već stoga u osobiti obzir uzeti mora, što se lošim kaznenim postupanjem u pogibelj stavljaju najsvetija prava, najznamenitiji interesi pojedinacah i skupnosti.

Po sebi je jasno, da samo pravedno na pravnih duhu vremena i narodnoj sviesti odgovarajućih načelih osnovano i pravilno postupanje zajamčiti može pronadjenje istine, pravedno kažnjenje krivnje i dovoljnu obranu nevinosti.

Samo takovo postnpanje pruža uz pravedni zakon individualnoj i obćenitoj gradjanskoj i političkoj slobodi dovoljan štit proti samovolji i tudjim uplivom, dolazili ovi od kuda mu drago.

Nije stoga čudo, ako se širji krugovi više zanimaju za kazneno nego za privatno pravo, a glede prvoga više za postupak nego li za sam zakon.

U pravilu — iznimka nastaje osobito kod t. z. političkih zločinah — zanima se javno mnienje više za način, kojim se zakon ovršuje, nego za sadržaj samoga zakona.

Da li koji tat ili varalica kraće ili dulje vreme u zatvoru probaviti ima, to zanima obično samo dotičnike.

Da li je pako tko usljed ili bez dovoljnoga razloga pod iztragu ili u iztražni zatvor stavljen, kako se je šnjime tečajem iztrage postupalo, da li ga je sudio po zakonu nadležni sud, da li mu je obrana i dokaz nevinosti dovoljno umogućen bio, da li su tečajem postupka sudjelovali na njegovu štetu tudji neovlašteni uplivi ili ne — to su sve pitanja, koja u mnogih slučajevih javni interes u velikoj mjeri obuzimlju, što je tim naravnije, jer najčestitiji i najpravedniji gradjanin nije sjeguran, da neće kada i njega snaći nevolja kaznene iztrage u koju ga, ako ništa drugo, baciti može zlobna potvora.

Tko će se dakle tomu čuditi, da se je javno mnienje prije nego su *znanstvenici* dovršili razpru o temeljitosti i pripustivosti protivnih načelah, izjavilo za stanovita načela kaznenoga postupka, kao za javnost i ustmenost, poglavito pako za sudjelovanje naroda kod stvaranja odlukah o krivnji ili nevinosti, t. j. za porotu.

Mi ćemo ovdje govoriti samo o poroti.

Porota (Jury, Geschworengericht) u širjem smislu sastoji se u takovu uredjenju sudstva, po kojem se nemože odsuditi, koga nisu njegovi sugradjani, kao izabrani pouzdanici naroda, pronašli krivim.

Gdje pako o svih na rješenje kaznene ili privatno pravne parnice odnosećih se pitanjih izključivo odlučuju stavni po državnoj vlasti imenovani ili od iste odvisni sudci — činovnici, tu govorimo o stavnih, državnih ili činovničkih sudovih,

Porota u užjemu smislu sastoji se u tomu, da kod rješavanja kaznene parnice sudjeluju i porotnici i činovnički sudci tako, da prvi o pitanjih učina a potonji o strogo pravnih pitanjih odlučuju.

Porota u užjem smislu uvedena je glede kaznenih stvarih danas skoro u svem izobraženom svietu, naročito u Engleskoj, u slobodnih amerikanskih državah, u Francezkoj Španiji, Švicarskoj, Njemačkoj, a u ograničenom obsjegu u t. z. Cislajtaniji i u Ugarakoj.

Porota u užjem smislu razlikuje se glede kaznenih parnicah u *obtužbenu* i u *presudbenu* (Anklage-Jury, Urtheil-Jury).

Digitized by Google

Kod prve odlučuju porotnici pitanje, da li proti stanovitoj osobi obstoji dovoljna za javnu obtužbu *sumnja*, a kod potonje pitanje, da li je tečajem kaznene razprave dovoljno dokazana *krivnja* obtuženika.

Djelokrug obtužbene i presudbene porote proteže se nadalje ili na sve kažnjive čine, ili samo na stanovitu vrst kažnjivih činah, kao n. p. porota za tako zvane političke zločine i prestupke ili za kažnjivečine, počinjene tiskopisom.

Mi stežemo smierne naše želje za našu domovinu za sada samo na presudbenu kaznenu porotu u užjemu smislu.

(Dalje sliedi.)

Nješto o povrati u prijašnje stanje.

Priobćio Ig. B—š.

U josefinskom parbenom postupniku, koji je za obsjeg vojničke krajine još uvjek kriepostan, ustanovljena su samo dva slučaja, u kojih se može zaiskati povrata u prijašnje stanje, najme prvo, ako tko bez svoje krivnje promaši zaporni rok (terminus peremptorius), drugo radi novo pronadjenih dokazalah.

Noviji postupnici, a navlastito gr. p. p. od god. 1852., poznaju još treći slučaj i to onaj, kad pravdopravnik štogod sakrivi u razpravljanju same stvari.

Pitanja je dakle, kako se ima postupati u *vojničkoj krajini* u slučaju, kada pravdopravnik sakrivi štogod tečajem dotične parnice. U ovom pravcu valja opet dvie razlike učiniti. Odvjetnik može promašiti rok ili ročište, a može se krivcem učiniti koje pogreške u razpravi same glavne stvari. Glede potonjega slučaja valja patenat od 1. srpnja 1790., broj 31., koji ostavlja razsudi sudca u pojedinom slučaju ocieniti temeljitost razlogah, s kojih se traži ovovrstna povrata, prvi pak slučaj subsumiran je ustanovi §. 372. lit. a. jos. parb. post., koji govori o dopustivosti povrate u prijašnje stanje radi promašena zapornoga roka krivnjom treće koje osobe.

U smislu ovom izrekao je onomad prizivni vojnički sud u Beču odluku.

J. V. imao je u pismenoj parnici svojoj proti D. V. i T. V. pcto. odštete od 1968 for. 80 nvč. podnieti na odgovor svojih protivnikah od 30. srpnja 1870. B. 5739. svoj pismeni protuodgovor. Pošto je njegov pravdopravnik izposlovao pet 14-dnevnih rokovah, promašio je u posljednjem otvorenom roku podnieti protuodgovor, te je na molbu protivničku odredjeno ročište za uskladu spisah.

Usljed toga potraži J. V. podneskom svojim de praes 1. stud. 1870. br. 8066. povratu u prijašnje stanje radi krivnjom njegovoga odvjetnika promašena zapornoga roka. Po zaključenoj vrhu te popratne molbe razpravi odluči stanoviti pukovnijski sud odlukom od 29. studena 1870. Br. 8586, da iz razloga, što u zakonu utemeljeno nije, da zastupnik stranke sama sebe zločest. zastupstva obieći može, za da svojoj stranci zakonito razlog povrate u prijašnje stanje pribavi, nego je dužnost same stranke, povratu radi zločestoga zastupstva potražiti, te bar vjerojatnim učiniti, da ona sama nije promašenju kriva, — s razloga nadalje, što si je zastupnik molitelja povrate skoro kroz 3 mjeseca rok za podnesak protuodgovora otvarao, bez da je takovi u pravo vrieme podneo bio, čemu je očevidno uzrok, da J. V. zastupnika za protuodgovor uputio nije; napokon s razloga, što prositelj nije niti vjerojatnim učinio, da on promašenju kriv nije, — da zaprošenoj povrati u prijašnje stanje mjesta neima, te je ujedno novo ročište za uskladu spisah odredio i prositelju povrate platež sudbenoga troška za 14 danah pod prietnjom ovrhe naložio.

Digitized by Google

Proti ovoj odluci bude po J. V. pravodobno uložen utok, u kojem je razvio po prilici ova načela:

Tečajem parnice nastaje, istina, korak za korakom formalno pravo za parbene stranke, i to s jedne strane za preduzeće stanovitog parničkog čina, s druge strane za protivnika pravo, da se stanoviti njemu koristni čin kao obavljen fingira ili da se protivnički budi nevaljano ili zakašnjeno preduzeti čin kao nepreduzet smatrati ima.

Od toga strogoga prava čini se iz obzirah pravičnosti, za da se objektivnom pravu pripomogne k pobiedi nad formalnim onda iznimka, ako je koja stranka bez svoje krivnje propustila stanoviti parnični čin preduzeti, nehtjevši odreči se prava za preduzeće toga čina, i nehtjevši ustupiti korist time nastajuće svome protivniku.

Pod ovimi predpostavami dozvoljava postupnik u §. 372., da se prejudicija nastala kroz propuščenje kojeg parničkog čina ukine i stanje prijašnje, t. j. ono, u kom se je promašeni čin još valjano preduzeti mogao, opet povrati.

Ja (J. V.) sam svoga pravdopravnika još prije podignuća moje tužbe de praes. 15 travnja 1870. Br. 2854. opunovlastio, da može moju parnicu voditi, ustupio sam mu dakle pravo, da može sve parnične čine po svojem najboljem znanju mjesto mene preduzimati, iz čega sliedi, da se on, ako bi povrh one početkom parnice od mene primljene upute još potanju trebovao, na mene obratiti morao, ne pako da ja njega imam na bud kakvi čin opominjati, dočim ja o stanju moje parnice neznadoh sve donde, dok od njeg nedoznah, da je u gomili svojih poslovah propustio zavremeno podnieti protuodgovora.

Da ja nisam tomu propustu kriv, sliedi već odtale, što su sudbene naredbe ne do mojih, nego do rukuh mojega odvjetnika dostavljane.

Dostatno je dakle zadovoljeno zahtjevom §. 372. post., da mi se povrata u prijašnje stanje dozvoli, jerbo je u povratnoj razpravi dovoljno obsvjedočeno, da nisam kriv, što je rok za protuodgovor promašen; napokon se u povratnoj razpri nezahtjeva strogi dokaz.

Pod trećom osobom nerazumjeva zakon drugu do odvjetnika, glede kojega valja načelo, da njegova krivnja u formalnom vodjenju parnice nemože škoditi materijalnomu pravu stranke, i da se isto tako, kako stanovite pogreške sudca postupak ništetnim čine, pogreške odvjetničke za volju pravičnosti a na korist dotične stranke povratom u prijašnje stanje paralyzuju (Br. 278. I. sv. arh. za rieš. najviš. sudišta).

Nije temeljita tvrdnja suda, da sam ja sàm imao potražiti povratu u prijašnje stanje, jer pravdopravnik je dužan, dokle god mu stranka neodkaže dane mu punomoći, sve korake nuždne za stranku pred sudom u njezinu imenu preduzimati.

Vojnički prizivni sud u Beču jeste rješenjem svojim od 20. siečnja 1870., br. 430., dočim po pat. od 1. srpnja 1790., br. 31., proti odluci, kojom se povrata u prijašnje stanje dozvoljava daljnjeg utoka neima — in ultima instantia utoku J. V. miesta dao, te potraženu povratu u prijašnje stanjo po §. 372. lit. a. jos. post. radi bez krivnje stranke promašena zapornoga roka za podnesak protuodgovora dozvolio i utočitelju novi rok od 14 danah podielio i to iz razloga, što je odvjetnik sam krivnju promašenja upitnoga roka na se uzeo, te što je time kao i po toj okoluosti, što su sve sudbene naredbe glasom predležećih dostavnicah do rukuh odvjetnika dostavljane, dovoljnom vjerojatnosti izkazao, da utočitelj sám nije kriv promašenju zapornoga roka odredjena za podnesak njegova protuodgovora.

Digitized by Google

Ob ovršnoj predaji kod smetana posjeda.

Priobćio P—ć pravnik.

B. sklopiv ustmeni ugovor s V-om, kupi od ovoga njegov vinograd i izplati mu odmah pogodjenu kupovninu. Za nekoliko danah zatim bude o pomenutoj prodaji načinjen i pismeni ugovor, ter je upitni vinograd na ime V—a u gruntovnici prepisan. Tim steče V. književni posjed upitnog vinograda.

V. poče izbilja obdjelavati vinograd i tim vršiti svoj posjed, kadno na jednom podigne njeki R. proti njemu tužbu smetana posjeda, tvrdeć, da je on *faktični* posjednik upitnog vinograda već od prije, i da ga je V. u tom smetao.

Ova tužba bude riešena odlukom kotarskog suda povoljno po R-a, a na uloženi utok od strane V—a, potvrdi kr. banski stol odluku prvomolbenu.

Medjutim, premda se V. nakon pravomoćne odluke o smetanu posjedu nije nalazio u posjedu vinograda, niti je više protivnika u posjedu smetao, to ipak sud prve molbe odredi naprosto na molbu R—a i ovršnu predaju upitnog vinograda i to temeljujuć svoju odluku na pravomoćnoj odluci o smetanu posjedu.

Na uloženi utok od strane V—a potvrdi kr. banski stol pod br. 6952 ex 1870. odluku prvomolbenu iz sliedećih razlogah:

Promotriv, da je Ant. R— pravomoćnimi odlukami u posjedu upitnog vinograda štićen, posjed kojeg utjecatelj utuženim načinom smetanja zauzeo;

promotriv, da je na temelju odlukah takovih istome R—u pravo nastalo ovršnu predaju vinograda tog' zahtjevati, te sudu nadležalo ovrhu takovu dozvoliti;

promotriv, da je dokazom prileżećeg zapisnika napadnutom odlukom riešenog ovrha ota redovito izvedena, da troškove s izvedenjem skopčane jesu, ovršenik dakako nositi imade;

vidiv indi, da je napadnuta odluka opravdana, pronašao je banski stol takovu odpućenjem utoka potvrditi.

Na to uloži V. izvanredni utok, u kojem navadja:

Da on, pošto je proti njemu podignuta tužba smetana posjeda, nije ništa više na upitnom traju radio, već je pustio u faktičnom posjedu protivnika — dakle da se on nije ni nalazio u posjedu upitnog vinograda, kadno ipak sud prve molbe naprosto na molbu tužitelja odredi proti njemu ovršnu prodaju vinograda, kojega je jur protivnik posjedovao.

Da bi ovršna predaja jedino onda imala pravna temelja, kad bi se on i nakon pravomoćne odluke o smetanu posjedu svendilj u posjedu vinograda nalazio, ili ako bi on na novo smetao protivnika u posjedu, i onda bi mogao sud odrediti ovršnu predaju istom, kad bi nakon razprave došao do uvjerenja, da je on R—a u posjedu iznova smetao.

Uzvišeni kr. stol sedmorice usliša vrhovnom rješitbom od 24. prosinca 1870. br. 937. izvanredni utok i ukine odluke nižjih sudovah iz sliedećih razlogah:

Uvaživši, da zaštita posjeda smetana nepredpostavlja, da se odnosni predmet posjeda ima tužitelju ovršnim putem predati, izim ako je to uprav odredjeno izrekom u dotičnoj odluci, glasećoj na zaštitu posjeda, ili ako to narav stvari sobom donosi, kao što kod stvarih pokretnih;

uvaživši, da po glasu same molbe ovršne ovdje nit jedan nit drugi slučaj nepostoji;

uvaživši, da slučaj ovrhe odlukah na zaštitu prava glasećih, nastaje samo onda, ako tuženik s nova podhvati kakov čin posjedni u pogledu na odnosni predmet, ili zaprieči tužitelja, izvršivat posjed, u kojem je štićen, nu u tom

Digitized by Google

slučaju ovrha biva tako, da se iza kako bude konštatovano novo smetanje, tuženiku nametne globa ili zatvor, pod koji mu je zabranjeno u napredak smetati posjed tužiteljev;

uvaživši, da tužitelj u molbi ovršnoj nit nenapominje, da je od strane tuženika ponovljeno smetanje njegova posjeda;

uvaživši dakle, da suglasne naredbe nižjih sudovah, kojimi se odredjuje ovršna predaja upitnoga vinograda, nisu opravdane, obnašao je kr. stol sedmorice izvanredunomu utoku mjesta dati, ter preinačiv obe jednakoglasne naredbe nižjih sudovah tužitelja s njegovom molbom ovršnom za predaju upitnoga vinograda odbiti.

LISTAK.

O irskom pitanju.

(Konac.)

Način, kojim je njihov Lord, prvak, sa svojimi savjetnici radio u narodnoj skupštini u Clontarfu, zasluživje oštar prikor. Lord Stanley, sekretar za naseobine, reče nam, da je vlada učinila sve, što je mogla, kako bi odvratila narod, te nebi došao u tu skupštinu; ter bi nerazborito kudili ljude zato, jer nisu učinili što je nemoguće. Sada pako pripoznavaju sami ministri, moj gospodine, da je Lord, prvak, već prije petka, dakle dan prije ote skupštine, htio izdati proklamaciju proti njoj Ta se je proklamacija objavila u nedelju u Dublinu i u predgradju baš kada se je smrkavalo. Skupština bijaše urečena na nedjelju jutro. Smije li tko uztvrditi, da je nemoguće bilo sastaviti tu proklamaicju za 24 sata, dati ju tiskati i porazdieliti? Muka je to govoriti o potrebi: valjano prosuditi rieči takova dokumenta. Ali bi Lord, prvak, svakako bio morao vriednost života podanikah njezina veličanstva valjano prosuditi. Da je on to učinio, sigurno bi se proklamacija bila u nedjelju jutro lahko pribila na zidove u Dublinu i okolo njega, i lasno bi ih bilo pročitati.

Taj nemar vladin bio bi sigurno bez uticanja onoga muža, kojega sada progone, mnogu glavu odrubio. Sreća im je bila na ruku, sreća i vam, te se je predusrelo krvarenju, groznijemu od onoga, koje se je pred 25 godinah sbilo u Manchestru.

Ali su oni bili opaki. Tek što su se dobrom srećom njihovom izkopali iz tiesna, eto pohrliše u drugi tiesnac, iz kojega jim, koliko ja mogu prosuditi, neima izlaza. Sada se pako na račun države poveo proces, koliko nerazborit, toliko neopravdan i nesretan. Čini se, kô da nisu znali što su učinili. Pričinjava se, da jim nije palo ni na um, da postoji razlika medju grozovitim postupanjem, koje će sigurno zapanjiti sav izobraženi sviet i medju običnim procesom. Dokazi bijahu takovi a zakon takov, da je lahko bilo naći krivca i izreći odsudu; a drugo oni ni nehtjedoše. Nuder te sada, gospodine moj! neima li u ovom slučaju krivnje i odsude ništa, što bi državnik imao prije promozgati? Prije nego li se je zamislila misao, odvažna, pozvati na sud, moguća i obljubljena protivnika jerbo im je oponirao, valjalo je promisliti, hoće li odsuda, kojoj se nadaju od suda, potvrditi glas domovine, stranih zemaljah, glas potomstva, ili neće li obćenito ljudsko mnienje reći, da je na strani pravnoj pravo, a pogledom na čudorednost nepravda. Ja mnijem, da je veoma težko, reći ma štogod ob onom čovjeku. Njegovo je stanje sada takovo, da bi se smilovao i neprijatelju, a članove ove kuće sklonuo, da neudaraju nanj ogorčenosti. Htio bih, govoreć o njem, pokušati, kako bih izvabio počitanje, koje ide i um i nesreću i nepovriedivši počitanja, koje ima istina za sebe. Ja sam osvjedočen, da je cilj poguban, za kojim ide, ali ujedno i nepostizim i neodobravam mnogih sredstavah, kojimi se on odputio postići taj svoj cilj. Nu nemogu zatajati istine, da ga zemljaci njegovi štuju, kako u historiji još nikoga nisu štovali. —

Njegovu je imenu svuda traga, samo ne u Irskoj, il u sdruženoj kraljevini. Idite kopnim, kamo god želite, idite u kavarnu koju mu drago, blagujte kod čijega hoćete stola, podjite na parobrod; stupite u poštovna kola ili se povezite željeznicom: onaj isti trenutak, kako vas izdade jezik, da ste Englez, odmah će vas pitati družtvo vaše, bilo kakvo mu drago: il lječnici, il odvjetnici, il trgovci ili obrtnici „kako je g. Connellu“? Dajte čitajte cio red francezkih novinah, pak ćete se osvjedočiti, kako ga cieni narod francezki. Ve-

Digitized by Google

lika je to nesreća, nu žalostna istina, koju bismo morali uviek u duši nositi, da u naših susjedah pogledom na savez Englezke s Irskom, ima čuvstvo, naliko onomu, koje postoji u nas o savezu Poljske s Ruskom. Sve su simpatije svih politikah na strani irskoj. Nas zovu tlačitelje a Irce potla čenim narodom. Da a Irskoj bukne ustanak, većina svieta bi željela Ircem sreću i blagoslov. I sasma je naravno, gospodine moj, da je tomu tako. Stvar bo irska imade dva kraja; jedan je demokratički, drugi katolički, i sav će ju strani sviet povoljno suditi. Skrajna ljevica, govorimo po francezki, želi, da se digne sve što živi, proti priestolju i proti aristokraciji; a skrajna desnica želi uspjeh ustanku, kojim biskupom i svećenikom ravnanu proti vladi razkolničkoj i proti razkolničkoj hierarkiji. Jz otoga eto vam posljedice, da u borbi s Irskom nećete izvan ovoga ostrva na svem svietu naći, nikoga, koji će jim poželiti sreću. Nevelim toga za to, jeda bih jih poplašio; već to spominjem s toga, da dokažem, da su oni u sgodi, kada je čitavo kršćanst o neprijaznim i sumnjivim okom pazilo, mogli svemu izbjeći, što je nosilo na sebi biljeg nepošten. Na nesreću su oni pohrlili, samo da odnesu pobjedu, ali su izvojevali uspjeh, koji je od svakoga poraza mnogo manje spasonosan i mnogo sramotniji. Gospodina Connella odsudiše, nu oni nemogu tajiti, da su mu krivo učinili; nemogu niekati ni toga, da su se sbile krivde, koje su mogle nje same dovesti u stanje bolje, a njega u kukavnije, nego li to zakon dopušća. Dopustit će mi se, da u listinu porotnu nisu došla imena, koja bi se u njoj bila imala sjati; isto će se tako dopustiti, da su sva imena, koja su se po nepravdi izključila, bila imena katolička. O broju onih, koje su izključili, ima njeka prepirka. Ima ovdje prisega, koja broji ta imena na 27. Vele štovani gospodin syndik dublinski, koji broj izbraja, što se dade manji, navodi dvadeset i četiri. Ali njekoja gospoda tvrde, da ti neredi, premda su prikorni, nisu na proces mogli uplivati. Pitaju: što važi dvadeset il 27 mienah medju 720? Ali će, moj gospodine, i najjednostavnija arithmetika lasno dokazati, da je taj nered bio ozbiljne važnosti. Izmedju 720 valjalo je 48 izabrati srećom (žriebanjem), a onda je trebalo zamienjivati i brisati do dvanaest. Dvadeset i osmi dio od 720 je petnaest. Da je dakle medju porotnici sjedilo 15 katolikah više, moralo bi se bilo uzeti, da je medju 48 jedan katolik više. Da je na listi bilo 27 katolikah više, bilo bi se uzelo, da su medju 48 dva katolika više. Je li nemoguće, ili je nevjerojatno, da je proces, uzprkos pletbi, što li je, mogao se drugčije zaglaviti. Dederte malo, uzmite zakon na um, pak ćete čuti, kakvu moć isti daje porotniku. Ja sam čuo, da netko žubori, izrekavši, ja „pletbu“. Neimam li pravo, ako sumnjam, kad je i sam sudac Perrin sumnjao? Tako kažu, ja to uzimljem iz novinah vladi po ćudi — tako vele il pripovriedaju, da se je u tom radilo najvećom nebrigom, i velikom zaboravi dužnosti, i da ima nješta, što je porodilo veliku sumnju, a on da se nije uzdao taj nered nazvati slučajnim. Štovani Lord, sekretar za naseobine, opominjaše nas, da štujemo sudce. Sigurno je, da ja štujem sve, što iztiče od sudca Perrina. On mora znati bolje, nego ikoji od gospode englezke, čega su se sve englezki činovnici služili, da izbiju porotu, pak nam on i veli, da nije osvjedočen, te bi se taj nered bio dogodio iz puke neopreznosti. Ali štovani Baronet, sekretar za domaće il unutarnje posle veli: „Ja neodgovaram za te nerede“. To je pravo, ali njega i nako nitko nevuče na račun. Nu on kaže dalje: „Ja žalim, da se je taj nered mogao dogoditi, jerbo mislim, da je isti porodio predsudu o pravoslovju“. Tomu je baš tako. I to je ono, što ja velim. Ja velim, da je proti pravu nastala predsuda. Ja velim, da na toj odsudi počiva sumnja, pak za to i pitam, da li se radi pristojno, kad se rabi osuda, o kojoj se veoma dvoji. Jedino mudro i jedino pošteno bi bilo, da se je reklo „dogodila se zloporaba, a ta zloporaba donesla nam je korist, nu mi se njom nećemo koristiti“. Ali je nesreća htiela, ter su ljudi ono vrieme, u koje bi se ta bludnja bila dala izpraviti, pustili, da mirno mine.

Dà. Oni imadjahu 48 imenah, koja su izvadili iz ovako okrnjene liste, pa su još i od ovih brisali i odstranjivali imena katolikah s razlogah, kojim navode motive takove, da se neizplati govoriti o njih. Nu oni su morali osvrnuti se na novo pitanje: da li se važna prepirka, postojeća medju dvjema različitima vjerama, a takovi je bio ovaj priepor po sudu porotnom, sastojećem se izključivo od ljudih jednoga vjerozakona, dade odlučiti načinom, koji je nad svaku sumnju? Ja znadem, da oni nisu, brišuć imena katolikah, učinili ništa, što nebi bilo prema pravilom pravnim. Ali ja se na njih zato dižem i tužim ih, jer su bili odvjetnici ondje, gdje je valjalo, da su državnici. Dopušćam, da su mrtve rieči zakona bile za nje, ali nikako ne duh zakona. Porotni sud po polovici kod nas je u modi od davne davnine. Uzmite, da se obtuži hollandezki mornar u Wappingu, što je ubio u kavgi kojega Engleza. Ovdje će suditi sudbinu zločincu sud sastavljen od šest Engleza i šest Hollandezah. Mudrost i pravednost naših djedovah dosudila bi pravdu tudjincu. Nu oni su odmah gotovi nazvati Connella tudjincem, jerbo je u njihovu korist, oni su brzo spremni svaliti na glavu Irca katolika zlo tudjinstva. Za onaj slučaj, koji je od svakoga druga zahtievao porotu jednako razdieljenu za slučaj, koji je nastao iz prodivna neprijateljstva plemenah sa sektami, izumljuju oni porotu, sastojeću se samo od jednoga plemena i sekte. Ako su već bili naumili uztrajati u proganjanju, zašto nisu stvorili zajedničke porote? Nebijaše težko sastaviti takov sud, i medju porotnike bilo bi došlo mnogo uglednih katolikah. Proglas nedužnosti, izrečen takovim sudom

Digitized by Google

bio bi jim manje škodio, nego li odsuda, za kojom su išli, i koja im je pošla za rukom. Oni su postigli odsudu, ali odsudu samo od 12torice, koja je bila sastavljena po nepravdi, a birana na takov način, te se u njihovu odluku nemože nitko pouzdati. Oni izposlovaše odluku pomoći vrhovnoga sudca, o kojega se postupku neusudjujem govoriti. Ali da mu neporičem svakoga prava, niti velim, da je taj postupak bez primjera: on je nalik mnogomu postupku, koji se dade naći u državnih procesih iz vremenah vladavine Karola II. Pomoći dakle takova suda, takovih porotnikah, nebijaše im težko naći krivnju. Ali što su tim postigli? Zar su Irsku umirili? Jest! Tamo sada caruje izličan mir, ali je taj mir mnogo opasniji, nego li glasna buka. Irci će biti mirni tako dugo, dok se neproglasi osuda na tamnicu, oni bo diele sudbinu svoga progonjena tribuna, a neće, da urade štogodj na njegovu štetu. Hoće li pako mirovati, kad se zatvore za njimi vrata na tamnici? Je li moguće i povjerovati samo, te bi agitator, kojega oni obožavaju, čim agitacija njegova njim korist donosi, izgubio ljubav njihova srca zato, što je postao mučenikom njihove stvari? Ako ja, koji sam odlučno na strani unije, koji mnijem, da bi prezir unije po državu mogao postati veoma opasan, i koji sam osvjedočen, da Connelov postupak zaslužuje prikora, ako dakle ja kano sviestan čoviek nemogu reći, da se je s njimi borilo poštenje, kada i sami progonitelji njegovi priznaju, da ima nječesa, što je proti osudi, kakvo će se čuvstvo uzbuditi tek u Iracah, koji ga imaju ne samo nevina, nego najboljim svojim prijateljem, kakova su ikad prije imali? Njemu neće biti više moguće s njimi govoriti, ali će nepravda, na njemu počinjena, razpaliti krv u njih jače, nego li bi njegov govor, pak mu u tamnici nebude moguće na nje uplivati, niti će ih moći uzbunjene obuzdati, a da nepohrle u nasilje.

Pogledajte na koju stranu hoćete, svigdje vam je tužan izgled, a što mene samoga najvećma pečali, jest to, što ih neomudri izkustvo, budi si ga i kako naukom obilno. Sve štogod sam iz njihovih ustiuh razumio, sve me je to obsipalo strahom, da će i budućnost ostati, kakova je bila proslost, ako oni ostanu dulje u službi. Što se tiče njihove uprave, nepružaju nam nikakove nade, da će stvari pokrenuti na bolje. Pogledajmo malko u prošlost, i eto nam uvierenja da su njihovi spasonosni čini za nered u Irskoj, svi se sašli u nepolitične državne processe, u nepoštenje sudačko, u kasarne i u vojnike; pogledajmo na budućnost, eto nam opet osvjedočenja, da nam nepružaju pomoći druge, van nepravedne osude, strogost sudačku, i opeta kasarne i opet vojničtvo.

Istina, oni nam obećavaju jednu, dvije li reforme u zakonodavstvu, spasonosne tobože po Irsku, ali će nas te nade bojim se prevariti. Oni se pokazuju, kano da bi imali volje raztegnuti pravo izborno, ali kakov će im biti zakon, to neka bog zna. Samo to znamo, da je stvar takova, koja im neda učiniti, što bi po nje bilo pošteno, a zemlji koristno. Prije nego li ćemo uzeti na um njihovu osnovu, reći ćemo unapried, da će ona raztepsti posljednji ostatak irskoga narodnoga zastupstva ili posliednju sjenu glasa, da su ljudi vjerni svomu osvjedočenju.

Glede pitanja agrarnoga vele, da za sada neznadu, što bi predložili; kažu, da će nas o tom izviestiti, ali kada, — to bog zna.

Oni su tvrdo odlučili ostaviti crkvi irskoj njezin dosadanji ustav i privilegia. Nu ja se uzdam u boga, da ću u svoje vrieme moći i o tom obširnije progovoriti. Sada mi toga nedopušćaju iznemogle sile. Za sada ću spomenuti samo u kratko, što se je za vrieme ove debate o crkvi reklo.

Mnoga su gospoda govorila o neslozi crkvenoj, koja je pravo prokletstvo za Irsku, tako da im služi na čast. I ja žalim samo to, da će glasovati drugčije, nego li što su govorili. Što se tiče govora sekretara za kolonije, pitao bih vas: Ako već muž tako uznositih duševnih darovah, tako žalostno brani tako uzvišen institut, što ćemo reći na to, nego li, da se taj institut neda braniti? Plemeniti Lord pripovieda, da bi katolici godine 1757., kad su prosili, da se ukinu kazneni zakoni, pak onda 1792., kad su zahtievali, neka bi se odstranilo pritiskajuće ih nepravo, stetno po gradjane, bili sasma zadovoljni, da su se crkvi pustile njezine ustanove. Što nam je na tom, moj gospodine, da su ovi to učinili ili ne? Ako nam dokažu, da je crkva dobar institut, mi ju moramo svakako braniti. Smiju-li oni tvrditi, da se nevaljala ustanova mora već zato braniti, što su njeki ljudi, koji pičivaju u grobu već od mnogo godinah, rekli, da se s toga moraju potužiti. Što je nam na tom, te katolici današnje generacije govore drugčije, nego li su govorili katolici prijašnjega vieka? Da li je protislovje, koje Lord tako povriedjuje, drugo nego li naravni i neizbježivi napredak svake reforme? Ljudi, koji su potlačeni i neimadu izgleda na podpunu pravednost, prose, da ih oslobodimo od nevolje, koja ih najviše ogorčava. Oni uvjeravahu tlačitelja, da će biti sasvim zadovoljni, ako od strogosti samo nješto popusti, i tako govoreć misle, da će se valjda moći zadovoljiti. Nu mogu li takove rieči, mogu li gole prošnje, isvabljene u pritisku zabraniti i onim, koji ih izriču i njegovu potomstvu za uviek, da traže podpunu pravednost? Zar se meni može zabraniti, da zahtievam svojinu, koju su mi oteli, zato što sam imajući na prsima kuburu razbojnikovu, molio, da uzme sve, samo da mi pusti život? Plemeniti Lord znade dobro, da su otmjeni muževi, dok se još trgovalo robovi, svaku misao o emancipaciju crnacah gledali zaustaviti, koja je morala učiniti kraj toj trgovini.

U ono vrieme reče Pitt, reče Fox, Lord Grenville i Lord Grey, pače i sam moj vjerni mi i dragi prijatelj Wilberforce, o kojem nemogu ni-

Digitized by Google

kada reći riečí, a da me netronu, da je klevota tužiti jih, jer da naumiše osloboditi cruce na otocih, na kojih pobiremo slador. Godine 1827. podiže vojvoda northumberlandski u plemenitom oduševljenju mladenačkoga srca svoga baš u ovoj kući glas svoj, da se robstvo ukine. Proti njemu diže se Wilberforce, i akose nevaram, povuče ga za odoru, neka bi sjeo. Nu ipak dodje kasnije, i to g. 1833. opet na to red, i pošteni Lord, sekretar za kolonije, predloži s nova, da se robstvo dokine. Uzmite, da se sada, pošto je on tako govorio i svoju osnovu razvio, ustane koji zapadnoindijski kolonista i da reče, da su g. 1792., 1796., 1807. čovjekoljubivi vodje izjavili, da im nije u misli osloboditi crnacah, nebi li na to sadanji vojvoda, a njekadanji Lord Percy odgovorio: nas nemože danas, god. 1833. priečiti, da neučinimo to, što mislimo, da je njetko rekao g. 1792. il 1807.?

Ali nije samo to, u čem se Lordove rieči razlikuju od njegovih činah. On se pozivlje na peti članak izpravah unije. On kaže: ako mi u prihod privilegia crkvena taknemo, povriedjujemo taj članak, a povriediti članak koje izprave, čini mu se, kano kad tko prekrši zadanu rieč, na što on nebi, veli, mogao ni pomisliti. Nu, gospodine moj, kojim je pravom članak peti svetiji od četvrtoga, koji ustanovljuje broj irskih zastupnikah za ovu kuću? Četvrti se je članak promienio, što svi znamo. A tko je uzrok zakonu, onaj članak ukinuvšemu? Sam plemeniti Lord.

Nadalje spominje isti Lord prisegu, kojom prisižu katolički članovi ove kuće. Oni se, kaže on, zavjeravaju njom, nerabiti vlasti svoje na štetu crkve. Žalim, da plemenitoga Lorda neima baš ovaj trenutak u ovoj kući. Da je on ovdje, opazio bih ja koju na njegove izjave, a sada ju moram zašutiti. Ali, gospodine, dajmo dokazom njegovim onu važnost, koju bi on sam zahtievao. Što on dokazuje? Ne to, da je crkva državna u Englezkoj dobar institut, ne to, da ju valja braniti i držati, već samo to, da se katolički zastupnici, kad mi glasujemo, odstrane u drugu sobu. Zakletva, kojom su se oni zakleli, nedrži ni mene ni ostale protestantske članove, nas dakle, koji se nismo zakleli. Recimo, da su se katolički naši prijatelji odaljili, a nas 620 ili 630 protestantah da je ostalo: hoće li nam tada plemeniti Lord moći dati koji razlog, zašto bismo mi crkvu irsku pustili, da ostane onakova, kakova jest?

Ja mslim, gospodine, da štovani Baronet, prvi Lord blagajne, neće pustiti te stvari onako, kako su to učinili njegovi drugovi. Mi punim pravom očekujemo, da će moć njegovih vrlinah, stojeć on na čelu vlade, crkvu irsku braniti muževno i razborito. Ja bih ga, ako smijem umolio, da ova pitanja promotri: koja je svrha na svietu državnim crkvam? Da li crkva irska odgovara ovim svrham, ili samo jednoj od njih? može li crkva u državi, neimajuć pristaništa u svom narodu, biti za što drugo, nego na škodu i zlo? A imade li državna crkva u Irskoj u srcu naroda ikakova zaklona? Da li je ona bila sretna, vabeć nevjernike u svoje krilo? Da li je ona bila onakova, te zaslužuje zvati se crkvom englezkom, što je crkva štotska bila, t. j. crkva uboga čovjeka? Je li ona masu naroda privela krieposti, tješila ju u patnji, priskrbila joj štovanje ili ljubav do sebe same, ili do države? Pokažite, da se to pitanje dade povoljno odgovoriti, pa ste učinili nješta, što se još nikad učinilo nije: t. j. dati ćete valjanu obranu državnoj crkvi irskoj. Nu to je prava sramota, da nam dolaze navodi iz zastarelih govorah i pljesnivih prosbah, koje su se već Jurju II. predale, kada još kazneni zakoni nisu dopuna valjali.

I sada ću, gospodine moj, zaključiti. Kazao sam dosta toga, da opravdam glas, što sam se javio na obranu predloga svoga prijana. Nevaram li se, dokazao sam, da su nečuveni neredi u Irskoj, koji nas upravo uznemiruju, nastali izazvani užasnom politikom vladinom. Dokazao sam, da onaj način, kako vlada ustaje proti neredu, može prije ogorčiti, nego li pomiriti. Dok postoji ovaj sistem, neima mira u Irskoj, a dok se irska neumiri, nemože niti Englezka imati medju narodi dostojna glasa niti mjesta. Za čast, snagu i sigurnost velike te zemlje, nuždan je domaći mir. U pogodbi, učinili ju mi s Francezkom ob iztražnom zakonu, ili s Amerikom o medji, pokazuje upliv svoj ta istina, da je Irska nezadovoljna; na to se obziru diplomati na svih stranah; jerbo tim zastupnik Englezke postaje samo plašiv, a protivnik smion. Pak nije niti čudo. Mi smo svakako velika i sjajna država, kojoj nemanjka sredstva niti za navalu niti za obranu. Englezka može koješta uraditi, što nadilazi snagu svakoga drugoga naroda na svietu. Ona je Kini diktirala mir. Ona posjeduje Caffrariu i australnu Aziju. Ona bi i opet svu trgovinu na Oceanu, izuzam svoju jedinu, ukinuti mogla. Ona bi i opet mogla pozatvarati sve luke od mora iztočnoga do jadranskoga. Ona imade toliko snage, da obrani i na kopnu i na moru neizmjerni svoj posjed u Indiji. Na ovom istom mjestu kušao se je pred 46 godinah udarac, koji je medjutim promašio, a da nije promašio, bio bi ubio. I vlada i zakonodavstvo, svaki u svojoj sferi, odgovorni su za stvari, koje državi spremaju pogibelj. Od sebe pako odbijam odgovornost glasom, kojim se hoću da oglasim, a uzdam se, da će mi broj i štovanje onih, u kojih ću družtvu odići u predsoblje, biti dovoljan, da osvjedočim katolike irske, neka bi se neodrekli svake nade: da će im mudrost i pravednost državnoga parlamenta pružiti pomoć.

Digitized by Google

Imenik predplatnikah „N. Pravnika.“

(Nastavak:)

G. Mioković Juraj, župnik u Karlovcih.
„ Mirković Kosta, bilježnik u Fužinah.
„ Mladjenović Josip u Glini.
„ Mlinarić Ivan, gimn. učenik u Osieku.
„ Mlinarić Stjepan, župnik u Dubravi.
„ Monti Lovro dr., odvjetnik u Kninu.
„ Mrazović Matija, odvjetntk u Zagrebu.
„ Mrkšić Milan, c. kr. nadporučnik u Stazi.
„ Muzler Josip, kot. sudac u Daruvaru.
„ N. N., činovnik u Zagrebu.
„ Nevaril Josip, odvjetnik u Klanjcu.
„ Novak Marko, trgovac u Sisku.
„ Novaković G., vel. bilježnik u Vukovaru.
Slavno okružno c. kr. sudište u Spljetu.
G. Ottinger Ferdo, odvjetnik u Zagrebu.
„ Ožegović Ivan, prisj. sudb. stola u Varaždinu.
„ Ožegović Martin, kot. sudac u Zagrebu.
„ Padavić Hinko, kot. sudac u Moravicah.
„ Padavić Tomislav u Trstu.
„ Pajanović Dragutin, vel. sudac u Ludini.
„ Panian N., kot. pristav u Sisku.
„ Parapatić Dragutin, kot. sudac u Vrbovcu.
„ Pauličić Lavoslav, kavanar u Zagrebu.
„ Paušković N, odvjetnik u Senju.
„ Pavleković Oto, prisj. sudb. stola u Zagrebu.
„ Pavlešić Janko, kanonik u Zagrebu.
„ Pavlica S., trgovac u Sisku.
„ Peičić A. dr., odvjetnik u Vukovaru.
„ Pelc Antun, c. kr. nadporučnik u Plaškom.
„ Penić Mio u Krašiću.
„ Peršin Ljudevit, kot. sudac u sv. Ivanu:
„ Petranović Martin, trgovac u Delnicah.
„ Petranović Mio, trgovac u Delnicah.
„ Petrušić Ivan, trgovac u Petrinji.
„ Pik Vatroslav, trgovac u Popovcu.
„ Pilepić Fr. dr., javni bilježnik u Delnicah.
„ Pintarić Mavro, sudac u Bakru.
„ Pliverić Josip, pravnik u Beču.
„ Podrmanski Radivoj u Zagrebu.
Slavno poglavarstvo sl. i kr. grada Križevca.
„ poglavarstvo slob. i kr. grada Koprivnice.
G. Poh A., odvjetnik u Zagrebu.
„ Polić Lujo, perovodja financ. prokurature u Zagrebu.
„ Pollak Franjo dr. u Beču,
„ Popović Stjepan, kot. pristav u Iloku.
„ Posilović dr., profesor teologije u Zagrebu.
„ Potočnjak Ivan, kanonik i župnik u Novom.
„ Poturičić Jovan, koncipient u Sisku.
„ Predojević M., prisj. sudb. stola u Križevcu.
„ Premuda Petar u Karlovcu.
G. Prica M., prisj. kr. stola sedmorice u Zagrebu.
„ Rački Franjo dr., kanonik, predsjednik jugosl. akademije znanosti u Zagrebu.
„ Radić Jašo, kanonik u Djakovu.
„ Rakodcaj Stjepan, odvjetnik u Mihovljanih.
Slavno ravnateljstvo glavne učione u Koprivnici.
G. Razlag dr., odvjetnik u Ljubljani.
„ Regen Franjo, župnik u Slankamenu.
„ Repustić Blaž, c. kr. poručnik u Ivankovu.
„ Rešetar Ferdo, prislušnik sudb. stola u Zagrebu.
„ Rogulić Mihalj, odvjetnik u Vukovaru.
„ Rohak M. dr., odvjetnik u Sisku.
„ Rojc A. dr., kr. javni bilježnik u Zagrebu.
„ Rozgaj N., odvjetnik u Vukovaru.
„ Rubido R., vlastelin u gornj. Reki.
„ Rukavina Antun, odvjetnik u Osieku.
„ Rumpler Luka, kanonik u Zagrebu.
„ Ruvarac Lazar, prisj. sudb, stola u Vukovaru.
„ Ružička Dragutin dr., odvjetnik u Beču.
„ Sabljić E., trgovac u Zagrebu.
„ Sabolić Josip, c. kr, podpukovnik u N. Gradiški.
„ Salopek Fr., vel. sudac u Novih-dvorih.
Slavno satnijsko zapovjedničtvo u Sisku (dužnost).
G. Savić M., prisj. sudb. stola u Požegi.
Častni sbor duhovne mladeži u Zagrebu.
G. Sek Vojko, pravnik u Beču.
„ Simić Vladimir u Obrovcu (Dalmaciji).
„ Slama Gjuro, kot. pristav u Novih-dvorih.
„ Slovanska beseda u Beču.
„ Smaić Bartol, vitez, vel. župan na Rieci.
„ Snidaršić N., koncipient u Sisku.
„ Sokolić N. na Rieci.
„ Sobaričck Fr., odvjetnik u Virovitici.
„ Somogji Lazo, oovjetnik u Križevcu.
„ Spevec Krunoslav dr., profesor pravah u Zagrebu.
„ Srkulj Stjepan, župnik u Grudincih.
„ Stanić Marko, kanonik u Križevcu.
„ Stanković N. dr., odvjetnik u Osieku,
„ Standuar N., vel. sudac u Sisku.
„ Steiner M., perovodja fin. prok. u Zagrebu.
„ Stepančić Stjepan, državni nadodvjetnik u Zagrebu.
„ Stiić Marko u Šidu.
Uzv. stol sedmorice u Zagrebu (2 otisaka).
Slavni sud kot. ozaljski.
„ sudbeni stol u Požegi.
G. Sviličić Franjo, grad. viećnik u Križevcih.

(Nastavak sliedi.)

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. **Milan Makanec**. Tiskom **Ivana Vončine** u vojn. Sisku

Digitized by Google

NOVI PRAVNIK.

LIST ZA PRAVO- I DRŽAVOSLOVJE.

Br. 7. U vojn. Sisku, 15. travnja 1871. **God. I.**

Izlazi 15. i 28. svakoga mjeseca. — Godišnja ciena 5 for., poštom i domaćim u kuću 6 for.

Poziv na predplatu.

Ovim brojem započima druga četvrt „N. Pravnika“. Molimo gospodu, koji su samo za prvu četvrt predplatili na „Novi Pravnik“, da izvole radi redovite odprave predplatu čim prije ponoviti.

Nije nam izvorno bilo, a nije nam ni sada do kakove novčane koristi, te se netužimo na broj predplatnikah, nu obzirom na svrhu „Novoga Pravnika“ i na upliv, koji bi za razvoj pravnoga života u našem narodu steći mogo, moramo, glede književne podpore sa žalošću napomenuti, da je do grieha maleni broj onih, koji se odazvaše izjavljenomu nam obećanju, usljed kojega se jedino odvažismo izdavati strukovni pravnički list u vojn. Sisku, gdje okrom tiska skoro sav posao oko lista leži na uredničtvu, dočim niti razpoložive sile niti dohodci diobu radnje nedopuštaju.

S toga ponavljamo, što smo u prvom pozivu na predplatn izjavili:

Da li će „N. Pravnik“ stavljenoj si zadaći zadovoljiti moći, visi o ustrajnoj pripomoći rodoljubivih pravnikah u trojednoj kraljevini, koje ovim ponovito umoljavamo, neka nas izvole revno i trajno podupirati. Na nami neće ostati ni slava ni sramota.

Ciena je „Novomu Pravniku“:

U Sisku za cielu godinu 5 stot., za izvanjske uz poštarinu ili za domaće uz dostavu 6 stot. — Za gospodu pravnike (akademičke gradjane) 3 stot.

Razmjerno prama toj cieni za polovinu i za četvrt godine.

Predplatu prima administracija ovoga lista u vojn. Sisku, zatim u v. Sisku trgovina gospode Bobekah, a u gr. Sisku trgovina g. A. Jemeršića.

Umoljavamo onu gospodu, koja nam predplatu za prvu četvrt duguju, neka ju skoro namiriti izvole.

Najcienije su pošiljke poštarske naputnice.

Digitized by Google

Sloboda je pravo.
„Justitia regnorum fundamentum."

O uplivu liberalizma na razvoj državnoga života.

Po njemačkom izvoru od Pficera priobćio dr. Makanec.

(Nastavak:)

Misaono slobodoumje neotimlje se osvjedočenju ob uzkom savezu izmedju prava, ćudorednosti i vjere, stoga slobodoumni državljani prije svijuh nastojavaju oko obćenite prosvjete, oko naobraženja i poduke puka i oko ustrojenja višjih učilištah; — nepravedan je dakle prikor, da je slobodoumje puki politički materializam.

Jednako nepravedan je prikor o razvratnom i anarkičkom smjeru liberalizma.

Prava sloboda nije prijateljica despotičkomu nasilju, počinilo se ovo od pojedine osobe ili od cjeloga naroda.

Slobodoumni gradjani teže samo za takovim državnim ustrojstvom, u kojem se neće moći nijedna vlada trajno protiviti odlučnoj volji i interesom naroda.

Liberalizam vindicira istina pravo odlučivanja o svih skupnih poslovih, u državi kao u svakom drugom slobodnom samostalnom družtvu, izvorno većini kao naravnomu organu skupnosti te smatra ovo pravo neotudjivim.

Nu stoga nezahtjeva ipak, da se državni poslovi rješavati imadu neposredno obćenitim glasovanjem.

Vlada, koju većina naroda priznaje te koja je okružena pouzdanici prave većine, moći će javne poslove obavljati bolje i uspješnije, nu kad bi se ovi za svaki pojedini slučaj vezali o sveobće glasovanje.

Samo u slučaju, kada je stanje historičkoga prava tako nevaljano, da umnomu pravu na put stavlja neprekoračive zapreke, može nastati nužda odabrati drugo izhodište, po kojem će se barma postići mogućnost daljega razvoja.

U ostalom štuje privrženik umnoga prava, kao i branitelj historičkoga prava, pozitivne uredbe i zakone, kojimi svaka u duhu prave i razborom opravdane slobode uredjena država zamienjuje obćenito glasovanje, štuje ih velimo, dok se neprotive nedvojbenoj volji većine, te do ove granice smatra nedopuštenim svako nastojanje, koje se makar za unapredjenje obćenitoga boljka služi drugimi sredstvi, nu koje dopušta positivno pravo.

Zahtjevu je prava podpuno zadovoljeno, ako narod onoliko slobode posjeduje, ili ako si mirnim načinom onoliko slobode pribaviti može, koliko sam hoće, i na koliko se neprotivi postignuću razboritih od naroda samoga saželjenih državnih svrhah.

Više nesmije ni slobodoumnje zahtjevati.

Zahtjeva li slobodoumje za državljane više slobode, nego prava većina obzirom na stepen naobraženja, političke zrelosti i unutarnje (duševne) samostalnosti, na kojemu stanoviti narod stoji, za isti narod želi i odobrava; — to uništuje takovo nastojanje temelj i izvor pravoj slobodi, gradjanski i družtveni red, a slobodoumje dolazi u oprieku sa stavljenom si svrhom, ko što to dokazaše prije vremena emancipirane južnoamerikanske republike, i košto to danas posvjedočuju parižki dogodjaji.

Sloboda narodom proti njihovoj volji narinuta nije sloboda, — niti se takovo nastojanje može smatrati plodom slobodoumja; — dokaz tomu mnoge reforme cara Josipa II.

Nasuprot mora slobodoumje svakako nastojavati oko uvedenja onakova ustava i onakovih javnih uredabah, po kojih će narodu ili njegovu naravnomu zastupstvu moguće biti, da svoju volju izjavi i oživotvori.

Taj je zahtjev opravdan istinom, da predmnjeva o suglasju narodne volje s postojećimi uredbami prestaje, ako narod za izjavu svoje volje ne ima zakonitoga organa ili ako se očitovanja narodne volje pače silomice ugušuju.

Povjest nam posvjedočuje, da je slobodoumje stranputicom krenulo ve-

Digitized by Google

ćinom usljed odpora vlastodržaocah proti takovu redu, u kojem narod svoju volju slobodno očitovati, u kojem se isti slobodno kretati može.

Neizviestnost o pravoj volji skupnosti i o njezinoj doraslosti zavede kadkada slobodoumje, da pomoćju prisilnih sredstvah narodu nametne slobodu, koju sam neželi ili za koju prema stepenu svoga razvoja jošte dorasao nije.

„U slobodnoj zemlji", — veli Bentham „imade svako mnienje odpornu silu, te se klanja samo boljemu uvjerenju."

Neleži dakle pogibelj, koja svud na okol prieti miru državah i narodah, u slobodi, već u tlačenju i u poricanju prava; zloporaba državne vlasti i zaniekivanje zakonite slobode pretvara čisto i uzvišeno slobodoumje u „slobodoumni" materializam, radikalizam i despotizam, koji gradjanski rat uzazivlju te nasilju i samovolji široko polje otvaraju.

Nesmije Amerika crnce, nesmije velika Britanija Irce, nesmiju vladavine narode kriviti, kad im dogusti trajno zaniekivanje prava; — a neimaju se čime ponositi državni i crkveni absolutiste, koji prieče, da se izlieče rane sadašnjosti, koji mrtvacem žrtvuju žive, koji povjest sile, da nazaduje, — ako prelazi sile njihovih protivnikah, te u kratko vrieme popraviti nemogu, što je stogodišnji pritisak raztvarao i pokvario.

Nu, kako rekosmo, zloporabe i bludnje krivoga slobodoumja nemogu biti na uštrb pravomu slobodoumju.

Pa ipak udara reakcija sistematičnom zloćudnosti i na pravo, čisto, uzvišeno slobodoumje.

Nije težko osvaditi, koga je uspjeh iznevjerio te koji se oglasiti nesmije, niti je težko *promienu ili zatajenje vlastitoga osvjedočenja zaodjenuti plaštom zabrinutoga domoljubja;* ima pače i takovih poturicah (renegatah), koji javno obtužuju i progone one borioce za slobodu, koji zahtjevom prava i dužnosti pod svakimi okolnostmi zadovoljiti žele, te koji nemisle, da *neizvediva traže, kad zahtjeve stavljaju, koji jošte ispunjeni nisu.*

Pa ko što su od vajkada apoštoli despotizma zlo, koje su narodom nanieli, istim u grieh upisivali, te slobodu, poput vuka u basni, krivili, da je zakaljala rieku, koju je despotizam blatom napunio, tako bi imalo i danas, kad bi vjerovati htjeli koje kakovim glasovom, svemu zlu krivo biti slobodoumje i pokvarenost njegovih sljedbenikah.

Ko da bi se ikoja nauka — ma ju nebo porodilo — proti zlom shvaćenju iskrenih i proti zloporabi krivih sljedbenikah osjegurati, kao da bi se sva ludost u mudrost, sva pakost u kriepost pretvoriti mogla, okrivljuju za svaki grieh kojega sljedbenika — nauku samu.

Ako sljedbenici slobodoumja odbijaju navale na narodna prava, proglašuju ih za obiestne rušitelje mira, pa dočim je odbijanje i preziranje njihovih željah i predlogah skoro postalo pravilom vladavinah, proglašuju svaki njihov odpor proti odredbam, kojimi se vriedja *načelo* slobodoumja — sistematičnom opozicijom.

Kad se bore za osjeguranje ustavne slobode, prigovaraju im protivnici, da jedino vladu u nepriliku baciti žele; kad u zaštitu uzimaju obćenite interese skupnosti te kad se bore za neotudjiva prava napredka, tada su to sanjarije bolestnih možđjanah ili im je tajnim ciljem prevrat, anarkija i vlada prostačine.

Budući ukupni narod u borbi za izvojevanje svojih željah svagda treba vodje i prvake, jer prema sgodnijim ili nesgodnijim okolnostim nepostupa jednakom odvažnosti, — proglašuju slobodoumni polet kod tolikih narodah umjetnim proizvodom *njekolicine* zlovoljnikah ili sanjarah, koji u mnienju puka, u njegovoj zdravoj sviesti ni klice neima.

Budući u pomanjih državicah narodno zastupstvo, bez slobode tiska, bez prava uzkraćivanja porezah i pod oružanim nadzorom absolutnih vlastih, slabo ili ništa nevaži, imalo bi to služiti dokazom, da cjeli representativni sustav ništa nevriedi.

(Svršetak sliedi).

Digitized by Google

O javnosti i kažnjivosti izjavah učinjenih na naputnicah i dopisnicah. — (Postanweisungen und Correspondenzkarten.)

Priobćio M. Savić.

Odkad su kod nas ove naputnice i dopisnice uvedene, nastalo je pitanje, da li se izjave učinjene na istih smatrati mogu javnimi, budi s gradjansko-pravnoga budi s kazneno-pravnoga gledišta?

Ako se uvaži, da je izjava učinjena na naputnici ili dopisnici uvjek upravljena na *stanovitu* osobu i da nemože izmedju očitovatelja i trećih osobah, kojim ta izjava slučajno do znanja dodje, utemeljiti odnošaj gradjansko-pravne naravi, jer to očitovatelj nije namjeravao i nije niti gledom na upotrebljeni način namjeravati mogao — zato se nemože nazvati *izjavom* u smislu gradjansko-pravnom, jer po tom pravu samo je ona izjava javna, koju saznati mogu ne samo osobe u napred neoprodjeljene već i opredjeljene po onomu, koji ju očituje, s toga sliedi, da pitanje ovo u tom pogledu važnosti ne ima. Važnije je ovo pitanje s gledišta kazneno-pravnoga, zato će biti predmetom ove razpravice samo razmatranje odnosnih ustanovah *kaznenoga zakanika.*

Ovaj zakonik poznaje čine, koji po svom pojmu javnost izvedenja uvjetuju, valja zato poznati pojam *javnosti* u smislu kaznenoga zakonika. Obično se veli, da je čin izveden javno, kad je počinjen bio na takovu mjestu, u takovo vrieme i pod takovimi okolnosti, da je izvedenje istoga *moglo* više osobah saznati, makar ga u istinu saznale nisu.

Budući pako ima kažnjivih djelah, koji se riečmi počiniti mogu — a iste na pismo stavljene učin kažnjivi sadržavati mogu, — proizlazi, da se takvim načinom djelo ovo *javno* počiniti može i u istinu počini, kad je i drugim moguće to pismo ugledati, t. j. kad se pismo to *razprostranjuje.*

Glede *pojma* javnosti slažu se skoro sva novija zakonodavstva, po kojih se ono djelo odnosno ona izjava smatra javnom, koja se učini pred *više ljudih*, koji nespadaju k *obitelji*, i kad se učini na takovu *mjestu* i pod takovimi *okolnosti*, da se tu nenazire, da je to učiniti ili saobćiti hotio s osobnog pouzdanja.

Izjave i predstave u *tiskopisih* nazivaju se svagda javnimi a učinjene na pismu ili slikah samo onda, kad se iste saobće osobam, koje nespadaju na obitelj i načinom, s kojega se razabrati dade, da nije ovo saobćenje sliedilo iz pouzdanja, te kad se javno proglase i izlože na ogled ili prodaju izvan kruga obiteljskoga, n. pr. u čitaonicah, trgovinah, knjiznicah itd.

Ako se uvaži, da se naputnice i dopisnice predavaju *otvorene*, da izjave na istih učinjene svi oni, kojim iste do rukuh dodju, saznati mogu, pače, da su činovnici poštarski *držani* ovakovim dopisnicam, ako u sebi sadržavaju izjave očito nećudoredne i kojimi se uvreda nanieti može, *obustaviti* dalnji odpravak; ako se uvaži, da se kod uvredah upravo *traži* javnost, postaje nedvojbenim, da su izjave na takav način učinjene — *javne*, ne samo po pojmu jezikoslovnom već i u smislu *kaznenopravnom.*

Ovakovim izjavam neoduzima oznaku javnosti okolnost, da su činovnici poštarski pod prisegom obvezani, ovakove izjave držati *tajnimi*, dovoljno je bo, da iste dodju do znanja onim osobam, koje su zabavljene s odpravom ovakovih dopisnicah, a nije izključena mogućnost, da se i *razprostraniti*, indi da i neznanim do znanja doći mogu.

Kazneni zakon, koj za nas u krieposti stoji, shvaća pojam javnosti u nješto užjem smislu. Tu je govora na više mjestih o kažnjivih činih, koji se dogadjaju *javno* ili pred *više ljudih* (§§. 58, 63, 64, 65, 80, 300, 303, 491, 496),

Digitized by Google

i tu se razlikuje pojam *„javnosti“* od pojma *„pred više ljudih“*. Javnost bo proteže se samo na mjesto, gdje se kažnjivo djelo počini, i neproteže se na prisutnost više ljudih, jer zakon luči točno ova dva pojma i jer bi po tom bio suvišan prvi pojam, ako bi se pod tim imala razumievati i prisutnost *više ljudih*.

U tih se ustanovah kaznenog zakona razlikuje točno *javno* izvedenje kažnjivoga djela od izvedenja, koje se počini priobćivanjem ili razprostranjivanjem pisma.

Ovu razliku pokazuje točno ustanova §. 489. k. z., po kojoj se radi uvrede poštenja kazni svagda onaj, koji u tiskotvorih, razširenih pismih ili predstavah kipnih javno obznani sramotnih, ma baš i *istinitih* dogadjajah iz života budi privatnoga, budi obiteljskoga, ako se pako to isto učini samo *javno*, kazni se počinitelj, ako nije bio prisiljen na to osobitimi okolnostmi, dakle samo uvjetno.

Budući da naš karni zakon javnost priznaje kod onih kažnjivih činah, koji se počiniti mogu riečmi ili znakovi, nemogu se izjave učinjene na naputnicah i dopisnižah uzeti pod taj pojam javnosti u *strogom* smislu, odkud sliedi, da su takovi učini *nekažnjivi*.

Izjave pako učinjene na naputnicah i dopisnicah, ako u sebi kažnjivi čin sadržavaju, kažnjive su samo pod onimi uvjeti, pod kojimi su kažnjivi čini, koji se počinjavaju *priobćivanjem* ili *razprostranjivanjem* spisa. U tom pogledu netreba, da dotično pismo bude sastavljeno u više primjerakah, dovoljna je mogućnost, da isti spis više ljudih ugledati mogu, što je upravo kod rukovodjenja na pošti s ovakovimi naputnicami i dopisnicami *moguće*.

Budući je kod zločina veleizdaje isključen po §. 58. k. z. i po načelih kaznenopravnih (? uredn.) pokušaj, ukazuje se ovaj zločin već izvedenim, ako se ovakova dopisnica, koja se odpraviti želi, baci u listovnicu, gdje se sabiraju listovi.

Zločin pako uvrede veličanstva (§. 63. k. z.) i članovah carske kuće (§. 64. k. z.) mogu se počiniti priobćivanjem spisah, koji u sebi taj zločin sadržavaju, zato su ovi zločini izvedeni tada, kad takva naputnica ili dopisnica u ruke onoga činovnika stigne, koji s njom po svom zvanju poslovanje započeti ima.

Kod drugih kažnjivih činah (§§. 65, 80., 122., 300., 303., 305., 489. i 491. k. z.) mora dotični spis i *razprostranjen biti*, da se dotično djelo *izvedenim* smatrati može. A kod naputnicah i dopisnicah nazvati se može kažnjivo djelo tada izvedenim, kad je više osobam, kojim je povjereno odpravljanje istih, moguće iste uviditi.

Pokušaj kod ovih kažnjivih činah i u onih §§. 63. i 64. k. z. počima biti kažnjivim, kad se dotična naputnica ili dopisnica *odpremi* poštom, a predaleko bi se išlo, ako bi kažnjivost pokušaja začela već onda, kad se dotična dopisnica baci u listovnicu, budući se *samom predajom* još te neizvadja kažnjivo djelo, k tomu bo je potrebno, da se ta dopisnica izvadi iz listovnice i odpremi dalje a i nemože kažnjivost pokušaja zavisiti od čina treće osobe, u ostalom težko je ovde lučiti nekažnjive priprave od kažnjiva pokušaja.

Krivcem uvrede poštenja tvori se onaj, koji je začetnik izjave na naputnici ili dopisnici napisane, kad se istom obznanjuju sramotni dogodjaji iz privatnoga ili obiteljskoga života (§. 489. k. z.) ili pogrdjivanjem (§. 491, k. z.) bez razlike, jeli je upravo onaj, na koga dopisnica ili naputnica glasi uvredjeni, ili koji treći. Psovanje pako onoga, na koga glasi dopisnica ili naputnica ili treće koje osobe nije kažnjivo (§. 496. k. z.), jer to mora biti učinjeno *javno* ili *pred više ljudih* a ne u spisu *razprostranjenom*.

Od ovih ovdje navedenih ustanovah izuzeti su slučaji, u kojih se već iz pisma samoga uvidja, da pisac odnosno odpravitelj nije imao *nakane* dozvoliti trećim osobam uvid u isto — ovdje isključuje sama narav stvari kažnjivost.

Digitized by Google

Ovo se moze dogoditi, ako je pisana sa znakovi nepoznatimi svakomu ili u jeziku, koji se u dotičnomu mjestu obično negovori i po tomu predmnjevno trećim osobam poznat nije.

Od tuda proizlazi, da izjave na naputnicah ili dopisnicah ipak osiguravaju uvredjenomu kaznenopravnu zaštitu, akoprem se strogo po našem kaznenom zakoniku nemogu nazvati javnimi, kako je to u uvodu naglašeno, jer se, kako rečeno, javnost proteže samo na mjesto, gdje se dotična izjava učini.

Opazka. Budući se u svemu neslažemo s mnienjem veleštovanoga gospodina pisca, to ćemo svoje nazore o tom vrlo zanimivom predmetu u posebitom članku priobćiti. (Uredn.)

O poroti.

Napisao dr. Makanec.

(Nastavak:)

Rekosmo, da kod porote u užjem smislu sude odabrani sugradjani okrivljenikovi (porotnici) o pitanjih učina, a državni činovnički sudci o strogo pravnih pitanjih.

Ovu izreku valja nam prije svega potanje razjasniti.

Za zlo, koje nastaje bez ljudske krivnje, to jest bez nakane (sine dolo) i bez upisive nemarnosti (sine culpa) koje osobe, vikli smo kriviti nebesa, zao udes, slučaj itd. — nu bilo takovo zlo kako mu drago veliko, ono nas ipak nepotiče, da proti njemu lieka ili zadovoljštinu uztražimo kod svjetske *pravde*, jer nas razbor uči, da nitko za zlo odgovarati nemože, koje bez njegove krivnje nastade.

Nastane, li pako kakovo zlo usljed krivnje koje osobe, to zahtieva oštećenik u ime pravednosti, da mu se počinjena šteta u koliko moguće nadoknadi, a obćenita pravna sviest, da se krivac kazni.

U tom pogledu nastaje pitanje, kakovo mora biti zlo, da obćenita pravna sviest u ime pravednosti zaište u svietske pravde kažnjenje počinitelja ili prouzročitelja takova zla?

Prema svrsi ove razpravice nemožemo se upustiti u *filozofičko* razmatranje o tom predmetu, samo ćemo napomenuti, da su do sada sva zakonodavstva ovoga svieta na ovo pitanje u kazn. zakonicih samo *formalno* i manjkavo odgovorila. — Kao svaki pojedini čovjek imade i svaki narod svoju posebitu narodnu pravnu sviest.

Slobodan narod očituje svoju pravnu sviest' u zakonih, koje po narodnomu zastupstvu bez neopravdanoga tudjega upliva slobodno stvara.

Takav zakon moramo priznati valjanim tumaćem narodne pravne sviesti, a jedino takovim načinom stvoreni kazneni zakon može na stavljeno pitanje, za stanoviti narod i za stanovito vrieme, mjerodavno odgovoriti.

Kažnjivi su dakle svi oni čini i propusti, koje kazneni zakon kao kažnjive proglašuje.

Koji prekrši ustanove kaznenoga zakona, t. j. koji počini kakovo zlodjelo, ima se kazniti (nullum crimen sine poena), nu budući se po pravu samo krivac kazniti može (nulla poena sine crimine), stoji u pojedinom slučaju sve do toga, da se stanovitoj osobi krivnja dokaže.

Digitized by Google

Ako je usljed stanovitih okolnostih izviestno (nedvojbeno), da je stanovita osoba počinila stanovito zlodjelo, to velimo, da je toj osobi krivnja dokazana.

Pita se dakle, kako i komu valja dokazati krivnju?

Tu se pokazuje bitna razlika izmedju državnih i porotnih sudovah.

Državni, činovnički sudac odlučuje o krivnji po stanovitih uzakonjenih pravilih znanosti — dakle umjetno, dočim porotnik o krivnji sudi po moralnom osvjedočenju — dakle praktično i naravno.

Zakonska pravila o dokazu, veli Feuerbach, ustanovljuju svagda ili previše ili premalo, te stoga isto tako povladjuju krivnju, kao što u pogibelj stavljaju nevinost."

(Dalje sliedi).

Naputak za izvršenje zakona o uredjenju općinah i trgovištah.

Služb. novine javljaju, da je zemaljska vlada izdala provedbeni naputak za izvršenje zakonskoga članka XVI. 1870. sabora kraljevinah Hrvatske i Slavonije, o uredjenju općinah i trgovištah, koja neimadu uredjenoga magistrata, te da je odredila, da se imadu svi za ustroj i arondiranje općinah potrebiti predbježni poslovi čas prije preduzeti i o tom svojski nastojati, da se seoske općine polag toga zakona čas prije (t. j. prije izborah? Uredn.) preustroje, a do toga obnove zastupstva i činovničtva sadaujih općinah samo u slučajevih osobite nužde (Kada se može uzeti, da takova nužda postoji? Uredn.) preduzeti uzmogne.

Glavne točke toga naputka jesu: da općine budu po mogućnosti što veće i izuzamši izvanredne slučajeve, da budu imale najmanje 3000 dušah, da se ob ćinski bilježnici, pošto im bude služba stalna, imadu pred županijskim povjerenstvom podvrći izpitu o zakonu ob ustrojstvu općinah, županijah, o zadrugah, o lovu, o šumarstvu, o mjestnom sudu, a glede drugih zakonah samo o ustanovah, koje opredjeluju djelokrug općine, zatim o znanju službenoga jezika običnih kod općinah naprvodolazećih uredovnih sastavakah, vodjenja zapisnikah, računah, sastavljanja proračunah i inih u njihov djelokrug zasiecajućih predmetah; napokon da obć. bilježnici nemogu biti s dotičnim kotarskim sudcem u bližnjoj kakvoj rodbinskoj ili tastbinskoj svezi.

Graditeljstvena dozvola političke oblasti nemože biti na uštrb posjeda trećih osobah.

(Rješitba kralj. stola sedmorice od 30. lipnja 1870.)

Priobćio dr. Franjo Pilepić.

Općina L. sagradila je po dovršenih političkih razpravah vodovod i u njega napeljala vodu iz potoka, koji protiče kroz zemlju A. C—a.

Buduć usljed toga A. C. nije dobivao toliko vode koliko i prije, podigne proti općini L. tužbu radi smetanoga *posjeda* zahtjevom, da sud odlukom izreče: „da je tužena općina L. dužna priznati posjed A, C—a na vodu „To-

Digitized by Google

polovac", da ga je time, što je dala vodi drugi tok, smetala u posjedu te da ima kaniti se svakoga dalnjega smetanja i sve postaviti u stanje prijašnje".

Žup. kot. sud delnički odbio je svojom odlukom od 10. studenoga 1868. broj 1539 tužbeni zahtjev s razloga, što tužitelj sam priznaje i što je sudbenim očigledom dokazano, da je občina L. jedan dio vode „Topolovac" upotrebila za sagradjeni vodovod i to usljed dobivene iza preduzete razprave političke dozvole — § 413. g. z.

Proti ovoj odluci uložio je A. C. utok i podkriepio ga ovako:

Sudbenim očevidom i tečajem razprave dokazano je, da je tužena občina upotrebila vodu potoka „Topolovac" za sagradjenje vodovoda i da ja posjedujem komad zemlje, kroz koju je ovaj potok tekao, te da sada neprotiče toliko vode kroz moju zemlju, koliko je prije proticalo. Po tomu je jasno, da sam sagradjenjem vodovoda, to jest upotrebljenjem vode „Topolovac" po občini L., bio smetan u mojem posjedu. Sve ove okolnosti dokazane su pravovaljano, što se i napadnutom odlukom priznaje. Po tom bila je i moja tužba, podnešena radi smetanoga posjeda, posve temeljita, jer su obstojale sve zakonite potrebštine, pod kojimi mjesta ima tužbi radi smetanja posjeda. Sa svim tim slavni sud odbio je pozivom na §. 413. g. z. moju tužbu s jedinog razloga, što je tužena občina upotrebila vodu za vodovod usljed dobivene iza predpzete razprave političke dozvole. Tečajem razprave nisam ja nječio, da je preduzeta bila politička razprava prije, nego li se sagradio vovodovod.

Nu nastaje pitanje, da li je ova politička razprava podielila tuženoj občini posjed vode, ili bolje rekuć, jesam li ja političkom dozvolom svrgnut s mojega posjeda, i to tako, da sudbene vlasti nisu već dužne štititi me u mojem posjedu, upotrebiv ona pravna sredstva, koja zakon podieljuje svakomu posjedniku.

Nedvojbeno jest, da se je protustranka, upotrebiv vodu potoka „Topolovac" za svoj vodovod i to — kako iz očevida proizlazi — odmah na izvoru istoga stavila u posjed toka ove vode. Ako ima biti protustranka oslobodjena tužbe radi smetanoga posjeda, to mora njezin posjed biti istinit, jer §. 346. g. z. kaže, da se suprot svakomu neistinitomu posjedniku može podignuti tužba na povratu u prijašnje stanje. Kako ima ova tužba udešena biti i kako se ima razprava voditi to odredjuje g. par. postupnik u XXVIII. poglavju.

Pita se dakle: da li je posjed protustranke *istinit* ili *nije*, ili jasnije, da li joj je politička razprava i politička dozvola podielila *istinit posjed.* Sigurno nije; §. 413 gr. z., na koji se prva molba uvodom pozivlje, ustanovljuje: „svaki posjednik zemljišta ima vlast utvrdjivati svoju obalu proti uronu rieke. Ali nitko nesmie zamećavati takovih sgradah . . . koji preinačuju uredni tok rieke ili koji bi mogli donieti štete . . . inim tudjim pravom", a zaključuje s riečmi: „u obće spodobne sgrade i nasadi mogu se dizati samo s dopuštenjem oblasti političke". Ovom se dakle zakonskom ustanovom u smislu općenitoga pravnoga načela odredjuje: „da se niti na vodah (ili riekah) nemogu činiti takova djela, koja bi na štetu bila tudjim pravom.

Kad bi se zaključak ove ustanove tumačio, kako ga slavni sud tumači, to bi oboreno bilo ovo načelo, jer bi se uz *političku dozvolu* vriedjati mogla *tudja prava.*

Pošto je tok vodah radi obće sigurnosti pod osobitim nadzorom državne vlasti, to je smisao zaključka §. 413. g. z. taj, da se *uz* vodu nemože poduzimati nikakova gradnja, dok politička oblast nepronadje, da naumljena gradnja nije na štetu javne sigurnosti. Ovaj propis jest posve *redarstvene* naravi.

Politička oblast držala je na molbu tužene občine razpravu i pošto se je uvjerila, da naumljeno izvedenje nijo na štetu *obće* sigurnosti, podielila je njoj političku dozvolu. Ali nije podnipošto

Digitized by Google

tom dozvolom podielila tuženoj občini posjed toka vode, niti ju je uvela u posjed iste.

Tužena stranka, nemareć za tudja prava, uturala se je izvedenjem vodovoda sama u posjed vode i s toga je njezin posjed *neistinit*, a ja imam pravo na temelju §. 346. g. z. tražiti povratu u prijašnje stanje uprav tužbom radi smetanoga posjeda.

Da pako politička dozvola tuženoj občini nije podielila posjeda, t. j. da ju nije ovlastila na povredu *tudjih*, odnosno mojega prava, vidi se nadalje i s toga, što vlastnici obalah ove vode nisu ni preslušani bili.

Kad bi n. pr. mene na ovu razpravu pozvali bili, uložio bih ja svoj *prosvjed*.

Ali takove razprave nije bilo, već se razprava vodila u obće samo o tomu da li se obzirom na *javnu sigurnost* može to djelo (vodovod) dozvoliti. Nadalje stoji tužena stranka glede svojega imetka pod neposrednim nadzorom političke vlasti, te se je razprava vodila i obzirom na sredstva, kojimi tužena stranka ovo djelo izvesti hoće.

Visoki kr. banski stol potvrdio je rješitbom od 10. studenoga 1868., br. 1539., prvomolbenu odluku s razlogah, da je osim toga, što tuženik sam priznaje, da on već duže vremena mlin ili pilenicu neuživa — dokazano prilozi i to, da je utužena občina upitni vodovod usljed preduzete razprave dozvolom političke oblasti sagradila.

Na izvanredni utok ukinuo je kr. stol sedmorice riešenjem svojim od 11. lipnja 1870. br. 1003. odluke prve i druge molbe, i odlučio prema tužbovnom zahtjevu.

Razlozi.

Vidiv, da je tužena občina tečajem razprave, dakle *sudbeno* priznala, da je toku preporne vode u jednoj njezinoj česti otvorila drugi pravac no je prijašnji bio; vidiv da ista tužena občina nije prigovorila navodu tužiteljevu, da se je isti nahodio u posljednomu faktičnomu posjedu one vode i onoga njezinoga toka, kako se je nahodio prije čina;
vidiv, da su ovim dokazana podpuno oba uvjeta zakonska, koja se zahtjevaju za smetanje posjeda;
vidiv, da vlast politička nije zvata razpravljati i riešivati pitanja *de meo et tuo* pak da ista, dopustiv tuženoj občini izvesti čin, o komu se radi, nije mogla pravovaljano prikratiti prava tužiteljeva, tim jošter manje, što tužitelj nit je bio pozvan, nit je učestvovao kod političke razprave, kojom prigodom nije nit mogao braniti svoja prava.

Jest i nije smetanje posjeda, ako tko posieče voćku, glede koje pripada tužitelju faktični posjed.

Priobćio dr. I. M—c.

Molim neka se na str. 11. „Nov. Pravnika“ po g. dr. M. B—ću priobćeni slučaj sravni s ovim ovdje priobćenim slučajem, da se vidi, kako se u nas u jednakih slučajevih različito sudi.

I. K. tužio je Fr. K—ća radi smetana posjeda počinjena tim, što je tuženik breskovo drvo tužiteljevo posjekao i odpremio, a diljem njega zemlju uzorao, te je zahtievao, da ga sud štiti u faktičnom posjedu naloživ tuženiku, neka bi se u buduće kanio svakog daljnjeg smetanja pod kaznom globe od 50 for.

Žup. kot. osr. sud zagrebački odlukom svojom od 29. studenoga 1868., br. 1552./gr. odputio je tužbu i obsudio tužitelja na naknadu parb. troška, i to s razloga, što se mora u parnicah smetana posjeda po §. 620. gpp. sudačka presuda stezati na obranu i povratak smetana posjeda, a u nazočnom slučaju da je fizično nemoguće tužitelja

Digitized by Google

u posjedu usječena drva štititi, i unj ga uzpostaviti. Dakle mu ostaje otvoren put parbe radi naknade kvara.

Isti žup. kot. osr. sud pako u istom preporu izrekao je pod 18. travnja 1869. hr. 1050./gr. onoj odluci načelno oprečnu odluku, dočim je tužitelja J. K-a štitio u faktičnom posjedu po tuženiku Fr. K. posječena breskova drveta i zemljišta oko te breskve; jer da je kroz svjedoke dokazan posljednji faktični mirni posjed tužiteljev.

Na utok tuženikov potvrdio je vis. kr. banski stol svojom rješitbom od 20. rujna 1869., br. 6660. prvomolbenu odluku iz istih razlogah, kao što jih je kot. sud u svojoj odluci napomenuo.

Zbor u Novomsadu sa političkog i pravoslovnog gledišta.

Dopis iz Zemuna.

Prije nego što se upustimo u razmatranje gore navedenog predmeta, dužnost nam je primietiti, da mi zaista sažaljevamo osudu dra. Miletića iz osobnih i političkih uzrokah. Mi u Miletiću cienimo osobnoga prijatelja, pak žaliti moramo, što se on gorkim hlebom u tamnici vackoj hraniti ima. Iz političkih uzrokah pako žaliti moramo, jer nam priznati valja, da u ovom prelaznom vremenu, u kojem po našu sudbinu važni se zaključci čine, snažna sila miruje a nestoji na megdanu u obranu naših pravah. Svaki od nas osjeća mirovanje krepke i oduševljene snage, kojoj udes domovine na srcu leži. Pa buduć da mi sadanji udes dra. Miletića dobro osećamo, to nas je veselje obuzelo, kad smo saznali, da se u Novomsadu zbor zakazuje, kojem je zadaća postavljena, da shodne korake zbog oslobodjenja njenjegovog učini; mi smo se veselili, jer smo živu nadu gojili, da, ako se shodni koraci učine, oni bez uspjeha ostati nemogu. No sad, kad je zbor svoje djelo završio, ta nada u nas je izćeznula. jer po našem mnienju zaključak donešeni neodgovara niti cieli, koja se je postići imala, niti se može kazati, da je odziv zdrave politike, koje će barem po narod povoljne posljedice imati ako i nebude po Miletića povoljno djejstvovao. Da ovo tvrdjenje opravdamo, dužnost nam je zaključke zbora sa političkog i pravoslovnog gledišta ocieniti.

Miletić je kroz peštanski porotni sud zbog napadanja na prvešnjeg bana krivcem odsudjen.

Koji se je i malo s pravoslovjem zanimao, mora priznati, da svi narodi kojima je stalo do neodvisnosti sudovah i do nepokolebivog izraza pravde u sudskih izrekah, da velimo svi narodi, čim do tog dodju, da si svoje državne odnošaje posredno kroz svoje poslanike ili neposredno uredjuju, u *porotnom* sudu najsigurniju zaštitu svojih pravah, najbolje jemstvo pravde nalaze. Samo o poroti može se punim pravom kazati, da ona sva dobra svojstva, sve plemenite nazore slobodnih gradjanah i pravoslovnih činovnikah u tu svrhu ujedinjuje, da što pravedniju osudu izreče, a pristranost odstrani, i da izključivo u poroti gradjani jemstvo naći mogu, da se pravedna osuda izriče, ako narod (al svakako po *sunarodnicih* okrivljenika. Ur.) i pravoslovci u tom se slože, da je obtuženi zaista krivac. Ova svojstva porote i jesu uzrok, što samosilne vlasti, čim do moći dojdu, porotu ukidaju, a narod jih uvadja, kad samoupravu postigne. Nije ovdje mjesto, da se dalje upustimo u razmatranja o porotnom sudu, samo toliko dužnost nam je primietiti, koliko je nuždno, da zaključke novosadskog zbora ocienimo pak zato samo nekoliko riečih o poroti primećujemo. Iz obzira na navedena

Digitized by Google

svojstva porote nijedna vlada nebi ju zbog tako zvanih prostih prekršajah odstranila, već samo zbog političkih prekršajah, koje vlada nije voljna osudi neodvisnih gradjanah izručiti. Vlade i narodi smatraju daklem porotu kao politički ured, koji slobodu gradjanah obezbedjuje, dočim su ju pravoslovci, da se u narodu uvreži, jedino kao pravoslovnu inštituciju smatrati počeli. Što se nas Slavenah tiće, mi sa svom snagom na tom raditi moramo, da ovi posljednji nazori kod nas zavladaju, jer dočim su naši praotci, kao što nas Dušanov zakonik u 129, točki uči, u tom smislu porotu rabili, nami takva samo porota garanciju daje, da će u sudbenih izrekah naši nazori zavladati, koji nazori i glede prostih prekršajah upliv treba da imaju. Što narod više kod uredjenja državnih odnošajah sudjeluje, tim više nazori i osjećanja njegova u javni život prodiru; a buduć da nas pravoslovci uče, da pravne odnošaje kao izraz narodnog osjećanja smatramo, to je izvjestno, da narodni nazori pri rješavanju sudbenom uvaženje zaslužuju. Pravda kao resultat najplemenitijih osjećajah temelj je svakom političkom biću, a sudovi u njihovih izrekah imaju izraz otoj pravdi da dadu.

Zato svaki onaj, koji se politikom zanima, koji pri unapredjenju bića državnog kod svog naroda sudjeluje, u vidu imati mora, da sudačku moć nenarušava, već kriepi, upotriebljavajući sva shodna sredstva, da sudovi zaista pravdi izraz dadu.

U tu svrhu zahtjeva se ponajprije, da se sudske izreke uvažavaju, tim više izreke onog suda, koji se iz neodvisnih gradjanah sastoji, to jest izreke porotnog suda. Znano nam je, da sudovi, sastojali se oni iz izpitanih pravoslovacah ili iz neodvisnih gradjanah, kao svaki ljudski zavod manah imaju, ali su i promjeni podvrženi; oni se mogu takodjer zloupotrebiti, to iziskuje od nas, da u koliko je moguće mane odstranimo, zloupotrebljenju predusretnemo. Napose mi Slaveni moramo vaskoliki naš trud na oto uložiti, da u zakonih, koji pravne odnošaje državljanah uredjuju, naši nazori, naša osjećanja odziva zadobiju, a sudovi tako da budu uredjeni, kako bi tim našim nazorom izraz dali, ali nikako nemožemo iz obzira na našu budućnost na to ići, da se sudbene izreke neuvažavaju ili preziru, jer mi s tim temelj našeg bića narušavamo. Nedajmo strasti upliva na naša djela, jer osobito u ovom prelaznom vremenu nas na propast vode. Njegujmo sve uvjete našeg obstanka i naše budućnosti a prvi uvjet je, štovanje sudovah i sudačkih rješenjah.

Iz navedenog uvidit će čitatelji, da mi s rješenjem novosadskog zbora nemožemo se složiti. Znano nam je, da su Magjari pri uredjenju porotnih sudovah remedium protiv toga tražili, da mi u našoj političkoj borbi u sudovih nenadjemo zakonite zaštite, pak su prema tomu porotne sudove uredili.

Zaista je anomalija, da obtuženi izvan svoga zavičaja, gdje je okrivljeno djelo učinjeno, pred porotu se stavlja dočim je prvi zahtjev porote, da obtuženomu njegovi *sugradjani* presudu izriču. U Magjarskoj ta je anomalija, da osim Magjarah svi ini narodi pred inorodne porotnike dolaze, koji u stanju nisu, sve one okolnosti u prizrenje uzeti, pod kojih uplivom je okrivljeno djelo učinjeno. Kod porotnog suda uvjerenje je mjerodavno, a kako može ondje o uvjerenju govora biti, gdje su svi faktori nepoznati, koji su na učinjeno djelo upliv uzeli; osobito u ovo doba, u kojem se narodi trve i bore, velika je pogrieška i zloupotriebljenje porote, kad o obtuženomu inoplemenici sude. Ali to nam dužnost nalaže, da mi tu bitnu manu, koja obstanku porotnih sudovah pogibelju preti, odstranimo, nikako pako, da mi izreke sudske preziremo. S preziranjem činimo prvi udarac na najčvršći temelj političke zgrade, narušavamo svjest naroda, koju treba njegovati i kriepiti, ako želimo, da nam narod u sebi uvjete političkog obstanka sačuva.

Izreka porotnog suda, koje je žrtva

Digitized by Google

D. Miletić, postoji dakle i koliko moramo sažaljivati žrtvu te izreke, koliko mi svi osjećamo bol tog udarca, toliko moramo mi izrečenu osudu kao pravovaljanu u prizrenje uzeti, i po tome naše dalje korake udesiti. Svestrano razmatranje nalaže nam, da još dalje idemo i da kažemo, kako po našem mnenju osuda u nekom smislu dade se opravdati, prem ako ju naši suplemenici za neosnovanu drže. Kad je peštanska porota Miletića osudila, onda je Rauch još banovao, još nije bio petrinjski sud svoju presudu u parnici protiv Mrazoviću izreko, dakle Rauch je prividno neokaljan bio. Nama svima bilo je manje više poznato, da u Raucha nije čista značaja, ali pred sudom važe samo oni čini, koji su pravovaljano priznani i zasvjedočeni. Do izreke petrinjskog suda nije bilo nikakvog mjerodavnog zasvjedočenja o nepoštenosti tadašnjeg bana. Peštanski sud daklem s jedne strane nepoznavajući okolnostih, koje su na čin uplivale, ima s druge strane uviditi do onda neokaljanu čast visokopostavljenog dostojanstvenika, koja je čest napadnuta bila. Nećemo da kažemo, da je taj dostojanstvenik bio magjarski zaštitnik i da se je porotni sud sastojao iz članovah, koji su mislili u korist Magjarske da im je dužnost tog dostojanstvenika braniti. Čuvstva nedadu se u svakom slučaju dokazati, a bez dokaza mogli bi krivo suditi.

Kad dakle tu okolnost u prizrenje uzmemo, da je porotni sud iz prividno zakonitih uzrokah presudu svoju izreko, onda nemamo ni povoda, da njegovu presudu neuvažavamo, dužnost nam je samo ta, da protiv nje lieka potražimo; a liek protiv pravovaljano izrečene presude može donieti samo — milost vladareva.

Milost! pomilovanje! izrazi koji sami po sebi naznačuju, što jim je sadržaj, oni izrazuju odstranjenje posljedicah izrečene presude.

Kazaće nam gdje koji, osobito oni, kojim mladjana plemenita vatra neda ladnokrvno razmatrati sve pojave ovog života, da u ovom slučaju pomilovanju mjesta nije, gdje je krivo izrečena presuda toli uvaženog muža u tamuicu bacila, ali tim možemo reći, da pravo pomilovanja i onda mjesta ima, gdje treba posljedice po nepravdi izrečene presude odstraniti; jer i pravo pomilovanja ima u vidu vršenje vječite pravde, pak se onde opravdati neda, gdje bi pomilovanje bez pravnog temelja bilo. Milost vladareva ima tu plemenitu zadaću, da u pojedinih slučajevih, u kojih je u smislu postojećih zakonah nepravedna presuda izrečena, zahtjeve večitog prava oživotvori, nepovolje zakona izravna. Pomilovanje Miletića pako da se lahko opravdati, ako ničim, ono tim, da posle izreke petrinjskog suda Rauch se kao čovjek čista značaja uvažavati nemože, da daklem izrazi i tvrdjenja Miletićeva neosnovana nisu bila, već samo u času presude peštanskog suda oni čini dokazani nisu bili, na koje su se tvrdjenja odnosila. Pomilovanju imalo bi u ovom slučaju tim prije mjesta, što državni tužilac u razpravi proti Miletiću nije izrečenje presude na ono vrieme odgodio, dokle se parnica kod petrinjskog suda nedokonča.

Da je zbor zaključio pomilovanje potražiti, on zaista nebi milosti tražio kod magjarske vlade, jer pravo pomilovanja samo vladaocu prinadleži, koji je nad nami i nad Magjarom, i koji tu plemenitu zadaću ima u našoj borbi obim strankam nepristrani sudac da bude. Je li presuda izraz magjarskog, nami neprijatnog osjećanja, onda tim prije morali bi se mi onamo obratiti, gdje takvom osjećanju protiv nas mjesta biti nemože, a to je na vladaoca, koji neprosudjuje, već milost dieli, kao što to Montesquicu veli: „Les rois ne se sont reservés que les graces. Ils renvoient les condemnations vers leurs officiers.“

Još iz jednog uzroka nemožemo navedeno zaključenje odobriti. Izjava, da je presuda krivo izrečena i da narod odpust želi, ostaće bezplodna, jer u nas

Digitized by Google

sile one nije, da se barem sada Magjari na naše želje osvrću. Mi nismo prijatelji manifestacijah bezplodnih i želimo narodno osiećanje da ondje u pomoć pozovemo, gdje nam od koristi biti može, inače se snaga troši a nekriepi.

M. Ivić.

Opazka uredničtva. Velecienjeni gospodin M. Ivić namiće nam svojim dopisom dužnost, da i naše mnienje o tom predmetu u kratko očitujemo.

Prema uzroku, s kojega slobodoumni narodi porotu uvadjaju rtve zahtievaju, i prema svrsi, koja se porotom polučiti ima, nije peštanska porota za nemagjarske narodnosti u Ugarskoj blagodat ili bedem pravednosti, već protivno, jer objektivnu i subjektivnu pristranost prije povladjuje nego zapriečuje. Stoga držimo, da je novosadska izjava opravdani prosvjed srbskoga naroda proti nepravednom ustrojstvu porotnih sudovah, ujedno prosvjed proti tomu, da je dru. Miletiću u obće sudila peštanska porota. Sa strogo pravnoga gledišta pako držimo novosadsku izjavu s toga opravdanom, jer je tamnovanje dra. Miletića poslie petrinjske osude kazan bez krivnje, dakle nepravednost. „Cessante ratione poenae, cessat et poena ipsa," — toga pravila imala bi se vlada u tom pitanju držati, a ne zahtievati, da milost moli, za koga pravo i pravda svoj glas podiže.

U ostalom uvažavamo mi plemenitu nakanu, koja je g. Ivića na taj dopis prinukala. Da li će pako javno mnienje štovati sudačke presude, zavisi u svakoj državi od ustrojstva sudovah, te od sposobnosti i nepristranosti sudacah.

Smierno pitanje na slavno gradsko satničtvo u Zagrebu.

Slavno zagrebačko satničtvo izvolilo je izdati sljedeću odluku:

„Br. 41. kaz. 1871.

Gospodinu Franji V—u, kavanaru ovdje.

U privitku priložena ovostrana presuda od 28. veljače t. g., br. 41. kaz., priobćuje Vam se uputom, da Vam pripada pravo proti istoj *uloženi jur ustmeno priziv* u roku od osam danah pismeno izvesti, u *protivnom bo slučaju postat će ona pravomoćna*, te će se *odmah* proti Vam *oviršiti.*

U Zagrebu, dne 4. ožujka 1871.

Gradski kapetan:
Pluščec s. r."

* * *

Budući sve do sada mišljasmo, da je *pravni* efekt ustmeno ili pismeno *uloženoga* priziva posve neodvisan od *izvedenja* istoga, to se uslobodjujemo smierno zapitati sl. zagreb. gradsko satničtvo, da li u tom pogledu postoji za gradska satničtva u obće, ili samo za *zagrebačko* satničtvo — *posebita* naredba?

Uredničtvo.

LISTAK.

O Cabet-ovu komunizmu.

Komunističko vjeroizpoviedanje Cabetovo „Credo Communiste" tako obilježuje nazore najnovijega komunizma u obće, a napose je za karakteristiku njegova razvitka tako važno, te nam se skoro namiće dužnost u cielosti ga ubilježiti za znanje svojim čitateljem.

Komunističko vjeroizpovjedanje.

Narav.

„Nevjerujem, te bi svemir bio plodom slučaja; pače ja vjerujem na praizvor svih stvarih (cause première) i taj zovem naravi.

Digitized by Google

„Vjerujem, da bi bilo uzalud i pogibiono pustiti se u potanko razglabanje bivstva tomu prauzroku, jerbot čovječji razum nije toli snažan, te bi ga mogao spoznati i shvatiti, a sva iztraživanja o tom razilaze se samo u priepor i različitost mnienjah. Nu ja vjerujem na neizmjernu provid i prozirnost te naravi, i uvjeren sam, da je ona svemoguća, svemudra, na sve strane pravedna, predobra i dobrotvorna.

Sreća.

„Vjerujem, da čovjek prema volji te naravi mora na zemlji biti sretan.

„Vjerujem, da je stvor okružujući ga, vlastiti njeg v organizam, najpače njegov provid ili razbor dovoljan, da uzmogne polučiti sreću.

„Nevjerujem, te bi čovjek, budući nesretan, morao to upisati u grieh volji naravi, već to mora uzeti u krivnju prvobitna neznanstva roda čovječjega, u njegovo neizkustvo, u svoje prve bluduje; on će morati odbiti tu nesreću na pogriešno uredjenje, koje ju je zamislilo, na krivu, socijalnu i političku organizaciju, kojoj je koren tija u vremenu barbarstva.

Prvobitno neznanstvo.

„Vjerujem, da je rod čovječji počeo stanjem divljačtva, da je čovjek bio s početka skoro nalik bezsavjestnoj zvjeri — sasvim onakova neznalica, kakove danas nahodimo u divljacih, odkrivajuć nove zemlje.

Vjerujem, da je uzrok jedino obćenito neznanje, što se je po svuda pojavilo pravo jačega, pravo rata i osvajanja, pravo na život i smrt robovah, žene i djece, mučeničtvo, praznovjerje, prokletstvo, stališ ili kasta, privilegij po porodu u obće nejednakost u pravu, uzgoju i preimućtvu.

„Vjerujem, da je neumjestno i nerazborito htjeti pridozvati mudrost, nevinost i izkustvo drevnih narodah. Jerbo čim dalje posižeš u postanak roda čovječjega, sve bolje uvidjaš, kako je on mladjan, neprosvićen i neizkusan, dočim je sviet današnji zreliji i izkusniji, nego li je bio u starije dobe.

„Vjerujem, da je i socijalna i politična organizacija posvuda jošte veoma nesavršena i pogriešna, nu rod je ljudski jošte premlad, te bi se u njega obuzelo udivljenje.

Razum.

„Vjerujem, da je čovjek po svojoj bitnosti razuman i spretan, da se usavrši, dabude družtven.

„Vjerujem, da je razum još kod veoma malo ljudih ono, što bi imao biti, hoteć oni po svojem razvitku zagresti u pravu, valjanu političku organizaciju.

„Nu vjerujem i to, da je inteligencija ili razum, lučeći čovjeka od svakoga drugoga živućega stvora, dovoljan rod ljudski usavršiti, ako li je taj razum prosinut izkustvom.

Uzavršivanje.

„Vjerujem, da je čovjek sposoban usavršiti se uzgojem i izkustvom, da se je on trajno usavršivao od postanka svoga do dana današnjega; da je danas prosvjećeniji, nego li je bio ikad prije, pa da je upravo nemoguće zamedjiti dalje mu usavršivanje.

Družtvenost.

„Vjerujem, da je čovjek po naravi svojoj družtven i odredjen, da živi u družtvu, pa da je on svagdje i uviek živio u manjem ili većem družtvu. Vjerujem i to, da je družtvo stvar naravna, i da ono, štono ga zovemo gradjanskim i političkim družtvom, nije ništa inoga, do li nastava, razvijanje, usavršivanje naravne družtvenosti na putu razbora i izkustva.

Naravna dobroćudnost.

„Vjerujem da čovjek, budući po naravi svojoj družtven i prema tomu se upravo prilagodjuje svomu premcu, s njim zajedno ćuti, udionićtvuje, da je ljubezan, dobroćudan i sklon svojoj braći na pomoć i podporu.

„Vjerujem, da je bratinstvo, ljubav i sklonost naravni nagon, koji se po razboru i odgojivanju daje razviti i ojačiti.

„Vjerujem, da su opačine ljudske u obće samo način promašene socijalne i političke organizacije, i to naročito plod nejednakosti, koja radja egoizam, indiferenciju, zavist i mržnju.

„Vjerujem, da bi svaka opakost ponestala i uklonila se za volju gradjanske ljubavi, da samo hoće u socijalnoj i političkoj organizaciji ravnopravnost zasjesti na ono mjesto, na kom sjedi nejednakost.

Bratimstvo.

„Vjerujem, da je narav zajednička majka rodu čovječjemu, da su svi ravno njezina djeca, a medju se sladka braća, pa da je čitavi rod ljudski samo o b i t e l j.

„Vjerujem, da nije narav porazdielila djece svoje na kaste, razrede, razkole, korporacije i kategorije; da ona nije odredila, kako će njeki gospodovati i gospodariti, biti bogati i plandovati, kako će uzivati prednosti bez muke, biti sretni i plivati u izobilju — samo da opet drugi ostanu robovi, kukavci i sluge, znojeć se, r deć i muke podnoseć, bez probitka, nesretni i oskudjevajući.

„Usuprot vjerujem to, da bratimstvo svih ljudih vabi za sobom jednakost u pravu.

Ravnopravnost.

„Vjerujem, da razlika u uzrastu, u stasu, u snagi itd., neizključuje jednakosti u pravu,

Digitized by Google

u dužnostih, u sreći, upravo kakono ni nejednakost djece neprieči u pravu jednake ljubavi roditeljske; tako i razlika medu gradjani nebi smjela priečiti jednakosti u pravu.

„Vjerujem, da je narav stvorila sve, štogod je na zemlji za čitav rod čovječji, sve za sve; da je ona utisla u srce svim jednake potrebe a po tom i jednaka prava, jednaka sredstva, kako će se svakomu zadovoljiti, pa da bi hoteć ona narediti diobu imovine medju djecu, bila morala opredieljiti svim jednake djelove po razmjeru potrebe svakoga pojedinca. Ali ja vjerujem, da ona nije nikada takove diobe pokušala, već je svu svoju imovinu dala u baštinu i uzajemni posjed, pa tako i jednako pravo i prirod na zemlji u onakvom razmjeru, kakono zrak, svietlost i toplinu.

„Nemogu vjerovati, te bi narav bila dala čovjeku razum i stvorila ga družtvenim u tu svrhu, da razumom i družtvenosti raztepe bratimske svéze i jednakost prava; pače ja vjerujem, da ga je ona stvorila razborita i sposobna, da se usavršiti postane družtven, jeda bi razborom i družtvenosti njegovom usavršila se i obistinila jednakost njegove sreće.

„Vjerujem, da je nejednakost socijalna i politička povrieda naravnoga zakona.

„Vjerujem, da je ova socijalna i politička nejednakost s toga se pojavila u svih narodah, što se je rod čovječji začeo u podpunoj surovosti i neznanju,

„Nevjerujem, te bi pravim i istinitim uzrokom nesreće narodne bila monarhička forma državna, a nevjerujem ni toga, da je republika najspasonosnije sredstvo — poviest bo pokazuje nam nesreće i u monarkiji i u republiki.

„Vjerujem, da je nejednakost, štono manjini roda čovječjega donosi bogatstvo i vladu a većini nevolju i potištenost, bila uzrokom svakojakih opačinah sa strane bogatašah, kakove su: egoizam, požudnost, oholost, skupnost, neosjetljivost, nečovječnost — ili opačinom sa strane siromakah, kakove su: zavist i mržnja.

„Vjerujem, da je ona uzrokom isto tako svakomu natiecanju i neprijataljstvu, neredu i nejednakosti, uroti i ustanku, kakono i zločinu i svakoj nesreći.

„Ja i to vjerujem, da će ti učinci postojati tako dugo, kako dugo bude tih uzrokah, pak da bi jedino bilo sredstvo predustriesti nesreći narodnoj: kada bi se aristokratički sistem, to jest socijalna i politična nejednakost zamienila demokracijom ili ravnopravnosti.

Vlastničtvo.

„Vjerujem, da je narav odredila zemlju za to, da bude posjedovana u zajednici i nerazdjeliva upravo kako i zrak, svietlo i toplota; a diobu da je dopustila samo za proizvode i potrebam pojedinca nuždne stvari, pa da je zajedinstvo najnaravniji sistem.

„Vjerujem, da je vlastničtvo cigli ljudski izum i uredba.

„Vjerujem, da i ta uredba samo onda mogla biti dobra i koristna, da se je zemlja porazdielila medju sve ljude, pak svaki čovjek zahvatio jednak dio, koji se nebi po naravi svojoj smio prodati.

„Vjerujem, da je zamisao prava vlastnoga u savezu sa nejednakosti i s prodajom skoro kod svih narodah bila bludnjom, dà čini se najnesretnija bludnja.

„Vjerujem, da je neograničenje vlastnoga prava prijalo nejednakosti u posjedu, pa da je ono najglavnijim povodom bogatstvu i nevolji, opačini i nesreći ljudskoj.

„Vjerujem, da je ta neman po svojoj bitnosti potrebna i da mora postojati bez promjene, dokle god bude obstojalo pravo vlastno, pak da se, hoteć učinke utamaniti mora, hoćeš nećeš, dokinuti i uzrok.

„Vjerujem, da valja u mjesto bogatstva pojedinacah i oskudjevanja većine nastojati, kako će se dići blagostanje svih, a vjerujem i to, da se za to upravo mora obnoviti naravno zajedinstvo posjeda, dakako prema stanovitim popravkom.

Pogrješka sadanje organizacije.

„Vjerujem, da su pogrieške današnje socijalne i političke, kano i obiteljske organzacije odveć očevidne i priznane, i za to netreba potanje se jih ticati.

Zajedinstvo (Communaute).

„ Vjerujem, da se zajedinstvo mora s trojega pogleda omjeriti, i to pogledom na: osobe, imetak i obrt.

Narod u zajedinstvu.

„Vjerujem, da narod ili puk u zajednici mora sačinjavati li jedincatu obitelj bratimsku, družtvo kojega su članovi ravni u pravu i dužnosti, na djelu i na užitku,

„Vjerujem, da jednakosst mora biti dopuna i u granice stegnuta, koliko se samo dade.

„Vjerujem, da sva braća ili članovi družtva moraju biti ravni gradjani, birači i izabranici; da se svi jednako pripuste elementarnoj osvieti, ravnomu uzgoju, odjevu i stanu, svi jednako pokorni zakonu i svi jednako radini.

(Konac sliedi.)

Digitized by Google

Imenik predplatnikah „N. Pravnika.“

(Svršetak.)

G, Šafarić Mijo u Križevcih
„ Šaffarić Josip, bogoslovac u Zagrebu
„ Šagovac Franjo, župnik u Djakovu
„ Šaj Ferko, koncipient u Zagrebu
„ Šandor Mirko, vlastelin u Oroslavju.
„ Šauf Adalbert, odvjetnik u Zagrebu.
„ Šetinac Franjo, tajnik sudb. stola u Varaždinu.
„ Šimunić Ivan dr., odvjetnik u Karlovcu.
„ Šipuš N., trgovac u Sisku.
„ Špišić Škender, odvjetnik u Krašiću.
„ Špišić Vladoj, odvjetnik u Koprivnici.
„ Špun Napoleon dr., državni odvjetnik u Zagrebu.
„ Šram Lavoslav dr., odvjetnik u Zagrebu
„ Štreit Juraj, župnik u Gradištu.
„ Šušković Josip, kanonik u Zagrebu.
„ Švagl Dragutin, prisjednik banskoga stola u Zagrebu.
„ Šviglin Janko, kr. javni bilježnik u Varaždinu.
„ Tarbuk Slavoljub, tajnik sudb. stola u Vuraždinu.
„ Taušek Josip u Brežcih.
„ Theodorović A. dr., predsjednik sudb. stola u Vukovaru.
„ Theodorović Mio, zač. pristav u Sisku.
„ Tkalčić Ivan, nadarbenik u Zagrebu.
„ Tkalec Ivan, veliki bilježnik u Koprivnici.
„ Tomac Josip, pomorski kapetan u Fužinah.
„ Tomac Luka, trgovac u Fužinah.
„ Tordinac J., kanonik u Djakovu.
„ Trešćec J., c. kr. poručnik u Topuskom.
„ Turelli Josip, žup. bilježnik u Požegi.
„ Turković Josip, župnik u tvrdjavi Ivaniću.
„ Turković Vjenčeslav, veletržac u Karlovcu.
„ Ugrinić Stojan, trgovac u St. Gradiški.
„ Uhernik Andrija, odvjetnik u Zagrebu.
Slavno uredničtvo „Branika“ u Sisku (zamiena).
„ „ „Hrvatske“ u Zagrebu (zam.).
„ „ „Juristische Zeitung“ u Beču (zamiena).
„ „ „Katoličkoga lista“ u Zagrebu (zamiena).
„ „ „Narodnoga lista“ u Zadru (zamiena).
„ „ „Narodnih Novinah“ u Zagrebu (zamiena).
„ „ „Naroda“ u Novomsadu (za- (zamiena)
„ „ „Novicah“ u Ljubljani (zamiena).
Slavno uredničtvo „Pančevca“ u Pančevu (zamien).
„ „ „Pravnika poljskoga“ u Lavovu (zamiena).
„ „ „Pučkoga prijatelja“ u Varaždinu (zamiena).
„ „ „Südslavische Zeitung“ u Sisku (zamiena).
„ „ „Zastave“ u Novomsadu (zamiena).
G. Urpany Josip, tajnik stola sedmorice u Zagrebu.
„ Užarević Luka, župnik u Petrievcih.
„ Vagjon Franjo, gradski viećnik u Varaždinu.
„ Vakanović Antun pl., ravnatelj financijah u Zagrebu.
„ Vedriš Mijo, c. k. satnik u Cankavi.
„ Velikajne Antun, koncipient u Zagrebu.
„ Vezić Ladislav, odvjetnik u Varaždinu.
„ Vidale Gustav, vel. sudac u Križevcu.
„ Vidović Petar, c. kr. nadporučnik, sudac u Petrinji.
„ Vidrić Lovro dr., koncipient u Zagrebu.
„ Vitković N., odvjetnik u Osieku.
„ Vlašić Rade, župnik u Crnomlugu.
„ Vogl Dragutin, klerik u Zagrebu.
„ Vojnović J. dr., odvjetnik u Spljetu.
„ Vranycani Nikola, barun u Karlovcu.
„ Vranycani Antun pristav u Stubici.
„ Vrbančić Slavoljub, odvjetnik u Zagrebu.
„ Vučković Ivo, mešetar u Sisku.
„ Vukasović Živko, gimnaz, ravnatelj u Osieku
„ Vuščić A., prislušnik sudb. stola u Zagrebu.
„ Vuščić Josip, odvjetnik u Križevcu.
„ Wagner Ignjat dr., odvjetnik u Osieku.
„ Weiss Josip, pristav u Čabru.
„ Wirag Ladislav, u Pleternici.
„ Zadravec Vjekoslav, gradski kapetan u Varaždinu.
„ Zagr Filip, župnik u Čabru.
Slavno zapovjedničtvo II. banske pukovnije (dužn.)
Slavno zapovjedničtvo glavno vojno u Zagrebu (dužnost).
G. Zdenčaj Dragutin, žup. podbilježnik u Križevcu.
„ Zoričić Antun, odvjetnik u Zagrebu.
„ Zviršitz Antun, kanonik u Djakovu
„ Žerjav dr., odvjetnik u Sisku
„ Živanović Nikola, gradski načelnik u Osieku.
„ Živković Jovan, predsjednik banskoga stola u Zagrebu.
„ Žugčić S., pravnik u Zagrebu.
„ Žuvičić Paskal, kanonik i župnik na Trsatu.

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. **Milan Makanec.** Tiskom **Ivana Vončine** u voju. Sisku

Digitized by Google

NOVI PRAVNIK.

LIST ZA PRAVO- I DRŽAVOSLOVJE.

Br. 8. U vojn. Sisku, 9. lipnja 1871. **God. I.**

Izlazi 15. i 28. svakoga mjeseca. — Godišnja ciena 5 for., poštom i domaćim u kuću 6 for.

Našim čitateljem!

Usljed iznenada i bez naše krivnje nastalih zapriekah moradosmo sve do danas zakasniti osmim brojem „Nov. Pravnika“, što neka nam p. n. gospoda predbrojnici obzirom na potežkoće spojene s izdavanjem strukovnoga lista u Sisku, blagohotno oprostiti izvole. Zaostale ćemo brojeve podpuno nadoknaditi, a uredjivanje ovoga lista, čim se tiskarna g. Vončine prenese u Zagreb, ustupiti vrlijemu i sposobnijemu od nas prijatelju, kojemu da „suradnici“ zadanu rieč vierno drže, od srca želimo.

Uredničtvo.

Sloboda je pravo.
„Justitia regnorum fundamentum.“

O zakonskom članku IX. god. 1870. ob ukinuću zakonah proti poroti.

(Napisao dr. Pilepić.)

„Naknada,“ koju dužnik platiti ima za uporabu stanovite svote novacah zovemo „kamati“. Već rimsko pravo ustanovilo je, koliko se najviše po stotini može kamatah zahtjevati.

Ako je tko više ugovorio, nego li je zakonom dopuščeno bilo, nije bio dužan platiti; a ono što bi platio preko zakonite mjere, mogao je zahtjevati, da se u glavnicu uračuna, ili tražiti povratak per „condictionem indebiti.“

U srednjem vieku, gdje je kanoničko pravo gospodovalo, zabranjeno bijaše tražiti kamatah, jer se mislilo, da je nećudoredno koristiti se s tudje nevolje. A lahko bijaše ono doba tako misliti, jer

Digitized by Google

gotov novac slabo se upotriebljivao, nerazviti bijahu obrt i trgovina, tko je trebovao gotova novca, bio je zbilja u nevolji.

Nu kad uz razvoj prometa novac počeo prometnikom korist nositi, uvidilo se, da je pravedno, ako se gospodaru novca dio koristi daje, te vratilo se k načelu rimskoga zakona, po kojem slobodno bijaše kamate pobirati; nu zabranjeno bijaše tražiti više, nego li je zakonom naročito ustanovljeno bilo.

Koji bi preko zakonite mjere kamate pobirao, zvali ga *lihvarem*, te po rimskom zakonu postao bi nepošten i time gubio veći dio svojih gradjanskih pravah, a po kanoničkom pravu *lihvari* gubili su pravo oporukom komu šta ostaviti, a po smrti nisu mogli crkvenoga pogreba imati.

U novijem pako zakonodavstvu proti lihvarom prietilo se novčanimi globami i zatvorom.

I po našem zakonu lihvarstvo bijaše zabranjeno, i to: čl. 46., 1622., čl. 144. 1647., čl. 51. 1715., čl. 120. 1723. i čl. 21. 1802.

Po ovih zakonskih ustanovah nije bilo dopušteno uzimati kamate veće, nego 6%, a *lihvarstvo* imalo se po razboru sudca kazniti novčanom globom ili zatvorom.

Občinstvo je toli uvjereno bilo o potrebi i temeljitosti tih zakonah, da se još današnji dan smatra uvriedom, označiti koga *lihvarom*.

Lihvarskimi zakoni htjelo se je štititi one, koji novcah rabe, jer se mislilo, da je posve pravedno, prisiliti novčare, da za pozajmljene glavnice samo zakonom ustanovljene kamate uzimati smiju, da tako laglje bude dobiti novac u zajam i uz primjernu cienu.

Ali čim se novac usljed novijih iznašašćah počeo u različita poduzeća koristonosno ulagati, te čim su obrtom i trgovinom novčari veću korist imali, nego iznašaju zakonom propisani kamati; slabo je tko htjeo pozajmiti svoj novac uz zakonske kamate. A koji je novac rabio, pripravan bijaše plaćati kamate veće, nego li su zakonom ustanovljene bile.

Iz toga je sliedilo protivno onomu, što se htjelo lihvarskimi zakoni postići.

Tko bijaše u novčanoj stisci, prisiljen bijaše novčaru obećati mnogu veću dobit, nego li je zakon dopuštao, te su sami novčari lakomi nedopuštenoga dobitka izumili sto načinah, kako da taj nesnosljivi zakon obidju, i posve iluzornim čine. Izkustvo nas uči, da nigdje neima više lihvarah, nego gdje strogi lihvarski zakoni obstoje.

Prem mnogi i mnogi uvjereni o bezkoristnosti lihvarskih zakonah, trebalo je ipak dugo vriemena da se ukinu. Medju prvimi bio je car Josip II., koji je svojim patentom od 29. veljače 1787. ukinuo lihvarske zakone.

Kako svjedoči patenat od 2. prosinca 1803., izdan po caru Franu I., nije se obistinilo, što se očekivalo od ukinuća lihvarskih zakonah, u uvodu toga patenta veli se sliedeće:

„Mnogogodišnje, čestimi primjeri potvrdjeno izkustvo veoma je oprovrglo očekivanje, s kojega patentom od 29. siečnja 1787. ukinuti bijahu njegda proti lihvarstvu izdani zakoni. Mjesto očekivanoga slobodnijega upotrebljivanja glavnicah na podporu koristnih poduzećah, nastade usled ukinuća lihvarskih zakonah neumjerena pohlepa za dobitkom, koja računa na ludu razsipnost i na skrajnu potrebu nevolje, marljivost i radinost uplašuje, privatnu veresiju uništuje.

Mi se dakle obvezanimi smatramo najvećom brižljivošću ukloniti upliv toli razširenoga zla, i opreti se dalnjemu njegovu napredku zakonitim putem.“

Istina je, da su za Josipa II. poskočili kamati, nu nimalo s toga, što su ukinuti zakoni proti lihvarstvu, već s toga, što je sav zakladni novac prešao u vladine ruke, što je država rabila silni novac i morala ga pod svakojakimi uvjeti uzajmljivati.

Digitized by Google

Gdje postoje lihvarski zakoni, mnoge se sgadjaju prevare u svrhu postignuća većih kamatah, nego li jih zakon dopušta; lihvar hoće posebnu nagradu za prekršaj zakona i za pogibelj, kojoj se izlaže.

Toga svega nestaje, gdje lihvarskih zakonah neima. Pošten glavničar, ako vidi, da može svoj novac *lahko* uložiti, zahtjeva veće kamate,. vidi li pako, da je vrednost novcu pala, dati će ga u zajam i za male kamate.

Koliki kvar čini dobru običaju, da upravonaj koji rabi novac prijavlja onoga, koji mu pomogao. Tko dodje u novčanu stisku obećati će sve, i deset funti svojega mesa, a ne jedan kako mletački trgovac Shyloku, samo da dobije novac. A koliki i pristaju na težke uvjete s nakanom da onda prijavu podnese, ako bude vjerovnik zahtjevao izpunjenje svoje pogodbe.

Prem za cara Frana I., kako rečeno, sva novčana nevolja pripisala se slobodnom novčanom prometu, nisu se ponfali i trgovca s kučiti pod jaram lihvarskih zakonah, jer §. 2. pat. od 2. prosinca 1803. ustanovljuje, da se ovaj patenat na „trgovačke“ poslove *neodnosi*. U „Cislajtaniji“ stvorilo je carevinsko vieće zakon, kojim se *bezuvjetno* ukidaju zakoni proti lihvarstvu, naročito patenat od 2. prosinca 1803. Zakon ovaj stupio je u kriepost 1. srpnja 1868. Iste godine odredi magjarski sabor člankom 68. ukinuće lihvarskih zakonah.

Naš pako sabor (!) da mu trogodišnje zasjedanje nebude posve jalovo, prepisao je njekoliko zakonah, stvorenih u ugarskom saboru, a medju ovimi prepisi nalazi se i zakonski cl. IX. 1870., ob okinuću zakonah postojećih proti lihvarstvu u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji (Sankcioniran dne 12. kolovoza 1870. Proglašen u „(!)“ saboru kraljevinah Hrvatske, Slavoniji i Dalmacije dne 11. studenoga 1870.) koji ovako glasi:

§. 1.

Stranke po zakonu ovlaštene na sklapljanje pogodbe u obće, vlastne su pogodbom „*pismenom*“ ugovoriti kamate po volji svojoj.

§. 2.

Ako je zajam ugovoren *ustmeno* ili aku su pismenom pogodbom ugovorene kamate, ali nije bio ustanovljen iznosak njihov, ili napokon *ako kamate nisu ugovorene*, ili po zakonu pristoje: iznose šest po sto na godinu.

§. 3.

Ugovornici su vlastni, pismenom najamskom pogodbom ugovoriti i to, da se zajam ima povratiti u većoj svoti ili u većem množtvu ili napokon u stvarih bolje vrsti nego su dane.

§. 4.

Kamate od kamatah pripadaju, ako su izrikom ugovorene, ili ako su dospiele kamate utužene, a u ovom slučaju od dana dostavljene tužbe.

§. 5.

Na platež zajmovah do proglašenja ovoga zakona budi uz odpovjed, budi bez ove, nu na stanovito vrieme ugovorenih, nemože se dužnik prisiliti prije minuća od pol godine iza kriepost ovoga zakona, izim: ako je platežni rok usljed predbježne odpovjedi minuo prije krieposti ovoga zakona.

Zajmovi, koji su bez odpovjedi na stanoviti platežni rok vezani, kao i zajmovi na mjenicah „počivajući“, nespadaju pod udar ovoga zakona.

§. 6.

Usljed toga stavljaju se izvan krieposti sve gradjansko- i kazneno-pravne

Digitized by Google

ustanove, koje s ovim zakonom stoje u oprieci.

§. 7.

Zakon ovaj stupa u kriepost od onoga dana, kojega bude proglašen, te se počamši od ovoga dana nesmije radi prekršaja lihvarstva niti povesti, niti nastaviti kazneni postupak, a niti ovršiti jur izrečena kazan.

Usuprot se zakon ovaj neima uporaviti na pravne poslove sklopljene prije krieposti njegove, niti na prava trećih osobah stečena prije toga, niti napokon na stečajne ili nagodne razprave započete prije pomenutoga vremena.

§. 8.

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

Po ovom zakonu kako i po magjarskom, po kojem je ovaj stvoren, nije uvedena bezuvjetna sloboda, jer, kako §. 1. ove naredbe odredjuje. stranke mogu ugovoriti kamate po svojoj volji jedino onda, ako je zajamska pogodba *pismena*; ako je pogodba *ustmena*, nemože nitko zahtjevati više od 6%. Ova je stega posve neumjestna, te se baš ničim opravdati neda.

Skoro bi se tvrditi moglo, da se ovim zakonom htjelo u osobitu zaštitu uzeti pismene glavničare, koji težko uzajmljuju novcah bez pisma; onaj, koji hoće imati jamstvo u rukuh i dužniku nameće trošak ima povlasticu, da kamate po volji ugovoriti može; a poštenjaković, koji na dužnikovu samu rieč novac pozajmi, nemože ugovoriti više nego 6%.

Uztvrditi bi se takodjer moglo, da ovim zakonom htjelo se stranke siliti, da pismene pogodbe sklapaju, za da erar što više biljegovine razprodaje.

Mogao bi razlog toj razlici ležati u tom, da više razmišlja tko pismenu pogodbu čini, nego kad ustmeno što ugovori, te je dužnikom prilika pružena, da naglo nepristaju na zajmove uz velike kamate.

Prvi i drugi ovdje navedenih razlogah jesu nedostojni svakoga zakonodavnoga tiela, te sigurno nisu mogli zakonodavca na ovu razliku navesti. Treći pako, koji je još najpriličniji, nebi odgovarao naumljenoj svrsi, jer tko je okolnostmi prisiljen da učini zajam, pristati će na sve uvjete, koje mu novčar stavlja.

Pošto ova razlika steže slobodu novčanoga prometa, mora ista odpasti, te s toga zakon ustanoviti ima, da je svakomu slobodno ugovarati kamate po svojoj volji.

Pri stvaranju zakonah netreba nam se ozirati na Magjare.

Nam se valja ozirati na naše potrebe i na izkustvo u nauci naprednijih narodah, nego li su Magjari, koji u nijednoj struci ljudskog znanja nisu toli napredovali, da bi nam uzorom služiti mogli.

Kad se zakoni stvaraju, kako ih je naš prošli sabor stvarao, nije čudo da je §. 2. ovoga zakona veoma nejasan. Glasom toga paragrafa dužnik je obvezan i tada 6% kamate plaćati, ako nisu ugovorene. To je nješto posve novoga. Pošto toga nije u magjarskomu zakonu, mora se predmievati, da je prevodilac iz magjarskoga zlo prevadjao ili da se je uvukla u slog §. 2. kakova pogrješka, koja smisao zakona mienja.

Na koncu ovoga paragrafa čita se „ili napokon ako kamate nisu ugovorene, ili po zakonu pristoje, iznose šest po sto na godinu“. Dakle ako i nisu kamate ugovorene, a zajamska pogodba bila ona pismena ili ustmena, moraju se plaćat kamate i to 6% jer onaj posljedni „ili“ razstavlja prvu izreku od druge. Mjesto onoga „ili“ moralo bi stati „ali“ onda bi stvar jasna bila, jer bi se čitalo „ako kamate nisu ugovorene *ali* po zakonu pristoje, iznose šest po sto na godinu“. Ova stilizacija bila bi jasnija, prem smatram, da bi suvišne bile rieči „ako kamate nisu ugovorene“, zadostno bi bilo „ili napokon ako kamate po zakonu pristoje.“

Ovako po prilici glasi i §. 2. magjarskoga zakona. Rieči u njemačkom

Digitized by Google

prevodu jesu: „So auch in dem Falle, wenn die Zinsen vertragsmässig nicht ausbedungen sind, *sondern* nach den Bestimmungen des Gesetzes gebühren: betragen die einjährigen Zinsen sechs Perzente des zu zahlenden Kapitals".

Povrh toga, §. 2. ovoga zakona nespretno je složen stoga, jer iz sloga njegova nije uvidjeti, da kod ustmenoga zajamskoga ugovora, slobodno je najviše 6% ugovarati, već bi reko, da uvjek iznašaju 6%, kad na koncu za sva četiri slučajeva ovim §-vom izbrojena, t. j. 1-vo ako je zajam ugovoren ustmeno, ili 2-go ako su pismenom pogodbom u obće ugovoreni kamati ali nije ustanovljen iznosak njihov ili 3-će ako kamate nisu ugovorene ili 4-to ako po zakonu pristoje, ustanovljene su 6% kamate.

U ovom zakonu nije nigdje ustanovljeno, što onda, ako stranke ustmeno ugovore veće kamate nego li 6%, a dužnik ih zbilja plati.

Držeć se §. 1432. g. z. koji ustanovljuje: „tko plati dug, koji samo s nedostatka formalnostih" nije tvrd, nemože plaćenu svotu natrag tražiti, može se reći, da dužnik neima prava natrag tražiti ono, što je preko zakonitih kamatah platio, jer njegova obveza radi samoga nedostatka formalnosti nije tvrda, nije dao ugovoru propisanog oblika t. j. nije ga *pismeno* učinio.

Ovako bi bilo po gradjanskom zakonu, ali ako se na um uzme, da do ovoga zakona grozilo se težkimi novčani globami i zatvorom onim, koji su uzimali veće, nego li zakonite kamate, može kod mnogih sudovah nastati sumnja, da li su paragrafom 6. stavljeni izvan krieposti svi dosad obstojeći zakoni proti lihvarstvu i u pogledu *ustmenih* zajamnih pogodbah.

Ja mislim da jesu, te je uporaviv jedino prije navedeni §. 1432. g. z. i vjerovnik nemože utužiti nego 6%. kamate, a dužnik nemože zahtjevati, da mu se povrati, što je preko 6% platio.

Nadajmo se, da će nam budući sabor magjarske zakone bar točnije prevadjati. (Uspjeh izborah pruža nam bolju nadu. Ur.).

O uplivu liberalizma na razvoj državnoga života.

Po njemačkom izvoru od Pficera priobćio dr. Makanec.

(Svršetak:)

Znamenitu zapreku nalazi slobodoumje u političkom fatalizmu; t. j. u prikornoj onoj lienosti, koja neusudjujući se muževnom, odvažnom odlukom izvrći ni najmanjoj pogibelji, svagda voli skrštenih rukuh gledati i pričekivati; koja voli i najlošijemu postojećemu stanju priznati uzornu vrlinu, nu da za promienu na bolje podnese najmanju žrtvicu.

Već se smatra dokazom osobite nepristranosti, ako tko izjavi, da neće ustati niti kao branilac niti kao obtužilac vladavinah.

U svakom se narodu pojavljuju ljudi, koji nadriznanstvenom prevejanošću dokazivaju, da se sloboda za dotični narod neima sastojati u takovih uredbah, kakovimi ju stekoše i zajamčiše najslobodniji narodi. Slobodni narodi slažu se u tom, da bez narodnoga zastupstva neima slobode, te da se ni pomisliti nemože pravo narodno zastupstvo bez slobode tiska i bez prava doznačivanja ili uzkraćivanja poreza.

Natražnjaci pako tvrde, da izobražen narod i bez ovih stožernih uvjetah slobode slobodan biti može.

Digitized by Google

Da opravdaju svoju pasivnost u pokretu liberalizma, napominju natražnjaci najrazličitije izlične izprike.

Jednomu zahtjeva slobodoumje previše, drugomu premalo za materialne potrebe naroda, jedan mu prigovara jednoličnost i negibivost, drugi nestalnost i promienljivost, ovomu je odviše prosto, onomu odviše transcendentalno.

Mnoge bi zahtjeve slobodoumja istina priznali opravdanimi, nu takovi se zahtjevi, kako vele, nestavljaju niti u pravo vrieme, niti na pravom miestu niti pravim načinom.

Njemački državnici, veli Pficer, prijatelji su zakonite slobode, al oni nemogu pripustiti, da im prosti puk bude sudcem, nenaobražena hrpa gospodarom, jer bi se svaki red razklimao, kad bi na to pristali, da o najvažnijih državnih poslovih svaki novinar svoje mnienje izjaviti, da ih svaki nar. zastupnik na odgovornost povući može.

Žalibože nepripada „slava“ glede servilizma samo Niemcem, kako Pficer nepravom tvrdi; ta i mi Hrvati poznajemo u tom pogledu „jade naše“.

I kod nas preziru se povremene idee, i kod nas prećeriva se uzvelićivanjem postojećega i jur obumrloga i kod nas bori se znanost sa zdravim razumom, i kod nas pokriva se kukavština plaštom znanosti.

I kod nas postoji ona vrst „muževnosti“, koja sve, što od vladavinah neproizliče, smatra dječinskim i nezrelim.

I kod nas zahtjeva strašivost, da se slavi kao saviestnost, a malodušno nehajstvo za javne interese kao oštroumje.

* * *

Što je za boljih vremenah cieli narod oduševljevalo i na oružje pozvalo, imalo bi se zaboraviti; a prezirno se na ruglo stavljaju, koji staro pravo brane; da mnogi se nestide slaviti pobjedu nad požrtvovnom strankom, koja usljed neizpunjenja svečanih obećanjah ostade u nadi prevareua, bez zaštite.

Parlamentarna borba prestaje u takovih okolnostih biti borbom duševnom, već je borba materijalne sile, koja sa svakim oružjem razpolaže proti stranci, kojoj je samo tupo oružje na izliku ostavljeno, s toga radja takova borba kod ljudih, koji nemisle, prije preziranje, nu priklonost za ustavnu slobodu.

Nu stavljale se slobodoumju kolike i kakove mu drago zapreke, stvar slobode neće propasti, dok razbora, t. j. dok svieta bude.

Sviest o izvornoj jednakosti prava, kojom se sloboda hrani, živiti će u ljudskih grudih, kao glas saviesti do vieka.

Temeljeć se na slobodi, nezahtjeva slobodoumje, kao što protivnici tvrde, ubitačnu, mekaničku jednoličnost, kad za priznanje stanovitih općenitih pravah vojnje.

Pa zar nisu blagodati slobodoumja, gdje se ovo slobodno kretati može, velike i važne? Zar je bezprimierno pomnožanje pučanstva i općenitoga blagostanja u slobodnih amerikanskih državah bez vriednosti? Manjka li Englezkoj, gdje slobodoumje već od dugo vremena vlada, slobodi stalan i pun životne snage organizam? Neimade li Belgija i Švicarska svoje blagostanje upravo slobodi zahvaliti? Zar nisu i absolutne vlasti od slobodoumja baštinile blagonosne plodove, zar nesili strah prevrata (revolucije) absolutističke vladavine na umjerenost u izvršivanju vlasti, na upravne i materialne poboljšice, na štovanje ćudorednosti i običaja? neimademo li slobodoumju nadalje zahvaliti ćudorednije ponašanje u vladadalčkih dvorovih, koji za prijašnjih stoleća bijahu prava stečišta razuzdanosti?

Predbacivati pako slobodoumju, što do sada nije svladalo sve protivne mu zapreke, bilo bi isto tako ludo, kao kad bi se čudili odporu proti kojemu isto vojevati mora.

Nu kad bi u istinu bilo slobodoumje u sebi tako ništetno i nemoćno, ko što to neki njegovih protivnikah dokazivati

Digitized by Google

nastoje, kako isti tvrditi smiju, da od slobodoumja čovječanstvu neima pogibeljnijeg neprijatelja? po čemu je tada opravdan strah onih, kojih pobjedu vlasti željno izčekivaju?

Po čem su nadalje opravdana jadikovanja nad pobjedami slobodoumja, po čemu tvrdnje, da slobodoumje sve više podkopava stožerne temelje gradjanskoga reda, baštinjenu nejadnakost, koju slobodom i zastarielo nepravo, koje pravom zovu?

Izkustvo prošlosti jamči nam za to. da će slobodoumje biti sve silnijim, nepobjedivim.

Ko što u životu pojedinacah, nastaje i u životu napredujućih narodah vrieme, u koje se pojavljuje neodoljiva težnja cieloga naroda, da se bezsviestno podredjenje pod despotičku vlast zamieni pravom. koje razbor uči i odobrava; težnja ova tim je silnija, čim je više državni život zloporabom vlasti raztrovan.

S toga slobodoumje nije puka teorija, već naravna reakcija političkoga života proti despotičkomu i hirarkičkomu pritisku.

Bez ove reakcije morala bi se na evropojskimi narodi izvršiti sudbina rimske države. Nu neizcrpiva životna snaga narodah rodila je po duševnom zakonu naravi prevratom, kojim je nastao novi viek slobode.

Doista čovjek se čuditi mora, zaslieplienim i slaboumnim, koji vjerovati mogu, da se slobodoumje, koje od tolikoga vremena obuzimlje sve naprednije duhove svieta, koje narode električnom silom do skrajnih žrtvah oduševljuje, ljudskim naporom opet uništiti može.

Sviestno slobodoumje označuje nam povratak k načelom umnoga prava, a ljubav za slobodu, koja se dozrievanjem narodah za samostainost u mislih i činih svedjer razvija, skršiti će naravnom silom preživjele forme i zahrdjane okove.

Slobodoumje postalo je životnom potrebom, a sloboda, makar se ma kako ugnjetavala, naći će uz svè žrtve, koje nalaže svagda živi odziv u srdcih narodah.

O dokazu u gradjansko parbenom postupku.

(Napisao M. Savić.)

Glavna poluga svake parbe jest tužba, u ovoj mora tužitelj navesti čine, iz kojih izvodi pravo, koje želi da mu dosudjeno bude.

Čin, faktum, nije samo positivno već i negativno djelo, (propuštaj), pače i promiena u bivstvu osobe i stvari, riečju svaki *dogodjaj*.

Dokazati se mora po zakonu sve ono, što je od potrebe, da pruća se stranka svoje pravo postigne.

Glavno načelo dokaza jest, da je svaki, bio on tužitelj ili tuženik, dužan čin, što navede. dokazati, jer se inaće, akoli mu po protivniku protuslovljeno bude, nedokazani navod smatra kod rješenja parnice neistinitim.

U ovom načelu naziru se sliedeće ustanove, koje valjaju za tužitelja i mogu se protegnuti i na tuženika, samo ih valja prilagoditi pojedinomu slučaju:

„Svaki čin, što no ga tužitelj navede a nedokaza, ima se smatratrati za neistinit, ako mu tuženik protuslovi".

„Čin, što no ga tužitelj navede. ima se smatrati istinitim, ako ga tuženik naročito priznaje".

„Čin, što no ga tužitelj navede i nedokaza, ima se smatrati istinitim, ako mu tuženi protuslovio nije".

„Čin, po tužitelju naveden i dokazan, ima se smatrati istinitim, makar mu je tuženik i protuslovio".

„Čin, po tužitelju naveden i dokazan, ima se smatrati neistinitim, ako je obezkriepljen protudokazom tuženikovim".

Glavna branitba tuženikova sastoji se u

Digitized by Google

protudokazu — ovaj nemora sastojati u neposrednom tajenju tužiteljeva navoda, što no ga ovaj dokazati ima, t. j. nemora se samo jednostavno zaniekati, već mu može služiti predmetom čin sasvim različan od onog po tužitelju navedenog i može biti naveden u formi potvrdnoj, ako se samo tim dokaže neopravdanost tužiteljeva zahtjeva. Ovaj protudokaz zove se *posredni*, inače „prigovor". Neposredni pako dokaz naperen je svagda proti onomu činu, koji po tužitelju ima biti dokazan i iz koga ovaj svoje pravo izvoditi i naprama tuženiku postignuti želi. Neposredni protudokaz zove se protuslovje ili zanjekanje — contradictio — a posredni prigovor — exceptio. Prigovor odnose se na takove čine, koje tuženi ostaviv pri tom netaknute navode tužiteljeve budi dokazane bubi nedokazane, navodi u tu svrhu, da se dokazom istih uništiti može pravo na navodu tužiteljevu osnovano ili da se isto u svom obsegu umali ili izvedenje istog na neko vreme odgodi.

Dužnost je dakle tužiteljeva dokazati ono što je prikladno i kadro pravo i zahtiev njegov utemeljiti i opravdati.

Protudokaz zavisi uvjek od dokaza tužiteljeva o činu po ovom navedenom, tako, da jedan bez drugoga obstojati nemože i da tuženi tako dugo nemože biti pridržan na protudokaz, dok tužitelj svoj navod i tvrdnju nedokaže.

Ako tužitelju nepodje za rukom, da dokaže svoj navod, dovoljno je tuženiku istomu navodu protusloviti ili isti jednostavno zaniekati i tužitelj mora pasti, a ovaj mora biti odpućen i tada, ako je tuženi sa svoje strane takva šta naveo i dokazati hotio, što bi navod tužiteljev obezkriepilo i za onaj slučaj, da je tužitelj svoj navod dokazao i tuženi svoj protudokaz izveo. Na ovakove navode tuženikove i ponudjeni protudokaz nema se obzir uzeti, jer tužitelj svojoj dužnosti zadovoljio nije, pa jer se navod inače nedokazan i po tuženiku zaniekan i bez toga ima smatrati neistinitim.

Za razjasnjenje stvari navesti ću što se mora dokazati a što se nemora.

Kad koji zakon sadržava ustanovu o pravu stranakah, te im dopušta odustati od te ustanove uslied medjusobnog sporazumka, tad mora onaj, koji tvrdi, da se je od te ustanove odustalo, to i dokazati.

Kad za koga govori predmjeva t. j. pravilo, koje ustanovljuje, što se ima uzeti za istinito, dok se protivno nedokaže tad je to juridična istina, a onaj koji protivno tvrdi, ima ovo i dokazati. Koji se na takovu predmnjevu pozivlje mora one čine dokazati, od kojih zakon predmnjevu zavisnom čini, protivnik pako ima dokazati, da se onaj čin, za koji govori predmnjeva nije dogodio, ako je pako predmnjeva zavisna od stanovitih uvjetah, mora onaj, koji se tom predmnjevom okoristiti hoće, dokazati, da su ti uvjeti u istinu i nastali.

Dopušta li zakon predumjevu samo u toliko, u koliko negovori za protivnika druga i to jača predmnjeva, tad nije treba tu predmnjevu obezkriepiti podpnnim dokazom, već ista gubi svoju moć ako se dokaže, da su razlozi protivne predmnjeve slabiji.

Zakonom ustanovljene bezuvjetne predmnjeve nije treba dokazati, one bo imaju moć zakonom podieljenu i same su po sebi dokazom. Tko tvrdi, da je u tom pravcu nastala promiena kakova, mora to i dokazati.

Ako je o kakovu učinu sastavljena izprava, i ako ta ima sve potrebštine zakonom propisane, netreba tužitelju dalnjeg dokaza o sadržaju iste, makar mu je tuženik protuslovio.

Onaj pako, koji sadržaju koje privatne izprave protuslovi, mora svoju tvrdnju dokazati, to isto valja takodjer glede javne izprave t. j. sadržaj može odnosno ima se pobiti protudokazom; po zakonu slobodno je tuženiku svoje prigovore činiti proti svim dokazalom tužiteljevim i svoj protudokaz doprinieti a medju ta dokazala broje se izprave, bile ove javne ili privatne.

Domaći zakoni t. j. pravne ustanove izdane po zakonodavnom tielu i u obće

Digitized by Google

obvezive — nemoraju biti dokazani, jer ih svatko znati ima, ako su valjano i propisno proglašeni, a kad se poziva tko na zakon inostrani odlučive važnosti, mora dokazati samo, da isti obstoji.

Povlastice privilegija, zatim *pravila sborovah* (statuta) — nadalje *običaji* (consuetudines t. j. ustanove, koje su utemeljene na volji čitavog naroda i koje se smatraju da iz iste izviru) — napokon *notorni dogodjaji* imaju biti svakako dokazani, ako se želi s ovim dokazom uspieti a to mora učiniti onaj, koji se na ove pozivlje.

Isto tako mora biti dokazana zla nakana, bludnja, prietnja zatim, kako je očitovana volja kod ugovora itd., od tog zavisi pravo na odštetu ili podpunu zadovoljštinu, odnosno pravo zahtievati uništenje ugovora ili oporuke itd.

Ovo su načela o dokazu i dužnosti dokazivanja, a zakonik budi materialni budi formalni ustanovljuje, što se u svakom pojedinom slučaju dokazati ima.

Odvjetničtvo.

(Napisao dr. Malec.)

Scienim, da neću odviše uztvrditi, ako rečem, da u gradjankom životu ne ima ni stališa ni zanimanja, što no bi s političkimi odnošaji u državi spreletenije bilo, nego li je stališ odvjetnički.

Može se smjelo tvrditi, da je počitanje, što no ga odvjetnici uživaju pravim mjerilom političkog naobraženja slobodnog naroda. Ali u istom razmjerju zaslužuju i odvjetnici veće ili manje poštovanje, koje jim ima poticati iz podpuna ili manjkava zadovoljenja njihova zvanja.

Buduć pako, da zadaća odvjetnikah duboko zasieca u sve grane državne uprave, ima se država brinuti, da si odgoji za sve upravne struke muževah, koji će znati valjano ocieniti i svoje kao državnih upravnikah zvanje, te po tom i visoko zvanje odvjedničtva, koje jim ima biti u javnom njihovom djelovanju glavnom polugom.

Kad se ova sveza prizna, onda nije ino moguće, nego da se u slozi radi za pospiešenje narodnog napredka, iz kojeg mora naravnom dosliednošću proizaći narodno blagostanje stvarno i duševno. (Uz razmierno sudjelovanje ostalih faktorah stvarnog i duševnog napredka. Uredn.)

Istinitost ovih tvrdnjah zasvjedočuje nam dovoljno historički razvitak i štatistično stanje državah istočnih s jedne i zapadnih s druge strane. Jer n. pr. u Kini obavljaju kod mandarinah svakojake pletkave protuhe pravne poslove gradjanah, što biva u cieloj Aziji, kao što i u ostalih manje prosviećenih državah. Inako je to u zapadnih i sjevero-zapadnih državah. U Englezkoj n. pr. posvećuju se tomu stališu sinovi najuglednijih obiteljih, da se po tom čim prije iz tog čina popnu na najznamenitija dostojanstva tako kod političke uprave kao i sudstva. Nestidi se tude nijedan, ma najviši državni dostojanstvenik preći u stališ odvjetnički, jer se taj prelaz nedrži poniženjem u časti. U saveznih državah sjeverne Amerike zauzimlju odvjetnici ne manje ugledno mjesto. Odvjetnici u tih državah drže se za bezuvjetno sposobne voditi ne samo privatne već i državne poslove.

Vidimo i danas, koli znamenitu ulogu igra u francezkom državnom razvitku stališ odvjetnički.

U svakoj državi, gdje cvate čista ustavnost, visoko se cieni odvjetničtvo; jer ono svagdje, gdje se pita o političkom napredku i pravoj slobodi vodi rieč. Samo u takovih državah, gdje vlada despotizam s' prezirom se govori ob odvjetnicih. Nu to nije ni čudo; jer tu se jedva dopušta

Digitized by Google

valjanost privatnih pravah, kamo li pako javnih. Sve tu visi o volji narinutih činovnikah, koji sačinavajuć kastu samovoljno gaze prava i slobodu pojedinacah, samo da steku pohvalu pri svojih despotah za uzdržati postignutu ili postići izdašniju službu.

(Konac sliedi.)

O poroti.

Napisao dr. Makanec.

(Nastavak:)

Za dokaz *krivnje* zahtjeva se:

prvo dokaz, da je okrivljenik u istinu počinio onaj čin, radi kojega je okrivljen, odnosno obtužen, n. pr. da je stanovitu osobu udario sjekirom po glavi;

drugo dokaz, da je okrivljenik, izim toga dokazanoga *čina*, subjektivno i objektivno izpunio sve zakonske oznake kažnjivoga čina *u obće* (obćeniti učin) i kažnjivoga čina stanovite vrsti, odnosno stanovite kvalifikacije *napose* (posebiti učin).

Nije n. pr. za dokaz krivnje glede *dovršenoga, potajnoga, supružnoga umorstva* dovoljan dokaz, da je okrivljenik stanovitu osobu sjekirom po glavi udario i time usmrtio, već se nadalje zahtjeva dokaz, da je okrivljenik za vreme počinjenja toga čina imao onu trezvoću duha i sviesti, od koje zakon zavisnom čini kažnjivost u obće (§. 2. kazn. zak.), zatim dokaz, da je okrivljenik dotičnu osobu sjekirom udario *hotomice* i u *nakani*, da ju usmrti (§. 1. kaz. zak.), da je to počinio *bez* zakonitog opravdanja (§. 2. lit. g. kazn. zak.), nadalje dokaz, da je usmrćena osoba bila okrivljenikova *supruga*, te da je okrivljeniku ova okolnost *pozuata* bila.

U svakom skoro slučaju protežu se dokaz krivuje na oznake, koje zakon točno i jedan put za svagda označiti (definirati) nemože, koju zadaću dakle znanost i sudbena praksa preuzimlju.

Pojmovi n. pr.: „Pometnja čuti“, „bludnja u činu“, „slučajno“, „neznanje posljedicah čina“, „neodoljiva sila“, „pravedna nuždna obrana“, „potajno“, „javna sablazan“, „zloba“, „razdraživanje na mržnju, preziranje ili neprijateljstva“, „sumnjivo kupovanje“, „noćno doba“, „obćenita nevolja“, „temeljiti strah“, „pogibeljna pretnja“, „oružje“, „bezprikoran predživot“, „obiest“, „mania“, „običajem postavša kradja“, „razprostiranje“, „psovka“, „nećudoredni čini“, — nisu postojećim kod nas kaznenim zakonom a nisu niti u drugih zakonicih dovoljno označeni, pa ipak je u pojedinom slučaju za dokaz krivnje ili nevinosti absolutno nuždan dokaz ob obstojanju ili o pomanjkanju jedne ili druge od navedenih oznakah, te zakon prosudjenje u tom pogledu nastajućih pitanjah povjeriti mora ili pravu vještim državnim sudcem, ili porotnikom.

Sude li ob ovih okolnostih pravu vješti državni sudci, to postaje njihovo, često i krivo tumačenje (sudbena praksa) uz kazneni zakon relativno samostalnim vrelom prava, kojim se ne u riedkih slučajevih državni sudci služe kao obćenitim pravilom, umjesto da vlastitim razmišljanjem prosudjuju individualne u svakom pojedinom slučaju okolnosti.

Ako sada uvažimo, da se dokaz ob obstanju ili pomanjkanju navedenih, zakonom dovoljno nedefiniranih oznakah jedino osniva na zrelom razmišljanju i dobrom shvaćenju stanovitih i za nepravnike lahko dokučivih okolnostih osobe, mjesta, vremena i čina, to sliedi, da su odlučna glede krivnje ili nevinosti pitanja većim dielom t. z. *pitanja učina*, koja i uepravnik, a mnogo putah laglje i bolje prosuditi može, nego pravu vješti državni sudac.

Digitized by Google

Koje uvjete zakon „in abstracto“ za krivnju glede kažnjivoga čina stanovite vrsti i kvalifikacije zahtjeva, to su strogo *pravna* pitanja, da li su pako ti uvjeti „in concreto“ izpunjeni ili ne, to su u svakom slučaju samo t. z. — *pitanja učina.*

Samo pravu vješti sudac može prosuditi, na koje zakonske ustanove, odnosno na koje oznake se u pojedinom slučaju ozirati valja, nu s toga nesljedi niti najmanje, da su zrelo promišljanje i bistro shvaćenje životnih dogodjajah izključivo vlastitosti — od države stalno namještenih sudacah.

S toga sudjeluju kod dobro uredjene porote dva elementa, koja se medjusobno podupiru i popunjuju, t. j. strukovni, pravni i laički, pučki.

(Dalje sljedi.)

Makar glede izplate malodobnikova diela kupovnine nije potvrdjenim po nadštitničkom vlasti ugovorom ništa ustanovljeno, nemože kupac štitniku bez nadštitničke dozvole pravovaljano izplatiti malodobniku pripadajući dio.

(Priobćio dr. M—c.)

Supruzi H. kupiše od S-ovih nasliednikah kuću, te je o tom pravnom poslu sastavljen ugovor. Buduć da bijaše medju timi nasliednici i malodobnica R. V; to je njezin tutor S. za nju ugovor podpisao, a nadtutorstvena oblast u Z. potvrdila. Platežni rokovi za cielu kupovninu bijahu u obće ustanovljeni ugovorom, a glede izplate malodobničina diela nebje rečeno ništa, te kupci H. pri dospielosti platiše njezin dio kupovnine sa 3586 for. 15 nov. tutoru S. Kad je ovaj potonji nadtutorstvenoj oblasti položio račune, hotio je, da mu ona postupak po tvrdi; nu odlukom br. 675—1865 odbije mu ona zahtievanje, te odredi, da se bez obzira na izplatu od kupacah H. utjera malodobničin dio kupovnine. Na utok štitnika preinačio je banski stol riešitbom br. 6903./1865· rečenu odluku nadtutorstvene oblasti te odobrio primitak kupovnine. Ali uslied previdnog utoka sirotinjskog odbora preinačio je kr. stol sedmorice svojim riešenjem br. 93./1866 banskostolnu riešitbu, te potvrdio odluku nadtutorstveno oblasti, iz razloga, što u kupoprodajnom ugovoru, potvrdjenom po nadtutorstvenoj oblasti nije bilo ništa odredjeno glede načina, kojim bi se imao dio kupovnine pripadajući mldj. R. V. izplatiti, zato u tom slučaju po §-u 234. g. z., koj se imade analogno na ovaj slučaj uporaviti, nisu bili vlatni kupci bez nadtutorstvene dozvole pravo valjano položiti tutoru malodobničin dio kupovnine, dapače odgovorni su za svaku štetu, koja bi iz toga potekla za malodobnicu.

(Opazka priobćiteljeva.) Žalibože u ovom slučaju nije ništa načelna izreklo najviše sudište; jer po naravi stvari i prema zak. ustanovam valja da se nedira u malodobnikovu glavnicu bez nuždе, koju mora prosuditi dotična nadtutorstvena oblast. U priobćenom slučaju pako pošlo je najviše sudište iz onoga gledišta, što nije u ugovoru kupoprodajnom ustanovljen način, kojim bi se imala bila malodobničina tražbina izplatiti. Kad bi dakle taj način bio ustanovljen, bili najviše sudište bilo potvrdilo odluku sirotinskog odbora? Iz priobćenih razlogah valja suditi da nebi. Prema tomu valja uztvrditi, da se u ugovoru sklopljenom medju tutorstvom i trećimi osobami nemože urediti pravni odnošaj obstojeci medju štitnikom i stićenikom a po tom u ugovor se nemože pravo valjano uvrstiti ona ustanova, da se malodobnikova glavnica po dužniku imade izplatiti tutoru, koj bi ju po tom mogao i potrošiti; jer bi se tim načinom stranke stavile nad zakon, odredjujući u obće, da se cielost glavnice malodobnikove ima čuvati i koliko moguće koristnije uložiti.

Digitized by Google

Za valjanost pogodbe potrebno je slobodno, istinito, točno i razumljivo privoljenje.

(§. 869. o. gr. zak.)

„Slov. Pravnik“ priobćuje pod ovim naslovom sliedeći zanimivi pravni slučaj:

Mjeseca studenoga g. 1868. dodje tužitelj Martin H. u neku krčmu, u kojoj tuženik Petar S. nazočnim gostom svoje konje, svoj voz i cjeli svoj posjed na prodaju nudjaše. Kad nijedan od nazočnih nehtjede prihvatiti njegove ponude, reče mu tužitelj M. H., da bi rado kupio jednoga konja u svrhu, da ga ustreli te crkotinu upotriebi za privabljenje lisicah.

Tuženi Petar S. zapita na to Martina H., koliko bi mu za jednoga konja platio, a ovaj mu obećao 5 fr., koje prvi primi i u džep stavi; u dokaz tomu poziva se tužitelj na 4 svjedoka.

Budući tuženik nehtjede izručiti konja, zahtjeva tužitelj tužbom, neka sud prizna: „da je tuženik dužan pogodbu mjeseca studenoga g. 1868. glede jednoga od njegovih dvajuh konjah sklopljenu izpuniti i tužitelju jednoga svojih konjah za 14 danah izručiti te mu pod pretnjom ovrhe naplatiti parbene troškove“.

U odgovoru priznaje istina tuženik, da se je u to vrieme s tužiteljem u krčmi sastao, uu tvrdi, da je usljed mnogo užite rakije i piva tako pijan bio, da o prodaji konja, koju tužitelj navadja, ništa nezna; ujedno izjavljuje se pripravnim na povratak primljenih 5. for.

Da je podpuno pijan bio, hoće tuženik dokazati po svjedocih i domirnom prisegom, ili pako glavnom prisegom.

Svaki njegovih konjah vredan je najmanje 100 for. Napokon posluži se proti tužbi prigovorom povriede preko polovine vriednosti“. (laesio ultra dimidium). C. kr. okružni sud zadovoljio je osudom br. 5312. tužbenom zahtjevu te je tuženika osudio na naknadu parbenih troškovah od 35 for.

C. kr. prizivno sudište ukinuv na tuženikov priziv prvosudnu osudu, zabaci tužbeni zahtjev uz preboj parbenih troškovah.

Razlozi:

Za valjanost pogodbe zahtjeva §. 869. o. gr. zak. slobodno, istinito, točno, i razumljivo privoljenje, koje se u tom slučaju pomisliti nemože.

Iz povoda dogovora bo, zatim iz netočnoga označenja pogodbenog predmeta, nadalje iz tuženikove izreke, koju je svjedok J. R. posebito zapamtio, t. j., da „konj valjda nije iz drva ili iz papira“, kao napokon iz kupovnine same u razmerju sa vrednosti, koja se u tužbi ustanovljuje na 30 for., može se zaključiti, da stranke nisu istinito na pogodbu privolile, dočim tužitelj za protivno nije ni najmanje okolnosti naveo.

Isto tako nemože se kupovnina od 5 for. uzeti za podlogu preuzete obvezanosti, budući za cielo nestoji u nikakvom razmerju s onom vrednosti od 30 for., koja se u tužbi navadja, te se nije zasvjedočio baš nijedan razlog, s kojega bi se uzeti moglo, da se je hotomice prodala stvar izpod istinite (prave) vrednosti.

Usljed tih pomanjkanjah pravoga (istinitoga) privoljenja nije dakle tužba na izpunjenje pogodbe i na izručenje jednoga od tuženikovih konjah temeljita, te se je stoga prvosudbena osuda promieniti i tužitelj odbiti morao.

Ovu rješitbu potvrdilo je c. kr. vrhovno sudište u Beču svojom rješitbom od 19. siečnja 1870. br. 12,114. pozivom na drugosudne razloge uz sliedeću primjetbu: Iz tužiteljevih i tuženikovih navodah sliedi, da je tuženik jednoga svojih dvajuh konjah tužitelju na prodaju ponudio bio, bez da bi ovaj konja vidio ili inače njegove vlastitosti upoznao bio.

Samo iz ove okolnosti nemože se pako uvidjeti, kojega je konja tuženik

Digitized by Google

tužitelju prodao, primiv ponudjenu kupovninu od 5 for., niti okolnost, da bi se bio izbor izmedju tuženikovih konjah bio tužitelju prepustio.

Buduć dakle predmet kupa nije točno ustanovljen, nije se valjana pogodba sklopila.

Banska naredba

glede promiene nekojih ustanovah tiskovnoga reda od god. 1852.

Dok se neizda putem redovitoga zakonodastva definitivni tiskovni zakon, odgovarajući promienjenim okolnostim, nalazim u namjeri, da se već sada uvedu neke, okolnostmi silno zahtievane promiene u tiskovnom redu, uvedenu u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji previšnjim patentom od 27. svibnja 1852. — na temelju previšnje ovlasti, udieljene mi po Njegovu cesarskom i kralj. apoštolskom Veličanstvu previsnjim riešenjem od 2. svibnja 1871, §§. 10., 11., 12., 19., 22. i 42. rečena tiskovnoga reda staviti izvan krieposti, ter u mjesto njih odrediti privremeno što sliedi:

§. 1.

Svatko je ovlašten izdavati povremeni tiskopis, koji je izpunio uvjete, propisane u sljedećih odsjecih paragrafa ovoga.

Tko namjerava izdati povremeni tiskopis, ima to predbježno prijaviti oblasti, kojoj je povjereno bdijenje nad javnom sigurnosti u mjestu onom, gdje tiskopis izlaziti ima.

Prijava ova ima sadržavati:

a) Oznaku (naslov) povremenoga tiskopisa, rokove njegova izlazka i označenje, hoće li biti sadržaja političkoga ili nepolitičkoga;

b) Ime i prebivalište jednoga zakonitimi svojstvi providjenoga odgovornoga urednika (redaktora); a ako ima biti imenovano na listu više odgovornih urednikah, ime i prebivalište svih;

c) Ime i prebivalište štampara a i nakladnika, ako je od izdatelja različna osoba.

d) U slučajevih, u kojih se ima položiti jamčevina (§. 13. T. R.) izkaz o tom, da je položena.

Ako je prijava ova zanemarena, ili ako zakonite potrebštine za izdanje povremenoga tiskopisa u njoj izkazane nisu podpuno ili istinito: može vlast sigurnostna obustaviti izdatbu povremenoga tiskopisa dotle, dok nebude zadovoljeno zakoniti uvjetom.

Nastane li tečajem izdavanja povremenoga tiskopisa promjena u kojoj točki, navedenoj pod a., b., c., d., ima se to na isti način i uz iste posliedice zanemarenja prijaviti napomenutoj oblasti.

Pritužba, učinjena proti obustavi izdavanja, neima moći odgodne.

§. 2.

Odgovorni urednik povremen. tiskopisa može samo biti pripadnik (državljanin) zemaljah ugarske krune, koji je samovlastan i prebiva u mjestu, u kojem tiskopis izlazi.

Za vodjenje odgovornoga uredničtva povremenoga tiskopisa nesposobni su oni, koji se radi počinjenih djelah kažnjivih na temelju izbornoga reda nemogu izabrati u zemaljsko zastupstvo.

Oni, proti kojim teče kaznena iztraga radi zločinstva, samo su dotle nesposobni za vodjenje odgovornoga uredničtva povremenoga tiskopisa, dok su u predbježnom ili iztražnom zatvoru.

§. 3.

Obustavu daljnjega izlazka povremenoga tiskopisa i to na vrieme od 3 mjeseca može sud odrediti samo na posebni predlog državnoga odvjetnika tada,

Digitized by Google

ako je sadržajem povremenoga tiskopisa počinjeno zločinstvo i manjom kazni kažnjeno dva puta za jedne godine, ili ako je počinjeno takovo zločinstvo i prekršaj, ili tri puta prekršaj za jedne godine.

§. 4.

Kaznena sudbenost u stvarih tiskovnih pristoji izklopno sudovom, i to, ako se radi o prestupcih §§. 2. do uključivo 32. tiskovnoga reda dotično §§. 1. do uključino 3. ove naredbe, sudovom kotarskim, odnosno sudovom gradskim, a u svih inih slučajevih kr. sudbenim stolovom županijskim, kao sudovom tiskovnim.

§. 5.

Naredba ova stupit će u kriepost onim danom, kad bude proglašena u uredovnom listu zemlje.

U Zagrebu, dne 14. svibnja 1871.

Bedekovich v. r.

Priobćiv ovu naredbu, koju službene novine bilježe kao znak iznimnog „slobodoumja“ g. bana Bedekovića, neće u njezinu ocienu drugo reći, nu da je, obzirom na tiskovnu slobodu, koju onaj dio trojedne kraljevine, koji jošte nije usrećen magjarskim savezom, „Dalmacija“, već danas uživa — „ridiculus mus.“

LISTAK.

O Cabet-ovu komunizmu.

(Svršetak.)

Suverenost.

„Vjerujem, da je suverenost pravo naroda, koje on izvršava ustavom i zakonom.

Ustav.

„Vjerujem, da ustav mora od naroda popoći, da ga on mora poprimiti i njim sve temelje obćenitoga dobra utvrditi, jerbo ustav po svom principu odlučuje o svih pitanjih, tičućih se hrane, odjeva, stana, ženitbe, obitelji, odgoja, rada itd.

„Vjerujem, da se prije svega i primjerom imadu stavljati predlozi, nepuščajuć se u diskusije, koje bi mogle zapodjenuti priepore i težka zla, misli bo o podlozi obćenitoga dobra mogu biti samo individualne — ustav je, da narodu pusti odlučivati o svem.

Zakon.

„Vjerujem, da zakon mora biti izljev obćenite volje, pa ga zato i mora širiti zastupstvo, izabrano od svih gradjanah, ali ga mora, u koliko se dade, sav narod odobriti.

„Vjerujem, da će zakon, koji je stvorila i ustanovila volja obća, morati odgovarati interesom svijuh, a nikoga nebude njime nezadovoljna il povriedjena u čem i svatko će se pokoriti zakonu, s kojim se svatko u korist obću bude slagao.

Sloboda u zajedinstvu.

„Vjerujem, da će zakon, t. j. razbor i volja svih sve ono urediti, što se ticalo bude obćenita reda i blagostanja, da se sloboda mora sastojati u zajedinstvu i da će ona raditi sve, što zakon dozvoljava a kaniti se, što zabranjuje.

„Vjerujem, da ondje neima slobode, gdje caruje nejednakost, jerbo nitko nemora saslušati zapoviedi, osim ako si ju je sam pomogao stvarati.

Ženitba u zajedinstvu.

„Vjerujem, da je ženitba, ustanovljena medju mužem i ženom forma, odgovarajuća čovječjemu dostojanstvu i sposobna zajamčiti sreću pojedincu a red u zajedinstvu.

„Vjerujem, da sva zla, koja se opažaju u današnoj ženitbi, nisu rezultati iz ženitbe po sebi, nego li posljedice dotalnoga sustava i nejednakosti i da bi ženitba ondje, gdje vlada jednakost i zajedinstvo, uz dobro odgojenje i podpunu slobodu izbora odredjena osobnimi svojstvi i sklonošću, ako treba za slučaj razstave, mogla pružati samo korist bez štete.

Digitized by Google

„Nevjerujem samo toga, te bi se svi ljudi morali oženiti, nego vjerujem i to, da će svi biti tomu skloni, ako zajedinstvo uz umjeren rad bude svim pružalo sredstva sigurnoj existenciji.

Obitelj u zajednici.

„Vjerujem, da je život u zajednici više naravan, nego li je razstava djece od roditeljah, da je to najveća slast, koja se pruža čovjeku, da uzajemna sklonost roditeljska i djetinja, bila ona živa, kako ti drago, u družtvu organiziranu jednakosti i zajedinstvom nemože radjati zla, koje se radja i opaža u današnjem sistemu nejednakosti.

Odgojenje.

„Vjerujem, da je svemu dobru u zajedinstvu odgojenje ponuka i podloga.

„Vjerujem, da je cilj odgojenja usavršiti tjelesnu, ćudorednu i intelektualnu snagu čovječju.

„Vjerujem, da se obće ili elementarno odgojenje sve djece skupno do 16., 17. ili 18. godine ima zajedno obaviti, da ono mora biti za svu djecu jedno te isto, osebito il profesionalno odgojenje obavlja se iza toga.

Teritorij zajednice.

„Vjerujem, da se narodno polje ima uzeti kano dobro, koje spada nerazdielivo na zajednicu. Vjerujem, da družtvo ili representacija ima upravljati tim zajedničkim posjedom, a gradjani da ga obradjuju, plodove sabiru, i sve što ide na hranu, odjev i stan priredjujuć porazrede i porazdiele.

„Vjerujem, da odstranjivanje omedjašnicah, oplodjivanje puste zemlje, mora dati popravljen nasad, ogromnu prištedu, dvostruku, četverostruku pače 14sterostruku produkciju u gospodarstvu.

Obrt u zajednici.

„Vjerujem da se sve grane obrta moraju smatrati kano jedino socialni zajedničkom voljom ravnani obrt.

„Vjerujem, da družtvo mora rad ravnati i razdieljivati, na mjesto postavljati, uredjivati i porazdieljivati.

„Vjerujem da svaki a t e l i e r mora zaokupljivati svoju posebnu granu, sjedinjivati sve radnike od istoga zanata i producirati stvari u velikoj količini.

„Vjerujem, da se mora uraditi sve, što se može, samo da se djelo olakša i ougodni.

„Vjerujem, da su makine sirotinji još sada štetne, da će se u sistem u zajednice uviek usavršivati, da će svako mučno, opasno i ogavno djelo morati makine obavljati, da će se sva čovječja inteligencija na to upraviti, da nadje sredstvo, koje će čovjeka trebati samo u tom, da ravna makine.

„Vjerujem, da će sve vrsti radnje od družtva jednako zapodjenute, takodjer se na sve strane jednako cieniti.

„Vjerujem, da svi ljudi moraju biti radnici, da će si svaki odabrati sam dolikujući si zanat i da će svi jednako dugo raditi.

„Vjerujem da će takov sistem obrta odstraniti štetu, uvesti štednju i podsvotručenja fabrikacije.

Blagoslov zajedinstva.

„Vjerujem, da će sistem zajedinstva, podjeljujuć svim dobro odgojenje i blagostanje odklonuti sve nerede opačine i zla djela i odmjeniti javnim poredkom, mirom i srećom.

Vjerujem, da će zajedinstvo izvesti jednakost u blagostanja za sve ljude a uklonitijednakost u nevolji.

„Vjerujem, da će komuniste na očigled pojavah pripravljajućih sada u Evropi neproračunan prevrat, koji će biti ili na propast demokratičkih sektah ili će jednakosti prokrčiti napredan tup, iz patriotizma i sa koristi zajednice sve morati žrtvovati slogi i sdruženju sa svimi muževi demokracije.

„Vjerujem, da je, hoteć potežkoće ukloniti, veoma potrebito prešutiti koristoljubje sadanjih protivnikah, jasno izjavivši, da postojeća generacija nije niti u svojoj imovini povriedjena niti na rad prisiljena i da će sustav zajedinstva u imovini stopram u budućoj generaciji davati prevagu.

Reforma izborna.

„Vjerujem, da treba prije svega parlamentarne izborne reforme, da ju svi demokrati moraju poprimiti kano sredstvo na putu pomirljivu i da će samo tako moći dospjeti do političkih reformah, do zajedinstva, do konačne svrhe demokratičke.

Prelazno ili pripravno pravo državno (régime).

„Ja vjerujem, da se prelazno ili pripravno pravo družtveno neda dopustiti niti u slucaju popularne reforme ili revolucije, pak da se i tomu mora čovjek pokoriti kako i svakoj drugoj protivi.

„Vjerujem, da to prelazno-pravo državno mora biti demokracija sa svimi svojimi posljedicami, s principom zajedinstva, sa stalnom tendencijom, da se isto uvede sustavom odstranjivanja nejednakosti i postupnim uvadjanjem jednakosti sa svimi pravili, koja pripravljaju konačno zajedinstvo.

Vjerujem, da ovo prelazno-državno pravo mora bez zloporabe poprimiti sve, što može umnožiti imovinu naroda, imovinu obćenitu i neuki-

Digitized by Google

nuvši prava vlastnoga; a to more npr. dokinućem nasljedstva postrane loze, ukinuvši oporuke i darovinu, uvedši na to mjesto dobrohotne prineske, a uvedsi velika družtva i čestimične zajednice, uredivši rad i plaću, dokinuvši nevolju a uvedši slobodno ali obćenito odgojenje.

„Vjerujem, da će ovo prelazno-pravo državno manje više biti kratkotrajno, ali prema napredku javnoga mnienja opet na korist zajednice; da će neposredno donesti mnoge polakšice za narod, da će narodu donesti toliko a relativno i više sreće, nego zajedinstvo za generaciju, koja ga je odhranila.

„Vjerujem napokon, da neima sistema, koji bi tako odlučno bio proti upravnom zakonu, proti pustošenju, otimanju, nepravdi, potištenju i da neima nijednoga drugoga, koji bi bio više za bratimstvo, odanost, plemenite nagone i družtvene krieposti.

„Nevjerujem samo toga, da je sustav zajedinstva takov, te se nebi uza sve prigovore dao obraniti, već ja radje vjerujem, da neima nijednoga drugoga sustava, koji bi kano ovaj mogao tako sretno riešiti svako socijalno i političko pitanje.

„Vjerujem, da u zajednicu nespadaju pijanci, tati i ljenčine, pače ona izključuje parnice, bankerote, sudove, kazni, tamnice, oružnike itd.

Potreba, korist i ugoda.

„Vjerujem, kako je prieka nužda brinuti se za to, da se za sve gradjane priskrbi ono, što je nuždno; vjerujem i to, da se iza toga mora gledati na to, kako će im se pribaviti, što je koristno; vjerujem, da će onda, pošto su se svi jednako proskrbili onim, što je nuždno i koristno, valjati bez prestanka nastojati ob onom, što je ugodno, ali uz otu pogodbu, da svi zakonito na to ulažu i jednako participiraju; jerbo i u užitku mora vladati jednakost.

Liepe umjetnosti.

„Vjerujem, da će ovaj sustav, dalek od otoga, da utamani liepe umjetnosti, nje iste upravo razviti i usavršiti; jerbo ni jedan drugi neconcentrira tako svih snagah narodnih, jerbo zajednici nestoji ništa na putu, da sav sjaj i umjetnost razvije u javnih spomenicih i najveću elaganciju u svih stvarih na nasladu svih gradjanah.

Mogućnost uporabe.

„Vjerujem, da je mnienje ono, kano da je zajednica ludorija il utopija puka predsuda, koja se mora ugnuti učenju i izpitivanju.

„Pače ja vjerujem, da je zajednica, trebajuć velike produktivne i tvorne snage, da izvede jednakost u blagostanju, više moguća i vjerojatna u velika naroda bavećega se trgovinom, nego li u malena naroda bez obrta. Vjerujem, da je ona baš u ovo vrieme mogućija nego li u koje drugo, jerbo je obrt veći, nego je bio ikada prije, pače de će ona postajati mogućijom od dana do dana.

Uredjenje zajednice.

„Nevjerujem, te bi se zajednica dala na silu uvesti i da bi ju pobjedonosna manjina mogla naprtiti većini.

„Vjerujem, da bi pokus: hoteć manjina pravo vlastno proti volji velikih i malih vlastnikah dokinuti i prisiliti današnji bogati red — budući proti povjestnoj naredi, srušivši pouzdanje i existenciju, udario o mnogo veće zapreke, nego li ih je ikad našao kakov družtveni ili državni prievrat.

„Vjerujem, da bi puko opiranje lienosti, neoviseć od opora javne sile, bilo dovoljno, da to osujeti.

„Vjerujem, da zajednica nemore drugčije prodrieti već silom javnoga mnienja, voljom naroda, privoljom svijuh ili većine, ili napokon rieči z a k o n a.

Vjerujem, da se taj predmet, hoteć oživiti ovo javno mnienje, ovu volju naroda, ovu povladu, ovu ocienu, da se, velim, taj stvor mora proresetati, smiriti, dopasti, nagovoriti, osvjedočiti i onda tek poprimiti.

„Vjerujem, da se nauka o zajedinstvu nebi bila nikada uvela, bivši ona krivom, pače je veoma lasno dokazati upravo protivno. Dapače ja vjerujem, da su komuniste, držeć ju istinitom i najboljom i nedvojeć ob izvrstnosti njezinoj i slavi skloni o njoj mnogo razgovarati.

„Vjerujem, da će grožnje i nasilje biti bezumno i proti svrsi i da će komunisti valjanost svoje nauke, snosljivost i umjerenost, dobrohotnost i bratinsku ljubav iztaknuti proti svim, poimence proti onim, koji bržim ili polaganijim korakom koracaju na stazi reforme i napredka.

„Vjerujem, da komuniste neimaju veće nade u uspjeh, nego li sami rade u reformiranju, da oni moraju brižno izbjegavati sve, što bi dalo povoda neslogi, oni moraju imati sve socijalne kriepost, da pouče svoje protivnike i da jim dokažu, da zajedinstvo nije nesreća ničija, već sreća svačija. (Toga se pravila žalibože nisu držali pariški komuniste. Uredn.).

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. **Milan Makanec.** Tiskom **Ivana Vončine** u vojn. Sisku.

Digitized by Google

NOVI PRAVNIK.

LIST ZA PRAVO- I DRŽAVOSLOVJE.

Br. 9. U vojn. Sisku, 28. lipnja 1871. **God. I.**

Izlazi 15. i 28. svakoga mjeseca. — Godišnja ciena 5 for., poštom i domaćim u kuću 6 for.

Poziv na predplatu.

Dok se nepreseli tiskarna narodne stranke u Zagreb, izlaziti će „Nov. Pravnik“ i nadalje u vojn. Sisku.

Molimo gospodu, kojim je rok predplate izteko, da izvole predplatu čim skorije ponoviti.

Novim predplatnikom dostaviti će se, ako to sažele, do sada izašli brojevi „N. Pravnika“ za cienu od 1 for. 50 novč.

Ciena je „N. Pravniku“:

U Sisku za cielu godinu 5 stot., za izvanjske uz poštarinu ili za domaće uz dostavu 6 stot. — Razmjerno prama toj cieni za polovinu i za četvrt godine.

Gospodi pravnikom (akademičkim gradjanom) dostavljati ćemo „N. Pravnik“ za polovinu redovite ciene.

Sloboda je pravo.
„Justitia regnorum fundamentum.“

Načelo ustavnosti, banska naredba o tiskovnom redu i Žuvićev zakon o zaštiti ustava.

O banskoj *naredbi*, kojom se preinačuju neke ustanove absolutističkoga tiskovnoga reda od 27. svibnja 1852., zametnula se u domaćih listovih polemika o pitanju: da li je g. ban Bedeković tom naredbom povredio ustavna aačela u obće a napose nekoje temeljne domaće zakone (!) (čl. XII.: 1790. i §. 69. čl. I.: 1868.)

Budući smo i mi (u 6. broju ovoga lista, str. 87.) preporučili, neka vlada bezodvlačno uvede tiskovni red, kojim će se zajamčiti sloboda tiska, naime osnove tiskovnoga reda i postupka u stvarih tiskovnih, štono ih je za sabor od god. 1861. izradio presv. g. M. Prica,— smatramo se obvezanim očitovati i naše

Digitized by Google

mnienje o povedenoj o tom predmetu novinarskoj razpravi.

Znajući mi dobro, da se absolutistički tiskovni zakon od god. 1852. nemože nikako u sklad dovesti s temeljnim načelom ustavne slobode, koje *predpostavlja* slobodu tiska kao sredstvo, kojim se očituje neizkvareno javno mnienje o potrebah i željah naroda, predložili smo vladi, neka bezodvlačno uvede slobodu tiska putem naredbe. Tim predlogom nismo vladu zavesti htjeli na *povredu* načelah ustavnosti, pače protivno, jer je sloboda tiska *sastavni dio* ustavne slobode, pa jer bi vlada uvedenjem slobode tiska izvršila dužnost, koju joj nalaže *uzakonjeno načelo* ustavnosti.

Kod svih narodah inaugurira se ustavni život s nekojimi *temeljnimi* zakoni, kojom se obstojanje i razvoj ustavnoga života zajamčuju, a medju one zakone spada u prvom redu sloboda tiska, bez koje je ustavnost tako reći zavisna od milosti vlade — precarium.

Već Chateaubriand, zanešeni taj branilac legitimiteta, veli, da je representativna monarkija bez slobode tiska mrtvo tjelo, makina bez života; — a Englez Sheridan, kojemu su, kao svakomu Englezu, ustavna načela u krv i život prošla — mogo je punim pravom tvrditi: „Radje bez parlamenta (narodnoga zastupstva) nego bez slobode tiska, prije bi žrtvovao odgovornost ministarstva, habeas corpus akte, pravo dozvoljivanja poreza, nego li slobodu tiska, jer bi ova *sve ostalo blagodati ustavnosti opet izvojevala i povratila.*

Vlada bi uvedenjem tiskovne slobode samo činila, što *načelo* ustavnosti *po sebi* zahtjeva, dočim je absolutistički tiskovni zakon od g. 1852. nedvojbena *povreda* ustavnih načelah, *ustavni absurdum.*

Žuvićev zakon (!) o „zaštiti ustava", izborni red, zakon o zndrugah, zakon o uredjenju občinah i županijah, a prije svega t. z. ugarsko-hrvatska nagoda — sve to su plodovi absolutističkoga duha, samo prividno ustavni zakoni, a u istinu naredbe, koje javno mnienje nije zahtjevalo, pače najoštrijimi prigovori odsudilo, pa ipak sve ove naredbe danas faktično postoje.

S toga nastaje tim veća potreba, da i sloboda tiska faktično obstoji, a ta se sloboda tiska tim prije putem naredbe uvesti može, što je ona nedvojbeni postulat *uzakonjenoga načela* ustavnosti, občenita želja i neodoljiva potreba naroda.

Pa ako neobstoji pozitivna ustanova, koja vladi za stanovite slučajeve naročito podieljuje pravo izdavati *naredbe*, obstoji svakako pravna *nalika* (analogia), po kojoj se prama *uzakonjenom načelu* ustavnosti, riešavati imadu u pozitivnom zakonu naročito nepredvidjeni slučajevi.

Predpostavljajuć „in abstracto", da je vlada proizašla iz *većine* slobodno izabranoga *zakonitoga* narodnoga zastupstva, predpostavljajuć nadalje, da vlada uživa *povjerenje većine* narodnoga zastupstva — priznajemo takovoj vladi pravo, koje mi ujedno smatramo dužnosti, da privremenom naredbom doskoči neodgodivim bez pogibelji za obće dobro potrebam naroda, na koliko se po očitovanomu javnomu mnienju nadati smije indemnitetu narodnoga zastupstva. Ovo pravilo zahtjevom je razbora te proizlazi iz načela ustavnosti, koje zaista zahtjevati nemože, da silne narodne potrebe za volju kakove nadriustavne formalnosti ostanu neizpunjene.

Gdje pako vlada neposjeduje spomenute uvjete ustavne vlade, ili gdje faktično narodno zastupstvo nije pravo i *zakonito* zastupstvo naroda, — tamo vlada nadriustavnost, to jest absolutizam pod plaštom i uz prividne forme ustavnosti.

Takovom vladom smatrasmo mi — a smatramo i danas — vladu g. bana Bedekovića, kad smo *u ime* ustavnosti i na temelju *načelah* ustavnosti od njega zahtjevali, da narodu bezodvlačnim faktičnim uvedenjem tiskovne slobode poda sredstvo za *izvojevanje* ustavnosti, koja je kod nas *po načelu* „uzakonjena", do-

Digitized by Google

čim naravni *posljedci* toga načela kod nas jošte u život stupili nisu.

A naše je smierno mnienje, da u trojednoj kraljevini sve dotle neće biti ustavnih zakonah u pravom smislu rieči, dok ih nebude uz potvrdu krune stvaralo zakonito zastupstvo cjelokupne trojedne kraljevine.

Duh vremena, pravno čuvstvo i ustavnu sviest našega naroda smatramo mi boljim štitom ustavnosti, nego li čl. XII.: 1790., koji *predpolaže faktično obstojanje temeljnih* i drugih *ustavnih* zakonah, a nikada se nećemo u obranu *načelah ustavnosti* pozivati na t. z. ugarsko-hrvatsku *nagodbu* (§. 69. čl. I. 1868.), kojom je *ustavna ćud* našega naroda kao ničim drugim povredjena.

Stoga mi s *formalnoga* gledišta neprigovaramo banskoj naredbi, pače mi se čudimo, da se povedena o toj naredbi polemika vodi prevažno s *formalnoga* gledišta, dočim se unutarnja vrednost i sadržaj ove naredbe, tako reći, mimogred spominju.

Banskom naredbom od 14. svibnja 1871. nije uvedena sloboda *tiska*, već sloboda *tiskanja* (izdavanja) političkih, in concreto opozicionalnih listovah uz priuzdržanje svih onih absolutičkih i reakcionarnih sredstvah, kojimi vlada slobodu tiska od svoje volje odvisnom i posve ilusornom činiti može.

Ciela ova naredba prepisana je, uz reakcionarne modifikacije, iz Pricine osnove tiskovnoga reda od g. 1861. (Saborski spisi svezak IV. str. 183. i slj.)

Uvodna ustanova §. 7. i §. 8. Pricine osnove prepisane su očevidno prisilnom promienom *riečih* u §. 1. banske naredbe, dočim su u istom §-u banske naredbe stranom izpuštene, stranom *reakcionarno* promienjene: druga alinea §. 7. i ustanove §§. 9. i 10. Pricine osnove.

Po drugoj alinei §. 7. Pricine osnove ima se kao povremen smatrati onaj tiskopis, koji najmanje *četiri* puta na mjesec izlazi, banska naredba pako ostavila je netaknutom uvodnu ustanovu §. 9. tisk. reda od god. 1852., po kojoj se smatra povremenim svaki tiskopis, koji najmanje *jedan* put na mjesec makar u različitih odsjecih vremena izlazi.

Dočim nadalje po §. 9. Pric. osnove propuštanje propisane toli predtečne koli nadopunjujuće prijave imade za posljedicu *novčanu globu*, „*može*“ *u tom slučaju* po banskoj naredbi redarstv. oblast *obustaviti* izdatbu povremenoga tiskopisa dotle, dok nebude zadovoljeno zakonit. uvjetom, te pritužba proti obustavi ne ima odgodne moći. Napokon ustanovljuje se u §. 10. Pricine osnove za prijavu sbivših se glede izdavanja lista promienah naročito rok od 8 *dana*, dočim je b. naredba i u tom pogledu manjkava, jer nije za prijave takovih promienah ustanovila *nikakav rok*.

Po §. 2. b. naredbe usposobljen je za urednika povr. tiskopisa samo pripadnik *zemaljah ugarske krune*, dočim Pricina osnova od urednika zahtjeva, da bude pripadnik *ove* (t. j. trojedne) kraljevine. Tu nesmijemo zanijekati, da je banska naredba drugi uvjet usposobljenja bolje označila, zahtievajuć, da urednik bude samovlastan, (vidi cislajtanski tiskovni red) nego Pricina osnova, koja u tom pogledu od urednika samo zahtjeva, da ima barma 24 godine (kojom dobom nije absolutno spojena pravna samosvojnost).

Dočim su nadalje po drugoj alinei §. 11. Pricine osnove nesposobni za uredjivanje povremenoga tiskopisa: „koji su *odsudjeni* radi kakova zločinstva, i *podjedno* kaznenom *predsudom* podvrženi posljedicam takove osude, naznačenim u §. 26. kazn. zak., ili koji su *odsudjeni* radi kakovog prekršaja proiztekla iz pohlepe za dobitkom“, prepisala je (iz nedokučivih razlogah) banska naredba u §. 2. zaglavnu ustanovu §. 12. tisk. red. od g. 1852., po kojoj su i oni nesposobni za odgovorno uredjivanje povrem. tiskopisa, koji i dok se nalaze u predbježnom ili iztražnom zatvoru, a absolutno su po istoj naredbi nesposobni oni, koji se radi počinjenih djelah kažnjivih na temelju izbornoga reda nemogu izabrati u zemaljsko zastupstvo. Dakle je svakako nespo-

Digitized by Google

soban za uredjivanje povrem. tiskopisa, koji je makar jednom samo odsudjen bio n. p. radi zločinstva smetanja javnoga mira.

Pricina osnova predpolaže, da je dosudjenje posljedicah §. 26. *fakultativno* to jest, da posljedice §. 26. k. z. nisu *nuždno* (ipsa lege) spojene sa svakom osudom radi zločinstva, već da sud prama priñcipu individualizacije (t. j. prama individualn. okolnostim zločinstva i zločinca) posljedice §. 26. dosuditi *može* al *nemora*, po čemu n. p. s osudom radi zločinstva smetanja javnoga mira, uvrede veličanstva itd. nebi već ipsa lege (kao što to sada povredom principa individualizacije biva) spojene bile posljedice §. 26. kaznenoga zakona.

Dočim dakle Pricina osnova samo onakove odsudjenike radi zločinstva izključuje od odgovornoga uredjivanja povremenog tiskopisa, koji su *kaznenom presudom* ujedno podvrženi *posljedicam* §. 26. kazn. zakona, te dočim po toj osnovi (kao što je pravedno) nije kaznena iztraga razlogom nesposobnosti za odgovorno uredjivanje, pokazuje se Pricina osnova i u tom pogledu daleko slobodoumnijom, nego li banska naredba.

Najjasniji dokaz pako, da banskoj naredbi nije stalo bilo do uvdenja *slobode tiska*, pruža §. 3. iste naredbe, po kojoj sud odrediti može *obustavu* izlazka povremenoga tiskopisa na vrieme od 3 mjeseca, i to samo na predlog državnoga odvjetnika (kao da je to njekakova blagodat!) ako je sadržajem povrem. tiskopisa „počinjeno“ zločinstvo za koje je kazan veća od petgodišnje tamnice opredieljena, ili ako je počinjeno zločinstvo i manjom kazni „kažnjeno“ *dva puta* za jedne godine, ili ako je počinjeno takovo zločinstvo i prekršaj ili tri puta prekršaj za jedne godine.

Po ovoj naredbi zavisi od volje vlade, da li će po državnomu odvjetniku *obustavu* predložiti htjeli ili ne, i u tom pogledu zamienjuje dakle *samovodja* vlade objektivno pravilo.

Razlozi, s kojih vlada po državnomu odvjetniku predložiti može obustavu povremenoga tiskopisa, ustanovljeni su banskom naredbom bez svakoga načela i bez svakoga sustava, izuzam jedino načelo, da se obustava lahko umogući, a nad glave sažaljenja vrednih jer sapetih urednikah opozicionalnih listovah stavi damoklev mač „obustave radi tri puta u jednoj godini počinjenih prekršajah“.

Slavospjevi „Narodnih Novinah“ o „iznimnom slobodoumnju g. bana Bedekovića“ — kraj ovako „rukopipateljnih“ spravah proti slobodi tiska — zaista su tragi-komički.

Samo mimogred spominjemo malenkosti, da se u §. 3. banske naredbe obustava stranom odvisnim čini od *„počinjenja“* stranom od *„kažnjenja“* navedenih vrstih kažnjivih činah, — pa da je vlada u toj komplikaciji kažnjivih činah velikodušno sasvim „zaboravila“ na *prestupke*.

Sudovi morali bi se držati zakonskoga nazivoslovja, po kojem naziv, prekršaj označuje — njem. „Uebertretung“ (najblažija vrst kažnjivih činah), a naziv „prestupak“ — njem. „Vergehen“.

Banska naredba, dočim izvan kriepostī stavlja §. 22. tisk. reda od god. 1852. neustanovljuje za sudove baš nikakovo objektivno pravilo glede dopustivosti izrečenja *obustave*, visi dakle sve o volji od vlade odvisnih sudacah, a iz banske naredbe nemožemo razabrati, dali proti sudačkoj rješitbi, kojom se izriče *obustava*, *priziva* ima ili ne (ovo posljednje čini se po slogu §. 3. banske naredbe vjerojatnijim).

Toliko stoji, da se po slovu §. 3. b. naredbe nebi smjela odrediti obustava radi makar bezbrojno počinjenih *„prestupakah“*; nu mi smo osvjedočeni, da će naši sudovi uporabom nalike dokazati znati, da — in magnis voluisse sat est! Bez dvojbe može se obustava odrediti proti povrem. tiskopisu, koji bi svojim sadržajem tri puta u godini počiñio bio makar samo n. pr. prekršaj §. 496. kaz. zakona.

Digitized by Google

Pricina osnova tiskovn. reda i u tom je pogledu mnogo liberalnija.

Po toj osnovi (§. 51.) može sud na zahtjevanje privatnoga tužitelja ili drž. odvjetnika odrediti, da se isti obtuženi tiskopis uzme pod zaustavu (što mi s našega gledišta neodobravamo držeći se mnienja Napoleona I. „da slobodna štampa rane, koje zadaje, sama izliečuje“) — nu ova zaustava nesmije nikada prelaziti granice naznačene u §. 39. iste osnove, po kojem se obustava *ograničuje* na dotični *okrivljeni broj* (list) povrem. tiskopisa uz dalnje ograničenje, da se zaustava nemože protegnuti na one primjerke, koji su već prešli u posjed trećih licah vlastite porabe radi.

Spominjuć §. 3. banske naredbe nemožemo mimoići „Žuvićev“ zakon „o zaštiti ustava.“

Banska naredba pridržala je načelo, po kojem se bez iznimke na kažnjiva po obć. kaznen zakonu djela, počinjena sadržajem kojega tiskopisa, uporabiti imadu ustanove kaznenoga zakona.

Tko pročita Žuvićev zakon, tko poznaje pruživost pojmovah „razdraživanje na preziranje ili mržnju“ „ustav“ „zastupstvo“; — tko znade, da kod nas o tiskovnih parnicah nesudi porota, već sudovi, koji se neupuštaju kod vršenja kaznenoga pravosudja, poput englezkih ili amerikanskih sudacah, — u razpravu o državopravnom ili ustavnom temelju postojećih naredbah, već kojim je svaka faktična naredba — zakon, koji se svakako ovršiti ima; — tko poznaje odvisnost naših sudacah od vlade, mora, pročitav „Žuvićev zakon“, uvidjeti, da je kraj toga zakona i uz tiskovni red od g. 1852. uključivo najnoviju bansku naredbu — slobodna razprava o državopravnih i drugih javnih poslovih, u obsjegu provincialne Hrvatske i Slavonije *nemoguća*, dočim će svaki opozicionalni list biti u vječitoj pogibelji, da ga mnoge odsude uz neizbježive gubitke jamčevine liše i duševnih i materijalnih uvjetah svoga obstanka.

U dokaz tomu priobćujemo ovdje Žuvićev zakon, koji ovako glasi:

§. 1.

Koj se česa podhvati, (§. 85 k. z.) što bi napereno bilo na silovitu promienu ustava kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske i Slavonije, ili uzakonjene državne sveze kraljevine Ugarske, Hrvatske i Slavonije, i ostalih u svezu carevine spadajućih kraljevinah i zemaljab, — krivac je zločina veleizdaje, te ima kazniti se po ustanovah postojećih za kažnjiva djela navedena u §. 58. slov. b i c, kaz. zakona ili kako po Žuvićevom falsifikatu sada glasi: ima se kazniti po ustanovi §. 59. slov. b, alinea II. sl. c. kazn. zakona.

§. 2.

Koj načinom navedenim u §. 65 kaz. zak. nastoji razdraživati na preziranje ili mržnju proti ustavu kraljevine Ugarske i kraljevine Hrvatske i Slavonije, ili proti uzakonjenoj državnoj svezi kraljevine hrvatsko-slavonske, kraljevine Ugarske i ostalih kraljevinah i zemaljah u svezu carevine spadajućih, čini se krivcem zločinstva smetanja javnoga mira po §. 65 kaznoga zakona te se kaznit im po ustanovi u istom § sadržanoj.

§ 3.

Koj načinom navedenim u §. 300 kaznenoga zakona nastoji razdraživati na preziranje ili mržnju proti zastupstvu zajedničkom ili pojedinih kraljevinah i zemaljah u svezu carevine spadajućih, — kriv je prestupka suprot javnom miru i redu u § 300 kaznenoga zakona navedenu, i ima se kaznit po ustanovah za ovaj prestupak odredjeni.

§. 4.

Prestupka u §. 300 kaznenoga zakona normiranoga kriv je i onaj, ter se ima kazniti po ustanovah ovoga paragrafa, koji nanačinom ondje navedenim nastoji razdražiti na preziranj i mržnju proti cesarsko-kraljevskoj vojsci ili samostalnom odjelu njezinom ili proti domobranstvu.

Ovaj prestupak može se sudbeno proganiti jedino s dozvolom ministra vojnoga, dotično ministra za zemaljsku obranu.

§. 5.

Posliednja stavka §. 58 i prva stavka §. 66 kaznenoga zakona u pogledu saveza njemačkoga ukida se.

Digitized by Google

§. 6.

U koliko se prema tomu nepreinačuje odnosne ustanove §§. 58, 65, 66, i 300 kaznenoga zakona od 27. svibnja 1852, ostaju nadalje u svojoj krieposti.

§. 7.

Zakon ovaj stupa u kriepost s danom proglasenja njegovoga.

§. 8.

Izvršba ovoga zakona povjerava se banu kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Rauch v. r.

Tomu zakonu netreba komentara — jasan je bo po svojoj tendenciji, a mi smo u svoje vrieme uzalud dokazali, da je ovaj zakon po bivšemu predstojniku pravosudja, g Žuviću, falsificiran.

Po Pricinoj osnovi imala bi u tiskovnih parnicah suditi o krivnji ili nekrivnji — *porota*, iz koje su po istoj osnovi (§. 74. postupka) *državni urednici* i vojna lica, stojeća u službi, izključeni.

Nadalje sadržaje Pricina osnova tisk. reda u §§. 25—36. znamenite iznimke od pravila, po kojem se na kažnjiva po načelih kazn. zakona djela uporabiti imadu ustanove istoga zakona.

Medju ovimi iznimkami, kojimi se stranom uvažava individualna narav kažnjivih činah, počinjenih sadržajem kojega tiskopisa, a stranom zajamčuje sloboda tiska proti samovolji vlade i sudovah, priobćujemo ovdje sljedeće:

§. 25.

Navedeni u sliedećih §§. kažnjivi čini, za koje se ovim zakonom kazan odredjuje, — nepadaju nikad pod ustanove obćenitoga kaznenoga zakonika nego se imaju presudjivat izključivo po ovom tiskovnom zakoniku

§. 26.

Tko tiskopisom druge pozivlje, potiče ili nastoji navesti na čine, koji smjeraju na to:

a) da se razvrgne državopravno jedinstvo trojedne kraljevine, ili da se raztoči osnovani pragmatičnom sankcijom savez kraljhvinah i zemaljah monarkije, ili da se prouzroči pobuna i gradjanski rat iznutra, ili pogibelj za pomenuti savez kraljevinah i zemaljah izvana;
b) ili da se silovito promieni ustav trojedne kraljevine ili ustanovljeni red nasljedstva i prestola;
c) ili da se silovito ozledi ili opasno ozledi osoba kraljeva na tielu, zdravlju ili slobodi, ili da se kralj silovito zaprieči, da nebi mogao izvršivati svojih vladalačkih pravah;
d) ili da se sabor ove kraljevine silovito smete; ili da se zaprieči, da nebi sastat se, po tojati i djelovati mogo, ima se kazniti tamnicom od jedne do pe godinah, a uz to, ako se je djelo počinilo povremenim tiskopisom, globom od petsto do tisuć forintih. (vidi §. 1. Žuvićeva zakona!).

Tko tiskopisom povriedi poštovanje prema kralju, poslužujuć se neposredno proti njemu izrazi takovimi, kojimi se osoba njegova pred svietom izvrže huli i pogrdi ima se kazniti tamnicom od šest mjesecih do tri godine, kod povremenoga tiskopsa i globom od dviesto do petsto forintih.

§. 28.

Tko tiskopisom druge poziv'je, potiče ili nastoji navesti: na ustanak proti zakonitome poglavarstvu, ili organom ovoga izvršivajućim zvanje svoje ili nalog poglavarstveni, ili na siloviti odpor proti istim, proti zakonom i naredbam zakonitih vlastih ili sudovah; ili na to, da se silovito smete ili zaprieči koja za razpravu javnih poslovah ustavno pozvana skupština, javna oblast ili sud, ili sbor zakonito priznan (korporacija), da nebi mogao sastat se, postojati ili djelovati: ima se kazniti tamnicom od šest mjesecih do tri godine, a osim toga, kod povremenih tiskopisah, globom od dvieto do petsto for.

Dočim dakle Pricine osnove tiskovnoga reda i postupka u poslovih tiskovnih posvjedočuju slobodoumnu i domoljubnu tendenciju, te po svom sadržaju pružaju slobodi tiska prilične garancije proti zloporabi i samovolji upravne i sudačke vlasti, dočim se napokon odlikuju preciznom zakonskom stilizacijom, prosvjedočuje banska naredba od 14. lipnja absolutistički i reakcionarni smjer g. bana Bedekovića (odnosno g. načelnika zemaljske vlade dr. Šuhaja), te se jedino smatrati može obćenitom dozvolom, da je svakomu slobodno izdavanjem povremenih tiskopisah izvrgavati se absoluti-

Digitized by Google

stičkoj strogosti tisk. reda od godine 1852.

Imali smo dakle dovoljnih razlogah, kad smo vladi predložili bezodvlačno uvedenje Pricinih zakonskih osnovah, a tvrdimo ponovito, da bi vladu minuli bili formalni prigovori, kad bi ona naš savjet poslušala te Pricine osnove bezodvlačno uvela bila.

Banskom naredbom uvadja se sloboda tiska, ko što se „Žuvićevim zakonom o zaštiti ustava" zaštićuje ustav i cjelokupnost trojedne kraljevine, te je po smjeru, po sadržaju i po slogu dostojna družica ostalim zakonom i naredbam, koji su do sada iz zakonodavne fabrike zemaljske vlade proizašli.

Naše je mnienje, da naš narod neće grijati sunce ustavnosti ni ustavne slobode, dok si za cjelokupnu trojednu kraljevinu neizvojuje državopravni položaj, usljed kojega će riešen tudjega skrbničtva razvijati moći svoje duševne i materialne sile po svojem „geniju" i prama svojim potrebam.

Stoga je za naš narod državopravna borba u prvom, a politička borba u užjem smislu u drugom redu.

Nezamienjujmo dakle političke borbe u užjem smislu s državopravnom borbom; u političkoj borbi možemo bez povrede ustavnih načelah zahtjevati uvedenje slobode tiska i. t. d. putem naredbe, ali nežrtvujmo u državopravnoj borbi poput Ezaua prvenstvo za leću, nežrtvujmo u državopravnoj borbi pravnoga kontinuiteta, nežrtvujmo neodvisnosti i samostalnosti naše domovine za volju varavih i prekarnih političkih koncesijah.

Dr. Makanec.

Proteže li se zak. čl. IV.: 1870. ob uredjenju zadrugah takodjer na parnice, upravljene na razdiobu zadružne imovine, te nalazeće se već u tečaju kod sudbenih stolovah?

Spisao dr. F. Kopač.

Proglašenje zak. čl. IV.: 1870. ob uredjenju zadrugah zateklo je mnogobrojne parnice o ukinuću zadruge i o razdiobi zadružne imovine, pa je stoga odmah nastalo pitanje: kako s timi mnogobrojnimi parnicami napram novomu zakonu? da li i u kojem obsegu proteže se rečeni zakon na parnice u tečaju se nalazeće?

Zakon vele važno ovo pitanje ničim neriešava, akoprem to inače biva u svih zakonih, koji nove pravne odnošaje stvaraju; s toga nastala je potreba, da sudovi rečeni manjak sa korolariji općenitih pravilah nadopune. Nije mi dosele poznato, da li i kako je vis. sedmorica napomenuto pitanje riešila; nu željet bi bilo, da se možebitne njene rješitbe priobće u „Nov. Pravniku"; jer svakako je od neuklonive nužde, da se u toj stvari stalnost sudbenih rješitbah uvede, dočim bi se njimi dopunila nepodpunost zakona.

Dosada mi do znanja došavše banskostolne rješitbe drže se pravila, da zak. čl. IV.: 1870. ob uredjenju zadrugah neobustavlja parnice na ukinuće zadruge, podignute još prije proglašenja više napomenutoga zakonsk. članka, da se dakle ove parnice imadu i nadalje razpravljati kod odnosnih sudb. stolovah, te izključivo po ovih i višjih sudovih riešavati, umjesto da se riešavaju po obraničkom sudu, — izuzam jedino slučaj sporazumne odustaje od parnice, nalazeće se jur u tečaju kod kojega sudb. stola, a sve to s razloga, što zak. čl. IV.: 1870. retroaktivne moći ne ima.

Nu ovi razlozi, po mojemu mnienju nestoje, a nestoje zato, što nečine nika-

Digitized by Google

kove razlike izmedju prava materijalnoga i formalnoga, t. j. izmedju prava na zadružnu imovinu, i izmedju postupka, po kojem bi se ovo pravo za slučaj priepora imalo dosuditi ili odputiti.

U pitanjih materijalnoga prava, zakon dakako retroaktivne moći nemože imati, jer nesmije ukidati valjano stečena prava; nu što se tiče formalna prava, to se njegovom promjenom stečena materijalna prava nimalo ne ukidaju, već ostaju netaknuta bez obzira na način ili postupak, koj drži zakonodavac najshodnijim, da se izvojuju ili pobijaju prieporna materijalna prava, pa stoga u pitanjih formalnoga prava niti nemože govora biti o retroaktivnoj moći za slučaj njegove promjene, za jedan te isti predmet pako naš zakon istodobno nedopušća — a nebi ni ležalo u njegovu duhu — dvoju sudbenost i dvie vrsti postupovnikah.

Akoprem zak. čl. IV.: 1870. u razredjenju svojih ustanovah izrično neuzimlje obzira na napomenutu, u svih kodifikacijah udostojenu i poprimljenu razliku, to se ipak njegov sadržaj dieli na ustanove prava materijalnoga i prava formalnoga ili postupovnika t. j. s jedne strane: tko da se imade smatrati članom zadruge i komu da pripada pravo na zadružnu imovinu? — a s druge strane: kako da se ova prava imadu izvojevati i pobijati?

Kad tako, onda zak. čl. IV.: 1870. u §. 28. ukida nadležnost sudbenih stolovah i kriepost gradjanskoga parbenoga postupovnika u svih pitanjih, koja se diobe zadrugah tiču; §. 28. bo veli naprosto bez svake stege: „Dioba obavlja se uz posredovanje občinskoga poglavarstva i kotarskoga suda kroz obranike? *Obranici su dakle odsele jedino naležni, da sude u svih pitanjih o diobi zadružne imovine*, te pošto je njihova nadležnost izrečena bezuvjetno i bez svake stege, to su obranici takodjer nadležni, da sude u parnicah podignutih još prije proglašenja zak. čl. IV.: 1870.

Nemože tu nikako govora biti o retroaktivnosti zak. članka IV.: 1870. na prije stečena prava, već samo o derogiranju prije obstojale nadležnosti.

Patent od 16. rujna 1852., kojim bje uveden sada postojeći parbeni postupovnik, izrično ukida sve prije obstojale sudbenosti i postupovnike, te odredjuje, da se pravni postupak glede svih u tečaju se nalazećih parnicah ima nastavljati po propisih gradj. parbenoga postupovnika; nu ovaj novo uvedeni postupovnik nije ipak izvršavao ni najmanje retroaktivne moći na sama materijalna prava, stečena za krieposti prije obstojalih ugarsko-hrvatskih zakonah.

Uzam u obzir razliku izmedju prava materijalnoga i formalnoga, uzam u obzir, da promjene formalna prava nemalo nemalo neukidaju stečena materijalna prava, pa da je teoretično ovo načelo izraženo takodjer u uvodnom patentu obstojećega gradj. parb. postupovnika, to mislim, da se dvoja nadležnost naime ona kr. sudbenih stolovah i obraničkih sudovah u poslovih razdiobe zadružne imovine jedna uz drugu uzdržati nemože, a naposeb, da se stega §. 28. zak. čl. IV.: 1870. na buduće samo slučajeve opravdati nemože, a to tim manje, što se ova stega ne slaže niti sa teorijom niti s analognim uvodnim patentom postojećega parb. postupovnika, a još manje dade se ova stega izvadjati iz samoga zak. članka ob uredjenju zadrugah.

Medju razlozi, s kojih se parnice u tečaju se nalazeće nemogu ustupiti nadležnosti obraničkih sudovah, navadja se i to, da se inače nebi moglo suditi o tom, koja od prućih se stranakah da je drugoj za parben trošak odgovorna?

Nu parbeni trošak sam po sebi spada medju odštetne tražbine, pa se može napose zahtjevati, pošto je prestala glavna parnica, pred prije nadležnim sudom; — svakako spada parbeni trošak medju pripadke, a jedino radi tih pripadakah nemože se uzdržati sudbenost, koja bi inače u samoj glavnoj stvari nenadležna bila.

Digitized by Google

Odvjetničtvo.

(Napisao dr. Malec.)

(Svršetak:)

Da budu odvjetnici u državnom životu u istinu glavnom polugom pri stvaranju i usavršivanju svih inštitucijah, valja im se teoretički i praktički u svih strukah zasiećajućih u njihovo visoko zvanje temeljito naobraziti. Iz ovoga sliedi, da može samo onaj polučiti čast odvjetničtva, koj se je podpuno za to usposobio. Upravo ovakovo stanje utemeljuje slobodu odvjetovanja, niti bi uz ovakove uvjete bilo moguće tjerati zloporabe doglavnikah pri imenovanju odvjetnikah.

Kao što si u socijalnom životu svaka osoba sama svojimi sposobnostmi imade stvoriti položaj i svojom djelatnošću pobuditi prema sebi štovanje, upravo tako valja, da se svaki sam učini odvjetnikom, t. j. da izpuni uvjete, koje mu nalaže ne samo zakon, već ponajviše životni odnošaji naroda, kojemu hoće da bude odvjetnikom. Samo svestrano izobraženi odvjetnik može podpuno shvatiti svoje zvanje, može srčano i nepokolebivo braniti ugnjetena proti sebičnosti i neznanju, zaštititi pravdu proti surovoj sili i nasilju. Ali s druge strane ista ova načela nebi smjela biti bez upliva i na one, koji izvršuju državne zakone; jer bi po narod obitačno bilo, kad bi izobraženi odvjetnici pravo i pravdu zastupati pred nesposobnimi, svomu zvanju etično i strukovno nedoraslimi činovnici.

Ako je igdje, a to je sigurno u našoj domovini potrebno, da pri uredjivanju sudstva i uprave ovakova načela vode naše zakonodavne faktore, koji bi imali takodjer i odvjetničtvo urediti. Potreba, urediti odvjetničtvo naše, jest jasna kano sunce.

Jer pogledamo li u predožujsko doba, naći ćemo u trojednici više stotinah censuriranih odvjetnikah, od kojih većini bijaše codex Verbözianus jedini izvor pravne znanosti; dočim su jim ini izvori pravoslovnog izobraženja bili vrlo malo poznati.

Nadošla je po tom Bachova absolucija, koja je tu gospodu vrlo iznenadila, te su bili prisiljeni na vrat na nos učiti se uvedene austrijanske zakone, a po tom se izpitu podvrći. Kakove su se zle porabe oko tih izpitah dogadjale, to znadu najbolje ona još i sada živuća gospoda, koju je taj udes ošinuo. Uveden je u nas odvjetnički red, koj ni najmanje neodgovaraše našim odnošajem. Nadodje za tim ustavno doba, u kojem ne samo da nije odvjetničtvo ni najmanje prema duhu vremena uredjeno, već nastane tolika korupcija u našem sudstvu i odvjetničtvu, da su, Bachovimi činovnici sbog očevidne nesposobnosti zabačeni odvjetnici, opet dobili prava odvjetovanja, koji niti služe na čast odvjetničkom stališu niti koriste narodu; ali s druge strane porodi u to doba i nepotisam mnogo sudbenih činovnikah, kojim je mnogo do toga stalo, da odvjetnički stališ bude što lošije zastupan, te da njihova bezzakonja ostanu pokrita sudbenom prašinom.

Nadripisarstvo, poduprto množinom nesposobnih odvjetnikah, kao što i povorkom bezsvjestnih činovnikah (poštenim čast) tako bujno danas cvate kako morda još nikada nije cvalo. Sve ovo sudstveni i upravni organi mirno gledaju, a sami odvjetnici bolje ruke proti tomu neimaju lieka. Najveća je pako nevolja po naše sudstvo i ine pravne inštitucije ona, što u pomanjkanju valjano uredjenja odvjetničtva, nemože rad, niti pojedinih odvjetnikah, a niti njihove ukupnosti, djelovati tako na postanak, kao na razvoj ne manje i na izvršivanje pravnih uredabah, kao što vidimo uplivati u tom

Digitized by Google

obziru odvjetničtvo u susjednih zapadnih državah.

Nadati se je, da će naš budući sabor i u tom pogledu sve učiniti, da nam odvjetničtvo što liepše i prema duhu vremena te potrèbam naših pravnih odnošajah uredjeno procvate. Prije svega pako valja nastojati, da se pružaju našoj učećoj se mladeži sva moguća sredstva za dovoljno izobraženje na pravoslovnom polju. Same onda, kad to bude, morati će se prekinuti stega slobodnog odvjetovanja, samo tada ćemo dobiti učenih, vještih, značajnih i poštenih odvjetnikah, na koje će se morati svestrano obazirati te u njih savjeta tražiti. (Ima takovih odvjetnikah hvala bogu i sada. Ur.)

Izbieda preuzeta nemože nimalo preinačiti pravnoag odnošaja, koji obstoji izmedju tužitelja i tuženika. (II. alinea §. 26. gpp.)

(Rješitba stola sedmorice od 12. prosinca 1870., br. 912.)

Priobćio F. Snidaršić.

Zadruga V. po svom kuće gospodaru Blažu V. podnese kod žup. kot. suda sisačkog tužbu radi smetena posjeda slivara V. i vrta proti Mari udovi V.

U dokaz posljednjeg faktičnog posjeda i smetanja istog poziva se zadruga tužiteljica na svjedoke.

Petic. tužbe glasi: neka sud izreče, da je Mara udova V. dužna priznati *pravo* (!) posjeda zadruge V. na šljivik i vrt, da se okani svakoga daljnega smetanja pod globom od 50 for., da je dužna isti šljivik i vrt kako leži i stoji zadrugi V. natrag u posjed predati i tošak parbeni naknaditi.

Tuženica prigovara medju ostalim, da protivničkoj tužbi manjka legitimatio ad causam passiva, jer nije ona nego Kata S. šljivar sa plotom ogradila i vrt prekopala i obradila.

U protuodgovoru poziva se zadruga tužiteljica na to, da je Kata S. kod zametnuća razprave pred sudom izpoviedila, da je to po njenom nalogu učinjeno i da ona jamči osobno za posliedice i time da je dobrovoljno kano tuženica pristupila, indi Maru V. izbiedila.

Mara V. opetovana nieče da je ona smela zadrugu tužiteljicu u posjedu. Zapisnik razpravni podkrižan je i po Kati S.

U zapisniku o preslušanju svjedokah u tužbi navedenih stoji, da se je za Maru V. stavila Kata V. kao tuženica.

Svjedoci izpoviedaju, da je Blaž V. sa svojom družbom nalazio se u posljednjem posjedu prepornog šljivika i da je Kata S. vrt obdelala i isti kao i šljivik plotom ogradila.

Prvosudna odluka glasi: „*Kata S. dobrovoljna izbjediteljica tužene Mare udove V. dužna je priznati pravo (!) posjeda zadruge V. na šljivik i vrt te ima se okaniti svakog dalnjeg smetanja itd.*“ u smislu tužbenog zahtieva, s razlogah: jer je zadruga tužiteljica svjedoci dokazala svoj posljednji faktični posjed, te jer je Kata S. istu u tom posjedu smela: napokon jer je dokazano zapisnikom o preslušanju svjedokah, da se Kata S. sama dobrovoljno kao tuženica mjesto Mare V. priznaje.

Na utok i ništovnicu Mare udove V. i Kate S. potvrdio je vis. kr. banski stol prvosudnu odluku iz u njoj navedenih razlogah.

Proti toj riešitbi vis. kr. banskog stola podnese Kata S. izvanredni previdni utok, te je stol sedmorice ukinuo obe jednako glaseće odluke nižih sudovah iz sljedećih razlogah:

Uvaživši, da kao što parnica tako i riešitba sudbena imade ograničena ostati

Digitized by Google

na dionike parnice t. j. na tužitelja i tuženika.

Uvaživši, da izbieda neima nit nemože imati ine svrhe, nego da onoj parbenoj strani, koja ju zaište pruži sve one prigovore, koji izbieditelju kao njenomu pravomu predniku proti drugoj strani pristaje.

Uvaživši, da preuzetom izbiedom izbieditelj nepristupi kao parbena stranka odnosnoj parnici, te da se dakle njemu u nijednom slučaju išta prisuditi ili isti na što obsuditi nemože, kako to med ostalim i §. 26. g. p. p. u drugoj alineji jasno izriče, gdje veli, da izbieda nemože nimalo preinačiti pravnoga odnošenja, koji obstoji izmed tužitelja i tuženika.

Uvaživši da su niži sudovi u svojih odlukah onaj propis zakona mimoišli, obsudivši utočnicu kao izbieditelicu tužene stranke.

Uvaživši, da su po tom odluke nižih sudovah očito protuzakonite, po čem i odpada potrieba za vrhovni ovaj sud upustiti se u meritorni pretres samoga parbenoga predmeta.

Nije smetanje posjeda, ako tko nad svojim zemljištem viseće grane medjašnih tudjih vrbah obreže budi okreše.

Priobćio Jovan P—ć.

Janko D. tužio je Miku L.-a pred županijskim kotarskim sudom sisačkim radi smetanja posjeda počinjenoga time, što je tuženik grane njegovih medjašnih vrbah osjekao i okresao.

Običnomu kod tužbah radi smetanja posjeda tužiteljevom zahtjevu zadovoljio je sisački kotarski sud rješitbom svojom od 12. prosinca 1869. br. 1045. gr. iz sljedećih rarlogah:

U nazočnom pravnom slučaju pita se, tko je bio u zadnjem faktičnom posjedu, zatim dali je smetanje u istinu počinjeno?

Iz očevida i razprave proizlazi, da je Janko D. osječene vrbe po svojoj medji zasadio; on je dakle posjednik i vlastnik pojedine vrbe; u njegovu se posjedu nalazi deblo i korenje i granje. Da se je smetanje sbilo, *dokazano je očitovaujem samoga protivnika* Mike L-a, koji tvrdi, da je samo granje, što je *na njegovu* stranu visjelo posjeko. Sud je imajući pred očima §. 620. gr. pp. morao zaštititi tužitelja tim više, što tuženiku i nadalje prosto ostaje, svoje jače pravo redovitim putem pravde dokazati.

Proti toj odluci prve molbe uložio je tuženik Miko L. svoj utok sa ništovnom žaobom. Kr. banski stol zabaciv utok, potvrdio je svojom rješitbom od 3. veljače 1870. br. 125. prvomolbnu rješitbu.

Razlozi:

„Vidiv iz razpravnih spisah, da su upitne vrbe na zemljištu tužitelja po ovomu zasadjene, te da se je tužitelj u posjedu takovih nalazio. Vidiv nadalje priznanje tuženikovo, da je on granje istih vrbah osjekao te po tom žitelja u posjedu smeo; — vidiv indi, da je na temelju dokazah takovih napadnuta odluka propisom poglavja 28 naročito §. 620. g. pp. opravdana, pronašao je b. stol takovu uz odpućenje utoka sa žaobom potvrditi.

Tuženik uloži proti jednako glasećim rješitbam prve i druge molbe izvanredni utok, kojemu je vis. kr. stol sedmorice rješitbom svojom od 20. svibnja 1871. br. 748. mjesta dao.

Razlozi:

„Uvaživši, da je tuženik po njegovu sa strane tužitelja neporečenu navodu, osjeko nad njegovim zemljištem viseće grane od posadjenih na zajedničkoj medji

Digitized by Google

vrbah; uvaživši, da je tuženik učinivši to, poslužio se pravom pristojećim mu po §. 422. ob. g. z., po čemu o smetanju tužiteljeva posjeda ni govora biti nemože, — uvaživši po tom, da su jednako glaseće odluke nižih sudovah očito neosnovane“, moralo se je izvanrednom utoku tuženika mjesta dati, te je stoga stol sedmorice uz preinake jednako glasećih odlukah nižih sudovah, tužitelja s tužbom de pr. 20. srpnja 1869. br. 795 odbio.

Priobćujemo ovaj slučaj kao dokaz, da kr. banski stol glede obrazloživanja svojih rješitbah kadkada nezaostaje za kotarskimi sudovi. (Ur)

O koliziji nastajućoj iz dozvoljivanja ovršne dražbe raznim ovrhovoditeljem glede istoga zemljista i o ništetnosti dražbe radi manjkavog ubaviešćivanja knjižnih vjerovnikah, na koju ništetnost se poziva knjižni vjerovnik, kojemu je dražba redovito doznanjena bila.

(*„Slov. Pravnik.“*)

Godine 1856. dozvoliła se vjerovniku Antunu P-u ovršna dražba dužnikova na 2734 for. procienjena zemljišća, ali je izvedenje obustavljeno na molbu izhoditelja ovrhe.

Nekoliko godinah kasnije zatražio je drugi vjerovnik Jos. B. ovršnu dražbu istoga zemljišća, koje ovaj put bude procienjeno na 2500 for.; dražba mu bude dozvoljena, ostade ipak bez uspjeha, te je kasnije Josip B. nastavljanje iste sam obustavio.

Godine 1865. zatraži Josip B. nastavljanje ovršne dražbe, usljed toga budu razpisane druga i treća dražba, posljedna za dan 24. lipnja 1865. uz dodatak, da će se na toj dražbi upitno zemljišće prodati i izpod usklične cjene od 2500 for.

Njekoliko mjesecih izza toga bude i Antunu P. ponovito dozvoljena troročna ovršna dražba istoga zemljišća, te druga dražba ustanovljena za dan 11. srpnja a treća za dan 16. kolovoza 1865., posljedna dodatkom, da će se pod ovrhu uzeto zemljišće na toj dražbi prodati makar izpod procjenbene vrednosti od 2734 for.

Druga Josipu B-u dozvoljena i prva Antunu P-u dozvoljena dražba ostadoše bez uspjeha; na trećoj pako na molbu Josipa B-a razpisanoj dražbi prodalo se je zemljišće najboljemu nudiocu za 74 for. a. v.

To je dotični sud doznanio Antunu P-u s dodatkom, da se njemu dozvoljene te još neizvedene dražbe (druga i treća) obaviti nemogu.

Po izminuću roka za utok proti ovoj odluci podnese Antun P. kod okružnoga suda molbu za proglašenje ništetnosti treće po zahtjevu Josipa B—a izvedene dražbe, podkriepiv ju tim, da je kod dražbe kao povjerenik uredovao sudbeni pisar umjesto sudbenoga urednika, te da njekoji književni vjerovnici o toj dražbi nisu ubavješteni bili.

Ovu molbu zabaci okružno sudišie rješitbom od 30. lipnja 1865., br. 2405., a isto tako prizivno sudište u Gradcu rješitbom od 12. rujna 1865., br. 8723.; c. kr. vrhovno sudište u Beču pako zadovolji molbenom zahtjevu, te naloži prvoj molbi, da razpiše drugu i treću po Antunu P—u zatraženu dražbu uz prinzdržanje procjenbene vrednosti od 2734 for., te da u tom ubavjesti sve knjižne vjerovnike.

Razlozi:

S razpisanjem druge i treće dražbe na molbu Antuna P-a. nije se dalo spo-

Digitized by Google

jiti niti je bilo dopušteno, da se je zemljišće na trećoj, usljed molbe Josipa B-a izvedenoj dražbi na dan 24. lipnja prodalo izpod uzklične ciene od 2500 for.

To se je tim manje sgoditi imalo, što se je tim osujetilo knjižnim vjerovnikom pristojeće pravo, usljed kojega su ovlašteni bili svoje ponude činiti na razpisanih za 11. srpnja i 16. kolovoza dražbah — i zahtjevati, da se zemljišće tekar na trećoj dražbi (16. kolovoza) izpod uzklične po Antunu P—u izhodjene ciene od 2734 for. prodati smije; kad bi n. pr. Antun P. za toga vremena od svoje dražbene molbe odstupio bio, imao bi sud za Josipa B—a iznova razpisati treću dražbu s uzkličnom cienom od 2500 for., ili pako treću na molbu Ant. P—a za dan 16. kolovoza opredieljenu dražbu obaviti za Josipa B—a, naravno opet s uzkličnom cienom od 2500 for.

Iz predloženih spisah uemože se razabrati, da se je založnim vjerovnikom C., D. i E. uručila odluka, kojom se je razpisala druga dražba za dan 25. lipnja (kojega dana se je zemljišće prodalo).

Na okolnost pako, da se dozvoljena dražba nije svim založnim vjerovnikom doznanila, mogu se i oni vjerevnici pozvati, kojim je odluka uručena bila, budući takovu vjerovniku do toga biti može, da na dražbi bude mnogo dražbenikah te da se zaprieči kasnije pobijanju valjanosti dražbe, što se upravo tim postigava, ako se dražba svim dotičnikom uredno doznani.

Svakako je dovoljno, ako je ma koji vjerovnik naznačio budi kakovu ništetnost dražbe utemeljuću manjkavost, te se u tom slučaju ne ima čekati, dok se na istu okolnost pozovu i drugi vjerovnici.

Naredbe o krajini.

Izim carske i kralj. naredbe i kraljevskoga odpisa od 8. lipnja — odnosećih se na razvojačenje varaždinskih pukovnijah, Siska, Senja, Belovara i tvrdj. Ivanića — proglašene su sljedeće naredbe, kojimi se uvadjaju neke reforme za ostalu krajinu.

a) Previšnja zapovjed o preustrojstvu glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu i vojnoga zapovjedničtva u Petrovaradinu.
b) Propis, kojim se za vojnu krajinu uredjuje način vršenja vojne dužnosti.
c) Propis o domobranstvu i o narodnom ustanku u vojnoj krajini.
d) Ustanove za provedbu vojnih propisah u vojnoj krajini.
e) Zakon o promjeni njekojih administrativnih uredabah u vojn. krajini.
f) Zakon o organičkih uredabah gradskih i seoskih občinah u v. krajini.
g) Red za gradove u c. kr. hrvatsko-slavonskoj krajini.
h) Zakon o promjeni njekojih administrativnih uredabah u v. krajini.
i) Občinski red za c. kr. vojnu krajinu.
k) Zakon o ustanovah za odkup prava drvarine pašarine i šumarine, što krajiški stanovnici imaju u državnih šnmah, ležećih u vojn. krajini.
l) Propisi o promjeni ustrojstva upravnih oblastih u vojn. krajini (okružnica od 28. srpnja 1851. br. 41861 K. M. C.) i o pravilih za ustrojstvo upravne struke (okružnica od 11. svibnja 1858. Od. 21. br. 1740.).
m) Propis, kojim se ustrojstvo šumarskoga osoblja i šumarski službovnik u vojnoj krajini preinačuju.
n) Propis za gradjevnu službu u vojn. krajini.
o) Propis o nastavi u pučkih učionah vojne krajine.
p) Propis o obrazovanju učiteljicah za pučke učione u vojn. krajini.

Digitized by Google

r) Propis o uredjenju pravnih odnošajah učiteljstva na pučkih učionah vojne krajine.

s) Propis o nadzorničtvu učionah u vojn. krajini.

Sve ove propise priobćiti ćemo našim čitateljem uz potanko tumačenje njihova sadržaja.

LISTAK.

Lassalle o znanosti i o radnicih.

Izvadak govora, kojim se je poznati borioc za političku i socialnu emancipaciju radnikah, F. Lassalle, pred berlinskim kaznenim sudom branio proti obtužbi radi „javnoga razdraživanja na mržnju i preziranje proti imućnim.“

Gospodo predsjedniče i prisjednici!

Stvorena proti meni obtužbena odluka zlim je i tužnim znakom postojećega stanja stvarih.

Nevredja se tom obtužbom samo obični zakon, već se ona smatrati mora povredom ustava.

Članak 20. našega (pruskoga) ustava glasi: „Znanost i njezina nauka jesu slobodne.“

Što da znače ove ustavom uzakonjene i proglašene rieči „jesu slobodne“, ako se pod tim nerazumjeva, da znanost i njezina nauka nisu ograničene općenitim kaznenim zakonom? — ta unutar granicah kaznenoga zakona svako je očitovanje mnienja slobodno. Unutar tih granicah može svaki novinar i svaki drugi bez razlike govoriti i pisati, što ga je volja.

Ova sloboda, koja svakomu očitovanju mnienja pripada, nije se „za znanost i njezinu nauku“ posebitim člankom ustava proglasiti morala, niti mogla.

Navedeni članak ustava u tom smislu tumačiti, značilo bi zanijekati ga, t. j. nadritumačenjem dokazivati, da taj članak neobstoji.

Bez dvojbe ustanovljuje dakle navedeni članak ono, što u istinu ustanovljuje, da znanost i njezina nauka nisu vez ne općenitim kaznenim zakonom. Posve je dokučivo, da zakonodavstvo postojećim u zemlji uredbam zakonsku zaštitu pruža, posve naravno, kad zakoni zabranjivaju poticati gradjane na silovito odstranjenje postojećih uredbah. —

Po stanovitih pravnih nazorih mogu se napokon opravdati zakoni, koji zabranjuju uzazivom bezsviestnih strastih probudjivati u puku čuvstva mržnje i preziranja.

Nu što do vieka slobodno i neograničeno biti mora, što se nikakovim zakonom ograničiti, ničim zapriečivati nesmije, — jest znanstveno iztraživanje, znanstveno spoznanje.

Sve su uredbe, sve ustanove nesavršene. Može se slučiti, da su one ustanove i uredbe, koje nepovredivimi i vele potrebitimi smatramo, zloplodne te se promieniti moraju. Tko to može zanijekati, ako je pozorno proučio tok povjesti od jednoga samo stoleća?

U brzoj promieni okolnostih izniknuše — običaji, uredbe, zakoni, kraljevske obitelji, države i puci.

Nu što je moćnije od njih, što nikada nepropada, što se sve bujnije razvija što država državi, nar d narodu i viek vieku kao svetinju izručuje, — to je oholo u vis penjajuće se stablo znanstvenog spoznanja.

Znanstveno spoznanje, to nepresušivo vrelo svake poboljšice, svega razvoja i napredka, — mora stoga slobodno živstvovati, za nju nesmije obstojati nikakav „noli me tangere“.

Bez slobode znanstvenog iztraživanja nastaje — stagnacija, nazadak i barbarstvo.

A ko što je znanstveno spoznanje vrelo svega ljudskoga, napredka, tako je i jedina garancija za mirni razvitak.

Tko ovo vrelo zasipava, taj narušava javni mir te izvrgava državu silovitom prevratu i razsulu jer joj je oduzeo blagonosno, osjeguratelino sredstvo proti „explosiji“.

Stoga neograničena sloboda znanstvene nauke nije samo neopozivo pravo pojedinica, već je u puno većoj mjeri životni uvjet, životni interes družtva i države.

Stoga proglašuje družtvo izreku „znanost i njezina nauka jesu slobodne“, slobodne bez primetka, bezuvjetno, bez ograničenja, te ju uzakonjuje u dokaz, da i zakonodavcu svetom i nepovredivom biti mora, da ju i on nikada zanijekati ni povrediti nesmije.

Digitized by Google

Gospodo! postavljam li ja tu novu kakovu i jošte nečuvenu teoriju? Zar ja zlorabim slog navedene ustanove, da se tim riešim prieteće mi pogibelji?

Mjeseca veljače god. 1412. upravilo je parižko sveučilište na francezkoga kralja Karla VI. adresu, kako veli „pour la chose publique de vostre royaume“ (za javnu stvar kraljevstva), kojom je najoštrijoj kritici podvrglo te grdno odsudilo tadašnju, osobito financialnu upravu.

U toj adresi naziva parižko sveučilište tadanje ministre guvernere i druge visoke i najviše dostojanstvenike — čoporom bezzakonskih zločinacah, koji se urotiše na propast države, te se predbacuje kralju, da je nevrednike ponamjestio u vrhovno sudište, predstavlja nadalje kralju, za koliko manjimi je troškovi njegov predčasnik vladao, „an quel temps estoit le royaume bien gouvernè, autrement que maintenant“ (za koje vreme se je ipak dobro zemljom upravljalo, posve drugčije, nego sada).

Svoje pravo na ovu „remonstrance“ (predstavku) neosniva parižko sveučilište na ništa drugomu, nego na tomu, da je ono znanost, koja je, što svaki znade, bez svake sebičnosti, koja neteži niti za službami niti za profitom, već se brine jedino za nauku, nu stoga upravo svojom dužnosti smatra progovoriti, kad i gdje je treba.

Zaključuje pako zahtjevom: neka kralj bez odvlake (sans quelque dilacion) sve „guvernere“ financijah bez razlike (sans nul excepter) sa službah dignuti, u zatvor staviti i njihovu imovinu sekvestrirati dade.

Gospodo! kad bi procitali obsirnu ovu predstavku, nemožete zanijekati, da bi državni odvjetnici, kad bi danas koje sveučilište, n. pr. berlinsko, takovu predstavku odpravilo, u istoj nalazili skoro sve u kaznenom zakonu normirane zločine, kao: Potvaranje i uvredjivanje činovnikah obzirom na njihovo uredovno zvanje, ruženje i grdjenje državnih i poglavarstvenih uredbah, uvredu veličanstva, razdraživanje državljanah na mržnju i preziranje — i što ti ja znadem, kako se svi ti zločini zovu.

Tada pako, „u noći vjekovah“, budu glavni blagajnik krune, Andry Griffart i mnogi drugi kako to sveučilište zahtjevaše, zatvoreni.

Navedeni primjer, a mogo bi i više takovih uavesti služi dovoljnim dokazom, da je već u srednjem vieku bila neograničena sloboda znanosti, koja je za to vreme, kao što sve drugo, samo korporativni život imala.

Teorija, koju branim, imade već od pet sto godinah svoju praksu, pače i u katolička vremena i kod romanskih narodah.

Nadodje protestantizam te osnuje državna ustrojstva, koja stvara, na principu slobodnoga iztraživanja! Ovaj princip postao je od toga vremena temeljem našega državnoga bića.

Protestantske države bez ovoga principa neimadu niti prava niti mogućnosti obstanka!

Kad je Kristian Wolf u Hallu popularisovao Leibnicovu filosofiju, prišaptnuše tadanjemu vojačkomu kralju Fridriku Vilimu I., da po Wolfovoj nauci o prestabiliranoj harmoniji vojnici neuskoče po slobodnoj volji, već usljed posebite ove božanstvene uredbe (prestabilirane harmonije), te da bi ova nauka mogla postati vele pogibeljnom za vojnički zapt.

Istina, da je ovaj kralj, koji je državu nazrievao u svojih pukovnijah, gnjevom planuo te se Wolfu vješali zaprietio, ako za 24 sata nebi ostavio pruske države. Nu ako su „lettres de cachet“ kraljevah za vreme bez priziva, to su u povjesti bez vrednosti i važnosti.

Nije ipak ni taj kralj povredio svoja sudišta zahtjevom, da znanost odsuditi imadu. Nije mu bilo na umu, silu zaodjeti pravom.

Pa šest danah, izza kako je Friderik veliki zasjeo pruski prestolj, upravi on glede Wolfa na savjetnika Rainecka sljedeće pismo: „Ich bitte ihn, sich umb des Wolfen mühe zu geben, ein Mensch, der die Wahrheit sucht und sie liebet, mus unter aller menschlichen Geselschaft werth gehalten werden und glaube ich, dass er eine Conquête im Land der Wahrheit gemacht hat, wenn er den Wolf hierher persuadirt“.

Time je i opeta i sa prestolja potvrdjeno načelo, da je znanstveno iztraživanje i navještivanje istine slobodno i bez granice i bez obzira.

Mnogo godinah prije „ustava“ bila je neograničena sloboda znanosti u pruskih državah zadnje utočiste, u koje slavitelji Pruske pribjegoše, zadnja slava, kojom se ponosiše.

Danas pako uzakonjena je našim ustavom izreka „znanost je slobodna“ i do zloporabe slobodna.

Pa gdjo je granica izmedju porabe i zloporabe znanosti, a tko da tu granicu pronadje i ustanovi?

Gospodo prisjednici, čim vise ste prosvjećeni, tim ćete radje priznati, da kao pravno sudište niste toj zadaći dorasli, koju bi rješiti mogo samo sbor svih živućih znanstvenih prvakah svake struke. Što rekoh, živućih? Ne, već i svih budućih vremenah! Jer koliko često posvjedočuje nam povjest, da su utemeljitelji koje znanstvene istine bili u neprijateljskoj opreci sa znanosti svoga vremena.

Često može znanost tek poslje stogodišnjih razpravah ustanoviti, što je poraba, što li zloporaba bila.

Od uvedenja ustava pa sve do danas nije u Pruskoj znanost pred kazneni sud stavljena.

Stoga ja na obtužbu, proti kojoj se braniti imam, dižem sa svoje strane obtužbu; da je današnjim danom Pruska ljagom okaljana, jer je, dok Pruska obstoji, prvi put znanstvena nauka izručena osudi kaznenoga suda.

Digitized by Google

Pa što će mi državni oevjetnik odgovoriti, ako „in thesi“ moja izvedenja odobriti, ako priznati mora, da su znanost i njezina nauka slobodne, dakle proste svake kaznenop.avnoga ograničenja? Hoće li meni oporeći htjeti, da sam zastupnikom znanosti? ili će zanijekati htjeti, da je djelo na koje se obtužba odnosi, znanstveni proizvod?

Državni odvjetnik započima svoju obtužbenicu tvrdnjom, da je znanstvenost moje razprave same prividna, te da joj je tendencija skroz i skroz praktična.

Ja pozivam državnogu odvjetnika, da ovu svoju tvrdnju dokazi opravda.

Scienim, da sam više nego državni odvjetnik ovlašten sudjelovati kod riešavanja pitnnja: što je znanstveno što li nije.

Jedini kriterij znanstvenosti kojega djela jest njegov sadržaj.

Moja „brošira“ sadržaje u 44 strane stišnjenu fil sofiju povjesti, počam od srednjega vieka pa do današnjega vremena.

U tesnom okviru ove „brošire“ dokazujem, da povjest nije drugo, nu neprestani razvoj razbora i slobode.

Tri velike periode predočujem čitaocu, dokazivajući o svakoj pojedinoj, da se osniva na jedinstvenoj pomisli, koja sve ma kako različite pojave iste periode ravna; dokazivajući nadalje, o svih tih periodah, da je svaka prediduća samo nuždna priprava za sliedeću, a svaka sliedeća samo naravna posljedica i usavršenje prediduće, te da sve tri periode medjusobno sačinjavaju višje jedinstvo i potrebu razbora

O prvoj, feudalnoj, periodi dokazujem, da se glede svih svojih pojavah osniva na jednom principu, t. j. na gospodstvu zemljištnog posjeda, razlažuć ujedno, da je u ono vrieme zemljištni posjed radi prevažno poljodeljstvene (agrikulturne) produkcije družtva, morao biti gospodujućim elementom državuoga i družtvenoga života.

Pokazujem nadalje, kako iza feudalne periode nastupa druga svjetska perioda, u kojoj, usljed razvoja industrialne produkcije vlada novčano bogatstvo, kapital. Kao u prvoj periodi zemljištni posjed, postaje u drugoj novac gospodujućim elementom državnoga i družtvenoga života.

U dokaz ove tvrdnje pozivam se na izravni i neizravni „census“, na tiskovne zakone (glede jamčevinah i glede dužnosti biljegovanja novinah), na neizravne poreze i. t. d.

Sada tvrdim, da drugoj periodi, koja je tri i pol vieka izpunila, već nestaje nutarnjega života, te da je francezkom revolucijom od godine 1848. zarudila zora treće velike peride, u kojoj će gospodovati princip slobodne toli od zemljištnog posjeda, koli od posjeda kapitala neodvisne radnje, koja svakomu osjegurava ravnopravni upliv na stvaranje državne volje i na opredieljenje državne svrhe općenitim i jednakim pravom izbora

Pokazujem nadalje razliku izmedju ćudoredne pomisli buržoazie i izmedju ćudoredne pomisli radničkoga stališa, zatim proizviruću odtuda razliku u shvaćenju državne svrhe.

Po idei plemstva visi ugled i upliv pojedinca o plemstvu, o stanovitom družtvenom položaju, idea buržoazie pako proglašuje svako takovo zakonsko ograničenje nepravom te zahtjeva, da se prizna svakoj osobnosti kao takovoj jednaka vrednost, da se mogućnost udjelotvorenja vlastitih sposobnostih zajamči svakomu kao pojedincu.

Kad bi od naravi svi ljudi bili jednako značajni, jednako naobraženi i jednako razboriti, bila bi ova idea dovoljna.

Budući pako neobstoji takova jednakost. niti obstojati može, jer u sviet dolazimo s razlikami glede posjeda i sposobnostih, koje opeta znamenito uplivaju na razlike glede naobraženja, nije dovoljna ni ova idea, po kojoj slabiji postaje žrtvom jačega.

Stoga se idea radničkoga stališa nezadovolja tim, da se svakomu pojedincu kao takovu zajamči slobodno udjelotvorenje njegovih individualnih sposobnostih, već zahtieva uz to, da u ćudoredno uredjenom družtvu zavlada uzajamnost interesah, skupnost i medjusobnost razvoja.

Iz ove razlike ćudorednih pomislih proizlazi naravnom dosljednosti razlika u shvaćenju državne svrhe.

Buržoazia uči: zadaća države sastoji se u tom, da osobnu slobodu pojedinca i njegovu imovinu štiti.

Idea radničkoga stališa pako smatra ovu nauku nepodpunom, neznanstvenom i protivnom pravoj naravi države.

Povjest je borba s naravi, s nevoljom, s neznanjem, s bezmoći, dakle s neslobodom svake vrsti, u kojoj se o početku povjesti nalazismo.

Po idei radničkoga stališa ukazuje se u povjesti razvoj slobode kao svedjer napredujuće svladanje bezmoći.

U ovoj borbi nebismo ni za korak napredovali bili, niti bi u buduće napredovati mogli, kad bi ju kao pojedinci, svaki za sebe, svaki osamljen zametnuli bili ili nastavljati htjeli.

(Konac sljedi.)

Članak „o poroti“ nastavit će se u sljedećem broju.

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. Milan Makanec. Tiskom Ivana Vončine u vojn. Sisku.

Digitized by Google

Saborski izbori.

Po izradjenoj god. 1870. oktrojiranim saborom izbornoj „naredbi“ bira provincialna Hrvatska i Slavonija u sabor „trojedne kraljevine“ 67 zastupnikah naroda. Na temelju ove naredbe dovršeni su sab. izbori sljedećim uspjehom:

I. Od kandidatah „narodne oposicije“ izabrani su:

U zagrebačkoj županiji:

U osriednjem kotaru . . . : Josip Šušković, kanonik.
„ sisačkom kotaru . . . . : Antun Čop, mjernik.
„ dugoselskom kotaru . . : Gjuro Balaško, obrtnik.
„ sveto ivanskom kotaru . : Dragutin Domjanić, posjednik.
„ bistričkom kotaru . . . : Tito Ožegović, posjednik.
„ samoborskom kotaru . . : Franjo Raizer, posjednik.
„ stubičko-brdovačkom kotaru: Ivan Kralj, župnik.
„ jaskanskom kotaru . . . : J. Torbar, član akademije znanosti.
„ severinskom kotaru . . . : Matija Sladović, posjednik.
„ veliko goričkom kotaru . : Ivan Pintar, mjernik.

U varaždinskoj županiji:

U osrednjem kotaru : D. Antolek-Orešek, posjednik.
„ ivaničkom kotaru : Mavro Brooz, župnik.
„ novidvorskom kot. : Jos. Milčić, seoski sudac.

U križevačkoj županiji:

U osrednjemu kotaru . : Martin Ožegović, bivši veliki sudac.
„ novomarovskom kotaru: Julio Bubanović, veliki bilježnik.
„ koprivničkom kotaru : Josip Beruta, župnik.
„ moslavinskom kotaru : Ivan Vončina.

U virovitičkoj županiji:

U 1. osrednjem kotaru: Pavao Kolarić, predsjednik štedionice.
„ 2. „ „ Lazo Popović, župnik.
„ valpovačkom „ J. Furlić, obrtnik.
„ djakovačkom „ dr. J. Brlić.
„ virovitičkom „ dr. Fr. Kviring.
„ vočinskom „ N. Magenheim. posjednik.

U sriemskoj županiji:

U vinodolskom kotaru: Vj. Turković, brodovlastnik.
„ delničkom „ Matija Mrazović.
„ čabarskom „ dr. Fr. Rački.
„ bakarskom „ dr. M. Derenčin, javni bilježnik.

U požežkoj županiji:

U kutinjskom kotaru: Josip Turelli, županijski podbilježnik.
„ daruvarskom „ Joso Muzler, kotarski sudac.

U riečkoj županiji:

U vukovarskom kotaru: Ilija Perkačanski, župnik.
„ tovarničkom „ Živko Odžić, župnik.

Digitized by Google

u erdevičkom kotaru: Janko Tombor, župnik.
„ rumskom „ Ivan Rogulić, odvjetnik.
„ irižkom „ dr. A. Rogulić, odvjetnik.
„ iločkom „ Pavao Grčić, odvjetnik.

U gradovih i povelj. trgovištih:

U *Zagrebu*, i to: u 1. kotaru: Nikola Krestić, odvjetnik.
„ 2. „ A. Jakić, trgovac.
„ 3. „ Matija Mrazović.
U *Varaždinu* „ 1. „ D. Pust, trgovac.
„ 2. „ J. Jagić, zupnik.
U *Bakru* . : Bartol vitez Smaić. bivši veliki zupan.
„ *Karlovcu* : dr. Milan Makanec.
„ *Križercu* : Dragutin Ferkić, župnik.
„ *Senju* . : A. Jakić.
„ *Koprivnici*: Vlad. Špišić, odvjetnik.
„ *Sisku* . : Vaso Kotur, trgovac.
„ *Djakovu* : Mirko Hrvat, odvjetnik.
„ *Krapini* : N. Kiepach, posjednik.
„ *Rumi* . : dr. N. Dimitrievič, odvjetnik.
„ *Samoboru* : Milan Vizner, ljekarnik.

II. Od vladinih kandidatah:

U varaždinskoj županiji.

U kotaru zlatarskom: Kazimir Jellačić, kot. sudac.
„ „ viničkom : Vj. Matačić, kot. sudac.
„ „ belskom. : L. Kiš, kot. sudac.

U virovitičkoj županiji.

U kotaru našičkom . : Mihaljević, posjednik.
„ „ miholjačkom: M. Bogović, ministerialni savjetnik.

U požežkoj županiji.

U kotaru černićkom : B. Kraljević, vel. sudac.
„ „ kutjevačkom: P. Maljevac, vel. župan.

U gradovih i trgovištih:

U *Osjeku*, i to: u 1. izb. kotaru: grof P. Pejačević, ministar.
„ 2. „ „ : J. Jurković, savjetnik zem. vlade.
„ *Virvvitici*: J. Gvozdanović, kot. sudac.
„ *Vukovaru*: N. Parčetić, činovnik.
„ *Požegi* . : N. Thaller, činovnik.
„ plem. občini *Turopolje*: V. Modić, vlastelin.

III. Od t. z. stranke prava (vulgo Starčevićianci):

U svetokrižkom kotaru varažd. županije: Ed. Halper, kot, sudac.
„ pregradskom „ „ „ : dr. Ante Starčević.

Izabrano je dakle **50** kanditatah „narodne opozicije“, **13** vladinih kandidatah i dva člana t. z. „stranke prava“.

Digitized by Google

Riečko gradsko poglavarstvo **nije htjelo** razpisati izbor dvojice narodn. zastupnikah, a nisu pozvane da u sabor „trojedne kraljevine“ biraju svoje zastupnike — niti vojnička krajina, niti Dalmacija.

Kraljevski odpis od 8. lipnja 1871.

o ustanovah za prelaz obijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotarah, vojnih občinah Senja, Belovara i tvrdjave Ivanića. zatim občine Siska 2. banske krajiške pukovnije iz vojne u gradj. upravu.

Pošto su uvjeti, o kojih sam u Mojih ručnih listovih od 19. kolovora 1869. učinio izlučenje više krajiških kotarah iz vojno krajiške sveze i njihovu predaju pod gradjansku upravu odvisnimi, pogledom na obadvije varaždinske krajiške pukovine, vojne občine Senj i Belovar i tvrdjavu Ivanić, zatim občinu Sisak sada već izpunjeni, naredjujem ovim kako sliedi:

§. 1.

Odredit će se carski i kraljevski povjerenik sa sjedištem u Zagrebu, da iz vojne uprave izlučiti se imajuća krajiška zemljišta, i to kotare obijuh varaždinskih krajiško-pješačkih pukovinah, gradovah Senja, Belovara i Ivanića i občine Siska preuzme, zatim da upravnu službu u ovom području ustroji i ravna.

§. 2.

U ovom području imaju izmedju zakonah, za vojnu krajinu ujedno izdanih, sliedeće stupiti u kriepost i to:

a) o ustanovah za odkup drvarine, pašarine i šumarine krajiških stanovnikah iz državnih, u području vojne krajine ležećih šumah;
b) o promjeni nekojih administrativnih uredabah u vojnoj krajini;
c) o organičkih uredbah gradskih i seoskih občinah u vojnoj krajini, — pod b) i c) s onimi preinakami, koje potječu od provincijalizovanja ovih zemljištah.

U ostalom imaju se zakoni i uredbe postojeći u mojoj kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, bez uštrba za ono preimućtva, koja se pučanstvu u sliedećih §§. 13. i 17. do 23. zajamčuju, malo po malo uvesti u život.

§. 3.

Osoblje za popunu službenih mjestah kod službenih mjestah kod gradjanskih oblastih, što se u ovom području imaju ustrojiti, kano i potrebito za carskoga i kr. povjerenika pomoćno osoblje dodielit će na predlog istoga državno ratno ministarstvo iz stališa struke četne, upravne, liečničke, pravosudne, gradjevne šumarske i računarske.

§. 4.

Nove upravne oblasti imaju se privremeno ustrojiti po ustanovah, sadržanih u sliedećih paragrafih.

Do njihova ustrojstva, koje se ima posebnim oglasom obnarodovati, nastavit će dosadanje vojne oblasti svoju službenu djelatnost, te su u poslovih ovih područjah neposredno upućene na carskoga i kralj. povjerenika.

§. 5.

Obadvie varaždinske pukovnije imaju se pretvoriti u jednu županiju s nazivom „županija belovarska“.

K ovoj županiji spadaju takodjer gradovi Belovar i Ivanić.

Ustrojstvo i razdielba županije na kotare ima se izvesti na temelju mojim riešenjem sancioniranoga XVII. zak. čl. hrvatsko-slavonskoga sahora o ustrojstvu hrvatsko-slavonskih županijskih municipijah, s tom promjenom, da se u kotarih poslovi političke uprave imaju odpravljati odieljeno od poslovah pravosudja, po čem uvjet sudačkoga usposobljena nije

Digitized by Google

za upravu političkih kotarskih uredah potrebit.

Županijsko zastupstvo ima se sastaviti u smislu gore navedenoga hrvatsko-slavonskoga zakonskoga članka.

§. 6.

Grad Senj ima se ustrojiti kao kr. slobodni i slobodni lučki grad, a občina vojni Sisak utjeloviti gradu gradjanskomu Sisku.

§. 7.

Poslovi porezne evidencije, pristojbenih razpisah i utjerivanja, onda poslovi gruntovnice, koje su dosada obavljala pukovnijska zapovjetničtva i satnije, prelaze na nove municipalne oblasti, kojim se stoga dotični porezni i gruntovnički spisi imaju predati.

§. 8.

Dok se neustroje porezni uredi, ima carski i kr. povjerenik opredieliti one prihodne urede, kojim će se porez plaćati.

§. 9.

Poslovi šumarski prelaze na kralj. ugarsko ministarstvo financijah, a poslovi gradjevne i zdravstvene službe na nove municipalne oblasti.

§. 10.

Zo belovarsku županiju ustrojit će se županijski sudbeni stol u Belovaru.

Kod svakoga kotarskoga ureda postaviti će se sudac, koji ureduje kao sudac samostalno.

§. 11.

Za grad Senj ima se ustrojiti posebni gradski sud; grad Belovar ima se u poslovih pravosudnih dodielit neposredno ondješnjemu županijskomu sudbenomu stolu, a grad Ivanić kotarskomu sudu, u čijem okolišu leži.

§. 12.

U pravosudnoj upravi ureduje banski stol kao druga, a stol sedmorice u Zagrebu kao treća molba.

§. 13.

Kod svih sudovah izlučena krajiškoga zemljišta ima se počam od dana, kad se privremeno sastavljene nove oblasti ustroje (§. 4.), uredovati po zakonih, obstojećih u Mojoj kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.

Zakon o ukinuću tjelesne kazne i kazne okovah, postojeći u vojnoj krajini, ostaje u krieposti.

§. 14.

U političkoj i pravosudnoj upravi jest jezik hrvatski službeni.

§. 15.

Na službena mjesta, koja će se popuniti kod novoga ustrojstva, imadu prednost takovi organi krajiškoga četnoga stališa, krajiške upravne, sudbene, liečničke i računske struke, koji se očituju pripravnimi, prestupiti u Moju kraljevsko-hrvatsko-slavonsku službu.

Drugim ovih strukah osobam. koje su bez toga očitovanja ureda radi ponamještene u takove službe, ostaje kroz jednu godinu prosto, povratiti se u svoj prijašnji odnošaj.

§. 16.

Osoblje šumarsko, gradjevno i školsko, živinari, zidari i tesari, primalje, osoblje nadzorno, cestovno i riečko, koje se u ukinut se imanih krajiških kotarih nalazi u aktivnoj službi, zatim osobe, — izim k četnomu stališu spadajućih — koje su nadieljene mirovinami, milostinjami, provizijami i prehraninami iz krajiškoga budgeta ili gradskih dohodakah tih kotarah, napokon beriva duhovničtva imadu se iz krajiške dotacije preuzeti na dotične kraljevske hrvatsko-slavonske blagajne.

Svikoliki urednici spomenutih činovničkih i službenih kategorijah imadu se ostaviti u časti uz osiguranje pripadajuće jim sada mirovine i prava na obskrbu njihovih udovah i sirotah.

§. 17.

Svikoliki stanovnici uvodno spome-

Digitized by Google

nutih krajiških kotarah, koji se iz vojničke krajiške sveze imaju izlučiti, uzdržati će se i pod gradjanskom upravom u podpunu i neograničenu pravu vlastničtva svega posjeda zemljištah i nepokretninah, koje su stekli na temelju zakonah, postojećih za carsku i kraljevsku vojnu krajinu i kao što je u gruntovnih knjigah kao njihovo vlastničtvo unešeno.

To valja pogledom na posjed zemljištah i nepokretninah pojedinih osobah, obiteljih, krajiških zadrugah, kao što i duhovnih i svjetskih sborovah.

Sve ove kategorije imadu dakle ostati u nepovriedjenu užitku vlastničtva svojih zemljištah i nepokretninah, kao što i inih na to odnosećih se pravah.

§. 18.

Na taj posjed zemljištah i nepokretninah, kao što i na kasnije stećevine u sadašnjem krajiškom području, nemože i nesmije se stanovnikom kotarah, izstupajućih iz vojne krajine, ni poslje utjelovljenja njihova u provincijal nikad i pod nikakvom izlikom nametnuti kakav mu drago odkup zemljišta ili robote, odnosno odšteta za radnje, što su od zemljištnoga svoga posjeda nekad morali u naravi davati.

Isto tako oprošteni su od svakoga prireza za hrvatsko-slavonsku zemljorazteretnu zakladu.

§. 19.

Dok se neprovede odkup šumskih služnostih, koji se na temelju Mojega zakona, izdana dne 8. lipnja o. god. za carsko i kraljevsku vojnu krajina obaviti ima izlučenjem i predajom polovice krajiških državnih šumah u vlastničtvo pravo služnosti imajućih, ostaju u kotarih, koji izstupaju iz krajiške vojne sveze, šumske služnosti u sadašnjoj mjeri u krieposti, te se dotičnikom podpuno zajamčuju.

§. 20.

Svekolike pogodnosti u pogledu poreza, što pripadaju krajiškim zadrugam i inim stanovnikom izstupajućih krajiških kotarah, imadu od dana faktične predaje tih kotarah pod gradjansku upravu do daljnjega ostati u krieposti, te se smiju prije izmaka triuh godinah samo u toliko promieniti, u koliko bi se to učinilo u ostaloj vojnoj krajini.

U pogledu dobivanja soli i duhana, zatim sadjenja duhana ostaju takodjer dosadanje ciene i izmjere.

Da se predusretne svakoj bludnji u tom obziru, imadu oblasti u očevidnosti držati obveznimi bivše kućne zadruge, kojim su polakšice, naznačene u tom §., zakonito podieljene.

§. 21.

Občinam nekadašnjih krajišk. okružjah zajamčuje se. da će jim se od sgradah, što iz vojne uprave prelaze u kr. hrvatsku-slavonsku državnu upravu, one, koje se neupetriebe u svrhe upravnih i sudstvenih oblastih, bezplatno predati za podizanje bolnicah, občinskih uredah itd., onda za ine obće koristne svrhe.

Imenito se pako osigurava gradovom Senju, Belovaru i Ivaniću, da će jim se svi gradjevni predmeti koje mu drago vrsti, sto su podignuti o trošku njihova vojno-občinskoga prihoda, kao poglavarstvene sgrade, stanovi za načelnike i činovnike, učione, župske sgrade, crkve, bolnice, staje itd., skupa sa pripadajućimi jim zemljišti, priznati kao podpuna njihova vlastnost.

§. 22.

Isto tako zajamčuje se stanovnikom svih, iz krajiške sveze izstupljujućih kotarah, da će se sredstva, što jih je dosele davao vojni erar za uzdržavanje obćekoristnih zavodah, učionah i bolnicah, do daljnjega i to najmanje tečajem još triuh godinah, pružati u iste svrhe o trošku kraljevskih hrvatsko-slavonskih financijah.

§. 23.

Sve vjerozakonske, školske, zavodske, crkvene, bolničke, ubožištne i pod-

Digitized by Google

porne zaklade, zatim zaklade družtvah za poljepšanje, i sve, koga mu drago imena občinske i družtvene zaklade, koje pojedine občine, ili občine pojedinih kotarah in concreto posjeduju, onda vas ostali imutak občinski, te zemljištni obseg občinah, ostaje občinam zajamčen i poslje predaje u civilnu upravu, uz netaknutu samoupravu ovih zakladah za sva vremena po ustanovah njihove naročite posvete.

§. 24.

Svim obiteljim kotarah, što se izlučiti imadu, koje posjeduju plemičke povelje, te uzmogu izkazati svoj plemički stališ i stepen plemstva, priznaju se i zajamčuju u civilnoj upravi sva preimučtva, koja u Mojoj kraljevini Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji inim plemićkim obiteljim pristoje.

§. 25.

Sve one obveze, što jih je vojni erar usljed ugovorah preuzeo naprama tréćim osobam, isto tako i sva prava, što iz takovih ugovorah pristoje vojnomu eraru, imadu prieći na kraljevsku hrv.-slavonsku vladu, u koliko se ugovorni predmeti neodnose na vojne potrebštine krajiških četah.

§. 26.

U pogledu patronatskih pravah i vršenja kollacijonalnoga prava pri popunjivanju župničkih mjestah na rimsko-katoličkih i grčko-katoličkih župah u kotarih, što će se izlučiti, imade hrv.-slavonska zemaljska vlada, izza predhodna porazumka s dotičnimi diecezanskimi uredi, odnosne predloge Meni na odluke podnieti.

§. 27.

Da se pučanstvo izlučenih krajiških kotarah odaslati bez oklievanja pripusti k vršenju najvažnijega državljanskoga prava, nalazim konačno odrediti, da se već u prvo zasjedanje saborsko pozovu zastupnici iz spomenutih krajiških kotarah, u smislu III. zakonskoga članka o izbornom redu za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, sankcionirana Mojim riešenjem od 12. rujna 1870.

§. 28.

Pošto je grad Senj već zastupan u hrvatsko-slavonskom saboru, ima iz ovih krajiških kotarah odaslati još i to:

belovarska županija	8
grad Belovar	1
i grad Ivanić	1
ukupno . .	10

zastupnikah.

§. 29.

U pogledu izbornoga prava i izbornoga postupka imadu se analogno uporabiti ustanove III. zakonskoga članka o izbornom redu za sabor kraljevine Hrvatske i Slavonije, sankcionirana Mojim riešenjem od 12. rujna 1870.

Častnici, aktivno služeći u krajiških četah, kod krajiško-upravne struke, kod auditorijata, kod vojno-liečničkoga i vojno-računarsko-častničkoga sbora, zatim aktivno služeći podredjeni liečnici i činovnici, spadajući u aktivno stanje vojske i mornarice, nisu ipak izberivi; a aktivno pravo izbora smiju samo u svojstvu posjednikah zemljištnih, a i tada po punomoćnicih vršiti,

Momčad, sazvana da vrši pritomnu službu, posve je izključena od vršenja izbornoga prava.

§. 30.

Izbori se imadu razpisati odmah, čim se ustroje privremene upravne oblasti i imat će se obaviti pod rukovanjem carskoga i kraljevskoga povjerenika.

Franjo Josip v. r.

Andrassy s. r.
Pejačević s. r.
Bedeković s. r.

Digitized by Google

Carsko-kraljevska naredba od 8. lipnja 1871.

o ustanovah za predaju obijuh varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotarah, vojnih občinah Senja, Belovara i tvrdjave Ivanića, zatim občine Siska 2. banske krajiške pukovnije iz krajiške pod gradjansku upravu.

Pošto su uvjeti, o kojih sam u Mojih ručnih listovih od 19. kolovoza 1870. učinio izlučenje više krajiških kotarah iz vojno-krajiške sveze i njihovu predaju pod gradjansku upravu odvisnim, pogledom na obadvije varaždinske krajiške pukovnije, vojne občine Senj i Belovar i tvrdjavu Ivanić, zatim občinu Sisak sada već izpunjeni, naredjujem ovim kako sliedi:

§. 1.

Varaždinske krajiško-pješačke pukovnije broj 5. i 6. imaju se razriešiti.

U isto doba imaju se iz novačkoga područja obijuh varaždinskih krajiško-pješačkih pukovnijah, dalje iz vojne občine Senja i občine Siska svi u obće u svezi sa krajiškimi četami stojeći vojnici iz nje izlučiti.

§. 2.

Na mjesto izdanih za vojnu krajinu naredabah o uvršćivanju i izvršćivanju, imaju za ove pod gradjansku upravu prelazeće kotare i občine zakonski članci XL., XLI. i XLII. od godine 1868. o vojsci, zatim o domobranstvu i obćem ustanku, stupiti u život s označenimi u sliedećih §§. ustanovami i polašticami, koje se u prelaznom stanju uporaviti imaju.

§. 3.

Razdieljenje popuniteljnih kotarah kraljevtne Hrvatske i Slavonije ima tako biti uredjdno, da se osim dva već podigne još i treći popuniteljni kotar za jednu redovnu pješačku pukovniju sa sjedištem u Belovaru.

Občina Sisak ima se popuniteljnomu kotaru pješačke pukovnije nadvojvode Leopolda br. 53. utjeloviti.

Grad Senj ima se dodieliti pomorsko-popuniteljnomu kotaru u primorju zemaljah krune ugarske ustrojenomu.

§. 4.

Od uvrštenih već vojno-obveznih momakah belovarskog popuniteljnog kotara ima se, pošto so izluče iz njih oni, koji se na temelju zakonskog članka XL. i XLI. od godine 1868. odpustiti ili u domobranstvo premjestiti imaju, ustrojiti nova redovna pješačka pukovnija, koje će se čeoničtvo predhodno u Belovaru smjestiti.

Kad se pak posljedak zadnjega narodnega popisa ustanovi, ukinut će se jedan od sada postojećih popuniteljnih kotarah, a iz njega podpunjavana redovna pješaćka pukovnija razriešiti će se.

Nova osnovat se imajuća pukovnija, ima se predhodno neuvrštena u tekući broj redovnih pješačkih pukovnijah zvati „varaždinska redovna pješaka pukovnija.“

§. 5.

Varaždinska redovna pješačka pukovnija ima sa svimi svojimi odjeli kroz tri godine danah, ako nebi kakve izvanredne okolnosti drugu naredbu iziskivale, u vlastitom popuniteljnom kotaru porazmješćena ostati.

Dosadašnji krajiški vojnici, koji spadaju k trima posljednjima, redovnoj službi podvrgnutim razredima, imaju se, pridržav šarže i trubače na podpunom broju mira, pustiti na dopust, te isto tako kao i pričuvi pridieljeni negdašnji krajiški vojnici pozivati samo na četveronedjeljno vježbanje u jesen. S ostalimi iz krajiško-vojne sveze izlučenimi i u liniju prelazećimi vojnici ima se na isti način postupati.

Digitized by Google

U slučaju rata prestaju ove pogodnosti općenito.

§. 6.

Istodobno s provedbom ovogodišnjeg uvršćivanja u vojnoj krajini imaju se u kotarih, koji se izlučuju iz vojne uprave, samo dobni razredi 1849., 1850. i 1851. pozvati na stavljanje, te iz njih samo toliko za vojnu službu valjanih momakah uvrstiti u stajaću vojsku (iz Senja u vojnu mornaricu) i u naknadnu pričuvu, koliko novakah po broju stanovničtva ide prema kontingentu, opredieljenu za ostale dielove Moje kraljevine Hrvatske i Slavonije. Suvišak ima se uvrstiti u domobranstvo.

Počam od godine 1872. izvadjat će se stavljanje novakah i u ovih kotarih samo na temelju ustavne dozvole.

§. 7.

Oženjenim, koji se nalaze u novom novačkom priraštaju, ima se još i za trajućega trogodišnjega prelaznog vremena, prema postignutoj vojnoj obrazovanosti, dopustom dozvoliti svaka moguća olaštica, koja se slaže s odnošaji službe.

§. 8.

Domobranska momčad pod gradjansku upravu prelazećih krajiških kotarah ima se radi držanja u očevidnosti predhodno podrediti domobranskomu častniku, koji će se u tu svrhu postaviti.

§. 9.

Postojeća u Belovaru za obje varaždinske krajiško-pješačke pukovnije pukovnijsko-vojna škola ima se koncem školske godine 1871. ukinuti.

§. 10.

Popunjujuć službena mjesta kod gradjanskih oblastih, koje će se ustrojiti za provincijalisane krajiške kotare, uzimati će se obzir poglavito na one častnike iz stališa vojno-krajiških četah, krajiške uprave, krajišk. pravosudja, vojnoliečničke i krajiško-računarske struke, dalje na one podliečnike, koji budu očitovali, da će prestupiti u Moju kraljevsku hrvatsko-slavonsku službu.

Ovi strukam službe priuadležeći mogu ipak za prelazno vrieme i ureda radi, ali ne dulje od godine danah biti na privremeno obavljanje službe kod novih gradjanskih oblastih dodieljeni.

Obje kategorije ostaju do mogućega konačnoga naimenovanja u očevidnosti čina svojih četah i strukah, a u poslovih osobnih podpadaju pod državno vojno ministarstvo.

§. 11.

Oni častnici krajiškoga stališa vojnokrajiških četah i gore pomenutih službenih granah, koji po provedbi novoga ustrojstva ostanu razpoloživi, kao i u jednak položaj naspjeli podliečnici, imaju se po svojoj sposobnosti ponamještati u druge službe u vojnoj krajini i u stajaćoj vojsci.

Častnikom krajiško-upravne struke dozvoljen je u ovom slučaju prelazak u četni stališ.

§. 12.

Dok se ustrojstvo nove uprave neuredi, imaju u izlučenih krajiških kotarih sada uredujuće krajiške oblasti svoju djelatnost produžiti, ter se u poslovih ovih kotarah neposredno upućuju na c. i kr. povjerenika, pod čijim ravnanjem imaju i upravu novim oblastim predati.

§. 13.

Prije nego što se predavanje počme, imaju se od erarskih sgradah i zemljištah ona izlučiti, koja se na porabu za svrhe stajaće vojske i domobranstva, kao staništa, skladišta, mjesta za vježbanje i strieljanje itd., shodnimi i nuždnimi pronadju.

Sve ostale u tih kotarih nalazeće se erarijalne sgrade i svi državni predmeti, uključiv državne šume i sve vojenim svrham posvećene erarijalne zalihe, imaju se gradjanskoj upravi predati.

Digitized by Google

Svi imaoci službenih stanovah u predanih erarskih sgradah imaju se do odluke o njihovoj budućoj dodielbi, koje jim se prije konca mjeseca rujna 1871. ima na znanje dati, u njihovu užitku ostaviti.

Ovaj pridržak ima se označit u predajnih spisih, kojim se osobiti popisi erarskih, za vojne svrhe, pridržanih sgradah imaju priklopiti.

§. 14.

Svi na zemaljsku upravu izlučenih kotarah odnoseći se spisi imaju se po naputku c. kr. povjerenika gradjanskim oblastim predati.

Čisto vojni, krajiške službe tičući se spisi obijuh varaždinskih krajiških pješačkih pukovnijah imaju se kod popunitelja kotarskoga zapovjedničtva u Belovaru, oni občine Siska kod popuniteljnoga kotarskoga zapovjedničtva br. 53. u Zagrebu, a oni iz Senja kod pomorskoga popuniteljnoga zapovjedničtva u Rieci položiti.

Sudbeni spisi ostaju, dok se belovarski županijski sudbeni stol neustroji u dosadašnjoj zahrani.

Upravni spisi zagrebačkoga glavnoga zapovjedničtva i državnoga vojnog ministarstva, odnoseći se na ove kotare, reče biti izlučeni, no u slučaju potrebe imaju se svi takvi spisi kao i spisi sudbeni gradjanskim oblastim na zahtjevanje izručiti.

§. 15.

Ukupni sirotinjski novci i računi imaju se naročito gradjanskim oblastim 2. banska pukovnija ima občini Sisku pripadajuće sirotinjske spise izlučiti i ujedno s mogućim kakvim imetkom

§. 16.

Od prihodah krajiškog imetka, zatim krajiške obrazovne i odgojne zaklade, ima se kraljevskoj hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj vladi svake godine predati onaj dio, koji razmierno prema broju stanovničtva odpada na krajiške kotare, prelazeće pod gradjansku upravu; količina toga diela ima se pronaći od dana faktične predaje ovih krajiških kotarah pod gradjansku upravu.

§. 17.

O zakladah, koje se tiču izlučenih kotarah ima se, s obzirom na dotična zakladna pisma, državno-vojno ministarstvo shodno porazumjeti sa kraljevskim ugarskim ministrom predsjednikom.

§. 18.

Zakladne izprave za mise i glavnice, dalje crkvene i skolske zaklade i občinske glavnice ili izprave, koje se jošte nalaze u sahrani državnoga vojnog ministarstva, imaju se kraljevskoj hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj vladi predati, da jih shodno zemaljskim zakonom sahrani.

§. 19.

Povredbu ove naredbe povjeram Mojemu državnomu vojnomu ministru i Mojemu kraljevskomu ugarskomu ministru-predsjedniku,

Franjo Josip s. r.

Barun Kuhn s. r.
Andrassy s. r.

Digitized by Google

Previšnja zapovjed na državnoga vojnoga ministra

radi preustrojstva glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu u svrhu uprave hrvatsko-slavonske vojne krajine.

Da se ukinuću vojnoga sustava u vojnoj krajini put shodno prokrči te pripravi faktično sjedinjenje hrvatsko-slavonskoga krajiškoga zemljišta s istoimenimi kraljevinami, kojim ista državnopravno pripada, nalazim u pogledu preustrojstva c. kr. glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu u svrhu uprave hrvatsko-slavonke vojne krajine odrediti kako sliedi:

1. C. kr. glavnomu zapovjedničtvu u Zagrebu podčinjava se ciela hrvatsko-slavonska vojna krajina uključivo se petrovaradinskom 9. krajiškom pukovnijom i s vojnimi občinami: Zemunom, Karlovci i Petrovaradinom.

2. Glavno zapovjedničtvo u Zagrebu ima u ovom području zauzeti onaj djelokrug, kako ga opredieljuje čl. II. hrvatsko - slavonsko - dalmatinskoga sabora od g. 1869. za hrvatsko-slavonsko-dalmatinsku zemaljsku vladu.

Osim toga ima glavno zapovjedničtvo u Zagrebu u ovom krajiškom području u prenešenom djelokrugu odpravljati financijalne i šumske poslove načinom, kojim to čine kralj. financijalno zemaljsko ravnateljstvo u Zagrebu i kr. financijalno nadzorničtva za Hrvatsku i Slavoniju.

Pravosudje ostaje, dok se nepreustroji, kao i dosada.

3. Svi poslovi, koji prekoračuju djelokrug glavnoga zapovjedničtva, ustanovljen u 2. točki, pridržavaju se Mojemu riešavanju.

4. Na temelju pravilnoga budgeta, koji će se ustanoviti za prolazno vrieme sastavljati će glavno zapovjedničtvo godišnje proračune o prihodih i izdatcih, zatim godišnje zaključne račune i posljedke gospodarstva, posebice za vojno-krajiške čete i za vojne zavode, što se nalaze u vojnoj krajini, zatim za sve struke krajiške zemaljske uprave, te će budget za krajiške čete neposredno, a budget za krajišku upravu po sporazumku, učinjenu sa kraljevsko - ugarskim ministarstvom financijah, pošiljati državnomu vojnomu ministarstvu, da se Meni podnosi.

5. O izvanrednih prihodih krajiških, kao i njihovoj uporabi imaju se sastavljati izvanredni budgeti.

U ove imaju se uvršćivat i prihodi od velikih prodajah onih preostalih drvah hrvatsko - slavonskih krajiških državnih šumah, koja se u interesu umna šumskoga gospodarstva imaju unovčiti, koja običnu godišnju rednju prelaze i kojih je kupovina opredjeljenja, da se upotriebi na svrhe krajine, navlastito za gradjenje komunikacijah, onda za izsušivanje i natapanje, za zasadjivanje pogorja.

U Zagrebu zasiedajuće povjerenstvo iz članovah državnoga vojnoga i kr. ugarskoga ministarstva, hrvatsko - slavonske zemaljske vlade kao i glavnoga zapovjedničtva u Zagrebu ima pod predsjedničtvom predsjednika, koga ću Ja imenovati predložiti način, na koji valja to unovčenje i tu uporabu izvesti, a u slučaju imati će isto i samo unovčenje obaviti.

6. Krajiška imovinska, zatim krajiška odgojna i obrazovna zaklada ima se izmedju hrvatsko-slavonske i banatske vojne krajine po broju pučanstva podieliti.

Glavnice, što pripadaju hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini, imaju se položiti kod hrvatsko - slavonske zemaljske glavne blagajne u Zagrebu, te upravljati po naputcih glavn. zapovjedničtva prema posebnim posvetam.

7. Sa svimi izpravami o pobožnih i inih zakladah, o zakladah crkvenih, školskih i občinskih, kao i s odnosećimi se ovamo glavnicami, na kojih sahranu i upravu u smislu zakladnih pisamah nije pozvano državno vojno ministarstvo,

Digitized by Google

ima se, u koliko bi se iste jošte nalazile pod sahranom i upravom državnoga vojnoga ministarstva, a tiču se hrvatsko-slavonske vojne krajine, jednakim načinom postupati.

8. U poslovih osobnih, kod naimenovanja, promicanja i obskrbljivanja osobah vojnih, ostaju dosadašnji propisi u krieposti.

Pogledom na šumarske i financijalne činovnike pristoje glavnomu zapovjedničtvu ista prava, koja pripadaju financijalnomu zemaljskomu ravnateljstvu u Zagrebu.

9. Ove ustanove imaju s 1. mjeseca srpnja 1871. stupiti u život.

Nova razdielba poslovah i ustanovljenje sustava osoblja uredit će se pesebnimi propisi.

U Beču, 8. lipnja 1871.

Franjo Josip s. r.

Zakon od 8. lipnja 1871. o promjeni nekojih administrativnih uredabah u vojnoj krajini.

Ustanove temeljnoga zakona i ine administrativne uredbe vojne krajine promienjuju se, kao što sliedi:

§. 1.

U pravu tečenja nepokretninah u vojnoj Krajini ima svako ograničenje na mjeru najvećega posjeda zemljištah ili na oprodieljeni broj negibivostih, prestati za sve državljane austrijsko-ugarske monarkije.

§. 2.

Najmanja izmjera po pravilu neodtudjivih zemljištah krajiško-zadružnih (temeljni imutak) ustanovljuje se u svih dielovih vojne krajine na šest jutarah.

Do ove izmjere, koju pukovnijsko zapovjedničtvo može u primorju i svagdje gdje je slična nestašica zemljištah ' obaliti i na manje od šest jutarah, mogu krajiške zadruge sloboduo razpolagati sa svojimi nepokretninami i inim imutkom.

§. 3.

U slučaju najveće nužde može se uz dozvolu oblasti i ustanovljeni u §u 2. temeljni imutak kojegod krajiške zadruge obteretiti, te putem ovrhe prodati.

Ako se čitav imutak koje zadruge putem ovrhe proda, ima se zadružni savez dotične obitelji smatrati razriešenim.

§. 4.

Sudbena ovrha na pokretni ili nepokretni imutak krajiških zadrugah uključivo sa najmanjom količinom zemljištnoga posjeda, može se radi kažnjivih činah čitave zadruge ili pojedinih kućaninah, zatim sbog dugovah s preuzetimi poslovi skopčanih obvezanostih dozvoliti samo prema i u razmjeru onih čestih, koje krivim pronadjenomu ili obvezanomu kućaninu zadruge iz zadružnoga imutka zakonito pripadaju.

Posljedica izlučenja ili prodaje jedne česti zadružnoga imutka, preduzeto po ovom načelu putem sudbene ovrhe, jest ta, da pravo suvlastničtva na posjed prijašnjeg čitavoga zadružnoga imutka manje postane ili sasvim prestane.

§. 5.

Ako u kojoj zadruzi neima više mužkoga člana, tada se ista ima smatrati razriešenom. U ovom slučaju ima se pokretni i nepokretni imutak u jednakih dielovih razdieliti medju preostalimi možda još u kući ženskimi ukućani i medju onimi, što živu izvan kuće te su na povratak zakonito ovlaštenii ili su iz kuće na koji god način bez konačne odpravine izstupili.

Red zakonitoga nasliedstva nastupi istom onda, ako neživi više nitko od onih osobah, koje gore navedene pravne zahtjeve imaju.

Time se izvan krieposti stavljaju ustanove §§-ah 23, i 24. temeljnoga zakona, kao i na iste odnoseća se razjasnjenja.

Digitized by Google

§. 6.

Kod zadružnih diobah ima se za svaki pojedini dio izkazati samo u §. 2. ustanovljena najmanja količina zemljištnoga posjeda· ine investicije nije potrebno izkazati.

Dielitba se preduzima polag broja mužkih i ženskih članovah obitelji.

Izprave o diobi načinjenoj usljed prijateljske pogodbe članovah zadruge, imadu za stranke obveznu moć počam od onoga dana, kojega su iste pred upravnom kotarskom oblašću izdane.

§. 7.

Pogledom na način izvadjanja gradnjah imaju se obdržavati samo gradjevni propisi, koji smieraju na to, da se odvrati opaznost požara, zatim propisi zdravstveno-redarstveni. Nu pokraj svega toga valja nastojati, da se grade što čvršće, te za stanovanje prikladne sgrade.

§. 7.

One krajiške zadruge ili njinove pojedine obiteljske grane, od kojih nitko nesluži u bojnih ćetah ili kod krajiške uprave, te koje niti mužkih nasljednikah neimaju, mogu uz privolu svih na glasovanje i povratak ovlaštenih, zatim iz kuće bez konačne odpravnine izstupivših članovah, i uz dozvolu pukovnijskoga (titeljskoga bataljunskoga) zapovjedničtva zadružni savez, nebuduć na zakonite uvjete za diobu zadrugah vezane, razriesiti te stupiti u red onih krajiških stanovnikah, koji nisu na zadruge obvezani.

Služeći mogu, kada navrše vrieme trogodišnje službe, sa čitavom svojom obitelju i onda izstupiti iz svoje krajiške rodne kuće, te konačnu odpravninu prema broju mužkih i ženskih članovah obitelji iz zadružnoga imutka pripadajućih čestih zahtjevati, kada nepostoje zakoniti uvjeti zadružne diobe.

Zadruge su dužne taj dio izdati. Ako se obitelj nebi o ustanovljenju istoga mogla složiti, tada ima občinsko zastupstvo skupni zajednički imutak razdieliti.

Odluka uz pridržaj priziva spada na političke oblast.

§ 8.

Svaki krajišnik može u buduće iz jedne zadruge u drugu prestupiti samo po onih ustanovah općega gradjanskoga zakonika, koje se odnose na skupnost dobarah.

No svako u smislu dosadašnih naredabah temeljnoga zakona već provedeno zajedinstvo ostaje u podpunoj pravnoj krieposti.

§. 9.

One osobe pučanstva, koje u duhovnički stalis stupe, ili za častnike ili činovnike imenovanu budu te u obće koje višu ili nižu gradjansku državnu službu zadobiju ili koji obrt poduzmu, te sbog toga ili drugoga zanimanja iz svojih zadrugah izstupe, mogu u smislu §. 7. ov. propisa zahtjevati da se namire dielom, što spada na nje iz zajedničkoga zadružnoga imutka, ili pako mogu ostati suvlastnici zadruge, pridržav si pravo povratka u zadrugu. Dotle ipak, dok se nepovrate u svezu zadruge, nemogu zahtjevati uživanje zadružnoga imutka, niti mogu uticati u upravu istoga.

Ako se dobrovoljna pogodba nenačini, tad ustanovi ovaj dio občinsko zastupstvo, te se tom prilikom mogu zaračunati oni troškovi, koje je kuća iz skupnoga imutka upotriebila na obrazovanje dotičnih osobah.

Pošto je pravom povratka, pridržavim §. 48. krajiškoga temeljnoga zakona od 7. svibnja g. 1850., suvlastničtvo nad imutkom rodne kuće osigurano častnikom, činovnikom i duhovnikom, proizlazećim iz krajiških zadrugah, to se ovdje izrečena dozvola, da se ono pravo povratka može i nadalje pridržati ili odpravnina s dotičnim dielom zahtievati, proteže i na one, koji su već izstupili iz krajiških zadrugah, ali su radi pridržanoga prava povratka kod istih uvjek popisivani, te konačno možda još nisu namireni.

Pogledom na ustanovljenje diela,

Digitized by Google

koji ovim osobam pripada, mjerodajna su više navedene temeljna načela, ipak s tom razlikom, da će se od slučaja do slučaja putem povjerenstva imati ustanoviti, da li se je imutak kuće, izza kako su dotični ovlaštenici izstupili, pomnožio ili umanjio. U prvom slučaju ima se kod ustanovljenja odpravnoga diela uzeti za temelj ono stanje imutka, koje je u izstupa faktično postojalo, u posljednim pako sadanje stanje.

§. 10.

Za svaku promjenu zemljištnoga posjeda dužne su stranke svoje ugovore u propisanom sastavku i broju kod kotarske upravne oblasti podnieti. Tko hoće da se dieli, može svoju želju pismeno predati, ili pako ustmeno kod kotarske upravne oblasti u zapisnik staviti dati.

§. 11.

Sve, što na koncu godine od proizvodah, ili inih zajedničkih dohodakah preostane, kada se zajedničke potrebštine i izdatci namire, ima se po odluci, koju članovi zadruge u tom pogledu većinom glasovah stvore, upotriebiti, i to ili ostane nerazdieljeno na korist čitave zadruge ili se pako medju mužkimi i ženskimi članovi zadruge razdieli tako, da članovi zadruge navršivši 12 godinah čitav dio, oni pako izpod 12 godinah pol diela dobiju.

Glasuje se po dosada postojećih propisih.

§. 12.

Svaki pravi član krajiške zadruge vlastan je uz obdržavanje naredbah obćega gradjanskoga zakonika s onim dielom koji mu iz zadružnoga imutka pripada, oporukom ili nasliedbenim ugovorom razpoložiti.

§. 13.

Razdielba zadružnoga imetka može se i u novcu dozvoliti u onih slučajevih, kada se iz zadružnoga imutka mora izdati ili izlučiti dio pojedinih članovah zadruge.

U tu svrhu imadu se dotični dielovi po postojećih propisih prije svega u naravi ustanoviti te po oućinskom zastupstvu saviestno procieniti; na taj način ustanovljen novčani iznosak ima zatim kotarska uprava odobriti i potvrditi.

§. 14.

U svakoj vojničkoj službi tako u području vojne krajine, kao i izvan istoga imadu krajiške čete pravo na obćenite vojne pristojbe, ustanovljene pogledom na stanje mira, ratne spremnosti ili stanja rata.

§. 15.

Službeni doplatak, dozvoljen krajiškim kućam za vojnike, što služe kod bojnih bataljunah ili kod krajiške uprave, prestaje, te momčad dobiva na mjesto toga propisani gotov novac.

§. 16.

Donle, dok se porezi u vojnoj Krajini urede na temelju obćenitoga zemljarinskoga katastra, ostaju porezi, koji su za krajiške pukovnije i titeljski bataljun kao i za vojničke obćine ustanovljeni previšnjim riešenjem od 5. studenoga g. 1957., nepromjenjeni.

§. 17.

Potrošarine od vina, rakije, piva i šećera ima se tako razporezivati, kaošto je u kraljevinah Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji propisano.

§. 18.

Dok se neustroje porezni uredi, razporezivati, utjerivati i zaračunavati će se porezi po sadašnjem načinu.

U Beču, 8. lipnja 1871.

Franjo Josip s. r.

Kuhn s. r.
Andrassy s. r.
Pejačević s. r.
Bedeković s. r.

Digitized by Google

Privremena naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade,

ob upravi, gospodarenju i uživanju občinskih šumah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

Uprava i gospodarenje u obće.

§. 1.

Upravljanje i gospodorenje občinskimi šumami stoji pod glavnim nadzorom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.

§. 2.

Ovaj nadzor ovršuje kr. zem. vlada preko županijah kroz organe postavljene za upravu obkinskih šumah. Takovi organi jesu:

a) sedam županijskih nadšumarah za županije zagrebačku, varaždinsku, križevačku, riečku, virovitičku, požežku i sriemsku;
b) občinski šumari;
c) občinski lugari.

§. 3.

U šumah občinskih ima se zavesti potrajno *šumarenje* (nachhaltiger Betrieb).

§. 4.

U tu svrhu ima se za svaku občinsku šumu po načelih umnoga gospodarstva i šumarstvene znanosti sastaviti gospodarstvena *osnova*.

§. 5.

Za da se gospodarstvene osnove sastaviti i polag istih šumsko gospodarenje rukovoditi uzmogne, dužue su občine postaviti vješte šumare a za čuvanje šumah potrebiti broj lugarah.

§. 6.

Svaka občina, koja znatniji posjed imade, dužna je postaviti posebnog občinskog šumara.

§. 7.

Za ostale občine, kojih je posjed šumski manji, imadu se opredieliti šumski upravni kotari.

§. 8.

Ove upravne kotare šumske, opredjeluju po predlogu nadšumarah, županije prema broju i veličini i razstojanju šumah, prema imućtvu občinah i prema inim okolnostim, — po saslušanju dotičnih občinah i kotarskih *sudovah*.

Ako su šume povoljno situirane, a dotične občine siromašne, mogu se osnovati oveći kotari od 2000—3000 jutarah; u protivnom slučaju, osobito ako su pojedini dielovi šume vrlo razsijani, može se uzeti u jedan kotar do 2000 jutarah, a polag potrebe i okolnostih i manje.

§. 9.

Odmah iza kako upravne šumske kotare ustanovi, ima županija natječaj za šumare razpisati, a po minulom natječajnom roku kotarskim sudovima naložiti, da izbore šumarah u dotičnim občinama i kotarima narede i izvedu.

§. 10.

Izabrani i odobreni šumari imadu odmah sporazumno s občinama sastaviti propisane za svaku občinu gospodarstvene osnove.

Rok, u kom se osnove sastaviti imadu, odredjuju županije na predlog nadšumarah.

§. 11.

Sastavljene po šumarih gospodarstvene osnove imat će županije po nadšumarih izpitati, te zajedno sa njihovim mnienjem bez odvlake na odobrenje podnieti kr. zem. vladi.

§. 12.

Krnenje občinskih šumah i upotriebljenje takova zemljišta na ine svrhe, može županija samo uz odobrenje kr. zem. vlade dozvoliti.

Digitized by Google

§. 13.

U pravilu nije slobodno ni dieliti, ni prodavati občinsku šumu, a ni pojedina debla.

§. 14.

U izvanrednih slučajevih, zatim u slučaju občinske potrebe, ili ako bi se dokazalo, da u šnmi občinskoj imade za sječu posve dospjelih, i za tehničku gradnju sposobnih debalah, pa bi iz obzira umnoga šumarenja i u smislu gospodarstvene osnove probitačno bilo, takova debla, bez obzira na ustanovljene obhodje, čim prije na občinske svrhe u naravi upotriebiti ili ponovčiti: ima se za to potražiti dozvola zemaljske vlade, uz podastrenje obrazloženog predloga županijskog nadšumara i mnienja županijskog občinstva.

§. 15.

U slučajevima predidućeg §. 12. i 14. osobito ako se radilo bude o prodaji znatnije količoće debalah, imat će županija u svrhu, da se potreba i količoća gradivog drvlja, ili nuždnost i probit prodaje dokaže, izaslati povjerenstvo sastojeće se iz županijskog izaslanika, županijskog nadšumara, dva županijska člana i dotičnog kotarskog sudca, koje će u prisustvu občinskih izaslanikah dotičnu šumu izviditi, za gradivo potriebna, il za sječu dospjela debla pronaći, obilježiti, i pojedince točno procieniti, a povjerenstveni po svim članovima povjerenstva podpisani zapisnik vrhu razprave i pronašastja podnieti županiji.

§. 16.

U slučaju dozvole ima se redovito obaviti prodaja putem javne dražbe.

§. 17.

Uprava i rukovanje posalah odnosećih se na občinske šume, *spada na djelokrug redovitog občinskog zastupstva*, a dotično za občinsku upravu postojeće osoblje držano će biti sve pismene poslove tičuće se občinskih šumah obavljati i račune vrhu prijetakah i izdatakah, odnoseće se na šumsko gospodarstvo, upravu i dohodke posebno voditi, i točno obložene koncem svake godine dotičnomu kotarskomu sudu na pregledanje i riešešenje podnašati.

§. 18.

Za da se ovlaštenici po razmierju prava na šumske koristi u očevidnosti držati uzmognu, ima se u svakoj občini uvesti temeljna knjiga sastavljena po obrazcu po kr. zemalj. vladi izdanom, u koju će se poimence upisati svi ovlaštenici po naslovu i pravnom razmierju, što ga imadu u pojedinih *poimence naznačiti* se imajućih šumah, pa će se nastavno upisivati u istu sve povremene promjene.

§. 19.

Troškove šumske občinske uprave i čuvanja nose dotične občine, a namiruju iste troškove dotični ovlaštenici po razmierju pripadajući *im pravah na* šumske koristi.

§. 20.

Vrhu ovih troškovah imat će svaka občina uz sudjelovauje dotičnog šumara za svaku godinu proračun najduže do konca mjeseca listopada prediduće godine sastaviti i dotičnomu kotarskom sudu na odobrenje podnieti.

§. 21.

Županijski nadšumari kao članovi županijskog municipalnog magistrata, plaćaju se po obstojećem za sada sustavu iz zemaljskih sredstvah.

Šumarsko i lugarsko osoblje.

§. 22.

Službe županijskih nadšumarah i občinskih šumarah popunjuju se putem javnog natječaja. Natječaj razspisuju dotični veliki župani.

§. 23.

Županijske nadšumare imenuje na predlog velikih županah ban.

Digitized by Google

§. 24.

Občinske šumare *izbiraju* občine u sjednici zakonitog svog zastupstva većinom glasovah — a potvrdjuju jih veliki župani uz opredjelenje sjedišta im u upravnom šumskom kotaru. Oni imadu pravo na mirovinu po propisih za državne činovnike postojećih, i nemogu se bez iztrage i dokazanoga prekršaja ili zločina od službe odpustiti.

§. 25.

Lugare biraju takodjer občine u sporazumljenju sa dotičnim šumarom — nu odobrenje pridržano je kotarskoj *oblasti*. Lugari imadu se bezuvjetno podvrći izpitu za pomoćno šumarsko osoblje.

§. 26.

Plaće i ine užitke občinskih šumarah i lugarah ustanovljuju občine, no dužne su odnosne zaključke županiji za odobrenje podnieti.

§. 27.

Županijskim nadšumarom i šumarom občinskim može samo onaj biti, *koji je iz šumarskih znanostih položio državni izpit.*

§. 28.

Ako se za shodno i potrebno pronadje, može se na predlog županijskog nadšumara iznimno postaviti za občinskog šumara, koji je ili stariji obće pripoznat vješt šumar, ili koji je svršio šumarske nauke sa dobrim uspjehom, nu ovaj obvezan će biti državni izpit za godinu danah položiti.

§. 29.

Ako občine u roku po kotarskoj oblasti ustanovljenom šumare i lugare neizaberu, a ni plaće i ine užitke istih neustanove, to će tad kotarske oblasti občinske lugare imenovati, a na predlog kotarskih oblastih imenovot će veliki župani šumare občinske, županijske skupštine pako opredjelit plaće i ine užitke kao občinskih šumarah tako i lugarah.

§. 30.

Svekoliko šumarsko i lugarsko osoblje ima se zapriseć po prisegi propisanoj §. 52. šumskog zakona od 3. prosinca 1852.

§. 31.

Osoblje na službu lugarsku zapriseženo, smatra se u službi lugarskoj kao javna straža, uživa u ovom obziru sva u zakonih utemeljena prava, koja idu poglavarstvene osobe i straže gradjanske i vlastno je u službi nosit navadno oružje.

§. 32.

Da se isto osoblje razpoznaje, i da bude štovano kano javna straža, ima u službi nosit okružnicom obstojalog c. kr. hrv.-slav. namjestničtva od 30. prosinca 1858. br. 20.183. u §. 6., 6., 7., 8. i 9. propisano odielo službeno, il barem razlučivat se osobitim vidljivim znakom, koja obilježja treba da budu po kotaru dostavljena do obćeg znanja.

§. 33.

U obće imadu se na ovo osoblje uporaviti sve one ustanove, sadržane u odsjeku IV. šumskog zakona od 3. prosinca 1852. od §. 52. do §. 58 i koje se ustanove svestrano u kotaru proglasiti imadu.

§. 34.

Odnošaj i dužnosti županijskih nadšumarah, občinskih šumarah i lugarah:

a) Nadšumarah.

Nadšumar je neposredno podčinjen županiji, koja na njega upravlja sve odredbe, ticale se u obće šumarenja ili šumskoga osoblja.

§. 35.

Nadšumaru su neposredno podčinjeni šumari i posredno šumski čuvari, koje on glede točnoga izvršivanja nadležećih im dužnostih nadzire.

(Konac slieđi.)

Vlastnik i odgovorni urednik Dr. **Milan Makanec.** Tiskom **Ivana Vončine** u vojn. Sisku.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google
Fr. Hollinstein
k.k. Hof-Buchhandl

Digitized by Google